

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Biskop

Jens Dinesen Jersin.

Bidrag til Danmarks Skole- og Kirkehistorie
i det 17de Aarhundrede

af

S. M. Gjellerup,
cand. theol.

Kjøbenhavn.

Udgivet af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie.

I Kommission hos G. E. C. Gad.

1868—70.

Indhold.

	Side
Indledning	1.
I. Jersins Hjem, Forældre og Slægt; hans Barndom, Skolegang og første Ungdom. Uro og Spænding paa Skolevæsenets Omraade. Jersin som Lærer ved Herlufsholms Skole. Hans Skoletaler	11.
II. Jersin i Vittenberg. De ramistiske Stridigheder og hans Deltagelse deri. Jersin som Rektor i Sorø. Forsøg i Retning af en Skolereform. Jersin i Giessen. De tyske Pædagoger: Ratich og Helvicus og deres Indflydelse paa Skolevæsenets Udvikling i Danmark. Jersin udnævnes til Hovmester for Chr. Ulr. Gyldenløve og træder derved i et nærmere Forhold til Christian IV og til Kantsleren Christian Fris	34.
III. Gymnasiernes Oprettelse og Udarbejdelsen af nye Skolebøger. Jersin som Professor ved Københavns Universitet og hans Familieliv. Jersins latinske Grammatikker og Undervisningsmethode. Jersins Ophold ved Akademiet i Sorø. Skolestridighederne og deres Betydning for den danske Sprogkamp. De nye Fremskridtsforsøg hæmmes ved en indtrædende Reaktion. Skolereformen 1632	65.
IV. Jersins Familieliv. Hans theologiske Standpunkt og hans Universitetstaler. Den religiøse Spænding i Tyskland. Melanchtons Skole og Mystikken. Weigel og Arndt og deres Betydning for den religiøse Udvikling i Danmark. Holger Rosenkrands og Kasper Bartholin	101.
V. Jersins religiøse Gjennembrud. Hans Virksomhed som Præst ved Frue Kirke i København. Hans Prædikener og religiøse	

	Side
Livsanskuelse. Forordninger om Kirketugten. Jersins Familieforhold	132.
VI. Jersin udnævnes til Biskop i Ribe. Hans Ligtale over K. Bartholin. Den politiske Gjæring i Jylland. Jersins hyppige Rejser. Hans Familieliv. Overtroen iblandt Almuen og Jersins Skrift derimod. Sædelige Udskejelser i Ribe Stift. Jersins sidste Rejse, hans Sygdom og Død. Bemærkninger om hans ydre Person	167.
VII. Jersins religiøse Skrifter, hans Eftermæle og Efterslægt . .	214.
Tillæg af Aktstykker	238.
Anmærkninger og Rettelser	270.

Indledning.

Det er næppe ti Aar siden, at Ilden en Vinternat fortærede Christian IV's stolte Slot, det yndige Frederiksborg, »hvor«, som Digteren siger, »den kongelige Mester havde fængslet i Sten sin dejligste Drøm«, og det var dengang, som om de Aander, der i Aarhundreder havde færdedes omkring den gamle Konges kjæreste Opholdssted, husvilde og hjemløse vare vandrede ud og havde gjenvakt Folkets Sands for de gamle Minder, for at de atter kunde finde Hvile iblandt vante Omgivelser. Da det danske Folk samlede sig om den Opgave, at forny dette gamle nationale Mindesmærke, om end kun i dets ydre Form, for saaledes at efterlade til Efterslægten et Vidnesbyrd om, hvorledes det holdt sine gamle Minder i Ære, grundlagdes der en Bevægelse, der stod i nær Forbindelse dermed, idet Kunsten og Haandværket sluttede sig sammen og lidt efter lidt førte os ud af en flad og smagløs Form ind i en Stil, hvor man paa alle Punkter møder Vidnesbyrdene om Tankens forunderlige Magt over Stoffet. Men Udgangspunktet søgte de i den saakaldte Christian IV's Stil. Paa samme Tid fornyer Rosenborg sig atter i sin vidunderlige Skjønhed, og træder frem yndig og let »som en Rose fra Feernes Rige«, enkelte gamle Gaarde fra de samme Tider, i Hovedstaden eller i Provindsbyerne, iføre sig atter det gamle Højtidsskrud, Herreborgene rundt omkring i Landet forny

sig, og nye opføres i den samme Stil, og Folket forstaaer alle disse gamle Former, der er noget Hjemligt deri, fordi Folkeaanden engang har sat sit Stempel derpaa. Og medens hine Tider stige frem af Graven, for ligesom at fejre en Mindefest for den gamle Konge, have Danmarks ypperste Kunstnere fuldendt Udsmykningen af hans Gravkapel i Roskilde Domkirke, og det er kun faa Maaneder siden, at Christian IV's Lig endelig er bievat stedet til Hvile iblandt værdige Omgivelser. Der er vistnok altid noget Beslægtet imellem de store Tider, og det gaaer med dem som med de store Personligheder — de forstaa hinanden; men mon dog ikke Forholdet imellem det syttende og det nittende Aarhundrede i særegen Forstand bærer det nære Slægtskabs Præg, og mon ikke Historien, »de hedengangne Slægters Dommer«, atter har manet hine Tider frem, fordi den vilde dømme det syttendes Aarhundredes Slægter tilligemed det nittendes Aarhundredes? Alle disse gamle Minder føre os tilbage til Slutningen af Frederik II's og til den første Halvdel af Christian IV's Regjeringstider, en Periode rig paa store højtbegavede Personligheder og rig paa stærke indre Kampe og Brydninger som faa i det danske Folks Udviklingshistorie. Under en uklar Gjæring, som altid gaaer forud for de store Gjennembrud i Historien, hvor nye Tankesæt og nye Livsformer drage de skarpe Grændser imellem en gammel og en ny Udvikling, fødtes og modnedes det syttendes Aarhundredes Fædre. Pave Gregor XIII (1572—85) havde forsøgt at indføre en ny Tidsregning i Evropa, for at bringe det borgerlige-kirkelige Aar i Overensstemmelse med Solaaret, og Protestanterne havde modsat sig dette Forsøg, de frygtede en ny Papisme, og vilde Intet have at skaffe med den hellige Fader i Rom, men mærkeligt er det dog, at Evropa, og det gjælder især det protestantiske Evropa, paa samme Tid havde begyndt en ny Tidsregning i en anden Forstand, idet det fornyede sine aandelige Kræfter. Baco, Kepler, Shakespear, Arndt, Bøhme, Joh. Gerhard, Joh. Val. Andreæ, Martin Opitz, Calixt, Car-

tesius, Coccejus, Hugo Grotius o. m. Andre ere bekjendte Personligheder fra hine Tider, og ville vi blive indenfor vort Fædrelands Grændser, kunne vi nævne Mænd som Anders Sørensen Vedel, Jakob Madsen Aarhus, Tyge Brahe, Resen, Brockmand, Holger Rosenkrands den Lærde, Longomontanus, Kasper Bartholin, Ole Vorm, Arøbo, Jersin o. m. Andre, bekjendte Navne, som ikke skulle glemmes, saa længe der er en dansk Kulturhistorie. Der gik en Anelse igjennem Tiden om, at den gamle Dannelselse havde overlevet sig selv, og at man med stærke Skridt gik en ny Foryngelsens Periode imøde, og Forventningen om en ny Guldalder var dengang som i vort Aarhundredes Begyndelse det første sikre Forbud paa, at en vaagen Slægt begyndte at blive sig bevidst, at den havde store gjennemgribende Opgaver at løse. Men medens hine Mænd, hver paa sin Vis, medbragte deres Bidrag til Grundlæggelsen af den nye Udvikling, vare alle vilde Lidenskaber i Oprør, og det var, som om den rastløse Slægt i et Stormløb vilde fuldbyrde den hele Omdannelse og fjerne alle de gamle Former. I Skolerne og ved Højskolen kæmpede man for at vinde et praktisk og mere tidssvarende Anlæg for det videnskabelige Livs Udvikling, men paa samme Tid traadte der en radikal Retning frem, der begyndte med at fordømme Filosofien som en Daarskab, der opløser Ungdommen og fører den vild, og endte med at forkaste al Videnskabelighed overhovedet, ja fordrede endog Skoler og Højskoler nedlagte, fordi de ikke længere havde nogen praktisk Betydning, og ved Siden af maadeholdne og besindige Forsøg paa at skabe en ny Samfundsorden paa Grundlag af den personlige Frihed gik en tøjlesløs Frihedsstræben, der vilde ophæve alle Privilegier og Forrettigheder og fjerne alle Standsforskjelle. Slægten glemte at tage sin egen Umodenhed med i Betragtningen, den saa ikke, at alle de mange løse og hidtil lidet begrundede Theorier, der dukkede op rundt omkring, først skulde prøves i Erfaringens Skole, og at Tanken skulde have sin Tid til at

forme Opgaverne og lægge de nye Problemer tilrette, og, idet man forgreb sig paa disse Opgaver, forsvandt de store Syner, den Ligevægt, der havde holdt Bevægelserne oppe, gik efterhaanden tabt, alle Livets mange Smaaligheder, der havde været trængte tilbage eller forglemte for de Bevægelser, hvorom Interesserne hidtil havde samlet sig, bleve atter store og voxede Slægten over Hovedet, og i over to Aarhundreder maatte Folket ligesom vandre om i Ørkenen, indtil der var gaaet en ny Slægt frem, der var modnet til at tage de store Opgaver op, som den fik i Arv efter Fædrene. Men længe nok havde disse Syner været, til at hele vor nyere Udvikling kunde finde sit Anlæg. Igjennem denne Bevægelse indlededes der en levende og selvbevidst Kamp for Tankens Ret, der fremkaldte en ny blomstrende videnskabelig Udvikling og i sig ogsaa indbefattede Kampen for Modersmaalets Ret, igjennem den fik Retsbevidstheden en ny Udvikling paa Grundlag af den personlige Frihed, og imedens Statskirken begyndte at grundlægge et Værn paa engang betryggende og begrænsende for det religiøse Liv, udviklede dette sig paa samme Tid igjennem et mægtigt religiøst Gjennembrud, der har givet vor religiøse Livsanskuelse dens ejendommelige Præg — eller, om man vil, under hine Brydninger indlededes de Bevægelser, hvorigjennem vi førtes ud af den fælles europæiske Dannelses Arven fra Middelalderen, ind til en særlig folkelig Udvikling, hvori Folkeindividualiteten kunde udpræge sig i sin særegne Ejendommelighed.

Vi kunne betegne den Bevægelse, hvorigjennem disse gamle Minder atter føres frem, som Renaisançens Fornyelse, idet vi dog, ved at bruge denne Betegnelse, ikke alene begrænde Betragtningen til denne rent ydre Form af Udviklingen; thi den knytter sig uden Tvivl som sidste afsluttende Udviklingsled til de øvrige store aandelige og politiske Bevægelser, hvorigjennem det nittende Aarhundrede sætter sig i Stil. Midt i en Tid, hvor en rastløs Slægt har en forunderlig Hast med at gjennembryde alle de

gamle Skranker og bortfjerne de Former, der kunde minde om en tidligere Udvikling, trænger det Gamle sig frem, for at minde om, at ogsaa det har Krav paa at blive bevaret i Udviklingen, og at man vel skal vogte sig for, at man ikke ved at fjerne det tillige borttager og udvisker Noget, som hører med til at give Folkelivet og Folkeindividualiteten deres ejendommelige og karakteristiske Præg, og en Fare i denne Henseende ligger desværre vort Folk saa nær, fordi det i en mærkelig Grad mangler Oversigt over sin hele indre Udviklingshistorie. »Det er en gammel Klage (se f. Ex. Schlegel, Saml. II, 2, 146)«, siger Vedel Simonsen¹), »at vor Historie, i Stedet for at være en Skildring af Folkets Sæder og Nationens Kulturudvikling, tvertimod mere er behandlet som en Dagbog for dets Regenter og sammes Familieanliggender, kort sagt mere som en Kongehistorie end som en Folkehistorie.« Disse Ord, som ere udtalte for tredive Aar siden, ville endnu kunne gjentages længe, førend de kunne siges at have tabt deres Berettigelse, og skjøndt ikke faa flittige Samlere i en Række af Aar have søgt efter bedste Evne at udfylde disse Mangler, savne vi dog endnu tilfredsstillende Oversigter over de forskjellige Udviklingsperioder, og det gjælder vistnok især om Christian IV's Regjeringstid, hvor vi dog kunne sige at hele vor nyere Kulturudvikling har faaet sit Anlæg.

Jeg har aldrig næret noget Haab om at kunne yde Bidrag til hine Tiders Historie, men idet jeg søgte at tilfredsstille en naturlig Trang, der gjorde sig gjældende hos mig, til at lære hine Tidsforhold at kjende, maatte det være mig magtpaaliggende at finde en Personlighed, hvis Liv havde været saa alsidig anlagt, at han kunde føre mig ind i Tiden og forklare mig de gamle Former, jeg mødte paa min Vandring, og jeg blev ved mine Undersøgelser i denne Retning opmærksom paa en Bevægelse, der paa et

---

¹) Eske Brock, Hefte II, S. 1.

andet Omraade løber aldeles parallelt med den, som jeg ovenfor har paapeget paa Kunstens og Haandværkets Omraade.

De religiøse Bevægelser, som fremkaldtes i Begyndelsen af dette Aarhundrede af de saakaldte »Hellige« eller »Opvakte«, kaldte en Retning tillive, der i Tidens Løb er bleven forglemt for det Liv, der fremgik med Grundtvig og hans Venner. Den har dog i Stilhed arbejdet sig frem og har efter 1864 udbredt sig betydelig i Jylland, i nogle Egne af Fyen og især i Kjøbenhavn. Som en Levning fra Pietismen har den overlevet Rationalismens Vandflod, og idet den strengt holder alle politiske Hensyn ude og lægger særlig Vægt paa Bibellæsning og Husandagt, danner den en berettiget Modsætning til de Misvisninger, hvorfor Grundtvigianismen idetmindste ikke hidtil har formaaet at holde sig fri. Med denne Retning føres de gamle Andagtsskrifter fra det syttende Aarhundrede frem igjen: Luthers Huspostil, Niels Hemmingsens og Brockmands Postiller, Arndt's Bøger »om den sande Kristendom« o. s. v., men især Jens Dinesen Jersins religiøse Traktater: »Den sande Vej til det evige Liv« og »Troens Kamp og Sejr«, der i forskellige Udgaver læses af Almuen ikke blot hos os men ogsaa i Sverig og Norge¹⁾.

---

¹⁾ Iblant de Udgaver af Jersins Skrifter, som findes udbredte i Norge, nævnes saaledes: »Et mærkeligt Kapitel, uddraget af en Bog, kaldet: En rigtig Vej, som fører til det evige Liv.« Christiania 1850, 2det Oplag, og 1861; »Gudelig Traktat, kaldet Troens Kamp og Seier«, Bergen 1855. »En mærkelig Formaning og Advarsel imod Syner og Tegn af Doctor Jersing«. Christiania. 1853. I Sverig nævnes foruden flere ældre Udgaver fra det syttende og attende Aarhundrede: Rätt väg till det eviga Lifvet. Ny uppl. Örebro 1835 og oftere. Hos os findes nyere Udgaver af disse Skrifter af L. Thurah og D. Hansenmeyer, Odense 1855 og 1857, der dog ikke synes at have fundet Indgang, fordi mange af disse Skrifers Ejendommeligheder ere gaaede tabte ved en mindre heldig Omarbejdelse. Man holder sig derfor i Almindelighed til ældre Udgaver fra det forrige Aarhundrede.

Den Opmærksomhed, som saaledes er vakt for Jersins Skrifter, maatte allerede være en Opfordring til at forsøge paa at drage denne mærkelige Personlighed frem, og idet jeg i denne Hensigt gjennemgik hans Skrifter, nærmest for at komme til Klarhed over hans Forhold til Arndt, blev det mere og mere indlysende for mig, at denne stærkt udprægede Personlighed maatte have efterladt sig Vidnesbyrd ikke alene paa det religiøse Livs Omraade, men ogsaa i de Forhold, hvori han bevægede sig, førend han gik ind i sin gejstlige Virksomhed. De Oplysninger, som hans tidligere Biografer¹⁾ i denne Henseende kunde meddele, vare kun lidet tilfredsstillende, idet de nærmest kun dvæle ved hans Virksomhed som Præst og som Biskop, men derimod næsten ganske forbigaa det første Afsnit af hans Liv; jeg var derfor nærmest henvist til de Bidrag, som jeg kunde finde i Haandskriftsamlingerne i Hovedstadens Bibliotheker og Arkiver — en møjsommelig Vej, naar man kun har en eller to Timer om Ugen til sin Raadighed, og dertil næsten bruger den halve Tid til at søge forgjæves, men naar jeg desuagtet ikke opgav Forsøget, har det sin væsentligste Grund i den sjeldne Venlighed og Opofrelse, hvormed alle Bibliothekarerne og Assistenterne ved disse Samlinger til enhver Tid have ydet mig deres Understøttelse. De rigeste Oplysninger har jeg fundet i Konsistoriets Arkiv²⁾ og især i det kongelige Gehejmearkiv, hvor det lykkedes mig at

¹⁾ De vigtigste ældre Kilder ere: Vinding, Acad. Hafn. S. 278—79, Joh. Møller: Cimbr. Literat. II. S. 400 ff., Jersins Levnetsbeskrivelse foran hans »Tvende opbyggelige Skrifter«. Kjbh. 1738. Pontoppidan: Annal. eccles. III, S. 156—165. Zwergius's haandskrevne Sml. i det Kgl. Bibl., Gl. kgl. Sml. 1094 Fol. Cap. 1, § 14. Iblant nyere Biografier nævne vi N. M. Petersens: Literat. Hist. III, S. 174 og Tholucks: Lebenszeugen d. luth. Kirche, Berlin 1859, S. 339 ff.; de øvrige Kilder ville findes anførte hver paa sit Sted.

²⁾ Hr. Bibliothekar Gundorph bringer jeg min Tak for den Velvillie, hvormed han har aabnet mig Adgang til Samlingerne i Konsistoriets Arkiv.

fremdrage et Aktstykke, uden hvilket det vilde have været vanskeligt at paavise Jersins Stilling til Reformbevægelserne paa Skolevæsenets Omraade i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. Det var et Forsvarsskrift, hvori han gjør rede for sine pædagogiske Grundsætninger og tillige antyder sit Forhold til de tilsvarende Skolebevægelser i Udlandet, og med dette som Udgangspunkt lykkedes det mig efterhaanden at samle et Billede, der idetmindste kunde antyde denne mærkelige Personligheds Betydning, og derved tillige belyse den Tid og de Forhold, hvori han bevægede sig.

Skjøndt jeg saaledes i Tidens Løb kunde glæde mig ved stedse at rykke den Personlighed nærmere, som jeg i en Række af Aar havde seet op til med den største Beundring, var det dog ikke min Agt at meddele det indvundne Udbytte uden til en snævrere Kreds af Venner, hvori jeg havde bevæget mig, imedens jeg besøgte Universitetet — jeg følte kun altfor vel, hvorlidet jeg formaaede at magte Stoffet; men jeg mødte paa mine Vandringer i Bibliothekerne en Mand, vel bevandret i de gamle Kilder, hvis grundige Forskninger og hvis Kjærlighed til Danmark og Alt, hvad dansk er, har sikret ham en fremragende Plads iblandt Danmarks Historikere, Dr. Holger Frederik Rørdam, der med en sjelden Velvillie stillede sine Samlinger til min Afbenyttelse og understøttede mig med vejledende Vink saa ofte, som jeg søgte hans Hjælp, men som ogsaa derved paalagde mig en Forpligtelse, som jeg ikke kunde vægre mig ved at opfylde.

Idet jeg anbefaler disse Bidrag til Læserens skaansomme Dom, være det mig tilladt, at føje nogle enkelte Bemærkninger til med Hensyn til Stoffets Ordning og Fordeling. For at forstaa en Personlighed, maa man forstaa den Tid og de Forhold, hvori han bevægede sig. De Mænd, med hvem han traadte i nærmere eller fjernere Berøring, og som øvede en væsentlig Indflydelse paa hans

Udvikling, de Bevægelser, der traadte ham imøde ved de fremmede Universiteter, han besøgte, de Retninger, der understøttede eller hæmmede hans Virksomhed, maatte Altsammen drages med ind i Undersøgelserne, og meget Stof, som kunde synes overflødigt eller uvedkommende, er maaske derved kommet til at trykke Billedet ned. For saa meget som mulig at undgaa denne Fare, har jeg henlagt de fleste Citater og Personalefterretningerne om de Mænd, hvortil Jersin stod i Forhold, til Anmærkninger under Texten. Skjønndt disse ikke staa i saa nøje Forbindelse med denne, at de vilde savnes, dersom de ikke fandtes, vil Læseren dog finde, at de indeholde ikke faa Oplysninger, der ere af Interesse og Betydning for den, der søger at komme til en Forstaaelse af de religiøse og videnskabelige Bevægelser i hin mærkelige Tidsalder.

Jersins Virksomhed som Skolemand og som Gejstlig medfører den naturlige Fordeling af Stoffet, hvorved Biografien falder i to Afsnit, saaledes at det første indeholder for største Delen hidtil ubekjendte Bidrag til den danske Skolehistorie i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, medens det sidste omfatter de religiøse og kirkelige Forhold i det samme Tidsrum tillige med en Oversigt over Jersins religiøse Skrifter og deres Forhold til Arndts Bøger om »Den sande Kristendom«. I et medfølgende Bilag har jeg samlet de Kongebreve og private Breve, som jeg ansaa det for rigtig at meddele fuldstændige, ligesom jeg ogsaa har meddelt et Uddrag af Jersins Forsvar for hans grammatiske Arbejder.

I mangan en stille Time har jeg syslet med dette Livsbillede, og ofte har det staaet klart og fuldt belyst for mig, men naar jeg vilde samle og forme Stoffet, da var det som om det Altsammen vilde falde ud fra hinanden, og Tanken kunde ikke finde sit Udtryk; maaske har jeg tilintetgjort den rette Belysning ved at meddele Noget, som ikke hørte Billedet til, eller ved at udelade Noget, uden

hvilket det maatte træde mat og farveløst frem, men selv under Forudsætning af, at Afhandlingen lider af følelige Mangler og Skjævheder baade med Hensyn til Anlæg og Form, tør jeg haabe at have ydet idetmindste nogle Bidrag til Belysningen af en Tidsalder, hvis Historie endnu er et terra incognita for de Fleste. Arbejdet selv gjør ingen Fordring paa at blive betragtet som videnskabeligt, jeg har kun efter ringe Evne og Lejlighed meddelt, hvad jeg fandt paa min Vej, — det staaer saa til Andre, at bearbejde disse Bidrag og fremstille dem i en mere tiltalende og tilfredsstillende Form.

I.

I det østlige Sjælland, næsten to Mile nord for Kjøge, ligger Kirkesognet Jersie. Navnet forekommer ofte i det fjortende og femtende Aarhundrede, og næsten altid i Forbindelse med Roskilde Bispestol eller Domkapitel, hvortil Præsteembedet udentvivel var knyttet fra gammel Tid, imedens det omliggende Gods ofte synes at have skiftet Besiddere indtil Slutningen af det fjortende Aarhundrede. Dronning Margrete begyndte 1375 at afgjøre Kronens Mellemregning med de forskjellige Bispestole, og det Gods, som under usikre politiske Forhold var blevet disse berøvet af de tidligere Regjeringer, vendte efterhaanden tilbage til sine gamle Besiddere. Fra denne Tid af vare Bisper og Domkapitler ivrig beskjæftigede med at befæste deres Besiddelser ved at afrunde Godset og samle det saa nær som mulig omkring Bispestolene. Saaledes samlede Biskop Peder Jensen Lodehat i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede største Delen af »det Jersie Gods«, som han erhvervede dels ved Kjøb og dels ved Mageskifte imod fjernere liggende Godser, og denne Forbindelse synes at have vedligeholdt sig i de følgende Aarhundreder¹⁾. Me-

---

¹⁾ S. R. D. VII. S. 112. Regest. Dan. I, Nr. 2690 og 2961. Helveg. Den danske Kirkes Hist. til Reform. II, S. 177 ff. Becker: De ældste danske Arkivregistr. III, 368, X, 2—3, 4—6; 369, X, 13.

dens enkelte Gaarde endnu i det sextende Aarhundrede tilhørte Kronen eller en eller anden Adelsmand (f. Ex. Peder Oxe til Gisselfeld), finde vi derimod den øvrige Del af Godset henlagt under Domkapitlet eller under St. Agnethes Kloster i Roskilde¹⁾. Præsteembedet, hvis Indtægter vare ubetydelige, blev maaske før Reformationen bestyret ved en Vikar, men da Kirken under de forandrede Forhold efter denne Tid fik sin faste Præst, kunde det ikke brødføde en Præstefamilie, hvorfor Christian III lod to nærliggende Kirker nedbryde og henviste de vedkommende Sognefolk til Jersie og Solrød, der derefter skulde være forenede under et Præsteembede med Jersie som Hovedsogn²⁾. Men Kaldsretten tilhørte udentvivl Roskilde Domkapitel, maaske knyttet til Præbendet Jyllinge, og Indflydelsen paa Præstevalget fra denne Side spores langt ned i det syttende Aarhundrede, saaledes at Embedet ofte besattes med Hørere fra Roskilde Skole, dog vistnok med det sædvanlige Hensyn til den efterlevende Enkes Tarv, idet den nye tiltrædende Præst maatte ægte hende eller, dersom hun var for gammel, hendes Datter, hvorved Kaldet saaledes blev arveligt paa Spindesiden³⁾.

I Aaret 1587 blev Dines Jensen fra et Hørereembede i Roskilde kaldet til Præst i Jersie og Solrød. Han indsattes

¹⁾ Domkapitlets Gods i Jersie Sogn var henlagt dels til Domkirkens Udbedring og Vedligeholdelse og dels til Præbendet Jyllinge (Roskilde Domkapitels Jordebog. Arn-Magn. 876. 4, i Univers. Bibl.). 1544 nævnes Lavrits Ipsen, St. Agnethes Klosters Tjener i Jersie, i Anledning af et Mageskifte med Helligaandskloster i Kjøbenhavn, hvorved førstnævnte Kloster fik en Jordlod i Jersie By. Mageskiftet-brevet findes i Gehejmearkivets topograf. Samling. Maaske gjenfinde vi her en Del af det Gods, som Dronning Dorothea 1495 havde skjænket Helligaands Hospital. Se H. Fr. Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen. S. 308.

²⁾ Christian III's Klemmebrev d. 9de Maj 1555 findes Hofm. Fund. VIII, S. 550. Jersie og Solrød vare forenede indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede.

³⁾ Helveg: Kirkehist. eft. Reform. I, S. 257 ff. (anden Udgave).

d. 31. Avgust og synes allerede dengang at have været gift med sin Hustru Ellen Hansdatter, der maaske var Enke efter hans Formand, Jakob Kristoffersen¹⁾). Om hans præstelige Virksomhed har Historien Intet overleveret os, men Kirken i Jersie gjemmer endnu et Minde om Dines Jensen: paa Prædikestolen findes nemlig udskaaet D. J. med en Træsko under og Aarstallet 1593. Foruden Sønnen Jens Dinesen havde Ægtefolkene som det synes den noget yngre Søn Hans Jakobsen²⁾, og nære Slægtninge levede baade i Sjælland og Fyen. I Roskilde boede saaledes Dines Jensens Broder, Niels Jensen Roskilde, der først var Hører ved Skolen og senere Præst ved Vor Frue Kirke og Forstander for Duebrødre Kloster; ligeledes nævnes Præsterne Kristen Ebbesen i Fravde, Aasum Herred, i Fyen, og Hans Andersen i Mesinge, paa Hindsholm, som beslægtede med Præstefamilien i Jersie, maaske igjennem Ellen Hansdatter³⁾. I Aaret 1600 døde

- ¹⁾ I en gammel Præsterække (Gl. kgl. Sml. 2990. 4, i d. Kgl. Bibl.) nævnes følgende Præster i Jersie og Solrød i Slutningen af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede: Hans Kristensen fra 1583 (4 Aar og 10 Maaneder), Jakob Kristoffersen, Dines Jensen 1587 (13½ Aar), Peder Andersen Mand (31 Aar). Den Sidstes Eftermand blev indsat i Jersie 1631. Regner man tilbage passe Tidsangivelserne, men da Jakob Kristoffersen allerede var Præst i Jersie 1584 (Ny kirkehist. Sml. IV, S. 406), maa den første Tidsangivelse gjælde ham og ikke Hans Kristensen. Maaske var Ellen Hansdatter en Datter af Hans Kristensen, og igjennem hende gik Kaldet atter i Arv til de tre sølgende Præster. Baade Jakob Kristoffersen og Dines Jensen nævnes iblandt Hørerne i Roskilde Skole. Bloch: Roskilde Domskole, Hefte II, S. 32.
- ²⁾ Hans Jakobsen Jersin var 1607 Discipel i Herlufsholm Skole og betegnes da af Jens Dinesen som »frater«. Navnet Jakobsen kunde iøvrigt antyde, at han var en Søn af Jakob Kristoffersen og kun en Halvbroder til Jens Dinesen, skjøndt det saa er paafaldende, at han er Discipel, medens den yngre Broder allerede er Lærer ved Skolen.
- ³⁾ Niels Jensen Roskilde blev Student 1592, og derefter Hører i Roskilde til 1594, da han udnævntes til Præst ved Vor Frue Kirke. 1607 nævnes han som Forstander for Duebrødre Kloster. Bloch: Roskilde Domskole, Hefte II. S. 33. Kristen Ebbesen, f. i Kolding 1561, Præst i Fravde 1587—1637, findes omtalt i Fyenske Gejstligheds Hist. II,

Dines Jensen, og Børnene fik derefter Efterfølgeren Præsteembedet, Peder Andersen Mand¹⁾, til Stedfader og havde senere flere Halvsødskende²⁾.

Jens Dinesen, Familiens ældste Søn, blev født i Jersie Præstegaard den 28de September 1587, og da han nogle Aar efter indviedes til den lærde Stand, antog hans Navn efter Tidens vanlige Skik sin latinske Form: Janus Dionysius, og efter sin Fødeby fik han tillige Tilnavnet Jersinus, der siden blev Familienavnet i hans Slægt.

Tidlig begyndte Tanken at arbejde hos Drengen, han vilde forstaa, hvad han lærte, og kunde derfor ikke finde sig tilfredsstillet ved den Maade, hvorpaa Undervisningen blev ledet i Datidens fleste Skoler. Dines Jensen underviste ham selv to Aar i Hjemmet, og sendte ham derpaa til Roskilde, hvor han maaske blev betroet til sin Farbroders Opsigt. Men denne Skolegang blev snart atter afbrudt, to Aar efter forlod han Roskilde og tilbragte de to følgende Aar i Kjøge Skole. Han omtaler selv med Bitterhed disse sex trange Aar. Med den latinske Grammatik havde det ingen Art, og han, der siden af sin Samtid blev nævnet som en dybsindig og begavet Tænkter, kunde ikke tilegne sig dens første simple Regler. Som Exempel paa en Regel, der voldte ham Vanskeligheder,

1. S. 32. Hans Andersen var først Kapellan paa Langeland og siden Præst i Mesinge, hvor han døde 1609 (Addit. 314. 4 i Univers. Bibl.).

¹⁾ Slægten Mand nævnes allerede paa Reformationens Tid, og efter den Tid møde vi ofte Navnet i den fyenske og laalandske Gejstligheds Historie, uden at dog Slægtskabet nærmere kan paavises. Peder Andersen Mand havde tidligere været Medtjener hos Præsten Jens Basse i Højelse, hvortil Roskilde Kapitel havde Kaldsretten, knyttet til Sacellum B. Virginis. Alle disse Mænd nævner Jersin i Dedikationen foran Disputatsen: *De Metaphysicæ objecto*. Vitteb. 1608.

²⁾ At Peder Andersen senere havde flere Sønner, sees af et Brev til Forstanderen for Sorø Skole om, at indtage en af H. Peder Mand, Sognepræst til Jersie og Sollerød Sogner herudi Sjælland, hans Sønner derudi Skolen, 17de September 1620, Sjæll. Tegn. XI, 529.

nævner han selv Reglen for Brugen af Genitiv, saaledes som den fremstilledes i de sædvanlige Grammatikker: »To Substantiver forbindes med hinanden i Genitiv«. Han kunde ikke forstaa, hvilket af disse Substantiver der skulde sættes i Genitiv. Grammatikken selv var stum, Læreren forklarede Intet, og Ferlen, der skulde hjælpe efter, naar Arbejdet gik istaa, kunde ikke bibringe ham Begrebet om Ejeforholdet. Og saaledes ramsede han Reglen i sex Aar, førend han kunde forstaa at bruge den¹⁾. Men at dette kunde hænde selv den Bedstbegavede iblandt en Skoles Disciple, finder sin naturlige Forklaring i den aandløse Maade, hvorpaa Undervisningen var anlagt især i de lavere Klasser, hvilket atter havde til Følge, at Disciplene selv i de øverste Klasser ofte manglede de nødvendigste grammatiske Forudsætninger.

Naar Læreren i nederste Klasse underviste i Grammatik, læste han Reglerne op paa Latin, og Drengene gjentog dem saa længe i Kor, indtil de havde lært dem. Men om de havde forstaaet dem, derom spurgte han ikke,

---

1) Substantivum cum substantivo genitivo casu jungitur vel: Duorum Substantivorum, qvæ res diversas significant, alterum est genitivi casus. Hanc regulam ego, cum duos Annos domi institutus, duos Roescildix, duos item Coagii et aliquot menses Herloviholmi consumpsissem, primum intellexi. Inepta enim est Regula et non potest puero explicari, ut certam theoriam inde habeat, qvoad mox monstrabo. Pro hac regula sicut et pro illa: est qvando significat possessionem aut officium etc., regit Genitivum; pro his inqvam regulis est meus Genitivus: Den som nogitt hør til eller huis nogett er, hand staar i Genitivo. Ex eo certissime sine ulla dubitatione semper scies usum Genitivi qvoad istas duas regulas, ut nunqvam fallat, cum prima illa ita posita sit, ut nescias utrum substantivum genitivo efferrî debeat. Nam Guds loff sunt duo substantiva, diversarum rerum, vel est substantivum cum substantivo: alterum erit genitivi casus, sed cur magis dicendum igitur lex Dei qvam legis Deus, id nunqvam ex regula monstrabis: et donec id non feceris, nunqvam eris certus de usu genitivi. Se Jersins Forsvar for sin Grammatik — et Haandskrift i Gehejmearkivet.

og ingen mundtlig Forklaring fulgte med. Undervisningen foregik ikke viva voce, og i den nederste Klasse gjennemgik man ikke nogen Forfatter til Indøvelse af Reglerne. »Saa kunde de Alle«, siger Jersin, »ramse som Papegøjer, men naar de skulde anvende Reglerne, vare de stumme som Fiske«. Men han føjer ikke uden Lune til: »Man mente maaske, at det forholdt sig med Reglerne i den latinske Grammatik som med de latinske Bønner i den katholske Kirke, om man ikke forstaaer dem, det gjør Intet, fordi de virke i og for sig«¹⁾! Naar Drengene efter kortere eller længere Tid rykkede op i en højere Klasse, begyndte Arbejdet, saa at sige, forfra med en ny Grammatik, hvori Reglerne ofte fremstilledes i forandret Orden og Form, der endnu yderligere forøgede Usikkerheden og Forvirringen. Paa samme Tid som man vanskeliggjorde Stoffets Tilegnelse ved denne lidet praktiske Fremgangsmaade, indførte man den Skik, at bøde paa Grammatikernes Uklarheder og Mangler ved at diktere nye Regler til. Dette Arbejde, der ofte blev forsøgt af Mænd, der ikke havde Anelse om de Fordringer, Drengenes Fatteevner stillede til dem, og som mange Gange kun bleve ledede af en Drift til at efterligne Andre, medførte i Almindelighed et fuldstændigt Tidsspilde, især naar man ikke tillige bar Omsorg for, at Drengene lærte, hvad de optegnede. »De lodde sig nøje med at bemale Papiret«, skriver Mester Niels Krag, Rektor ved Københavns Latinskole 1578, »de lærte ikke, hvad de havde opskrevet, men naar Skoletimen var udløben, solgte de Papiret til de omboende Kræm-

---

¹⁾ Discens etiam recte institutus est, si hæc tanquam Psitacus suum *χαίρει*: Nomen est, quo nominatur res etc. Si autem qværas: Mensa, qvæ dictio, tam mutus est qvam piscis. Sicut pontificiis olim Missificis satis erat, legere posse latine sine omni intellectu, et demurmurare preces: parum enim referebat Mulum pro Famulo dicere. Sed fortasse latina præcepta sunt efficaciora sicut preces latinæ pontificiorum.

mere«¹⁾). Disse uheldige Undervisningsforhold maatte tidlig tilintetgjøre de Unges Lyst til videnskabelig Syssel, og man kan vel samstemme med Jersin, naar han klager over, at de maatte gaa i Trædemøllen fire, fem Aar uden at vide, hvad de gjorde. »Drengene i fjerde og femte Klasse kunde næppe Reglerne for Konjugation, som dog Drengene paa syv Aar kunde lære paa en Maaned, naar de anvendte Flid«²⁾).

Men man kjendte dengang endnu ikke nogen bedre Fremgangsmaade, og dog var Tilstanden paa Skolevæsenets Omraade ikke bleven slettere end den havde været tidligere. Efter 1561 var der blevet udarbejdet forbedrede Undervisningsplaner for de fleste af Landets Skoler, og en Tilbagegang efter denne Tid lader sig ikke paavise. Men Tider og Forhold havde forandret sig, og der gjorde sig nye Principer gjældende, der ikke længere vilde lade sig indordne under de Former, hvori Livet hidtil havde arbejdet sig frem. Den Slægt, der igjennem Reformationens Kampe havde brudt Pavedømmets Aag, var stegen i Graven og havde efterladt store Opgaver til Slægterne, der fulgte efter, og imedens Interesserne i hine Begejstringens Tider nærmest havde samlet sig om de kirkelige Organisationsarbejder og om Lærenormernes Fastsættelse, fulgte der en Tid derefter med nye Brydninger og Kampe paa andre Enemærker. Følgerigtig maatte der, dersom Reformationens

1) Satis esse putant, cum dictandi labore sunt defuncti. Tandem postremo hinc fit, ut discentes ipsa dictata chartis tantum illinant et inscribant, postea vero ea venum dant institoribus aut aliis, cucullos suis mercibus inde facturis. Se Indledningen til Niels Krags latinske Grammatik 1578, hvor der ogsaa findes Klager over Brugen af forskjellige Grammatikker i de forskjellige Klasser.

2) Atque ita asinino labore quasi molam versare cogor trusatilem ignarus, quid agam, cum sine tædio et dispendio temporis hæc percipi possint. Hinc fit, ut vix in quarta imo in quinta classe firmam habeant conjugationum rationem, cum puer sex et septem annorum eam menstruo labore habere possit, si adhibeatur diligentia. Jersins Forsvar for s. Grammat. Klager i samme Retning fra tyske Lærde findes i Raumers Gesch. d. Pædag. III, Abth. I, S. 66—68.

Frugter skulde overføres paa alle Livets Omraader, indtræde et nyt Brud, maaske mindre skarpt og mindre iøjnefaldende, men derfor ikke mindre betydningsfuldt for den senere Udvikling — et Brud med den gamle middelalderlige Livsanskuelse, med den gamle Dannelse, dens Former og Principer. Og Bevægelser i denne Retning spores overalt i Midten af det sextende Aarhundrede paa alle Videnskabers Enemærker. Som man havde kæmpet for Troens Frihed, saaledes kæmpede man nu for Tankens Frihed og for Anerkjendelsen af Personlighedens Ret og af Individualitetens Betydning. Den gamle aristoteliske Filosofi i den Form, hvori den havde behersket det videnskabelige Liv ved Middelalderens Højskoler, havde overlevet sig selv, og Tankelivet fordrede nye Udgangspunkter og nye Anlæg. Videnskaberne vilde ikke længere lade sig nøje med at indtage en underordnet Plads som Dele af Filosofien, de fordrede deres Selvstændighed anerkjendt som den første Betingelse for, at de kunde løse deres Opgaver¹⁾, og Dialektikken, »denne barbariske Kunst, der altid indfinder sig, hvor sand Livsfilosofi drager bort«, maatte atter forlade sit gamle Højsæde, hvorfra den hidtil havde svævet ufrugtbar over Videnskaberne. Den var som en Amme, der i lange Tider havde holdt Tankens unge Kræfter hen med tomme, ufrugtbare Lege; nu vare de voxede ud af hendes Ledebaand, de vilde

---

¹⁾ Som Kilder til denne de unge videnskabelige Bevægelser Historie henligger endnu et stort, hidtil ubenyttet Materiale af Disputatser og Forelæsninger fra Højskolerne i Slutningen af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. Exempelvis henviser vi til Ole Vorms Undersøgelse om Forholdet imellem Filosofien og de øvrige Videnskaber, et Afsnit af hans Forelæsninger over Dialogen: »De senectute« 1613 (Rostg. 269, 4, i Univers. Bibl.), hvor han bestemt hævder Videnskabernes Selvstændighed — *Diversitas principiorum, modi procedendi et demonstrandi, quem sibi proprium vendicat unaquaque scientia, non patitur omnia unius scientiæ amplexu compræhendi* (Probl. V). Denne Udtalelse er rettet imod en Misforstaaelse af Arist. *Metaph. IV, Cap. II.*

ud i Livet og tage store praktiske Opgaver op derude, men den fulgte med som en gammel Husfælle, de havde faaet i Arv efter Fædrene, og gik ind for som »instrumentum spirituale« at blive alle Videnskabers Tjenerinde.

Under denne Brydning opløstes det gamle Forhold imellem Filosofien og de øvrige Videnskaber, ligesom et Ægteskab paa Grund af Sindenes Uoverensstemmelse, og begge Parter bleve frie; og imedens Filosofien gik ud og brød sig nye Baner, begyndte de unge Videnskaber deres Ynglingsvandreaar, og i samme Forhold, som Synskredsen udvidede sig og deres Omraade voxede, steg ogsaa deres Fordring paa Anerkjendelse i Skolen og Livet¹).

¹) De første Virkninger af denne Udskillelse spore vi i Naturvidenskabernes Opblomstring. Men særlig fremhæve vi Grundlæggelsen af Retsfilosofien (Jus naturæ et gentium). En af de Første, der anviste en videnskabelig Methode for denne Udvikling, var vor Landsmand, Niels Hemmingsen, hvis lille aandrige Værk: »De lege naturæ Methodus apodictica« fandt fortjent Anerkjendelse i Tyskland 1848. Et Optræk deraf findes hos Kaltenborn: Die Vorläufer des Hugo Grotius auf d. Gebiete d. jus naturæ et gentium. Leipz. 1848, I, S. 27 ff. N. M. Petersen: Literaturhist. III, S. 359 (første Udgave). I nær Forbindelse dermed staaer ogsaa en mere selvstændig Udvikling af Ethikken. Fortjeneste i denne Henseende har atter Niels Hemmingsen og P. v. Eitzen. Niels Hemmingsens Enchiridion og de fleste af hans mindre Afhandlinger have en stærkt fremtrædende ethisk Karakter. Paul v. Eitzen, der var Superintendent i Slesvig, har efterladt sig en Ethicæ doctrinæ Libri IX, 1585. Dette Arbejde, der fremgik af Forelæsninger over Ethikken i Vittenberg, med Melanchthons Ethik som Grundlag, var dediceret til Frederik II og udgivet til Brug for Skolerne i Slesvig. Se Theolog. Studien und Kritik. 1848, I, S. 276 ff; 1850 I, S. 140; 1853 I, S. 137 ff. Henke: Calixt u. s. Zeit 1853, I, S. 87 og 513. Det er Fremmede, vi skyldte disse Oplysninger; ved at bemærke dette, komme vi uvilkaarlig til at tænke paa et Ord af Ole Vorm: »Det er højligent at beklage, at der endnu findis mange, som icke vil gifue nogit mact som skrifuis om disse Nordiske Lande, undertagen det kand bevisis med nogen aff de Grædske eller Romerske Historicis«. Fortalen til Snorre Sturlesøn 1633.

Denne Bevægelse spores tidlig hos os, let kjendelig ved en stærk antiaristotelisk Retning, der med særlig Forjærlighed fremdrager Plato og hans Filosofi¹⁾, og overalt, hvor den trænger frem, fremkalder den Spænding og Uro ved Skoler og Højskoler. Overalt er der Kamp og Strid. I Skolerne klager man over, at der spores en sørgelig Ligegyldighed og Mangel paa Arbejdskraft hos Disciplene: »Der er ikke længere nogen Kappelstrid hos de Unge«, og selv de alvorligste Formaninger bære ingen Frugt²⁾. Ogsaa

¹⁾ Spor af Platonismen finde vi tidlig. Se Alcinoi Philosophi ad doctrinam Platoniam introductio. Hafn. 1574, maaske af J. Dybvad (N. M. Petersen, Literaturhist. III, S. 208, første Udgave). Uddrag af Philebos, Phædros, Theætet, Sophisten, Minos og Staten findes hos Jakob Madsen Aarhus i Doctrina de ratione docendi discendique artes. 1590. Parmenides blev udgiven af Anders Krag 1598. Jonas Jakobsen Venusin udgav Theses, quibus expenditur, quæ sit vera et genuina Platonis sententia de nobili illa quæstione, Sitne mundus factus an vero æternus, 1602, og Secunda in Timæum Platonis exercitatio 1603 o. s. v.

²⁾ Nam quæ nunc juventæ est ignavia, vix e centenis scholarum trivialium alumnis unum aut alterum invenias, qui discendi molestiam et tædium patienter et æquo animo sufferat, nisi ita sit obviam, quod discendum est, ut facili negotio arripi et tenaci memoria infigi possit, ac tametsi ea ignavia Disciplina severiore hoc præsertim tempore, quo inter commilitones scholasticos nulla honesta *επιτιμία* est, corrigi deberet, et industria animadversionis metu exuscitanda esset, tamen id meo experimento, fieri (ut par erat) non posse, didisci, et discere experiendo, credo, omnes, qui ad juventutis scholasticæ gubernationem sunt admoti. Indledn. til Niels Krags Grammatik. I et lille Skrift om Skolevæsenet: De Gymnastica et Schiamachia, 1625, af Daniel Madsen Roskilde, Kapellan i Vordingborg, klager Forfatteren ligeledes over denne foedissima ignavia, quæ omnium sane studiorum initium impedit, men han udpeger tillige en radikal Retning i Tiden, hvis Tilhængere ikke undsaa sig for at drage Ungdommen ind i Skolestriden og indgyde den Frygt og Afsky for Skolen, førend den endnu havde besøgt den: Qui pueris, quamprimum ad Scholam ducuntur, terrorem incutiunt, quo perplexi ipsi pueri, se non ad delectabilia Musarum castra potius autem ad carnificinam quandam quasi rapi, nec ad Musarum præsidem Apollinem potius autem ad Gorgonem quandam pertrahi, autumant etc.

blandt Lærerne indbyrdes hersker der heftige Kampe. »Overalt«, siges der, »kæmper man om Methoden. Overalt forkjætre de hinanden, og den samme Lærer forandrer ofte Plan under Undervisningen, hvorved der stedse fremkaldes Forvirring og Tilbagegang«¹⁾). Fra Tidens mest ansete Mænd træde disse Klager os imøde, og lyde stedse højere og højere. Mere end en Gang naaede de til Christian IV's Øren, og ofte spurgte han Landets Bisper tilraads om, hvori Grunden vel maatte være at søge, om Skolerne manglede duelige Lærere o. s. v. En ny Skoleforordning skulde 1604 raade Bod paa Manglerne, men omendskjøndt den paaviste dem, kunde den dog ikke fjerne dem paa en tilfredsstillende Maade, og Bevægelserne vedbleve, indtil de 1632 foreløbig kom til Hvile ved en ny Ordning, som dog langtfra blev gennemført i sit fulde Omfang²⁾).

¹⁾ Nemo fere est, etiam hoc tempore post litteras ex Scholastica barbarie vindicatas (nec etiam olim fuit), qvi rationem ab alio servatam seqvi per omnia velit, ut qvi sese meliorem videre et adferre posse putet, unde mutuæ etiam reprehensiones publice existunt: et sæpe deterior meliorem artis magistrum vel imprudenter vel malitiose accusat. Unde tanta est in scholis omnibus artium tradendarum varietas, tanquam diversa ratio: dum quisqve suum tantum consilium probat, aliena omnia contemnit. Imo vero sæpe unus et idem magister suam docendi rationem mutat, quoties priori meliorem reperisse sibi videtur. Unde maxima oritur juventuti difficultates. Jakob Madsen Aarhus: Doctrina de ratione docendi discendiqve artes. Indledn. S. 5—6.

²⁾ Rietz: Skånska Skolväsendets Historia. S. 84 ff. Skoleforordningen 1604, der var udarbejdet af Resen, findes i en Udgave af Instructio visitationis Saxonica 1608, se Nyerups Skolehist. S. 80 ff. Christian IV klager i et Brev til Bisperne, som udgik samtidig med denne Forordning (Sjæll. Tegn. XIV, 489), over, at mange Forældre sendte deres Børn til Udlandet og lode dem opdrage i Jesuiternes Skoler, hvilket dog var forklarligt nok; thi de udmærkede sig ved en sikker og klar Methode, der gav dem et væsentligt Fortrin fremfor de fleste af Datidens Skoler. »Ad Pædagogiam quod attinet«, skriver saaledes Baco, »brevissimum foret dictu: Consule scholas Jesuitarum, nihil enim, quod in usum venit, his melius«. G. E.

Forat fuldende sin Skoledannelse blev Jersin omtrent ved Begyndelsen af det nye Aarhundrede sendt til Herlufsholm Skole, der var grundlagt 1565 af den danske Søhelt Herluf Trolle og hans Hustru Birgitte Gøje, uidentivl efter Niels Hemmingsens Anvisning. Skolen, — en Gave fra »Blomsten af den gamle danske Adel«, var anlagt og ordnet efter Forbilleder i Udlandet og indtog indtil Midten af det syttende Aarhundrede en fremragende Plads iblandt de danske Lærestatter. Niels Hemmingsen siger i sin Lig-tale over Herluf Trolle, at da han var kommen til Kundskab om, at der i Tyskland gaves nogle Skoler, i hvilke Drengene ikke alene nøde fri Undervisning, men tillige stode under Lærernes særdeles Tilsyn, saa besluttede han efter Overlæg med sin Hustru, at indrette Herlufsholm med hele dets tilligende Gods til en saadan fri Skole¹). Niels Hemmingsen betegner ikke nærmere, hvor disse Forbilleder vare at søge, men nyere historiske Undersøgelser have vist os Vejen. Hertug Christoffer af Vyrtemberg havde i Aarene 1556—59 foretaget en ny Ordning af Skole- og Undervisningsvæsenet i sit Land, væsentlig med Gymnasiet i Strasbourg som Forbillede. I Forbindelse med denne Ordning stod ogsaa Oprettelsen af de vyrtembergske Klosterskoler. I disse Stiftelser, der grundlagdes af det inddragne Kloster-gods, skulde de dygtigste Disciple, der udtoges af de øvrige Latinskoler, nyde fri Undervisning og Kost for at opdrages til Gejstlige og Universitetslærere. De skulde først have gennemgaaet de tre nederste Klasser i en Latinskole, og optoges da efter en omhyggelig Prøve, der afholdtes hvert Aar i Stutgart. Undervisningsfagene vare de samme

---

Guhrauer: Joachim Jungius. Stuttgart. 1850. S. 42. — Flere af vore Skolemænd, iblandt Andre Jens Aagesen Raaby, Rektor i Malmø (1599—1605), forsøgte at optage Methoden, ligesom de ogsaa anbefalede Jesuiterskolerne, men de undgik vanskelig Anklagen for at helde til Katholicismen. Rietz: Anf. Sk. S. 360.

¹) H. B. Melchior og A. Leth. Efterr. om Herlufsholm Stiftelse. 1865. S. 33 ff.

som i de øvrige Latinskolers øverste Klasser, særlig Vægt lagdes ogsaa paa Undervisningen i Musik. Denne Skoleordning fandt Anerkjendelse rundt omkring i det protestantiske Evropa, og Danmark og senere Sachsen gjorde Forsøg i samme Retning.

Et Udkast, vistnok udarbejdet af Niels Hemmingsen efter Samraad med Landets Bisper, fulgte næsten Ord for Ord det vyrtembergske Forbillede, og findes i Udkastet til en forbedret Kirkeordinants fra 1561. Det fik dog ligesaa lidt Lovskraft som selve Ordinantsen, men foreligger utvivlsomt som Grundlag for de fleste Læseplaner i vore Skoler i Tiden 1561—1604¹⁾. Medens Niels Hemmingsen syslede med dette Forsøg, har han uden tvivl ofte i sine fortrolige Samtaler med Herluf Trolle udtalt Ønsket om, at kunne oprette en Opdragelsesanstalt for Danmark i Lighed med de vyrtembergske Klosterskoler²⁾. Og Trolle opfyldte dette Ønske og grundlagde en Skole, hvori ingen Dreng maatte optages, førend han havde fyldt sit tiende Aar. Ingen maatte antages uden baade med Forstanderens og Rektorens Tilladelse, og han skulde da forinden have bragt det saavidt, at han kunde læse og stave Latin. Længere end sex Aar maatte ingen Discipel forblive i Skolen, dersom han efter denne Tids Forløb ikke fandtes moden til Universitetet, da maatte han forlade Herlufsholm og gaa til en anden Skole for derfra at dimitteres. Skolens Forstander

¹⁾ Den vyrtembergske Skoleordning omtales hos Raumer: *Gesch. d. Pædag.* I, S. 279 ff. Ingerslev: *Det lærde Skolevæsen*, Kjbh. 1841. S. 262—78. Udkastet findes i Haandskrift i d. Kgl. Bibl. Gl. kgl. Sml. 3182. 4. Et Uddrag deraf have vi i Biskop Niels Jespersens Læseplan for Odense Skole 1561. Sml. til Fyens Hist. og Topografi I, S. 45. At denne Ordning ogsaa har været optagen i Ribe Skole, synes antydnet hos Wegener: *Anders Sørensen Vedel*. S. 18.

²⁾ Lignende Skoler fandtes vistnok tidligere i Sachsen, men deres Ordning, forsaavidt den er os bekjendt, er ikke ældre end 1580, da de omdannedes efter de vyrtembergske. K. Schmidt. *Gesch. d. Pædag.* III, S. 105 ff.

skulde være af Stifterens eller Stifterindens Slægt, og aarlig gjøre Rigets Raad Regnskab for Stiftelsens Indtægt og Udgift, men Undervisningens stilledes under Opsigt af Sjællands Biskop og af den øverste Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet. De skulde overhøre Skolens Rektor, førend han blev ansat, og en Gang om Aaret rejse til Herlufsholm, for at prøve Disciplenes Fremgang: I det man fastholdt den Fordring, at Drengene skulde kunne læse og forstaa Latin, for at kunne blive optagne i Skolen, opnaaede man, at dens nederste Klasse kom til at svare til andre Latinskolers næstnederste eller tredienederste, saaledes at denne Stiftelse, skjøndt den i Begyndelsen kun havde 3 Lærere — en Rektor eller Skolemester og to Hørere, kom til at staa lige med Landets Stiftsskoler¹). Undervisningen skulde ifølge Skolens Ordinants foregaa efter den Plan, der var fastsat for Roskilde Skole, men den første Rektor, Hans Mikkelsen, havde opholdt sig tre Aar ved Gymnasiet i Strasburg, for at gjøre sig bekendt med Rektoren Johannes Sturms Undervisningsmethode, og det er sandsynligt, at han har fulgt en umiddelbar Anvisning fra denne Evropas berømteste Skolemand²). Saaledes ind-

¹) Dermed stemmer ogsaa Betegnelsen: *Nobile gymnasium Herlovanium*, som findes hos flere Forfattere fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, f. Ex. hos Vesthovius og Jersin. Endnu 1625 bruger Daniel Madsen Roskilde denne Betegnelse i sit Skrift: *De gymnastica et schiamachia*, som han dedicerede til Skolens Forstander, Palle Rosenkrands. Selv om man for en Del kunde skrive dette Udtryk paa Smigreriets Regning, kan man dog ikke antage, at Forfatteren paa en Tid, da man begyndte at oprette Gymnasier ved Stiftsskolerne, vilde benytte denne Benævnelse for at betegne en lavere Skole.

²) Herluf Trolle havde 1562 sendt Hans Mikkelsen til Strasburg som Hovmester for Jakob og Arild Hvitfeldt. Ved hans Død kaldtes de tilbage, men Sturm gav ugjerne Afkald paa dem. Han sendte dem hjem i Oktober 1565, og i et Brev til Frederik II giver han Hans Mikkelsen de bedste Anbefalinger: *Præceptor optimus et diligentissimus et litteratissimus est etc.* Schumacher: *Gelehrter Männer*

førte han strax Græsk som Undervisningsfag i Skolen, og flere Vidnesbyrd sætte det udenfor al Tvivl, at Undervisningen i dette Fag har været dreven med megen Forkjærlighed. En af hans nærmeste Efterfølgere i Rektoratet,

---

Briefe. III, S. 451—53 o. fl. St. Efter ti Aars Forløb blev Hans Mikelsen Præst paa Herlufsholm og siden Slotspræst paa Frederiksborg. Frederik II gjorde ham til Tugtemester for Christian IV, der 1597 udnævnte ham til Forstander for Sorø Skole († 1601).

Johannes Sturm, f. 1507, var en Discipel af Hieronymianerne i Lyttik. 1529 optraadte han i Paris, hvor han holdt Forelæsninger over Dialektik, der snart bleve stærkt besøgte og gjorde hans Navn almindelig bekjendt. 1538 blev han ansat som Rektor ved det nylig oprettede Gymnasium i Strasburg, der under hans Styrelse blev en evropæisk Mønsterskole og 1567 udvidedes til et Akademi. I 45 Aar beklædte han dette Embede, men blev derefter afsat paa Grund af sin heftige Modstand imod Konkordieformlen og døde 1589, 82 Aar gammel. Her i Danmark nød han stor Anseelse, og ikke faa danske Adelsmænd besøgte Gymnasiet i Strasburg. Han stod i en Række af Aar i Brevvexling med de danske Konger Christian III og Frederik II, der understøttede ham med rigelige Pengegaver. Dengang han begyndte sin Virksomhed i Strasburg, kjendte han endnu ikke nogen højere Opgave for Skolen end den, at lære Drengene at skrive og tale Latin, og gjerne havde han, om det havde været ham muligt, gjort Skolen til en lille romersk Republik, hvor Enhver taledede Latin som Cicero. Men hans sunde pædagogiske Sands, der lærte ham at fordele Lærestoffet efter Drengenes Fatteevner, og hans vel gjennemførte Methode, der gav Lærere og Disciple en Sikkerhed, som fremkaldte beundringsværdige Frugter, skabte ham Anerkjendelse som sin Tids største Skolemand. Sturm vidste ogsaa at følge med sin Tid. 1569 udvidede han sin Undervisningsplan, hvorved Undervisningen i Mathematik fik det Omfang, som denne Videnskabs Fremskridt gjorde nødvendigt, ligesom han ogsaa vidste at skatte Datidens første Forsøg paa at drage de levende Sprog frem. (Se hans Anbefalingsbrev foran Albert Oelingers tyske Grammatik 1573. Raumer Gesch. d. Pædag. III, Abth. II, S. 35 ff). Han fandt mange begejstrede Tilhængere, men de fleste mangledede hans sunde pædagogiske Sands og skruede snart Skoleundervisningen op til et uhyggeligt Vrangbillede, der gav Anledningen til de mange Klager, som ved Aarhundredets Slutning indledede de nyere Bevægelser paa Skolevæsenets Omraade.

Peder Iversen Bork, omtaler hans Fortjenester i denne Henseende med megen Anerkjendelse, og udgav selv flere Skolebøger til Brug for Undervisningen i Græsk. I disse Skrifter træder hans Standpunkt klart frem, saaledes anbefaler han Udsagn af Plato og Gemistius Pleto som præcepta parænetica for Disciplene, ligesom han ogsaa ofte henviser til Platos Dialoger, et sikkert Vidnesbyrd om, at de nyere Bevægelser have fundet Vej til den Kreds, indenfor hvilken han bevæger sig¹⁾. Men Skolen gik endnu videre. Den stærke reformerte Strømning, der støttet ved Niels Hemmingsens Parti rørte sig rundt omkring i Landet indtil 1614, efterlod ogsaa her sine Spor paa en ret mærkelig Maade, idet Rektoren Vincentius Sigvardinus (1602—4) indførte den hejdelbergske Katekismus til Brug ved Undervisningen istedetfor Luthers, et Misgreb, der uidentvilt først blev opdaget flere Aar efter. At Skolemændene følte Interesse for den reformerte Retning, har sin naturlige Grund

---

¹⁾ Mag. Peder Iversen Bork blev fra et Hørerembede i Sorø kaldet til Rektoratet paa Herlufsholm 1593. 1595 blev han Lektor i Theologien i Trondhjem († 1627). I Indledningen til sin *Agapeti ad Justinianum paræneses*, 1594, som var dediceret til Christian IV, skriver han iblandt Andet: *«Apud nos etiam in celeberrima hac schola, ex laudabili præscripto clarissimi et memoratissimi viri Dni Joh. Michaelis, præceptoris et prædecessoris nostri Reverendissimi, non disparilis consuetudo inolevit, ut in singulos dies discipuli nostri hujusmodi præcepta parænetica in utraqve lingua, præter ordinarias lectiones, quilibet unum discat»*. I Bogen findes et græsk Vers af en af Skolens Disciple. Et endnu ældre Vidnesbyrd, der godtgjør, at Græsk har været lært ligesfra den Tid af, da Skolen begyndte sin Virksomhed, have vi i et Brev fra en af Skolens første Disciple, Christian Gyldenstjerne, der i Midsommer 1569 skriver hjem til sin Fader, Mogens Gyldenstjerne til Stjernholm, og beder om nogle Bøger, iblandt andre om en *Grammaticam græcam Philippi* (Danske Adelsbreve i d. Kgl. Bibl. Fasc. 25). Dr. H. Fr. Rørdam, hvem jeg takker for mange værdifulde Oplysninger, har velvillig tilladt mig at benytte hans Afskrift, da jeg ikke selv kunde overkomme at gennemgaa Originalen.

i den sunde praktiske Sands, der i mangfoldige Henseender gjorde sig gjældende i Kirken og Skolen hos de Reformerte, hvor baade Læg og Lærd toge Del i Ordningen af Menighedslivet. Herlufsholm Skole var heller ikke den eneste, der blev beskyldt for at hylde reformerte Grundsatninger, den samme Klage blev ogsaa rejst imod Viborg Skole¹).

Der lader sig altsaa paa Herlufsholm spore en levende Interesse for Skolen og dens Gjerning, skjøndt det ikke lader sig benegte, at den i et enkelt Punkt har taget en skjæv Retning, og den Bestemmelse, at Drengene kun maatte blive sex Aar i Skolen, bidrog vistnok væsentlig til at bevare Undervisningen frisk og levende i Modsætning

---

¹) Vincentius Sigvardinus eller Find Sivertsen blev 1604 Provst og Præst ved Laurentii Kirke i Tønsberg. Han døde 1677 i Lund, hvor han ligger begravet i Domkirken. Norske Rigsregistranter IV, S. 83—84. Samlinger til norsk Historie II, S. 363. Det nævnte Misgreb findes omtalt i en Forhandlingsprotokol fra Mødet i Kolding d. 21. Februar 1614 i Anledning af den Anklage, der var rejst imod Resen for Forfalskning af Luthers Katekismus: Dr. Resenius vero ad superiora respondit, se juxta foundationem Regiam hac in re egisse, idque ex officio, et re communicata prius cum Mage^o Dno Cancellario imo se adductum summa necessitate hunc laborem edendi Catechismi suscepisse. Juventutem enim Herlufsholmiensem corruptam fuisse a Rectore quodam Norvago, qui Catechismum Heidelbergensem discipulis instillasset. De hoc conquestum esse filium Petri Francisci et alios (Haandskr. i d. Kgl. Bibl. Gl. kgl. Sml. 1456. 4). Klavs Plum, Peder Frandsens Søn, udgik af Skolen 1604, men Opdagelsen er udentvivelst først skeet 1606 eller 1607, da man ikke kan antage, at Resen har brugt Mere end et Aar til Udarbejdelsen af en ny Katekismus, der synes at have været paatrængende nødvendig. Denne Udgave udkom 1608. Pontopp. Ann. III, S. 622. J. P. Mynster: Bland. Skr. Afd. II, Bd. II, S. 256 ff.

I et Brev, dat. Wram i Skaane d. 9. Kal. April 1614, beskylder Niels Paaske sin gamle Rektor i Viborg, Mag. Christian Foss for, at han fandt Behag i kalvinistiske Principer og befængede Disciplene dermed. Hatting: Norske Præstehist. I, S. 76.

til de fleste andre af Landets Skoler, hvori Drengene ofte gik sexten, sytten Aar eller længere¹⁾.

Omtrent fyrretyve Unge boede, dengang da Jersin gik i Herlufsholm Skole, indenfor Klostermuren, der afsondrede dem fra Livets urolige Tummel. Den gamle Fordring: »Ora et labora« var strengt gennemført derinde: fra Klokken Fem om Morgenen (om Vinteren fra Klokken Sex) til Klokken Ni om Aftenen idel Travlhed, delt imellem Korsang i Kirken og boglig Syssel, altid under strengt Opsyn af Rektor og Lærere. Kun i enkelte Timer af den knapt tilmaalte Fritid aabnede Skoleporten sig for dem, og de kunde tumle sig i Skov og Vang. Rektoren eller en af Lærerne førte selv Toget an, Alle maatte drage ud og vende tilbage i Samling, og uden særlig Tilladelse maatte Ingen blive hjemme. Fra Gaardens Tjenestefolk holdtes de strengt afsondrede, og efter Tidens Skik maatte de kun tale Latin. Kun to Gange om Dagen benyttede de Modersmaalet, naar de om Morgenen sang *Te Deum* efter Herluf Trolles Oversættelse (»O store Gud vi love Dig«), og om Middagen, naar de ved Bordet oplæste to eller tre Kapitler af Bibelen, først paa Dansk og siden paa Latin²⁾.

¹⁾ I Viborg Skoles Historie af Peder Villadsen (Haandskr. i d. kgl. Bibl. Gl. kgl. Saml. 3006. 4) omtales nogle saakaldte placita scholæ Herlovianæ, som Rektor Niels Povlsen Skandorf, der tidligere havde været Rektor i Herlufsholm Skole, søgte at indføre der (1624) — ad placita scholæ Herlovianæ hujus ludi mores componere nitebatur. Men han mødte en saadan Modstand, at han opgav Rektoratet. Af nogle Breve fra Skandorf til Konsistoriet (Konsist. Arkiv, Pakke 194) synes det at fremgaa, at disse Placita angik Bestemmelser for, hvorlænge Drengene maatte gaa i Skolen, og om Rektorens Ret til at negte dem en Anbefaling til Universitetet. Sagen drejede sig om tre Disciple, hvoraf den ene, Peder Pedersen Røding, havde gaaet sytten Aar i Skolen og deraf sex Aar i øverste Klasse. Pontopp. Ann. III, S. 765—66.

²⁾ Den unge Christian Gyldenstjerne skriver i det ovennævnte Brev til sin Fader: »Y giffue mig enn latinske bibel; thi wi pleje her enn effther enn anden daglige til bors at lese ther aff tho eller tre Ca-

Men helt ofte skete det vel, at Naturen gik over Optugtelsen, saa at Modersmaalet fortrængte Latinen, og Riset maatte da føre dem tilbage til den gamle Orden: at det ofte har været brugt, synes at fremgaa deraf, at der ugentlig blev anskaffet »fire Koste til at rengjøre Skolen med og til at gjøre Ris af«. Fire Gange om Aaret anstilledes der Disputerøvelser over det, som Drengene havde lært i Aarets Løb, og den Dreng, som tabte ved disse Prøver, skulde til Straf sidde en hel Dag paa bart Gulv og desuden i Skolen flyttes nedenfor den, som vandt²⁾.

Indenfor de snævre Grændser, der vel mange Gange bleve trykkende nok for de muntre og livlige Drengene, blev Fortroligheden under flere Aars Samliv saa meget desto større, og der knyttedes mangt et Venskabsbaand, der bevarede hele Livet igjennem. Iblandt andre Jævnaldrende, Jersin saaledes førtes sammen med, nævne vi Klavs Plum²⁾, til hvem han paany sluttede sig under sit Ophold i Vittenberg, og som siden blev ham en trofast Støtte baade under hans Universitetsvirksomhed og under hans gejstlige Virksomhed som Præst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og Lavge Andersen Vedel — en Søn af den gamle Anders Sørensen Vedel i Ribe — med hvem han siden mødtes i Leipzig paa sin anden Udenlandsrejse; senere fornyede de det

---

pittele først paa Dansk syden paa Latin«. Han føjer til »Y wille och giffue mig Cransium.« Man tør deraf slutte, at Albert Krantz's *Chronica Regnorum aquilonarium, Daniæ, Svetiæ, Norvagiæ* (1546) har været benyttet til Bordlæsning. Se om dette Værk H. Fr. Rørdam: *Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reform. I, S. 21.*

- ¹⁾ H. B. Melchior og A. Leth: *Efterr. om Herlufsholm S. 49.*
- ²⁾ Klavs Plum, f. 1585, blev 1617 Prof. jur. ved Kjøbenhavns Universitet. Han gjorde sig fortjent ved sine Bestræbelser for at udbrede Kjendskabet til de gamle danske Love. Efter hans Opfordring udarbejdede Kristen Ostersen Vejle sit Glossarium til disse Love, og endnu paa sit Dødsleje gjennemsaa Plum det sidste Afsnit af dette Værk († 1649). *Vind. Acad. Hafn. S. 273 ff. N. M. Petersen: Literatur. Hist. III, S. 354 ff.*

gamle Venskab, da de Begge virkede i Ribe¹⁾. Ogsaa Bertel Knudsen, der siden stod i Brevvexling med ham, hørte til den samme Kreds²⁾.

Efter Vincentius Sigvardinus fik Jersin (1604) Villichius Vesthovius til Rektor. Han var bekjendt som latinsk Digter, og som saadan tilfredsstillede han en af Tidens væsentligste Fordringer til en Skolemand³⁾. Slægtskabet med hans Muse spores ogsaa hos flere af hans Disciple, iblandt andre hos Jersin. Paa samme Tid virkede ved Skolen en anden Mand, Mogens Bertelsen Dalin — en stille Lærd, der var bekjendt for sine grundige Kundskaber især i de fysiske og matematiske Videnskaber, hvorfor han af Almuen blev anset som Trolldmand. Han stod i Forbindelse med Tidens mest ansete Mænd, Tyge Brahe, Sten Brahe, Christian Fris til Borreby, Enevold Kruse o. Fl. Som Skolens Inspektør gjorde han sig fortjent ved at forskjønne dens

¹⁾ Lavge Andersen Vedel, f. 1592, blev 1617 Præst i Visby i Lohered, senere Kapellan og derefter Sognepræst ved Katharinkekirken i Ribe († 1648).

²⁾ Bertel Knudsen Aqvilonius, f. i Kongsted 1588, blev 1612 Rektor og Slotsprædikant i Malmø, men opgav Embedet 1613. 1619 blev han Præst i Løderup og Hørup i Skaane († 1650). Han var bekjendt som Digter, Oldgrandsker og dansk Sproggrandsker. I sine Breve mindes han ofte med Glæde de Aar, han havde tilbragt i Skolen. — *Regustabo cara mihi loca et in quibus mihi fluxit, quod in hac vita lætissimum* (Epist. Cent. V, vi).

³⁾ Villichius Vesthovius, f. i Bosov ved Lybek 1577, blev Rektor paa Herlufsholm 1604. 1608 rejste han udenlands, blev Comes palatinus og poeta laureatus Cæsareus og ophøjdes i Adelstanden. Christian IV beskikkede ham til Hovmester for Hertug Christian af Brunsvig og gav ham 1619 et Kanonikat i Lund († 1643). N. M. Petersen: *Literaturhist.* III, S. 319. Flere tyske Universiteter havde Ret til at kreere ansete Mænd til Pfalzgrever, og til denne Titel knyttede sig flere Forrettigheder, saaledes kunde en Pfalzgreve krone Digtere, meddele Mindreaarige *venia ætatis* o. s. v. (Tholuck: *Vorgesch. d. Rationalismus* I, S. 17—18). Den førstnævnte Ret benyttede Vesthovius, da han kronede Joh. Frederiksen, siden Prof. poes. i Roskilde, til poeta laureatus.

Omgivelser; Drengene forstod han at samle om sig, han delte deres Sorger og Glæder, og længe efter at de havde forladt Skolen sørgede han for dem som en Fader. Begge disse Mænd synes særlig at have taget sig af Jersin, hvorfor han ogsaa nævner dem med den største Taknemmelighed. Det skyldes ogsaa væsentlig deres Bestræbelser, at Skolens Forstander Arild Hvitfeldt forøgede Skolens Lærerkæfter, idet han foruden de to Hørere endnu antog en tredje, der skulde dele Undervisningen med Rektoren i øverste Klasse, hvorved han kom til at indtage en lignende Stilling, som de senere Konrektorer i Landets øvrige Skoler. Den Første, der blev udseet til at indtage denne Plads, var Jersin¹⁾. Omtrent 1605 var han gaaet til Universitetet, men allerede i Begyndelsen af det næste Aar indsatte Vesthovius ham højtidelig som Skolens Lærer²⁾, i hvilken Egenskab han dog kun virkede et Aar. To Skoletaler, de

- ¹⁾ Hvor meget Jersin i denne Henseende skyldte Mogens Bertelsen, fremgaaer af følgende Ytring, som han henvendte til ham ved Afskeden, da han siden forlod Skolen for at rejse udenlands: »Namque tuo non abs studio promotus ad illa, Magne, fui, queis jam valedixi, munia ludi!» — Mogens Bertelsen havde studeret i Padua og Vittenberg, og blev ansat ved Skolen i Slutningen af det sextende Aarhundrede. 1610 rejste han til Christian Fris paa Borreby, og efter dennes Død opholdt han sig paa Langeland hos Rigets Skatmester Enevold Kruse, en af Skolens tidligere Disciple, († 1619).
- ²⁾ Lærernes Indsættelse ledsagedes af symbolske Handlinger, hvorpaa hin Tid var saa rig. Riset, sceptrum scholasticum, blev højtidelig overleveret ham, og dertil knyttede sig en latinsk Tale, henvendt dels til Læreren og dels til Disciplene. Worms Udkast til en Skolehist. Vidensk. Selsk. Skr. XI, S. 383. Vesthovius's Tale ved denne Lejlighed, betitlet: Conrectoris Herloviani introductio 1606, findes i hans Poematum pars II, S. 115; Slutningen, Henvendelsen til Disciplene, lyder saaledes:

Vos Juvenes, digno mansveti cordi honor,
 Præpositum vobis timidi observate magistrum,
 Ille parens vobis: nati vos cælitus ipsi.
 Asper erit, duri si vos fueritis, et asper
 Hoc sceptro: flectit cervices pæna rebelles.

første Frugter af hans Forfattervirksomhed, foreligge endnu som Minder fra denne Virksomhed. Ved en festlig Sammenkomst paa Skolen i Aaret 1606 holdt han en latinsk Tale til dens Berømmelse. Efterat have dvælet ved Stiftens Personlighed og Fortjeneste af Konge og Fædreland, beskriver han Skolen og dens Omgivelser; han nævner flere af dens mest bekjendte Disciple og fremhæver dens strenge Tugt, der dannede en heldig Modsætning til de tøylesløse Udskejelser, der vare saa almindelige i Datidens Skoler. Talen slutter med en Bøn for Skolen og dens stille Gjerning. Aaret efter holdt han atter en latinsk Tale, hvori han tog Afsked med Skolen, dens Lærere og Disciple. Nærmest henvender han sig dog til Disciplene, som han opfordrer til ikke at sky nogen Anstrengelse for at vinde Videnskabens Skatte, men dertil fordres Fromhed, aarvaagen Flid ved Dag og Nat — Frygt for Anstrengelse røber et vanslægtet Sind — og Lydighed imod Forældre og dem, der udføre Forældres retmæssige Hverv. Især tiltaler han de unge Adelsmænd og formaner dem til at kue deres stolte Sind. »Ingen«, siger han, »maa have saa bløde Nerver, at han pludselig bliver bange for at komme under Skolens Tugt, og nægter paa Befaling at række Haanden frem for Ferlen, fordi Læreren har et barsk Ansigt eller taler haarde Ord. Og ikke maa Nogen have saa stolt et Sind, at han anseer det for en Skjændsel, med Tavshed at bære Lærerens Slag og Irettesættelse, og istedetfor med brammende Ord opregner, hvormange gyldne Skatte, hvormange Skove, hvormange Landgodser og Gaarde han har«. Han takker Arild Hvitfeldt, fordi han engang aabnede Skolens Døre for ham og tillod ham at samle Musernes Skatte derinde, Vesthovius, fordi han lærte hans Muse den guddommelige Kunst, men fremfor Alle Mogens Bertelsen, hvis

---

Verum si flecti faciles vos viderit, omnes
 Tractatos leni mitis pietate fovebit.
 Quia piacepta regit, Deus hæc quoque cæpta secundet.

faderlige Omhu han aldrig vil glemme¹). Endnu før sin Bortrejse udgav han et lille Skrift om de gamle Bakkana-
lier og om de derfra optagne Fastelavnslystigheder. Det
er en kort indholdsløs Dialog, der kun fortjener at be-
mærkes, fordi den uidentvivel var bestemt til at være en
Dedikationsskrivelse, hvorved han vilde indløse en Taknem-
melighedsgæld, der knyttede ham til hans to Velyndere:
Mogens Bertelsen og Povl Pedersen, Præst ved Domkirken
i Roskilde. Han angiver ikke selv Anledningen til dette
Skrifts Fremkomst, men en Slutning ligger nær: til at rejse
udenlands, krævedes der Midler, som han ikke havde, det
er derfor ikke usandsynligt, at disse to Mænd have for-
skaffet ham en Rejseunderstøttelse fra Roskilde Dom-
kapitel²).

Mange Exempler og Billeder, laante fra den klassiske
Oldtid, som nu lidet vilde tiltale vor Tid, ere indflettede i
de ovennævnte Skoletaler, og udgjøre den overvejende Del

¹) Hans to Skoletaler findes paa Univers Bibli. »Brevis *Διαγραφή και Ευφημία* illustris et generosæ Holmiæ Herlovianæ, quæ in Sjællandia Danorum est, scripta et solemniter decantata a Jano Dionysio Jersino, liberæ, quæ in eadem Holmia est, palæstræ collega 1606. 4.« Dette Skrift har tilhørt Peder Andersen Mand, hvilket sees af følgende Tilskrift fra Jersin, som findes paa den forreste Side: Viro integerrimo D. Petro Mandio, præconi verbi Dei in Ecclesia Jersina, patri svaviss. obtulit autor. — »Brevis Tractatus, continens Officia Discipulis ad Doctrinam consequendam necessaria, scriptus *παραινετικώς* ac solemniter ad modestiss. ac probiss. Juvenes, Discipulos in Holmia Herloviana, habitus a Jano Dionysio Jersino, quum Musis Herlovi-holmianis prid. Kal. Jun. Anno clølcvii valediceret. Hafn. 1607. 4.« Denne Tale er dediceret til femten Disciple i Skolens øverste Klasse, der alle nævnes ved Navn, og iblandt hvilke vi finde Hans Jakobsen Jersin og Jakob Finke.

²) *Ειδυλλιον* referens peregrinationem et foeditatem Bacchanaliorum conscriptum a Jano Dionysio Jersino. Hafn. 1607. 4. Povl Pedersen døde 1616 som Sognepræst ved Domkirken i Roskilde. Han havde tidligere været Rektor ved Dømskolen (1580—86) paa samme Tid, som Dines Jensen, Jersins Fader, var Hører ved Skolen. Bloch: Roskilde Dømsk. Hist. Hefte I, S. 44,

af deres Indhold. Det er Tidens Aand, der finder sit Udtryk hos den Unge, hvis Udvikling ikke endnu er saa vidt fremskreden, at hans personlige Ejendommelighed kan træde os klart imøde, og mange Vendinger og Former minde os, som alt er bemærket, stærkt om Vesthovius's Muse¹). Kun et enkelt Sted, i Slutningen af Afskedstalen, hvor en opskruet deklamatorisk Stil viger Pladsen for en mere tiltalende Form, hvori den vemodsfulde Afskedsstemning finder sit naturlige Udtryk, vidner om en aaben ærlig Sjæl, den, der saa ofte i hans senere religiøse Skrifter træder os saa forunderlig tiltalende imøde. Han beder Lærerne om Tilgivelse for de Anstød, han kan have givet dem under sin Virksomhed: »Skriv det paa min Ungdoms Regning« — *Raro pulchra venit sapientia vincta juventæ.* — »Og dersom jeg ogsaa maaske har været for streng imod Nogen af Eder, I lærde Ynglinge, saa tilgiver mig det, tilskriver mig en Del og eders egne Handlinger en Del, forfølger mig ikke ved min Bortgang med bitre Ord, men forsvarer mig med Retfærdighed, naar jeg er borte«. Han elskede Stedet, hvortil han følte sig knyttet som til sit andet Hjem — men han vilde ikke, siger han, spille sin kostbare Tid. Endnu imedens Aands- og Legemskræfter vare usvækkede, maatte han ud, for at omfatte Muserne med et snævrere Baand. I Juni 1607 rejste han ud, men Rejsens Maal var det berømte Vittenberg, Luthers og Melanchtons By.

II.

Fakultetet i Vittenberg var endnu i de første Decennier af det syttende Aarhundrede anset som det lutherske

---

¹) Man sammenligne saaledes disse Taler med Vesthovius's Elegier. *Poematum Pars I, S. 160 ff.*

Tysklands Delphi. Antallet af de Studerende for hvert Aar i dette Tidsrum kan sættes til sex, syv Hundrede: 1613 indskreves endnu 786. Uagtet Konkordieformlen var Lærenorm, viste Professorerne dog en Mildhed og Fordragelighed, en praktisk Alvor og Omsorg for Kirken og Læren, hvori de senere Tider burde have søgt deres Forbillede. Medens saaledes Arndt fandt ivrig Modstand hos de fleste tyske Fakulteter, havde han her en trofast Støtte i den bekendte Prof. Wolfgang Franz (1605—28), der forsvarede ham ivrig, uden at hans Kollegaer optraadte derimod. Han fremkaldte derved en Interesse for denne Mand og hans religiøse Livsretning, der for mange unge Studenter blev af en afgjørende Betydning for deres senere Udvikling¹⁾.

Da Jersin tog sit Ophold i denne Universitetsby, fandt han ikke faa Danske, omtrent tredive danske Adelsmænd, foruden mange Ikkeadelige²⁾, og daglig kom der flere til. Aaret efter mødte han iblandt Andre atter sin gamle Rektor Vesthovia. Men den Enkelte forsvinder snart i den store Vrimmel, og kun af og til kunne vi forfølge hans Spor. Saaledes boede han en Tid sammen med Jyden Anders Frandsen Brun, Stamfaderen til den senere bekendte Slægt

¹⁾ Tholuck: Vorgesch. d. Rationalism. I, 1, S. 183.

²⁾ I Mads Jensen Medelfarts Stambog (i d. Kgl. Bibl. Thottske Sml. 567. 8), hvori Jersin ogsaa skrev sit Navn, findes følgende Navne paa Danske, der opholdt sig i Vittenberg i disse Aar: 1607, Johann. Knopf, Frederic. Knopf, Caspar Bartholin, Andreas Toxotius Cimber, Abraham de Cardes Dan., Canutus Bieschius, Magnus Lycke, Tycho Sandbergius, Palæmon Rosencrantzius, Olaus Rosencrantzius, Petrus Langhe, Christianus Thomæ, Justinus Høgius; 1608: Petrus Petreus Viburgensis, Ahasverus Christiani Mellisæus, Claudius Plumius, Johann. Paschasius Hafn., Mathæus Julius, Fransiscus Lycke, Georgius Lycke, Georgius Schougart, Tycho Langhe; 1609: Severinus Grønbeccius, Joh. Christophorus, Nicolaus Simonius Glostrupius, Paul. Andreas Hafnianus, Petrus Eisenbergius, M. Elias Eisenbergius, Nicolaus Fasti, Georgius Fastii, Ivarus Langhe, Willichius d. Westhof.

Rørdam¹⁾, men sluttede sig dog nærmest til Klavs Plum, der ved sin elskelige Personlighed og fremragende Begavelse synes at have samlet en fast Kreds om sig, bestaaende af fjorten Medlemmer, dels Danske og dels Udlændinge²⁾. Under dette Samliv glemte Jersin dog ikke de alvorligere Sysler. I to Aar studerede han Filosofi og førtes igjennem disse Studier til personlig Deltagelse i de store aandelige Bevægelser, der gave hine Tidens lærde Kampe deres Indhold.

Den stærke antiaristoteliske Retning, som vi allerede have sporet indenfor den snævrere Synskreds, hvori vi hidtil bevægede os, møde vi endnu rundt omkring paa Europas Højskoler. Den var en naturlig Virkning af den frigjørende Indflydelse, der udgik fra Reformationen, og havde været en velgjørende Vækkelse for det videnskabelige Liv i det sextende Aarhundrede. Idet den tilintetgjorde det gamle aristoteliske Autoritetssystems Herredømme og anviste nye Udgangspunkter for de filosofiske og videnskabelige Studier, havde den grundlagt en sund og praktisk Livsretning, men de Principer, som den havde gjort gjældende, vare allerede, forsaavidt som de lode sig forlige med det Standpunkt, Datidens videnskabelige Udvikling indtog, gaaede over i den almindelige Bevidsthed, hvorfor Retningen efterhaanden forsvandt i Aarene 1580—90, for efter denne Tid atter at tage et nyt Opsving, under hvilket den

¹⁾ Andreas Franciscus Brunus Cimber, f. i Stovby i Jylland, blev senere Præst i Haarløv i Sjælland; hans Sønnens Søn, Holger Nielsen Rørdam, Præst i Vigersted, var den Første, der, uvist af hvilken Grund, ombyttede Familienavnet Brun med Rørdam.

²⁾ Erindringen om dette Samliv fandt sit Udtryk ved Plums Afrejse i en lille Samling Digte fra de tilbageblevne Venner: *Προπεμπικα* in abitum eruditione ac virtute præstantissimi viri, Dn. Claudii Plumii Dani, J. U. studiosissimi a quibusdam Fautoribus et amicis singulari necessitate devinctissimis æternæ memoriæ ergo scripta. 28. April MDCVIII. (Et Exempl. findes i d. Kgl. Bibl. i Hjelms. Sml. 4110. 4).

skruede sig op til en Radikalisme, der maatte hæmme enhver sund Livsudvikling. I det mellemliggende Tidsrum havde Bevægelsen foreløbig fundet Hvile i den kryptokalvinistiske Retning, der til en Tid havde fundet Indgang i de fleste protestantiske Lande, men da denne atter blev trængt ud, samlede alle Tidens frisindede Kræfter sig til en heftig Kamp imod den bestaaende Orden i Stat og Kirke. Endnu i de første Decennier af det syttende Aarhundrede finde vi overalt Spor af denne Bevægelse, der er bekjendt under Navnet »Ranisme«, som den optog efter en af det sextende Aarhundredes mest frisindede Aander, Petrus Ramus, Prof. i Paris, hvor han blev myrdet i Bartholomæusnatten 1572¹).

---

¹) Petrus Ramus (Pierre de la Ramée) var født i Vermandois i Frankrig 1515. Han var Søn af en fattig Daglejer, og var derfor fra sin Barndom af for største Delen henvist til Selverhverv. Trang til boglig Syssel førte ham tidlig til Paris, hvor han efter flere Aars Forløb fik Ansættelse som Tjener ved College de Navarre. Ved vedholdende Flid og et fremragende Geni arbejdede han sig hurtig op og gjorde sig snart bemærket ved sine grundige filosofiske og matematiske Kundskaber, hvortil kom en sjælden oratorisk og dialektisk Færdighed. Da han skulde disputere for Magistergraden, vakte han almindelig Opmærksomhed ved at opstille den Thesis, at ikke enhver Lærdom, som tillagdes Aristoteles, var af ham, og at ikke Alt, hvad han havde lært, var sandt. Disputatsen var heldig, og fra dette Øjeblik af besluttede han at sætte det som sit Livs Maal, strengt at prøve og sigte den aristoteliske Filosofi. Hans første Angreb var rettet imod Aristoteles's Dialektik (1543), men hans Skrifter blev undertrykte, og et Kongebud berøvede ham Retten til at holde filosofiske Forelæsninger. Aaret efter (1544) forjagede Pesten de Studerende fra Paris, og for atter at drage dem til Højskolen ansatte man ham som Prof. i Rhetorik ved College de Prele. Forsøget lykkedes, og da Frands I døde (1547), udvirkede hans Velyndere, Hertug Carl af Bourbon og Kardinal Carl af Lothringen hos Henrik II, at de tidligere Forbud imod hans Skrifter blev hævede. 1551 blev han kongelig Prof. i Filosofi og Rhetorik og optog nu Kampen paany. Især søgte han at gennemføre en mere praktisk Methode i de fysiske og matematiske Discipliner. Men et nyt afgjørende Skridt forøgede hans Fjenders Tal; han var født Katholik, men hele

Mange lidet lystelige Episoder træde os imøde fra disse Kampe, hvori Ramisterne paa Udviklingens sidste Stadium træde op som Modstandere af enhver dybere aandelig Stræben. »Bort med Filosofien, bort med al Videnskabe-

---

hans Livsretning drev ham naturlig over i den reformerte Lejr. Han maatte flygte, og i Religionskrigene finde vi ham snart i Paris og snart i Huguenotternes Hær, indtil han 1567 gjorde et mislykket Forsøg paa at opnaa en Ansættelse ved en af Tysklands Højskoler. 1568 finde vi ham i Strasburg hos Joh. Sturm, hvor Jakob og Arild Hvitfeldt tilligemed flere andre Danske lærte ham at kjende, og i Avgsburg boede han 1570 en Tid sammen med Tyge Brahe hos Borgermester Hainzel. 1571 vendte han tilbage til Paris, hvor en af hans Modstandere, Carpentarius, lod ham myrde 1572. Hans Forsøg paa at forbedre den dialektiske Methode, hvorved han dog paa mere end et Punkt nødtes til at vende tilbage til Aristoteles, imod hvem han saa ofte, vistnok med Urette, havde rettet de heftigste Angreb, bidrog væsentlig til at give den senere Udvikling af Dialektikken et mere praktisk Anlæg, hvorved den blev mere frugtbringende for Videnskaben, og hans Methode fandt Anerkjendelse hos mange af Datidens Videnskabsmænd. I Lægevidenskaben optoges den af Joh. Fernelius († 1558), se Sprengel: *Gesch. der Arzneykunde* III, S. 30 ff. I Mathematikken nævne vi iblandt hans Disciple vor Landsmand Thom. Finke, hvis store Værk: *Geometriæ Rotundi libri XIII*, 1583 endnu fortjener at bemærkes, og hans Fysik og Dialektik fandt en begejstret Forsvarer i en anden af vore Landsmænd, Anders Krag (*Rameæ scholæ et defensio Petri Rami*. Bas. 1582 og *Aristotelica et Ramea*. Bas. 1583). Hans grammatiske Arbejder, som udmærkede sig ved korte og klare Regler og udsondrede meget overflødigt Stof, fremkaldte en Række Forsøg i samme Retning, der afgave Grundlaget for de nyere Grammatikker i der syttende Aarhundrede og tildels fortrængte Melanchtons Arbejder. Overalt i Tyskland fandt han Tilhængere, der især støttede sig til Joh. Sturm og til Chyträus i Rostok. Modsætningen imellem Ramister og Aristoteliker kan først egentlig siges at have tabt sig under Trediveaarskrigen. Et tredie Parti, Halvramisterne, der optog den lidet lønnende Opgave at forlige disse Modsætninger, blev Gjenstand for de heftigste Angreb fra begge Sider. Se Elswich: *De varia Aristotelis fortuna*. Vitteemb. 1720. S. 54 ff; Waddington: *Ramus, sa vie, ses écrits et ses opinions*. Paris 1855. Ritter: *Gesch. d. Philosophie* IX, S. 436 ff. Tholuck: *Vorgesch. des Rational.* I, Abth. II, S. 3 ff.

lighed, den opblæser kun Ungdommen, men danner den ikke. Lader os holde os til det rent Praktiske! Saaledes lyde de uhyggelige Kampraab, og i mere end en Høresal gik disse uendelige Disputatser, hvorpaa hin Tids akademiske Liv var saa rigt, over til blodige Optrin. Man hører ofte »den metafysiske og skolastiske Forgift« nævne med Afsky og Foragt som »skadelig for Religionen«. Saaledes fortæller en svensk Kirkehistoriker, at man i Sverig indgik med det Raad til Kong Carl IX, at Skoler og Akademier, hvilke under Skin af at være et heldbringende Lægemiddel dog i Virkeligheden ikke ere Andet end Forgift, maatte fordømmes, afskaffes og aldeles udryddes, og man opponerede ved Disputatserne ikke med Syllogismer, siges der i en gammel Beretning: men med »käpprapp, hugg och slag«¹⁾. At denne Bevægelse maa have været stærkt fremtrædende i Tyskland i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, fremgaaer af nogle Visitationsartikler fra Helmstädt fra Aaret 1603, hvori de filosofiske Docenter advares imod at forhaane Ramisterne, fordi derved Studenterne fra mange Skoler, især i Westphalen, vilde lade sig afholde fra at besøge Universitetet og søge til andre Egne af Tyskland. De maatte ikke examinere i Stridspunkter imellem Ramus og Aristoteles, men skulde behandle dem »ex aliqva parte philosophiæ sine conviciis et calumnia«, og overhovedet blev det befaleet, at Ramister og Aristoteliker skulde omgaaes fredelig med hinanden²⁾.

Fra den danske Højskole have vi ikke mange Oplysninger til denne Bevægelses Historie, og Opmærksomheden har hidtil kun lidet været henvendt paa de enkelte Spor, som endnu findes. Vore mest fremtrædende Personligheder fra Slutningen af det sextende Aarhundrede: Niels Hemmingsen, Tyge Brahe, Jakob Madsen Aarhus, Thom. Finke,

¹⁾ Th. Norlin: Svenska Kyrkans Hist. efter Reform. I, S. 349 ff. (H. N. Clausen: N. Theol. Tidsskrift 1865, S. 137 ff).

²⁾ Henke: Calixt u. s. Zeit. I, S. 94 ff.

Anders og Niels Krag, Jonas Jakobsen Venusinus o. m. Andre heldede mere eller mindre til denne Retning, og endnu i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede holdt Prof. Hans Steffensen (Joh. Stephanius) Forelæsninger ved Universitetet over Dialektikken med særligt Hensyn baade til Melanchtons og til Ramus's Methode)¹. Men stærke Bevægelser synes Retningen ikke at have fremkaldt ved Universitetet, hvilket finder sin naturlige Forklaring deri, at de Studerende, som tilhørte den mere yderliggaaende Retning, søgte deres Tumbleplads ved Højskolerne i Rostok, Vittenberg og andre tyske Byer. Klagerne over slette Mennesker, som dels hemmelig og dels aabenbart ophidsede Skoleungdommen imod de bestaaende Forhold, antyder dog, at Retningen ikke heller hos os er gaaet ganske sporløst forbi²). Den synes at forsvinde tilligemed Kryptokalvinismen under de resenske Stridigheder, som den vistnok for en stor Del selv fremkaldte³). Kun i de Egne, der laa paa Rigets Yderpunkter, hvor en indtrædende Reaktion spores senere og virker svagere, møde vi Spor af Bevægelsen indtil Midten af det syttende Aarhundrede; dette gjælder de skaanske Provindser, Norge og især Island, hvor den bevarede sig længst, støttet af Islands lærdeste Mænd, Arngrim Jonsen i Holum og Brynjolf Svejnson i Skalholt⁴).

¹) Stephanius's Program til denne Forelæsning, dat. 2. September 1599, findes i hans Kopibog (i d. Kgl. Bibl. N. kgl. Sml. 1390. Fol.).

²) Daniel Madsen Roskilde: De gymnastica et schiamachia. 1625. Bl. E. Se foran S. 20.

³) Pontopp. Ann. III, S. 612 ff. N. kirkehist. Sml. I, S. 419 ff. Et af de væsentligste Punkter i disse Stridigheder var Spørgsmaalet om Metafysikkens Berettigelse og om dens Forhold til Theologien. Sagen afgjordes saaledes, at man vel anerkjendte dens Nødvendighed og Betydning, men fordrede, at den skulde holdes ude fra Theologien.

⁴) Brynjolf Svejnson har efterladt sig en Dialectica Rami 1640. (Haandskr. i Arn. Magn. Sml. 814, 4. i Univers. Bibl.), og flere af Ramus's

Under disse Stridigheder rejstes der mange Spørgsmaal, som vare af den største praktiske Betydning, og som Enhver, der ikke blindt hen lod sig hilde af gammel Fordom, maatte følge med den største Interesse; mange af de Angreb, der saaledes rejstes imod de bestaaende Skoleforhold, maatte ansees for fuldt berettigede, men dersom Manglerne skulde afhjælpes, maatte Forsøgene optages med Maadehold og Besindighed, og en raa og principløs Radikalisme kunde her, som overhovedet i alle Forhold, kun træde hæmmende og hindrende ivejen. Og Jersin havde under sin Skolegang, vundet Erfaringer nok til at kunne forstaa disse Angrebs Betydning, men dersom han selv vilde tage den Opgave op, at gennemføre en ny og mere tilfredsstillende Ordning af disse Forhold, maatte han stille sig paa et klart og bestemt Standpunkt overfor disse Bevægelser. Mag. Jakob Veremberg, Docent i Filosofi i Vittenberg, holdt paa denne Tid en Række Disputatser, der vare rettede imod Ramisterne, og flere unge Danske deltog deri, saaledes: Christian Thomæsen Sehested, Anders Frandsen Brun, Niels Foss o. Fl. Ogsaa Jersin optraadte 1608 som Respondens ved en af disse Disputatser¹⁾, hvis Indhold angik et af Principspørgsmaalene i alle disse Stridigheder, Spørgsmaalet om Metafysikkens Gjenstand og om dens Betydning og Berettigelse, som hævdedes paa det Bestemtteste overfor alle de Angreb, der rettedes imod den. Dog gjør Forfatteren den ikke uvæsentlige Indrømmelse, at de metafysiske Undersøgelser burde holdes ude ved

---

Skrifter, som findes i vore Bibliotheker, ere Levninger af hans Bogsamling.

¹⁾ Disputationum (Werembergii) tertia: De objecto Metaphysicæ, quæ Deo propitio, sub præsidio M. Jacobi Werembergii Hamburg. Facult. Philos. Adjuncti, defendendam suscipiet IX. Kal. Julii Janus Dionysius Jersinus Danus. Wittebergæ cl^ol^oc^oVIII. Skriftet, som Jersin har dediceret til sine Slægtninge i Hjemmet, indeholder desuden to Æresvers fra Ivar Langhe og fra Anders Frandsen Brun. I det Sidste nævner Anders Frandsen ham som «Contubernalem suum».

Skoleundervisningen, fordi de let forvirrede Ungdommen¹⁾. Jersins Optræden ved denne Lejlighed gjorde hans Navn bekjendt i Danmark og gav senere Anledningen til, at Christian IV oprettede et Professorat i Metafysik, bestemt for ham. Efter 1608 tabte vi ham atter af Sigte, han op-

¹⁾ Ergo nullum fere præceptum est Metaphysicum, quod ex Logica peti non possit, quare consultius videtur, si juvenus paucioribus contenta præceptis, uni disciplinæ operam navet, quam si crebra eorundem præceptorum alia saltem forma propositorum repetitione oneretur. Iøvrigt gaaer Disputatsen ud fra et Citat efter Aristoteles: *Μετὰ τὸν βίον τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ διαφέρει τῆς μὲν τῶν τρόπων τῆς δυνάμεως, τῆς δὲ τοῦ βίου τῆς προαιρέσει.* Den sidste Del af Sætningen skal Ramus have udeladt. Forfatteren føjer til: *Ac sæpe dubito, num magis ex malitia quam ignorantia peccarit. Malitia certe est, quod mentem Aristotelis pervertit, atque ex integro contextu ea verba solummodo excerpit, quæ stabilendo errori inserviunt, cetera vero silentio involvit.* En nærmere Undersøgelse af Ramus's Citat vil dog udentvivel vise, at Beskyldningen ikke rammer ham. (Se *Institutionum Dialecticarum libri tres.* Paris MDLIII. I, S. 2—4 ff.) Hvor han benytter Stedet, citerer han det fuldstændigt; men han benytter kun Begyndelsen deraf, fordi han ikke undersøger, hvorledes Metafysikken og Logikken behandle deres Gjenstand, hvorfor han heller ikke kommer til at fremhæve Forskjellen i deres Betragtningmaade. Han vil kun godtgjøre, at Logikkens Gjenstand ikke blot er »Eus« men ogsaa »Non-ens«, at den har samme Gjenstand som Metafysikken. Men overfor Ramisterne var denne Udtalelse ikke uden Betydning. Ramus's Ytring: »Circa idem genus sophistica et dialectica versatur cum philosophia« var bleven Kampraabet, hvorom Partiet samlede sig, saaledes at det, uden Hensyn til disse Videnskabers forskellige Synspunkter og Metoder, benyttede den til deraf at uddrage den Slutning, at man kunde skyde Metafysikken aldeles ud: »Bort med Metafysikken, den er overflødig«! — et af disse ikke sjeldne Exempler paa, at en Mesters Ord blev mistydet og misbrugt af hans Disciple. Ritter bemærker om Ramus's Forhold til Metafysikken: Han er ikke nogen Ven af Metafysikken, han bekæmper den ikke, men undersøger heller ikke dens Grundsætninger. *Gesch. d. Philos.* IX, S. 438 ff.

holdt sig, som det synes, endnu et Aar i Vittenberg, og vendte derefter tilbage til Danmark, hvor vi finde ham i Aaret 1610¹⁾).

I Avgust 1610 udstedte det filosofiske Fakultets Dekanus, M. Hans Jensen Alanus, den højtidelige Indbydelse til Videnskabernes Dyrkere i Danmark og Norge om, at anmelde sig til den Promotion, der efter den kongelige Kantslers og det akademiske Senats Beslutning skulde gives til Mænd, som udmærkede sig ved Dygtighed og Lærdom, og som ved mere end almindelig Flid havde stræbt at erhverve en højere Dannelselse. Akten foregik den femte Oktober under Alans Forsæde, og iblandt de unge Magistere var Arøbo og Jersin²⁾.

Med Magistergraden havde Jersin tillige erhvervet sig Ret til Rektoratet ved en af Landets Latinskoler. Professorerne Alan og Resen anbefalede ham, og kort efter aabnede der sig Udsigt til, at han kunde faa sit Ønske opfyldt. I Sorø sad som Rektor siden 1608 Søren Andersen Vedel, en Søn af den gamle Anders Sørensen Vedel i Ribe. Men han kunde ikke finde sig tilrette i sine Omgivelser, og Spændingen imellem ham og Skolens Forstander, Hans Steffensen, blev stedse større. I et Brev til sine gamle Forældre i Ribe klager han over, at han »uskyldeligen maa lide megen Tribulats og Forfølgelse«, men hvad det var for Vanskeligheder, han havde at kæmpe imod, bliver ikke oplyst. Tilslidst endte dette Forhold med et formeligt Brud og paa en ganske ejendommelig Maade. Søren Andersen gjorde d. 19. Marts 1611 et Afskedsgilde for sine Venner, ved hvis Slutning han brød op, og uden at tilmelde Hans

¹⁾ Zwergius siger i sin haandskrevne Samling (i d. Kgl. Bibl. Gl. kgl. Sml. 1094 Fol.), at Jersin endnu 1609 deltog i en Disputats: »De anima hominis« under Veremberg. Men denne Disputats, som findes paa d. Kgl. Bibl., viser os, at det er en Misforstaaelse, der grunder sig paa en Navneforvexling. Det var Niels Foss og ikke Jersin, der deltog i den.

²⁾ Holger Fr. Rørdam: Arrebos Levnet og Skrifter I, S. 41 ff.

Steffensen det eller tage Afsked med ham, forlod han Sorø tillige med sin Svoger, Povl Mortensen Ostrup, der dengang var i Besøg hos ham. Hans Steffensen, der synes at have været veltilfreds med denne Løsning, ilede med at indsætte Jersin som Rektor, og tilmeldte Resen og Alan det i Breve, hvori han udtaler sig meget lovende om Jersin: »Initia jubent nos bene sperare«¹⁾.

I fire Aar hensad han i Sorø, fuldt optagen af Skolemandens Sysler, og vi mærke Lidet til hans stille Virksomhed²⁾. Mere end en Gang har han vist besøgt og modtaget Gjenbesøg af sin gamle faderlige Velynder, Mogens Bertelsen, der i disse Aar opholdt sig paa Christian Fris's Herresæde Borreby. Med flere af sine Landsmænd i Udlandet stod han i livlig Brevvexling, saaledes med Ove Gjedde i Vittenberg og med Peder Vibe i Leipzig³⁾. Kun

¹⁾ Brevet fra Søren Andersen til Forældrene i Ribe, dat. Sorø 13 Januar 1611, findes hos Wegener: Anders Sorensen Vedel S. 246. Den 21. Marts 1611 skriver Hans Steffensen til Prof. Alan: Non possum non tibi significare, quod tandem aliquando apud nos desierit morari M. Severinus Andreæ, qvi cum suo Affine, collega tuo, hinc nudius tertius sub octavam nocturnam se subduxit, me ne salutato quidem, cum reliqvas omnes ineptias suas clausisset una adhuc omnium ineptissima, instituto convivio etc. Haud dubie varios illic de me Sermones uterqve sparget, sed ego stoicus. Hic M. Severinus vere mihi videtur exemplo suo illud comprobare, quod ait Seneca, nullum excellens ingenium esse sine mixtura dementiæ. Postridie Magistro Johanni Dionysii gubernationem Scholasticam tradidi, quem spero in ea paulo majore diligentia et discretionem versaturum etc. Joh. Stephanii Epist. (I d. Kgl. Bibl. N. kgl. Sml. 1390 Fol).

²⁾ Blandt Jersins Disciple fra denne Tid nævnes: Hans Burkardsen, der blev hans Eftermand først som Præst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og siden som Biskop i Ribe († 1643), Hans og Jørgen Sadolin og Kristen Jensen, der blev Konrektor i Odense og Prof. ved Gymnasiet. Han var Svoger til Biskop Svane og døde som Hofpræst hos Christian IV (1635).

³⁾ Denne Brevvexling omtales i et Brev fra Ove Gjedde til Lavrits Scaevenius i Leipzig, dat. 28. April 1614: Accepi literas tuas mensibus abhinc quibusdam una cum M. Dionysii recte ad me missas . . . . .

af og til om Sommeren, i Høstferien, naar Skolearbejderne bleve lagte tilside, forlod han Sorø og foretog en længere Udflugt. Saaledes finde vi ham i Juli 1613 paa Besøg hos Biskop Peder Hegelund i Ribe¹⁾. Skjøndt de mange Arbejder, som Rektoratet medførte, optog de største Delen af hans Tid, have de dog vist ikke hindret ham i med Interesse at følge de Forsøg, der i de sidste Aar bleve gjorte paa at ordne Skolevæsenet saaledes, at de almindelige Klager, der endnu lode sig høre, kunde blive ordnede paa en tilfredsstillende Maade.

I Skoleforordningen 1604 var der blevet gjort visse Indrømmelser til de nyere Bevægelser med Hensyn til Skolefagene, idet man havde optaget Græsk, Arithmetik, Geometri og Hebraisk som faste Skolefag, og Lærebøger i de matematiske Fag vare blevne udarbejdede²⁾. Men Vanskeligheden viste sig, da man skulde vinde Plads for disse Fag i en Skoleplan, hvor Latinen optog næsten alle Timer. Det gjaldt om at finde en Methode, hvorved man

---

transmisit huc ante aliquod tempus M. Dionysius literas quasdam tuo Petro Wibe dandas . . . (Rostg. 100 Fol. i Univers. Bibl.).

- ¹⁾ Om Besøget i Ribe skriver Peder Hegelund i sin Kal. d. 28. Juli 1613: Salutavit me Mag. Jens Dinessøn, Rector scholæ Sorensis (Thottske Sml. 1933. 4, i d. Kgl. Bibl.).
- ²⁾ Nyerup: Skolehist. S. 82. Skjøndt der i Skolerne var bleven lagt liden Vægt paa de matematiske Videnskaber før 1604, opnaaede de dog en mærkelig Blomstring hos os i Slutningen af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. Fortjenester i denne Henseende have især Tyge Brahe og Holger Rosenkrands, der dannede en ældre og en yngre matematisk Skole. En Fortegnelse over Tyge Brahes Disciple findes i Danske Mag. 4de Række, 2det Bd. S. 32—34. Interessen for disse Videnskaber, som Holger Rosenkrands tog i Arv efter Tyge Brahe, vidste han ogsaa at meddele til Andre, der dels bevægede sig i Kredsen paa Rosenholm og dels paa hans Bekostning eller efter hans Anvisning studerede i Udlandet, især ved Gymnasiet i Giessen og i Lich (Lüchen, tre Mile sydost for Giessen, i det senere i Kirkehistorien berygtede Wetterau). Iblandt disse nævnes: Svend Pedersen, Jakob Hasebard, Søren Jakobsen Ribe, Jakob Finke o. Fl.

kunde tilegne sig Latinen lettere og sikrere end hidtil. Naturligst syntes det at være, at man udarbejdede nye, kortfattede Skolebøger, der vare lempede mere efter Drengenes Faaevner end de forældede Arbejder, som endnu brugtes. Dette maatte især gjælde om de latinske Grammatikker, hvori Stoffet efterhaanden var blevet opdygget paa en utilbørlig Maade og havde naaet et Omfang, der gjorde en Tilegnelse umulig. Som et Exempel paa, hvorledes Stoffet var voxet, nævne vi saaledes den større latinske Grammatik, som brugtes i de øverste Klasser i de danske Skoler 1616: Tallet paa Deponentia af første Konjugation allene var 177, der efter Tidens Skik skulde læres udenad; man kan vel ikke undre sig over, at Drengene toge det Parti, at opgive dette uoverkommelige Arbejde. Dette overflødige Stof maatte atter fjernes, og for at forhindre, at Drengene forvirredes ved at benytte forskjellige Lærebøger i de forskjellige Klasser, maatte man udarbejde en Grammatik, der uden Forandring kunde bruges igjennem alle Klasser, og hvoraf et Kompendium lagdes til Grund for Undervisningen i nederste Klasse. Allerede Prof. Jakob Madsen Aarhus havde anvist denne Vej i en Forelæsning, som han holdt ved Universitetet i Anledning af de nye Reformbevægelser¹⁾. Denne Forelæsning er udentvilt holdt

¹⁾ Jakob Madsen Aarhus, født i Aarhus 1532, blev Student 1559 og 1564 Rektor i Aarhus. To Aar efter rejste han udenlands og blev efter sin Hjemkomst 1574 Prof. Latin. ved Kjøbenhavns Universitet og derefter 1575 Prof. Græc., 1580 Prof. Theol. og 1582 Dr. Theol. († 1586). Hans aandrige og klare Forelæsning, der bærer Vidnesbyrd om en stærk Paavirkning af Ramus, foreligger i Skriftet: *Doctrina de ratione docendi discendique artes et disciplinas, publice prælecta in Academia Hafniensi a D. Jacobo Matthiæ Arhusiensi. Bas. cloloxc.* Han tager sit Udgangspunkt hos Cicero liber III de Oratore: *Variam esse docendi discendique rationem indicat, dum in persona Crassi monet, artes omnes aliter ab ijs tractari, qvi eas ad usum vitæ transferunt, aliter ab ijs, qvi nihil aliud in vita sunt acturi, hoc est, qvi eas solas vel profiteri publice vel privatim tractare volunt. Ea enim est, inquit, artium omnium natura, ut ipsa tractatio et qvæstio semper ex se gignere possit, qvod jucundum magis*

1574 eller 1575, men blev først udgiven senere efter hans Død. Grunden til den trykkende Ophoben af Lærestoffet maatte efter hans Mening søges i en Fejl, som laa den Tid nærmere end vor, men som dog ogsaa lader sig paavise langt senere. Man skulde meddele de Unge en videnskabelig Fordannelse, men istedetfor vilde man gjøre dem til fuldfærdige Videnskabsmænd, derved fremkom disse uheldige Lærebøger, der mere vare skrevne for Lærerne end for Disciplene. Vilde man bringe det til Noget i Skolerne, maatte man give Undervisningen et ganske nyt Anlæg og udarbejde Skolebøger, der svarede dertil, med korte, klare og bestemte Regler, hvori alle Undersøgelser af strengere videnskabelig Interesse udelukkedes¹⁾. Allerede Niels Krag havde som Rektor ved Kjøbenhavns Skole²⁾ gjort et praktisk Forsøg i denne Retning 1578 ved at udarbejde en Grammatik, der med Hensyn til Reglernes Fremstilling og Fordeling væsentlig afveg fra Melanchtons. Enkelte Steder havde han ogsaa, efter tyske Forbilleder, indflettet Forklaringer paa Modersmaalet, dog saa faa, at de bleve uden Betydning. Men denne Grammatik, der var bestemt for alle Klasser i Latinskolerne, synes ikke at have fundet Anerkjendelse og blev vistnok ikke indført i Skolerne udenfor Kjøbenhavn. Tiden havde ligesom stirret sig blind paa Reglerne i Me-

et subtile qvam utile et necessarium videatur. Qvi igitur artes usus caussa discunt, ij fontes tantum, id est præcipua et ad artium usum necessaria præcepta, cognoscunt: qvæ nisi qvis celeriter cognorit, nunquam cognoscet omnino etc. S. 5 ff.

- 1) Som Exempel paa saadanne Undersøgelser anfører han Spørgsmaalet om, hvorfor Ord paa Endelsen »us« i anden Deklination ere Masc. Inutilis præceptio est, qvæ ad finem artis non est necessaria, qvales sunt per omnes artes non pauca inanes et ociosæ qvæstiones et subtilitates, rerum perspicuarum *αἰτιολογίαν*, rerum inexplicabilium tractationes et *λογομαχίαν* continentis.
- 2) Niels Krag, f. i Ribe omtr. 1549, blev Student 1567, og var Rektor i Ringkjøbing (1572—74). Efter en Rejse i Udlandet (1574—76) blev han Rektor i Kjøbenhavn, men rejste atter ud (1580—85) og blev derefter Prof. ved Universitetet og kongelig Historiograf. Han døde som Forstander for Sorø Skole 1602.

lanchtons Grammatik, og man turde ikke opgive den. Prof. Resen, der vistnok betragtede de nyere Bevægelser med Mistillid, indskrænkede sig ogsaa, da der efter Skoleforordningen 1604 skulde udarbejdes en ny Grammatik, til at udgive Melanchtons i en noget forkortet Form¹⁾. Reglerne vare de samme, dunkle og uklare som tidligere, men mange Exempler vare udeladte, og Modersmaalet havde ligesom begyndt at gjøre sin første Erobring; i enkelte af de vanskeligere Regler stod det Side om Side med Latinen, og lettede Tilegnelsen betydelig.

Paa samme Tid havde man i Udlandet gjort nye Forsøg, der førte Sagen et væsentligt Skridt videre og ogsaa fandt fortjent Opmærksomhed i Danmark. To Professorer i Giessen, Christ. Helvicus og Caspar Fincke, havde udarbejdet en latinsk Grammatik — den senere bekjendte Grammatica Giessensium²⁾, der brugtes i mange tyske Skoler indtil Slutningen af det syttende Aarhundrede, og hvis Anordning udentvivel afdækker Grundlaget for de senere Arbejder i samme Retning. Reglerne udvidedes og forøgedes efter den fremskridende Alder og ved Noter i Randen havde man angivet, hvormeget der skulde læres i de forskjellige Klasser. Alt unødvendigt Stof fjernedes eller henlagdes til Anmærkninger, der ikke skulde læres udenad, men kun

---

¹⁾ Resen har udgivet Skolebøger med dertil hørende Kompendier i de fleste Skolefag. De vidne alle om, at han fulgte Jakob Madsens Anvisning. At han ogsaa indrømmede Modersmaalet Plads i Lærebøgerne, se vi af hans Udgave af »den lille Logik paa Dansk 1610«. Han har i denne Henseende erhvervet sig en Fortjeneste, som ikke maa oversees, men tillige har han ved det sidstnævnte Arbejde vist, hvor nødvendigt det var at udvikle Modersmaalet, dersom det skulde kunne yde Former og Udtryk, der kunde gjøre Fyldest i en videnskabelig Fremstilling. »Parva Grammatica Melanchthonis 1610« bærer ikke Resens Navn, men Oplysninger, der fremkomme under de senere Grammatikstridigheder, godtgjøre, at Arbejdet er af ham.

²⁾ Grammatica Giessensium udkom 1610. En Udgave fra 1613, som har tilhørt den fra Herlufsholm bekjendte Skolemand Povel Jensen Kolding, findes paa Univers. Bibl.

tjene til Forklaring for Lærere og Disciple. Det Nye som drages frem ved dette Forsøg, og som giver det saa stor Betydning, var dog nærmest den Undervisningsmethode, som Grammatikken forudsatte, idet man lagde særlig Vægt paa den mundtlige Forklaring, som hidtil havde været forsømt i Skolerne, hvor den dog maatte være af stor Betydning, naar man skulde undervise Begynderne i et ubekjendt Sprog. De første Forsøg, der bleve gjorte ved Gymnasiet i Giessen (1610), godtgjorde Methodens Fortrin, og faa Aar efter fulgte man her hos os med den største Opmærksomhed Skolebevægelserne i Giessen. Ole Vorm, der paa denne Tid var Prof. Pædag. ved Kjøbenhavns Universitet maatte saaledes i Aarene 1614—15 efter Opfordring holde Forelæsninger¹⁾ over Melanchtons Grammatik med særligt Hensyn til de Forbedringer, der vare foretagne af Ramus og af Professorerne i Giessen.

Alle disse Forsøg, der maaske kunde synes at have liden eller ingen Interesse for vor Tid, ere betydningsfulde Led i en Række Bevægelser, der indledede en levende og selvbevidst Kamp for Modersmaalets Ret. Kampen for Tankens Ret og Frigjørelse indbefattede i sig ogsaa Kampen for Tankens Ret til at søge sit Udtryk i den Form, der er den naturligest og ligger den nærmest, og Jersin fik i denne

---

¹⁾ I sit Program til denne Forelæsning, dat. 10 Kal. Febr. 1614, skriver Ole Vorm iblandt Andet: *Qvorundam sensu ac petitione inducti, præcepta Grammatices Phil. Melanchthonis, in scholis usitata, ad accuratiorem Rationis trutinam . . revocare decrevimus etc.* Forelæsningen, der voxede op til et omfangsrigt Værk i Kvart, findes i Univers. Bibl. Rostg. 195. 4. Det eneste, som det synes, selvstændige Forsøg paa Udarbejdelsen af en latinsk Grammatik i disse Aar hos os blev gjort af Islænderen Arngrim Jonsen: *Grammatica Latina, qvæ tam superiori qvam inferiori classi scholæ Holensis satisfacere poterit: Comparatis plurium autorum verbis et sententiis, qvorum omnium maximam partem Melanchthon et Ramus jure sibi vindicant, brevi hoc Syntagmate comprehensa simplicissime.* Anno 1616. Et Exempl. findes paa d. Kgl. Bibl.

Henseende en Opgave at løse, som blev af den største Betydning for vor senere sproglige Udvikling. Men førend han tog denne Kamp op, forlod han endnu engang sit Fædreland, for at tage Del i de videnskabelige Bevægelser, der rørte sig udenfor dets Grændser.

I fire Aar havde han virket i Sorø, men Forholdet imellem ham og Hans Steffensen er ikke belyst tilstrækkelig nok, til at man deraf kan slutte Noget om, hvorvidt han har fundet sig tilfredsstillet ved sin Virksomhed som Rektor, eller om han har seet sig nødsaget til at opgive Embedet, ligesom Søren Andersen havde gjort det før ham¹⁾. En Ode, som Bertel Knudsen skrev til ham paa samme Tid, som han forlod Sorø, synes, dersom man tør slutte Noget af den, at antyde det Sidste. »Rundt om«, siger han, »stande Uret, Misundelse og Zoilus's Kampe — thi for de Store har Gud bestemt alle Besværligheder«²⁾. I April 1615 beredte han sig til Opbrud. Han modtog et kongeligt Rejsestipendium paa tre Aar³⁾ og overtog tillige

1) Søren Andersen skriver i det ovenfor omtalte Brev, at han ikke kunde klage over sine Indtægter, der vare tilstrækkelige til at leve af »til Maadelighed«. Han havde aarligen et kongeligt Stipendium paa hundrede Rdl., der med hans øvrige Indtægt indbragte ham en samlet Sum af omtrent halvandet hundrede Rdl. — en ikke ubetydelig Løn for en Rektor paa den Tid. Da Jersin havde de samme Indtægter (af Acta Consist. 9 Maj 1613 fremgaaer det, at han havde det samme Stipendium), tør man slutte at han heller ikke har haft Grund til Misfornøjelse i denne Henseende.

2) Bertel Knudsens Ode til Jersin findes i hans Horatii Manes Side 28—29. I et Brev, som han kort efter skrev til Jersin i Giessen, beklagede han, at dennes Opbrud og Udrejse var skeet saa hurtig, at han ikke vidste Noget derom, førend Jersin allerede var i Giessen (Epistol. Centur. II. 1617, S. 67).

3) III Non. April 1615 udsteder Jersin Revers for Modtagelsen af Stipendiet, hvorved han forpligter sig til at studere Theologi secundum Augustanam Confessionem et ordinationis ecclesiarum nostrarum præscriptum, ikke at tage nogen Grad i Udlandet, og anlægge sine Studier saaledes, at de kunde blive til Ære og Gavn for Fædrelandet. Orig. findes i Konsist. Arkiv. Pakke 3S.

det Hverv at være Hovmester for en ung Adelsmand, Mogens Krabbe, der var Søn af Tage Krabbe til Øfvedskloster og en Søstersøn af den senere Kantsler Christian Fris til Kragerup, hvis Gunst Jersin for en stor Del skylder sin senere mærkelige Forfremmelse¹⁾. Vejen gik over Leipzig til Giessen. Paa det første Sted opholdt de sig, som det synes, dog kun nogle faa Dage og bragte friske Hilsener med fra Hjemmet til de Danske, der dels studerede ved Universitetet og dels opholdt sig der paa Gjennemrejse²⁾, og faa Maaneder efter finde vi de to Rejsefæller i Giessen, Rejsens egentlige Maal.

Heftige Arvestridigheder, hvortil senere ogsaa kom religiøse Kampe, fremkaldte i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede en ædel videnskabelig Kappelstrid imellem de to fyrstelige Linier Hessen-Kassel og Hessen-Darmstadt; en af de bedste Følger af denne Strid var Oprettelsen af Universitetet i Giessen. Da Universitetet i Marburg ved Religionsforandringen 1604 blev reformert, forlode flere af dets bedste videnskabelige Kræfter Marburg og flyttede til

¹⁾ Christian Fris og Sophie Fris, Mogens Krabbes Moder, vare Børn af Jørgen Fris til Krastrup. Mogens Krabbe døde faa Aar efter af Smaakopper i Blois i Frankrig (1621). Se Krabbernes Slægtbog i d. Kgl. Bibl. N. kgl. Sml. 785^b Fol.

²⁾ At Opholdet i Leipzig kun har varet nogle Dage, synes Mogens Krabbe at have antydnet, da han og Jersin d. 4 Maj skrev i Lavge Andersens Stambog. Ved hans Navn er tilføjet »in transitu«. I Universitetsmatriklen i Leipzig findes følgende Navne paa Danske, der have studeret der i Aarene 1613—15: Frederik og Hans Markdanner, Klavs Klavsens Scavenius, Ove Gjedde, Lavge og Hans Andersen Vedel, Lavrits Mortensen Scavenius, Jens Kristensen Vibe Joh. Barnekov, Falk Gjøe, Erik Rosenkrands og Peder Eisenberg. N. kirkehist. Sml. II, S. 523. De Fleste af disse have tilligemed Brødrene Peder og Jens Vibe og Otto Blikfeld skrevet i Lavge Andersens Stambog, hvori der ogsaa findes Navnet paa en Bogtrykker, der kalder sig Justus Jansonius Danus »Bürger und Buchdrucker in Leipzig«, hos hvem de Danske maaske samledes (Lavge Andersens Stambog tilhører Bibliothekar, Prof. Thorsen).

Giessen, hvor Fyrst Ludvig den Yngre oprettede et Gymnasium, der 1607 ophøjedes til Universitet og modtog store Privilegier af Kejser Rudolph .II. Indvielsen fandt Sted i Oktober 1607, og de store Højtideligheder droge mange Fremmede til Giessen. Ogsaa flere Danske samledes ved denne Fest, saaledes Klavs Plum og Kaspar Bartholin, »der vare tilstede og besaa al den herlige Inauguration«. To unge fyrstelige Herrer, Slægtninge af det danske Kongehus, nævnes som Universitetets første Rektorer, Johan Georg og Joachim Ernst af Holsten-Sønderborg. Det blomstrede hurtig op, fik en botanisk Have, et anatomisk Theater og Lærere i flere nyere Sprog¹⁾ og besøgte af mange Studenter især fra Holsten, Danmark²⁾, Sverig, Rusland, Liefland og Bøhmen. Det synes ogsaa at have haft en stærk Tiltrækningskraft for unge Adelsmænd ved sine Fægteøvelser, der lededes af indkaldte italienske Fægtmestere. 1625 flyttedes Universitetet tilbage til Marburg, og Hessen-Darmstadt fik først 1650 igjen sit særegne Universitet i Giessen. Men det korte Tidsrum 1607—25 blev en af de rigeste og mest betydningsfulde Perioder i Universitetets Historie. Fremragende Lærere, som Mentzerus († 1627), Helvicus († 1617), Jungius, Winckelmann og Leuchter, og et stærkt bevæget videnskabeligt Liv fængslede de Studerende til Universitetet. Theologi, Filologi og Matematik vare Studiernes Gjenstande — en Bevægelse, der vakte hele Tysklands Beundring, man kunde ikke ret forstaa, hvorfra denne Blomstring kom, og selv Calixt i Helmstädt maatte yde de giessenske Professorer sin Anerkjendelse,

¹⁾ Chr. v. Rommel: Gesch. v. Hessen. IV (Neuere Gesch. II), S. 137—46.

²⁾ Iblandt disse nævnes 1615—17 foruden Jersin og Mogens Krabbe Enevold Christoffersen Seefeldt, Sthen Bille, Knud Rikardsen, Lavrits Mortensen Scavenius, Peder Sommer, Jens Kristensen Vibe, Peder Vibe, Gunde Rosenkrands, Falk Gjøe, Jakob Hasebard, Joh. Slangendorf, Søren Jakobsen Ribe, Svend Pedersen og Anders Klavsens (Se Anders Klavsens Stambog i d. Kgl. Bibl. Thottske Sml. 553. 8)

men beklagede kun, at de vare Ramister¹). De vare alle frisindede Mænd med et aabent Blik for de friere Ideer, der satte Tiden i Bevægelse, og de gjorde dem gjældende med Maadehold og Besindighed. Professor Mentzer gik i Spidsen i de theologiske Stridigheder, der førtes dels imellem Theologerne i Giessen og Tybingen (Striden om *κένωσις* og *κρούσις*) og dels imellem Lutheranerne i Giessen og de Reformerte i Marburg. I den sidste Strid deltog Jersin i en Disputats under Mentzer 1616²). Disputatsen, som han dedicerede til Resen som Førstegrøden af sine theologiske Studier, gennemgaaer de sædvanlige Kontroverspunkter imellem de stridende Kirkepartier: Christi Fornedrelse og Ophøjelse, med Phil. 2, 7—9 som Udgangspunkt, Inddelingen af de ti Bud, Brugen af Billeder, Brødbrydningen og Christi sande menneskelige Natur³).

-
- ¹) Henke: Calixt und seine Zeit I, Side 123 ff. M. Bruzen la Martiniere: Lexicon, Art. Giessen.
- ²) Consideratio novi libelli Mathiæ Martini, cui titulus: Examen quærelarum et admonitionis Balth. Mentzeri: De cujus subjectis positionibus, ipso divino Christi regente Numine, sub præsidio Balth. Mentzeri S. S. Theol. D. et Professoris in inclyta Hessorum Academia Giessensi ordinarii, in publica disputatione rationem redditurus est M. Janus Dionysius Jersinus Danus in Auditorio Theologico XIX Januarii. Giess. MDCXVI. Om Mentzers Strid med Prof. Math. Martinus (i Herborn og senere i Bremen), se F. W. Strieder: Grundlage zu einer Hessischen Gelehrten und Schriftsteller Gesch. VIII S. 418 ff
- ³) Dedikationen til Resen bærer Vidnesbyrd om den dybe Højagtelse, Jersin bar for denne Mand, som han tiltaler som Episcopo vigilantissimo, Patrono meo ceu Parenti benevolentissimo juxta observantissimo, Authori studiorum meorum et Promotori ut faventiss. ita colendiss. Man tør vist slutte af disse Udtalelser, at Resen har været hans Præceptor under hans korte Ophold ved Kjøbenhavns Universitet. Sex Aar efter finde vi dem i en heftig Strid, der for en Tid kjølnede dette Forhold, og Venskabet fornyedes først igjen i Slutningen af Jersins Levetid. — Disputatsen indeholder foruden Dedikationen tillige to Æresvers fra to af hans Venner i Giessen, Prof. Helvicus og Joh. Saubertus fra Nyrnberg. Den Sidste, der

En Maaned efter kaldte Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet ham, efter Opfordring af Kantsleren Christian Fris til Borreby, tilbage fra Giessen. Hans Mikkelsen, der en kort Tid havde været Prof. Pædag. ved Universitetet, var bleven udnævnt til Hofprædikant, og Jersin skulde overtage det ledige Professorat¹⁾. Men hans Hu stod endnu ikke til at vende tilbage. Han afslog ikke ligefrem Indbydelsen, men udbad sig en Tidsfrist af et halvt Aar, og da Professorerne havde udtalt det Ønske, at han vilde komme saasnart som muligt, fordi Pladsen for de Studerendes Skyld ikke kunde staa længe ledig, opnaaede han uden Vanskelighed, hvad han tilsigtede; han blev, hvor han var, og en Anden overtog det ledige Professorat. Med Svaret til Professorerne havde han tillige sendt et Brev til Brochmand, hvori han fremsatte de Grunde, der holdt ham tilbage, og bad ham at forelægge dem for Konsistoriet. Brevet findes ikke mere, men vi tage næppe Fejl, naar vi antage, at det var Skolebevægelserne i Giessen, der optog hans Interesser²⁾.

---

døde som Præst ved Sebalduskirken i Nyrnberg 1646, var en af Joh. Val. Andreaes fortroligste Venner. Hoszbach: Joh. Val. Andreae S. 181—82.

- ¹⁾ At man dog ikke har været saa ganske enig om dette Valg, men at der i denne Henseende var Uoverensstemmelse imellem Professorernes Ønsker og Kantslerens Villie, fremgaaer af Acta Consist. 19 Februar 1616: Retulit Dn. Rector (Thom. Finke), a Regia Majest. vocatum esse a societate nostra ad munus concionandi in aula M. Johannem Michaelium, quocirca de successore deliberandum esse: Jussu igitur Magnifici. Dn. Cancellarii se Academiæ M. Janum Dionysii offerre dicebat, rogans, ut, quid de eo hoc in casu sentirent, singuli exponerent. Qvamvis a. maxima pars M. Johannis Knoffii habendam esse rationem existimant, qui dignissimus hoc loco judicatus est, tamen, M. Janum Dionysium vocandum esse, tandem conclusum est
- ²⁾ Professorernes Brev, dat. 19 Februar 1616 findes, i Vorms Kopibog i Univers. Bibl. Rostg. 121 Fol., og Jersins Svar, dat. 22 Marts, findes i Konsist. Arkiv, Pakke 180. I dette Brev henvises tillige til

Opmærksomheden, som var bleven vakt herhjemme for den nye Undervisningsmethode, der var bleven gennemført i Giessen, havde allerede fremkaldt den Tanke, ogsaa at indføre den i de danske Skoler, og den Mand, der nærmest var istand til at skaffe Methodens Indgang, Kantsleren Christian Fris, omfattede Sagen med Varme og Interesse. Han syslede allerede med Tanken om en Forøgelse af Lærernes Antal i Skolerne ved Oprettelsen af Konrektorater¹⁾ og tænkte ligeledes paa at udvide Stiftsskolerne til Gymnasier. Iblandt Andre, der ivrig beskæftigede sig med denne Sag, nævne vi Hans Mikkelsen, der paa denne Tid blev Biskop i Odense. Kjærligheden til Fødebyen og dens Skole med de Omgivelser og Kredse, hvori han havde bevæget sig i en Række af Aar, opfordrede ham naturlig til at gjøre et Forsøg paa, at faa Odense Skole udseet til at gjøre Begyndelsen med den nye Methode. Han søgte at drage nye friske Lærerkræfter til Skolen og støttedes i denne Henseende af den lærde Holger Rosenkrands til Rosenholm. Kantsleren laante ham villig Øre, og der var de bedste Udsigter til en heldig Løs-

---

Brevet til Brochmand. I Jersins Sted blev Peder Bertelsen Kærulius Professor Pædagog. Vind. Acad. Hafn. S. 273. Ole Vorm undlød aldrig, hvor Lejlighed gaves, at benytte den til at berige sine botaniske Samlinger. Saaledes skriver han til en Ven i Marburg, saasnart han erfarer, at man har besluttet at kalde Jersin tilbage: »M. Jens Dinesen, der opholder sig i Giessen, er bleven udnævnt til Prof. Pædag., Du kan betro ham Alt — send Frø og sjeldne Løg til min Have med ham, Du veed, hvor megen Pris jeg sætter derpaa» (Epistolæ Wormii V. S. 7) — og til Jakob Finke i Giessen skriver han paa samme Tid, at han skal sende ham en Katalog over Planterne i den medicinske Have i Giessen — sed cum M. Jano Dionisio mittendi habebis occasionem amplissimam (Koncept i Gl. kgl. Sml. 3119. 4. i d. Kgl. Bibl.).

¹⁾ Den første Skole, der fik en Konrektor, var Skolen i Kjøbenhavn, hvor M. Rasmus Svendsen nævnes som Konrektor 1616. Aaret efter fulgte man Exemplet i Roskilde (Bloch: Rosk. Domsk. Hefte II, 1). Konrektoratet i Odense oprettedes d. 4 September 1617.

ning, da Christian Fris døde og efterlod disse Forsøg i Arv til den nye Kantsler, Christian Fris til Kragerup. Uagtet denne havde det samme aabne Blik for den nye Retning, der arbejdede sig frem, og praktisk Sands til at sætte Forsøgene igjennem, stilledes de dog ved dette Personalskifte foreløbig i Bero¹⁾. Men en livlig Brevvexling var i denne Anledning bleven indledet imellem Hans Mikkelsen²⁾ og den unge Knud Rikardsen fra Odense, der paa denne Tid studerede i Giessen. I et af sine Breve opfordrede Hans Mikkelsen ham til at sætte sig omhyggelig ind i Giessensernes Methode. Han haabede da at kunne sætte igjennem, at Rektoren ved Odense Skole blev forflyttet, og at Knud Rikardsen kunde blive indsat i den ledige Plads, eller, dersom dette ikke lod sig gjøre, vilde han søge at faa ham indsat som Konrektor, hvorved man mulig kunde forvente at faa Methoden indført. Men Knud Rikardsen havde sine Betænkeligheder ved at modtage dette Tilbud, han frygtede for, at Misundelsen, der hviskede i Krogene overalt, ogsaa ved denne Lejlighed skulde faa Tungen paa Gang og fortælle vidt og bredt, at dette nye Forsøg ene og alene var foretaget for at forskaffe ham en indbringende Stilling, hvorved den offentlige Mening let kunde blive vendt imod ham. I ethvert Tilfælde vilde han kun modtage dette Tilbud, naar Rektoren var bleven fjernet. I sit næste Brev meddelte Hans Mikkelsen ham imidlertid, at disse Planer nærmest vare udgaade fra Christian

¹⁾ Christian Fris til Borreby døde d. 29 Juli 1616, men først d. 1 December s. A. meddeler Christian IV Rigets Raad, at Christian Fris til Kragerup er bleven udnævnt til Kantsler. Molbech: Christian IV's Breve S. 41—42.

²⁾ Hans Mikkelsen var Søn af en Borger, Mikkell Pedersen, i Odense. Han var født 1578 og blev Student 1601. 1603 rejste han udenlands med Iver Bryske og blev 1608 Rektor i Odense, 1614 Præst hos Ellen Marsvin paa Lundegaard og siden i Assens, 1615 Prof. Pædag. ved Universitetet og Hofprædikant og udnævntes 1616 til Biskop i Odense († 1651).

Fris, og at de paa Grund af hans Død desværre atter maatte opgives¹).

Medens disse Forsøg indlededes i Danmark, var Bevægelsen allerede indtraadt i et nyt Stadium i Udlandet. Man havde indseet, hvor nødvendigt det var at lempe Undervisningen efter Drengenes Fatteevner. Sætter man sig nemlig paa Børnenes Standpunkt, hvor forunderlig tungt maatte da ikke Tilegnelsen falde, saalænge Tankens Arbejde var dobbelt. Vilde man have en Tanke tænkt, tænkes den først paa Modersmaalet, eller ikklædtes dog altid en dertil svarende Form, selv om denne ikke traadte synlig eller hørlig frem — og paa samme Tid skulde den samme Tanke tænkes paa Latin og ikklædes en Form, der var væsentlig forskjellig fra den, hvori den traadte frem,

---

¹) D. 2 August 1616 skriver Hans Mikkelsen til Knud Rikardsen: *Daturus sum operam, ut Rectori scholæ nostræ functione alia in primis prospiciatur, vel si hac via non successerit, corrector idoneus illi adjungatur. Hoc ubi a superiori Magistratu impetravero, quod difficile fore non existimo, provinciam ejusmodi ad te, velut ad hoc docendi munus natum, devolvendam judicavi. Interea rationem informandi in Gymnasio Giesseno institutam cognoscere labora et studia tua huc dirige alacriter etc. I sit Svar, der mangler Datum, skriver Knud Rikardsen iblandt Andet: *Submissee interim obsecro R. T. D., ne, si fieri posset, in patriam prius vocer, quam præsens moderator istius provinciæ partes deposuerit, quod multas ob causas a te obtinere haud diffido, partim ob multorum vaniloquentiam, qui dicere haud verebuntur, novum hunc morem, Conrectorem in scholas adsciscendi, mea de causa primum introductum esse, partim ob studiorum meorum rationem etc. Oplysninger om Kantslerens Forhold til Sagen findes i et Brev fra Hans Mikkelsen, dat. Die Epiphaniæ Dñicæ 1616: Non dubito, quin recenti memoria teneas, quod de correctore scholæ nostræ non ita dudum ad te scripserim. Hoc n. mihi suggestum fuit a Magnifico Dn. Cancellario Christiano p. m., qui nihil potius in votis habuit, quam ut saluti ecclesiarum et scholarum Danicarum saluberrime consulereetur. Quia vero, ut humana omnia ad interitum indies tendunt, vir ille incomparabilis lamentabili fato nuper occubuit, omnis simul spes de novo correctore concepta scholæ nostræ adempta est. Brevne, hvoraf disse Uddrag ere tagne, findes i d. Kgl. Bibl. Gl. kgl. Sml. 3018. 4.**

naar den skulde udtales paa Modersmaalet. Hvad var her naturligere end at begynde Undervisningen paa Modersmaalet, og saaledes efterhaanden, som Drengene tilegnede sig det latinske Sprogs Regler, lade dem øve sig i at skrive og tale Latin. Tilegnelsen vilde da skee langt lettere og hurtigere, og man vilde spare den halve Tid. Den Første, der har Fortjenesten af at have stillet denne Side af Sagen offentlig frem, er Holsteneren Wolfgang Ratich, der fra 1612 af forsøgte at gjøre disse Anskuelser gjældende ved forskellige tyske Hoffer¹⁾. Idealet, som foresvævede

---

¹⁾ Wolfgang Ratich var født i Wilster i Holsten 1571. Efter at have fuldendt sin Skolegang i Hamburg, studerede han Filosofi og Theologi i Rostok, men hans stammende Udtale hindrede ham i at gaa ind i en gejstlig Virksomhed, hvorfor han besluttede sig til at indvie sit Liv til pædagogiske Opgaver, hvortil han følte sig særlig kaldet. Dette ledede ham til Forsøg paa at tilegne sig baade Sprog og Videnskaber ad en lettere Vej end den, man hidtil havde fulgt. Han kastede sig over det hebraiske Sprogstudium, studerede Mathematik i England og Holland og lærte Arabisk af en indfødt Araber. Prinds Moritz af Oranien lovede ham Understøttelse, naar han blot vilde indskrænke sig til at anvende sin nye opfundne Undervisningsmethode til det latinske Sprogstudium, men han vilde ikke binde sig ved noget Løfte. Han gik til Strasburg og Basel og henvendte sig derpaa 1612 til Rigsforsamlingen i Frankfurt, som han forelagde en Memorial om sin Methode. Flere Fyrster bleve ved denne Lejlighed opmærksomme paa ham. Pfalsgrev Wolfgang Wilhelm af Neuburg skjænkede ham femhundrede Gylden, og Landgrev Ludvig af Hessen-Darmstadt indhentede en Erklæring om Sagen hos Professorerne i Giessen, der udtalede sig til Gunst for Ratich. Enkehertuginde Dorothea Marie af Sachsen-Weimar modtog en lignende Erklæring fra Universitetet i Erfurt og kaldte ham til Weimar, hvor baade hun og hendes Søster, Anna Sophie, modtog Undervisning af ham, og, da hun døde, testamenterede hun ham to tusinde Gylden. Hendes Søn, Johan Ernst, tog Sagen i Arv efter hende og bevægede sin Fætter, Ludvig af Anhalt-Köthen, til at tage sig af Ratich. Denne anlagde to Skoler i Köthen og oprettede et stort Trykkeri, for at Sagen for Alvor kunde føres igjennem. Men Ratichs mange Fjender i Köthen gjorde ham snart umulig, og Kalvinisterne, for hvem han ikke vilde bøje sig, fik ham styrtet.

ham, var en Ordning, hvorved Undervisningen i alle Videnskaber meddeltes paa Modersmaalet: først naar disse vare blevne frigjorte fra Latinens Tyranni, vilde de kunne opnaa en tilfredsstillende Blomstring. Han vilde derfor ikke blot have oprettet særegne tyske Skoler, hvori Drengene skulde undervises i tysk Grammatik, men ogsaa i Latinskolerne vilde han, at Undervisningen i de nederste Klasser skulde meddeles paa Tysk. I den latinske Grammatik skulde alle brugelige Betegnelser: Numerus, Casus, Declinatio o. s. v. forklares paa Modersmaalet. Naar Drengene havde forstaaet dem, havde man først Sikkerhed for, at de vilde blive bevarede i Hukommelsen, og da kunde de siden uden Vanskelighed benyttes i alle Grammatikker. Grammatikkerne maatte ikke læres, uden at man gjennemgik en Forfatter ved Siden af til Indøvelse af Reglerne: i Tysk brugtes I Mose Bog, i Latin Terens, Evangelierne paa Latin, Luthers Katekismus o. s. v. Drengene maatte ikke arbejde hjemme, men alt Arbejde henlagdes til Skolen, ikke engang Skolebøgerne maatte medtages, naar Undervisningen var tilende, men skulde forblive i Klasserne. I Modsætning til den ældre Undervisningsmethode, der udelukkende lagde Vægten paa Hukommelsens Øvelse, gik Ratich til en anden Yderlighed, og krævede ensidig Forstandens og Indbildningskraftens Udvikling: Intet skulde læres udenad, men under Lærerens Gjennemgang og ved Gjentagelse i det Uendelige skulde Alt tilegnes. Ved Undervisningen i Latin skulde Læreren saaledes i den første Time oplæse et Afsnit af Terens og gjennemgaa de enkelte Ord efter Ord-

---

Han blev fængslet 1619 og løslodes først Aaret efter, da Anna Sophie, der var bleven Grevinde af Rudolphstadt — den Eneste, der ikke forlod ham — tog ham til sig i Erfurt. Hun anbefalede ham senere til den svenske Kantsler Axel Oxenstjerne, der en Tid interesserede sig for ham, men atter opgav ham, fordi han aldrig kunde faa noget Tilfredsstillende at vide om hans Methode. Ratich døde 1635. Raumer: *Gesch. d. Pædag.* II, S. 11 ff. H. Whitte: *De Wolfgangi Ratichii in lingvis tradendis methodo.* Hafn. 1706.

klasserne i Grammatikken. Den følgende Time gennemgaaer han den samme Text, idet han forklarer Meningen og Sammenhængen deri. I begge disse Timer forholde Drengene sig tavse og følge opmærksomt med i Texten, og først i den tredie Time gjengive de det gennemgaaede Afsnit. De mindre vigtige Regler i Grammatikken tages kun frem, naar Ordene i Texten give Anledning dertil, og kun Reglerne om Deklinationer, Kjøen og Konjugationer skulde bestandig opfriskes og gjentages, og der skulde udarbejdes Tabeller, hvori de stilledes frem i en let overskuelig Form. Af Syntaxen skulde man kun fremdrage de allervigtigste Afsnit, og iøvrigt, naar Lejlighed gaves, efterhaanden ved Henvisninger forøge Lærestoffet. Istedetfor den gamle barbariske Skoletugt, skulde der indføres en ny Ordning, der fjernede alle de gamle Tugtemidler. Kjærlighed og Højagtelse skulde være Baandet, der knyttede Disciplene til Læreren, og naar Straffe undertiden bleve nødvendige, maatte de ikke udøves af Lærerne, men af en særlig beskikket Inspektør, der skulde vedligeholde Tugt og Orden i Skolen. Dette var i Korthed Ratichs Grundsætninger. Gaaer man ind paa Enkelthederne, bliver han ofte uklar og forvirret og ved ikke selv, hvorledes han vil gennemføre sine Theorier. Indenfor den Retning, der fik Navn efter ham, viser der sig ogsaa mange Uoverensstemmelser med Hensyn til Methoden. Saaledes vilde de Fleste, og til dem sluttede Ratich sig siden, kun hellige Modersmaalet nogle faa Timer, for derpaa saa hurtig som mulig at gaa over til Læsningen af Terens, imedens et andet Parti med Joh. Kromeyer, Hofpræst i Weimar, i Spidsen først vilde, at Drengene skulde have lært den tyske Grammatik grundig, førend de førtes ind i de gamle Sprog.

Man vil i disse Theorier let gjenfinde Grundtrækkene i den nyere Tids Skoleordning, og Ratichs Indflydelse paa de senere Pædagoger er umiskjendelig, men selv manglede han praktisk Sands til at kunne gennemføre sine Ideer, og hans Methode var rig paa Misvisninger, der gave Modstan-

derne Stof nok til Angreb. Kritikken samlede sig derfor nærmest om mindre væsentlige Fejlgreb, imedens man derimod glemte at gaa ind paa Hovedsagen, Spørgsmaalet om Betydningen af Modersmaalets Benyttelse ved Undervisningen¹⁾. Ikke mindre Fortjeneste har Ratich i en anden Henseende, idet han er den Første, der har opstillet Fordringen om en særlig pædagogisk Fordannelse hos Lærerne: det var ikke nok, at de vare vel bevandrede i Stoffet, de maatte ogsaa kunne stille det frem og meddele det i en fattelig Form, som Drengene med Lethed kunde optage. Denne Side af Methoden tillod hans Forfængelighed ham ikke at offentliggjøre. Han indrettede et Kursus for de Lærere, der skulde ansættes ved de Skoler, som oprettedes efter hans Anvisning, men de maatte forinden ved Ed forpligte sig til ikke at meddele Hemmeligheden til Nogen. Kun nogle faa Professorer ved Universiteterne i Giessen og Erfurt, der af deres Regjeringer havde faaet det Hverv, at undersøge Methodens Brugbarhed, bleve indviede i den, og iblandt disse var Jungius²⁾ og Helvicus³⁾ i Giessen. Den

-
- 1) Hos os har Longomontanus underkastet denne Methode en Kritik i *Theses de Philosophiæ definitione et partitione, ejusque addiscendæ ratione: ubi novæ rationes didacticæ, hodie exortæ et tantopere a quibusdam commendatæ, breviter discutiuntur.* Hafn. MDCXVIII. 4°. Han indrømmer Ratichianerne, at den mundtlige Forklaring har sin store Betydning, men fastholder tillige Nødvendigheden af Hukommelsens Øvelse, og fordrer større Afvexling i Undervisningen end den, som den nye Methode medførte. Brugen af Modersmaalet omtaler han derimod som en Bisag, der efter hans Formening er kommen til sin Ret hos os ved Skoleordningen 1604.
- 2) Joachim Jungius, en Slægtning af Simon Pavli, var født i Lybek 1587 og blev Prof. i Filosofi, Mathematik og Medicin i Giessen, Rostok og Helmstädt. Han døde 1657 i Hamburg, hvor han var Rektor og siden Lektor ved Gymnasiet; igjennem Comenius øvede han en væsentlig Indflydelse paa Skoleordningen i Sverig. G. E. Guhrauer: *Joach. Jungius u. s. Zeitalter.* Stuttgart. 1850.
- 3) Christoph. Helvicus var født 1585 i Sprendlingen, syd for Frankfurt

Sidste, der forlængst var anerkjendt som en dygtig Sprog-
grandsker, maatte føle sig særlig tiltrukken af denne Me-
thode, især dog fordi han mente, at man derved lettere
skulde kunne faa Tid til at lægge Vægt paa de døde Sprog:
Græsk, Kaldaisk, Hebraisk o. s. v. Men at han dog ogsaa
havde Blik for Modersmaalets Ret, finde vi antydet paa
flere Steder i den Erklæring, han og Jungius afgave til
Fordel for Ratich 1614¹). Hvad Ratich ikke kunde stille
klart og anskueligt frem, gennemførte Helvicus, og Me-
thoden foreligger i et Skrift: »Delineatio Didacticæ generalis

a. M. Han blev i en Alder af tretten Aar Student i Marburg og fik
1605 Ansættelse ved Gymnasiet i Giessen, hvor han senere blev
Prof. i Theologi. Han døde 1617, 36 Aar gammel. Han var en
stille Lærd, der talede Hebraisk som sit Modersmaal og skrev
Grammatikker og Ordbøger i de fleste døde Sprog. Eftertiden næv-
nede ham som Novæ didacticæ autor et informator felicissimus.
Iøvrigt skildres han som en elskelig Personlighed, der maatte tiltale
Enhver, som kom i Berøring med ham. »Concordiam colebat cum
omnibus: nullo enim unquam tempore cum ullo sive collega sive
extraneo in discordia vixit», skriver hans Biograf Winckelmann, og
Bayle føjer til: Rara avis in terra. Den lærde Buxtorf tilbød ham,
og vor store Lærde, Holger Rosenkrands, brevvexlede med ham og
understøttede hans Familie efter hans Død, hvorfor Helvicus's Chrono-
logiæ systema nova (anden Udgave, der udkom 1615 efter hans
Død) blev dediceret til ham. Ved hans tidlige Bortgang maatte
Tyskland beklage Tabet af sin anden Melancthon. Han blev be-
graven under et stort Lindetræ i Giessen, og til hans Ære lød
Modersmaalet ved hans Grav:

»O Lindenbaum! Wie hoch hat dich geehret Gott!

An deinen Wurtzel ist ein Edelstein begraben etc.»

Oratio funebr. de vita et morte Christophori Helvici a Joh. Wynchel-
manno. Giess. MDCXIX (findes paa Univers. Bibl.). Strieder: Grund-
lage z. e. Hessisch. Gelehrten u. Schriftsteller Gesch. V. S. 420 ff.

¹) »Wie die ausländischen Waaren gemeinlich von uns gar hochge-
schätzt, unsre eigne einheimische aber verachtet werden, also machen
wir's mit unsrer eignen Sprach auch. Und darf wohl vielen lächer-
lich vorkommen, dasz ein Deutscher die deutsche Sprach recht und
künstlich lernen musse, da es doch nicht anderst seyn soll. Dann
man sehe, was die alten Lateiner und Griechen gethan? Sie haben

cum speciali applicatione in lingua Latina«¹⁾), der udkom efter hans Død (1619) tilligemed en Grammatikharmoni, der indeholdt en interessant Fortale. Ikke Faa samlede sig om Læremesteren i Giessen, ikke blot for at lære de gamle Sprog, især Hebraisk, men ogsaa for at tilegne sig den nye Methode. Iblandt disse nævnes ogsaa flere Danske, saaledes: Jersin, Knud Rikardsen og Jakob Hasebard, og naar Jersin endnu mange Aar efter nævnes som en udmærket Hebræer, er det et Tilnavn, som han skylder Helvicus.

Medens denne Bevægelse, uagtet en stærk Modstand fra de Lærdes Side, udbredte sig rundt omkring i Tyskland og ogsaa fandt Vej til Udlandet, vendte Jersin og Knud Rikardsen et halvt Aar før Helvicus's Død tilbage fra Gies- sen for at optage en lignende Opgave i Hjemmet. I For- aaret 1617 finde vi dem Begge i Kjøbenhavn. Hans Mik- kelsen havde ikke opgivet sine Bestræbelser i Mellemtiden; d. 17 Maj 1617 melder han Knud Rikardsen, at Rektoren Jens Pedersen i Odense er bleven kaldet til Præst i Vejle. Pladsen var altsaa ledig, og der stod nu kun tilbage, at Knud Rikardsen skulde tage Magistergraden ved Uni-

---

freilich ihr eigne Muttersprach nicht allein nach dem Gebrauch, son- dern auch nach der Kunst gelernet und derselben Grund, Richtig- keit und Zierde durch die Grammaticam und Rhetoricam, Sprach- und Redekunst ersucht, und thun solches noch heutiges Tags die Araber auch u. s. w*. Kurzer Bericht von der Didactica oder Lehr- kunst Wolfgangi Raticijii gestellet und ins Licht gegeben durch Christoph. Helvicum und Joach. Jungium 1614. Freimüthige Jahr- bücher d. algem. deutschen Volksschulen VII S. 77 ff. Forbindel- sen imellem denne Bevægelse og Oprettelsen af det tyske frugt- bringende Selskab, som er overseet af Gervinus (Gesch. d. poet. Nationallit. III, S. 76), antydes af K. v. Raumer: Gesch. d. Pædag. II S. 104.

¹⁾ I sin Gesch. der Erziehung II, S. 327 omtaler Schwartz dette Skrift, men har ikke kunnet finde det. Senere har man dog fundet flere Exemplarer i Tyskland, og to i Kjøbenhavn (i Univers. Bibl. og i d. kgl. Bibl.). Hos os fortjener det særlig at bemærkes, fordi det var paa dette Grundlag at Jersin anlagde sin Methode.

versitetet, førend han begyndte sin nye Virksomhed. Den 20 Maj fandt Promotionen Sted under Professor Alan, og faa Dage efter blev han indsat i Rektoratet i Odense¹).

Paa samme Tid blev Jersin ført ind i en Virksomhed, hvori han kunde gjøre sine første Forsøg med den nye Methode, og det skyldes udentvivel væsentlig Christian Fris's og Brochmands Bestræbelser i denne Retning, at han blev udnævnt til Tugtemester for Christian IV's naturlige Søn, den unge Christian Ulrik²), der siden fik Tilnavnet Gyldenløve, med hvem han maaske derefter foretog en kort Rejse til Leyden³). Christian IV's Ansættelsesbrev for Jersin er dateret d. 3 April 1617. Endnu i Juni Maaned synes han

¹) Knud Rikardsen, der var af en bekjendt odensisk Slægt Seblad, blev født 1595 i Odense, hvorfra han kom til Universitetet 1611. Han døde faa Aar efter at han var bleven Rektor (1621), og de store Forhaabninger, der knyttede sig til hans fremragende Begavelse, bleve saaledes tidlig tilintetgjorte. Blandt hans Disciple nævnes Thom. Bang og Peder Spormand.

²) Christian Ulrik Gyldenløve, Søn af Kongens Frille, Kirsten Madsdatter, var født 1611 og blev 1640 skudt i Spidsen for et spansk Regiment i Tyskland. Jersin fik ved sin Ansættelse i Besoldning tohundrede Rdl., hvoraf han selv skulde lønne egen Tjener; desuden fik han sædvanlig Hofklædning for sig selv anden og 24 Rdl. til en Fyrbøders Besoldning. Sjæll. Reg. XVI, 241. Paa samme Tid begyndte de øvrige kongelige Børn deres Skolegang, og Brochmand blev Tugtemester for Prinds Christian (Slanges Christian IV's Hist. ved Schlegel III, S. 79—80).

³) Christian IV skriver i sin Dagbog d. 2 April 1617: »Drog jeg med Børnen och hoffuit fran her til Chronsbörrig. Samme Dag kom Her Wldrich ij skole och Christian Wldrich ud ochsaa ij skole paa Rappenbörriig« (Orig. i d. kgl. Bibl. N. kgl. Sml. 230—38, 8.). I senere Afskrifter har man forsøgt paa at rette det sidste Navn, fordi man ikke kjendte det, og her i Landet vilde det vist have sine Vanskeligheder at paavise et passende Sted med dette Navn. Derksom man derimod vilde søge det i Udlandet, kunde man maaske gjætte paa Leyden, hvor Universitetet og det lærde Kvarter i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede bar Navnet Rapenburg (Rappenborch, se J. J. Orlers: Beskrivninge der Stad Leyden cloo CXIII. S. 34 ff.). I et Fragment (et Blad) af en Rejsebeskrivelse, som fin-

at have opholdt sig i Kjøbenhavn, men efter denne Tid tabe vi hans Spor indtil i September 1618, da vi atter finde ham i Hovedstaden, og fra nu af træder han mere og mere frem, paa en mærkelig Maade Gjenstand for sin Konges Gunst. I de to følgende Aar opholdt han sig paa Frederiksborg Slot, hvor han ofte prædikede for Kongen, der gjerne hørte ham, og først 1620 tog han paa Grund af forandrede Forhold for nogle Aar fast Ophold i Kjøbenhavn.

III.

Den nye Kantslers Interesse for Skolevæsenet spores fra 1618 af i en Række mærkelige Foranstaltninger, der fortsattes i de følgende sex Aar. 1618 udkom Forordningen om Gymnasiernes Oprettelse ved de otte Stiftsskoler, og en Fundats for Gymnasierne i Lund og Odense udgik allerede i et Kongebrev d. 8 Januar 1619¹). Befalingen om

---

des i Univers. Bibl. Addit. 238. 4., siges der om Leyden: »Man haffuer her i synderlighed at besee Academiet . . . Det er bygt paa den deyligste plats der i Byen, en Gade kaldit Rapenburg, som haffuer mit wdi en stor rivier och paa begge Sider store Linde«. Vor Antagelse bestyrkes af Pontoppidan, der fortæller, at Jersin rejste udenlands 1617—18 (Ann. III, S. 156 ff.). Men Rejsen kan dog ikke have varet saa længe. Et Brev fra Bertel Knudsen til Jersin, dat. Malmø Non. Jun. 1617, forudsætter, at han dengang endnu opholdt sig i Kjøbenhavn (Epist. Centur. II. S. 68), og Kongen skriver i sin Dagbog d. 27 September 1618: »Fik jeg M. Jens 50 Rdl. til Christian Ulriks Behov« (N. hist. Tidsskr. IV, S. 334). Disse to Vidnesbyrd synes saaledes at angive den Tidsgrændse, udover hvilken Rejsen ikke kan have udstrakt sig.

¹) Vinding: Acad. Hafn., S. 13. Thura: Idea hist. lit. S. 100. Wormii Epist. S. 15 og 41. Fundatsen for Odense Skole findes i Fyenske Tegn. III, 506. Planen til Oprettelsen af disse Anstalter, der skulde danne Mellemed imellem Skolerne og Universitetet, var ikke til-

nye Skolebøgers Udarbejdelse, som var udgaaet 1604, fornyedes atter 1619. Kaspar Bartholin skulde udarbejde Kompendier i Logik, Rhetorik, Fysik, Ethik og Metafysik, imedens det blev overdraget Knud Rikardsen og Svend Pedersen, Konrektor i Odense, tilligemed med Biskop Hans Mikkelsen, at forfatte en latinsk og en græsk Grammatik med de dertil hørende Vokabularier og Kollokvier. Udarbejdelsen skulde ske under Tilsyn af Povl Mortensen Ostrup, Biskop i Lund, og af Jersin, der i Kongebrevet nævnes som Professor ved Universitetet, hvortil han var bleven udnævnt faa Maaneder tidligere¹⁾. Den 3 April 1619 havde Christian IV nemlig meddelt Universitetets Professorer, at han af synderlige Motiver og Betænkende naadigst havde anseet for godt, udover det Tal af Professorer, som hidtil havde været underholdt ved Universitetet, endnu at forordne og underholde en Professor, der skulde have til Løn, foruden en Del af Roskilde Domkirkes Minutis, det Vikarie i Ros-

---

strækkelig modnet, førend man forsøgte at bringe den til Udførelse. Idet man forøgede Lærernes Antal ved Oprettelsen af Professorater og Lektorater i Latin, Græsk, Hebraisk og Matematik, vandt man Plads for de tre sidste Skolefag, som endnu ikke vare komne til deres Ret ved Skoleordningen 1604. Men ved en mere hensigtsmæssig Fordeling af Fagene i Skoleforordningen 1632, bleve Gymnasierne overflødige.

- ¹⁾ Bispem i Othense, Rector og Conrektor sich breff nogle Bøger at lade udgaa, d. 1 Juli 1619. Fyenske Tegn. III, 530—31. Se Bilaget. Povl Mortenten Ostrup (Paulus Martini Grumius) var født i Ribe 1576. Han blev 1604 Magister og derefter Rektor i Ribe, 1610 Prof. Pædag. og 1611 Biskop i Lund († 1619). Han var gift med Elise Andersdatter, en Datter af den gamle Anders Sørensen Vedel i Ribe. Efter hans Død overtog Niels Jørgensen (Nicolaus Georgii Aerylæus Cimber) Tilsynet med Bøgernes Udarbejdelse tilligemed Jersin (Sjæll. Tegn. XXI, 470). Han var født 1564, virkede som Rektor i Sorø Skole 1597—1608, og blev derefter Lektor i Theologi i Lund. 1611 udnævntes han til Lærer for den udvalgte Prinds Christian, og døde i Lund 1642. Han var gift med Maren Jensdatter, en Datter af Jens Lavgesen, Tolder og Raadmand i Ribe, og Dorthe Svaning, Datter af Historikeren Hans Svaning.

kilde, som kaldes *Bona altaris Petri*¹⁾. Fundatsen oplyser Intet om, at Professoratet skulde være i *Metafysik*. Men den 21 April tilskriver Kantsleren Universitetets Rektor, Kasper Bartholin, at det var Kongens Ønske, at Jersin blev kaldet til »*Professionem Metaphysicam*«, og Professorerne bøjede sig for Ønsket, hvorefter et Kaldsbrev udgik til Mester Jens paa Frederiksborg d. 10 Maj 1619²⁾. Han havde dog sine Betænkeligheder, da han kun ugjerne vilde opgive sin Stilling som Lærer for den unge Christian Ulrik. Men ogsaa i denne Henseende havde Christian Fris sørget for ham, saaledes at han kunde varetage begge Opgaver. Foreløbig blev han endnu paa Frederiksborg og tiltraadte først sit nye Embede Aaret efter, men denne Udsættelse havde dog nærmest sin Grund i Pesten, der rasede i Kjøbenhavn og forjog baade Professorer og Studenter fra Byen³⁾.

Da Sygdommen atter begyndte at standse i de første Maaneder af Aaret 1620, optog Universitetet igjen sin Virksomhed, og d. 13 Maj 1620 indstillede Jersin sig til sit

¹⁾ *Fundatio adjunctæ professionis a Christiano R. 4. adaucta* findes i Konsist. Arkiv. En Afskrift findes i Konsist. Kopibog (II) tilligemed en Række Breve, der indeholde Forhandlinger imellem Konsistoriet og Roskilde Domkapitel angaaende denne Sag.

²⁾ *Acta Consistorii* d. 21 April 1619: »Dn. Rector gaff tilkende, att M. Dn. Cancellarius hafluer ladet hannem forstaa Kong. Majest. Villie at være, att M. Johannes Dionysius kaldis til *professionem Metaphysicam*. Dn. professores svarede alle og huer serdelis, qvod voluntati S. R. Majestatis et M. Dn. Cancellarii acquiescant«. Jersins Svarskrivelse til Professorerne, dat. Frederiksborg d. 11 Maj 1619, findes i Konsist. Arkiv, Pakke 180.

³⁾ I et Brev fra Slagelse, dat. d. 27 Maj 1619 (Konsist. Kopibog II, 122), skriver Christian Fris til Kasper Bartholin: »Anlangendis Universitetid, da er Hans Majst Naadigst tilfredss, adt det maa opgiffuis indtil saa lenge Siugdommen begynder noget at lindris igjen«, og i en samtidig Dagbog af Ole Worm findes antegnet d. 31 Maj: »Propter grassantem pestem dimissa est Academia, maxima Professorum parte Roeskildiam concedente«. Ifølge Hamsfort døde der i dette Aar i Kjøbenhavn og paa Sjælland over 14000 Mennesker af Pest.

nye Embede, men maatte endnu forbeholde sig en Udsættelse af en Maaned, førend han kunde begynde sine Forelæsninger¹⁾, og selv da kunde han kun læse en bestemt Time, Klokken Sex om Morgen, saalænge han havde Ophold ved Hove²⁾. Han tog fra nu af fast Ophold i Kjøbenhavn indtil 1624, da Christian IV sendte ham til Sorø, og paa samme Tid købte Kongen af Knud Gyldenstjerne en grundmuret Gaard paa Nytorv, som han forærede Christian Ulrik, og hvis Bestyrelse blev overdraget Jersin, der fra denne Tid af tillige var Tugtemester for en anden af Kongens naturlige Sønner, Hans Ulrik Gyldenløve³⁾. I Januar 1621 ægtede han Anna Hansdatter, der maaske var Datter af en kjøbenhavnsk Borger. Vesthovius bød i et Digt Skjæbnens Gudinder at holde sig langt borte fra denne

- ¹⁾ Acta Consist. d. 13 Maj 1620: »Magister Janus Dionysius, effterat statuta Academica bleffue hannem forleste, gjorde juramentum fidelitatis et fraternitatis, oc loffuede, at han vilde begynde at læse publice til Johannis termin førstkommende«.
- ²⁾ 20 Maj refererede M. Dn. Rector, att det var M. Dn. Cancellarii Samtycke oc villie, att M. Janus Dionysius maa læse hora sexta matutina, saa lenge hand er i den bestilling, hand nu haffuer.
- ³⁾ Kongebrevet, hvorved den omtalte Gaard overdrages til Christian Ulrik under Jersins Bestyrelse er dat. Hafn. d. 2 April 1620 (Sjæll. Reg. XVII, 47). Molbech: Christian IV's Breve I, S. 361. Den 11 April 1621 fik Christian Ulrik og Hans Ulrik Gyldenløve Kongebrev paa Genant til deres »saa og til os elskel., hæd. og højlærde Mand, Mester Jens Dinesens, Professoris ved Universitetet, deres Præceptoris, Folks og Tjeneres Udspisning og Behov« (Sjæll. Reg. XVII, 122). Foruden sin Løn, som Professor og som Hovmester for Gyldenløverne, fik han endnu Huslejhjælp af Universitetet (Acta Consistorii 24 November 1621). Samme Aar blev han tillige Bibliothekar ved Universitetsbibliotheket og modtog for dette Arbejde Stipendium Frisianum (Acta Consist. 20 Juni og 7 Juli 1621). Han synes saaledes at have været meget rigelig aflagt. — Hans Ulrik Gyldenløve, Søn af Kongens Frille Karen Andersdatter, var født 1615 paa Kronborg, hvor han døde som Befalingsmand 1645. Ingen af disse Gyldenløver havde Børn. Suhms N. Sml. I, S. 98, N. D. Mag. II, S. 2—7.

nye huslige Kredse¹⁾, men Jersins huslige Lykke skulde ikke være af lang Varighed. Pesten, der i disse Aar sønderrev saa mange Samfundsbaand, tilintetgjorde ogsaa dette Samliv, og tre Aar efter maatte han med to Døtre og en Søn begræde Hustruens og Moderens altfor tidlige Bortgang.

I dette Ægteskabs to sidste Aar boede han i en Professorbolig i Studiestræde bag den tyske Kirke, hvor ogsaa de unge Gyldenløver opholdt sig hos ham. Da Kasper Bartholin 1624 blev Professor i Theologien, fandt en Oprykning Sted, hvorved Jersin blev Professor i Fysik efter Ole Vorm²⁾, uden at dette dog synes at have medført anden Forandring for ham end en Forøgelse i hans Indtægter; thi Forelæsninger i dette Fag har han sikkert ikke holdt. Fra Marts til Maj Maaned 1624 havde han Sæde i Konsistoriet, men opholdt sig efter denne Tid i Sorø, indtil han i Januar 1626 atter vendte tilbage til Hovedstaden. Hans Virksomhed som Professor ved Universitetet kan saaledes ikke have været af stor Betydning³⁾, dertil var hans

¹⁾ Westhovii Poematum pars II, S. 130—31.

²⁾ Acta Consist. d. 28 Februar 1624: Agebatur de successione in Professoribus Academicis. Dn. D. Olaus Wormius substituebatur ex voluntate superioris Magistratus in vicem Dn. D. Bartholini, D. Wormio surrogabatur M. J. Dionysius Jersinus, qui illius et stipendium omne retineret. M. Jano Dionysio succedebat M. J. Erasmus . . . . . Orationes Inaugurales a D. Wormio et M. Jersino habendæ, ubi D. Bartholinus suam primo habuerit. Mag. Dionysius et Jacobus Finchius inter se de Bibliothecario munere et Frisiano Stipendio amice transigerent.

³⁾ Nyerup udtaler i sine Universitetsannaler (S. 75) den Formening, at Jersin aldrig har holdt Forelæsninger over Metafysik, men den Forudsætning, hvorfra han gaar ud, at han opholdt sig i Sorø fra 1621 til 1624, er urigtig, og Universitetets Forelæsningskatalog afgiver desuden i denne Henseende et Vidnesbyrd til Gunst for Jersin: I September 1623: „Mag. Janus Dionysius Jersinus præcepta Metaph. et canones cum suis limitationibus absolvere conabitur“. Han vil afslutte en Forelæsning, som var bleven afbrudt i Februar 1622 paa Grund af andre Arbejder, Kongen havde paalagt ham. I disse

Tid altfor meget optagen af andre Arbejder. Men han førte i disse Aar en Kamp, der til alle Tider skal sikre ham en fremragende Plads iblandt Danmarks udmærkede Personligheder i Christian IV's Tidsalder.

Knud Rikardsen, hvem Udarbejdelsen af de nye Grammatikker nærmest havde været betroet, fik ikke Tid til at fuldføre Arbejdet, da han allerede døde 1621, og dette Hverv maatte paany overdrages til Andre. Valget faldt paa Jersin og Brochmand, og imedens den Sidste fik Befaling til at forfatte Kollokvierne, var Jersin efter sin hele tidligere Stilling til Sagen selvskreven til at overtage Udarbejdelsen af Grammatikkerne, og han tøvede ikke med at løse Opgaven¹). I Sommeren 1622 havde han fuldendt den latinske Grammatik, som han indsendte til Kantsleren. At den kunde fuldføres i saa kort Tid, har sin Grund deri, at han havde en væsentlig Del i Samlingen og Ordningen af Stoffet, saaledes som det forelaa fra Knud Rikardsens Haand. Selv havde han tillige praktisk forvisset sig om Grammatikkens Brugbarhed, imedens han underviste de unge Gyldenløver. Allerede d. 4 September 1622 forelagdes den i Konsistoriet, for at gjenemsees af Professorerne. Kongen selv fulgte Arbejdet med den største Interesse, og synes personlig at have gjenemgaaet Grammatikken. Ole Vorm skriver paa

---

Aar var han tillige, ifølge Universitetsmatriklen, Privatpræceptor for 24 Studenter.

I Acta Consist. d. 28 Maj og den 26 Juni 1624 meddeles det, at han er ved Hove, men af et Brev fra Brochmand til Jersin, dat. ultim. Maj 1624, fremgaaer det, at han allerede dengang var flyttet til Sorø (N. kgl Sml. 1977 a 4. i d. Kgl. Bibl.).

- ¹) D. 15 Februar 1622 fik Jesper Brochmand Missive Colloqvia at colligere, og samme Dag udgik Brev til M. Jens Dynissen en Grammaticam at sammenskrive (Sjæll. Tegn. XXII, 17), se Bilaget. At det senere ogsaa er blevet overdraget ham at skrive en græsk Grammatik, sees af et Brev fra ham til Kantsleren, dat. Ribe 1 Marts 1631: Grammat. Græcam minorem intra octiduum, Deo porro labori benedicente, absolvendam prima quaque commoditate G. T. oculis et censuræ subijciam. (Epist. Danor. L^{tr}. J. i d. Kgl. Bibl.).

samme Tid til Bertel Knudsen, at der i Hovedstaden hersker en levende Grammatikstrid, men han udtaler sig derom med et saadant Forbehold, at Sagen maa vække den største Opmærksomhed: »Mere derom under fire Øjne«, skriver han, »thi man kan ikke betro det til et Brev«.

Den lærde Verden var bleven sat i den største Spænding, og overalt talede man om Jersins »store og lille Practica«, som man spotvis kaldte hans grammatiske Arbejder. Professorerne, der synes at have villet forhale Sagen, tøvede med at give deres Erklæring¹⁾; men denne Opsættelse kunde ikke være kjærkommen for Kantsleren, der drev paa Sagens hurtige Gjennemførelse, og da Universitetets Rektor, Professor Alan, omtrent en Maaned efter var hos ham, faldt Talen vistnok ikke tilfældig paa Grammatikken. I det Christian Fris ved denne Lejlighed fornyede Fordringen om Professorernes Erklæring, lod han ogsaa en Ytring falde om, »at dersom Nogen af dem mente, at de kunde skrive en bedre Grammatik, kunde de jo forsøge det«, og Biskop Resen, der maaske følte sig ilde berørt ved at Arbejdet ikke var blevet ham betroet, var ikke seen til at benytte dette Vink. I Konsistoriets næste Møde forelagde han en Erklæring om Grammatikken tilligemed en Grammatik, han selv havde udarbejdet, og hvorom han fordrede Professorernes Betænkning. Men disse, der derved vare satte i ny Forlegenhed, afviste denne Fordring og foresloge, at lade den gaa til Kantsleren, der overdrog Jersin at afgive en Erklæring derover. Han gjorde det og-

---

¹⁾ Acta Consist. d. 4. September 1622: Dn. Episcopus gaff tilkiende, att Mag. Jens Dinnissens Grammatica er hannem offererit af M. Dn. Cancellario, att den skal offfuerseis af Professoribus. — I et Brev til Christian Fris, dat. Frederiksborg d. 15 October 1622, skriver Kongen efter et Exemplar af »den Grammatica, som Mester Jens halfuer giort« Molbech: Christian IV's Breve, I, S. 117—19. Ole Vorms Ytring: »Bellum hic fervet grammaticale, de quo coram, nec enim tuto literis omnia committuntur«, findes i et Brev, der er dateret September 1622, Wormii Epistolæ S. 47.

saa saa grundig, at Bogens Skjæbne dermed var afgjort. Det var en ny Udgave af Melanchtons Grammatik, ikke meget forskjellig fra Udgaven af 1610. Fra denne Tid af forsvinder Melanchtons Grammatikker fra de danske Skoler¹⁾. Jersin glemmer ikke at benytte Lejligheden til at paavise den Modsigelse, der er i, at lade de smaa Drengene i nederste Klasse lære Grammatikken paa Latin, skjøndt de endnu ere ukyndige i dette Sprog, medens man i de højere Klasser, hvor Drengene dog skulde kunne Latin, vil undervise i Logikken paa Dansk, og efterat have paavist en lang Række af Uklarheder og Mangler ved dette Arbejde, ender han med at frakjende Forfatteren sund pædagogisk Sands²⁾.

1) Acta Consist. d. 30 September: »Tilkiendegaff M. Dn. Rector, att som hand i fredags nest forgangen var hoes M. Dn. Cancellarium, da forelagde Mcus Dn. Cancellarius hannem, at han skulde forhøre Dn. Professorum Domb og mening om Mag. Jens Dinnessøns Grammatica: och forholde dennem, at dersom naagen af dennem siunis sig at kunde skriffue een Nytteligere Grammaticam for Vngdommen, de da vilde tage det i Verk. Dn. Episcopus fremblagde sin Schrifftelig erklæring, huilchen hand sagde, hand vilde exhibere Mco Dno. Cancellario. Fremblagde och Dnus Episcopus een ny Grammaticam, som hand i dette Aar først haffuer ladet gaae i trycken, Begierendis, at Rector och Professores vilde och giffue deres Censuram paa samme baag, Och giffue tilkiende, Om dennem Siunis naagit der vdi att fattes eller mangle, och om den ikke er tienligere til Vngdommen in scholis trivialibus end M. Jens Dinnessøns. Och haffuer hand ladet Sammenskriffue samme grammaticam efter det breffs meening, som bleff naagle Aar forleden giffuen till M. Canutum Richardi, om een Grammatica at schriffue«. Derefter følge de enkelte Professorers Svar, der ere temmelig uklare og farveløse, og Forhandlingerne slutte med den Afgjørelse, at Grammatikken skulde oversendes til Kantsleren. — Denne Grammatik findes i d. Kgl. Bibl. Hjelmstj. Sml. 2061. 8. Den bærer ikke Resens Navn, men kaldes: »Parva Grammatica Latina Philippi Melanchthonis etc., perspicua brevitate omnia complectens, qvæ ad majora contententibus hac in parte adeo sunt necessaria. Hafn. 1622«.

2) »Et miror præposterum ordinem: Logica præcepta Danice tradi, et Grammatica latine: cum hæc ignaris, illa peritis lingvæ sint pro-

Imidlertid synes Kantsleren ikke at have villet oppebie Udfaldet af Professorernes Gjennemsyn, og en Række mærkelige Kongebreve 1622—24 viser, at man trods den almindelige Modstand vilde drive det nye System igjennem og indføre det overalt i Skolerne ved et stærkt Tryk fra oven. D. 29 November samme Aar fik Jersin Privilegium paa ti Aar til paa egen Bekostning at lade udgaa og trykke *Grammaticam majorem et minorem*¹⁾, og samme Dag udgik et Kongebrev til Bisperne i Danmark og Norge om Indførelse af Grammatikken med Tilhold om, strengelig at paase, at Rektorer og Lærere efterhaanden optoge den hele Skolen igjennem, saaledes at den strax blev indført i de to nederste Klasser, og at de tillige gjorde sig bekendt med den nye Methode, som udfordredes ved Brugen af denne Bog²⁾. Og hvor stor Vægt man lagde paa denne Methode, fremgaaer endnu tydeligere af et samtidigt Brev til Universitetets Professorer, hvori det paalægges dem at bekendtgjøre for Studenterne, at alle de, der ønskede Ansættelse ved Skolerne, først maatte have gaaet hos Jersin for at sætte sig ind i hans Undervisningsplan. Men heller ikke denne Gang synes Professorerne at have forhastet sig, og først i Januar 1623 optog de dette Kongebrev til Forhandling i Konsistoriet, og efter Aftale med Jersin bestemte de, at der skulde udstedes et Program, hvori Studenterne tilholdtes en Tid lang at besøge ham, for at gjøre

---

ponenda . . . . . Qvi locupletavit Etymologiam in Nova, hunc apparatus aut parum exercitatum fuisse in scholis aut ex aliena pependisse autoritate». Jersins Betænkning over System. Grammaticis i Geheimearkivet.

- ¹⁾ Mag. Jens Dynisen fik Privilegium en *Grammaticam* »att maatte lade trykke paa Thi aars thid«. Hafn. d. 29 November 1622 (Sjæll. Reg. XVII, 342). Privilegiet fornyedes d. 21 April 1628 (Sjæll. Reg. XVIII, 301). Se Bilaget.
- ²⁾ Bisperne udi Danmark og Norge fik Breve »M. Jens Dynisens *Grammatica anrørendis*«, d. 29 November 1622 (Sjæll. Tegn. XXII, 163). Se Bilaget.

sig bekendte med hans Konzept, ligesom det ogsaa skulde indskjærpes, at man skulde have gaaet to Aar paa Universitetet, dersom man i Fremtiden vilde forvente at faa et Skole- eller Præsteembede¹⁾, og kort efter udgik et nyt Kongebrev til Bisperne, hvori det forbydes dem at ansætte Nogen ved Skolerne, dersom han ikke medbringer et Bevis fra Jersin for, at han har gaaet hos ham og tilegnet sig den meddelte Anvisning²⁾. Tillige bestemtes det, at de Rektorer og Konrektorer, der rejste over til Jersin, for senere, naar de havde sat sig ind i Sagen, at kunne øve Tilsyn med de forskjellige Skoler, skulde have deres Rejseomkostninger godtgjorte af Kirkernes Indkomster i de paa-gjældende Stifter, »eftersom saadant geraader Skolerne nu og i Fremtiden Kirkerne til Gavn og Forfremmelse«³⁾.

Efter at Vejen saaledes var bleven banet for Jersin, udkom hans mindre Grammatik — kaldet »Epitome Grammaticæ Latinæ« — 1623. Det var et lille, kortfattet Arbejde, bestemt for Skolernes nederste Klasser og for største Delen skrevet paa Dansk, idet Reglerne først vare stillede frem paa Modersmaalet, og derefter gjentagne paa Latin. Bogen

- 1) Rector og menige Professorer ved Københavns Universitet fik Brev om M. Jens Dinesens Methodum docendi d. 29 November 1622. Orig. i Konsist. Arkiv, Pakke 191. Forhandlingerne derom fandt Sted i Konsist. d. 10 Januar 1623. Brevet findes i Bilaget.
- 2) Alle Bisper vdi Danmark och Norge finge Brev, M. Jens Dynesens Grammaticam anrørendis, dat. Hafn. d. 17 Februar 1623 (Sjæll. Tegn. XXII, 211). Se Bilaget.
- 3) Dr. Hans Resen, Dr. Hans Michelsen, Dr. Matss, Dr. Iffuer Iffuer-sen Hemmet och M. Jens Gødesen Superintendenter finge Breve o. s. v. Hafn. d. 19 April 1623 (Sjæll. Tegn. XXII, 231). Se Bilaget. Et særligt Brev til Bisperne i Viborg og Aalborg i Anledning af Rektor i Viborg Otto Blikfelds Rejse til København findes i Jydske Tegn. VII, 196. Fra Jersins Haand have vi ikke fundet Beviser for Nogen af dem, der have besøgt ham, for at faa Meddelelse om Methoden, men i sine Anbefalingsbreve for unge Studenter fremhæver Ole Vorm undertiden, at de ere »nova docendi methodo instructi«.

har vistnok som Indledning indeholdt Jersins Methode med en Anvisning for, hvorledes den skulde bruges, hvorfor det saa meget mere maa beklages, at den aldeles er forsvunden¹⁾. Den synes ikke at have haft nogen anbefaling fra

¹⁾ Nyerup omtaler den lille Grammatik, men han har vistnok ikke seet den. Et Exemplar af Udgaven fra 1623 fandtes i Brochmands Bibliothek (Catal. Bibl. Brochm. Cap. VI, Pars I, Ord. VII, Nr. 45) og gik derfra over i Universitetsbibliotheket, hvor det brændte. En Udgave fra 1630 fandtes i Mules Bibl. (Catal. Bibl. Mul. S. 423). I Resens Bibl. fandtes den ikke; derimod havde han en langt senere Udgave fra 1667 eller 68: *Epitome Grammaticæ Latinæ pro scholis Daniæ et Norvegiæ edita a J. D. J. Lundini Schanorum*, Lit. Viti Haberegger, Gouv. et Acad. Car. Typographi. 1667. 8. (4 Ark). Denne lille Bog, der er mærkelig ikke alene ved Stedet (Lund), men ogsaa ved Tiden, hvorpaa den fremkom, mangler Fortalen, men indre Grunde gjøre det sandsynligt, at den i Øvrigt er et tro Optryk af den første Udgave. Med Hensyn til Anordning og Fremstilling følger den Jersins store Grammatik, imedens alle senere Udgaver efter 1630 ere aldeles forandrede og ikke have Andet tilfælles med de første Arbejder end den Forfatters Navn, som de med Urette bære. (Et Exempl. findes i d. Kgl. Bibl.). Bogen begynder saaledes: «Alle de Ord, som næffnis kand, de føris i otte Ordener, saa at ethvert Ord hør til en af disse Otte, som ere Nomen, Pronomen osv. . . . Nomen kalder du saadant et Ord, som du siger en eller et for i Dansken, ut Deus en Gud, Panis et Brød, Bonus en God osv. Nomen er Substantivum eller Adjectivum. Nomen Substantivum kalder Du det Nomen, som kand icke udsigis med Mand, Quinde, Ting. Mensa et Bord, du siger icke Bord Mand, Bord Quinde, Bord Ting, derfor er Mensa et Substantivum osv. . . . Adjectivum kand forøgis i sin Bemærckelse, at jeg siger: Hvid, hvidere eller allerhvidest. Derfor hafver Adjectivum tre Gradus ligesom tre Trapper, paa hvilcke det opstiger i Bemærckelsen osv». — Enhver, som har læst Jersins religiøse Skrifter, vil let gjenkende denne ærlige, samvittighedsfulde Mand igjennem dette korte Uddrag. Man kommer maaske uvilkaarlig til at smile ved disse forunderlig enfoldige Forklaringer; men mon han dog ikke har været en stor Pædagog, en af de største, Danmark har ejet? — At Bogen oprindeligt har indeholdt en Fortale, sees af Fortalen til den store Grammatik: «Rationem reddidi in præfatione Epitomes . . . . At vero quid facto opus fuerit, jam pridem in præfatione Epitomes monstravi, ubi de his qværenti satisfactum».

Universitetets Professorer, hvilket derimod er Tilfældet med hans store Grammatik, der udkom 1624 og er dediceret til de unge Gyldenløver, med hvem han havde gjort sine første heldige Forsøg. Professorernes Erklæring indeholder i meget smigrende Udtryk en Paaavisning af denne Grammatiks Fortrin fremfor de ældre, som brugtes i Skolerne; især fremhæve de den klare og fattelige Form, hvori Reglerne fremstilles, og henlede Opmærksomheden paa Benyttelsen af det danske Sprog, hvorved han kommer de Unges Fatteevner tilhjælp, ligesom de ogsaa lægge Vægt paa, at meget overflødig Stof er fjernet¹⁾. Men denne Anbefaling var sikkert fremkommen ved et Tryk fraoven, der for en stor Del berøver den dens Betydning, og den offentlige Mening var alt Andet end gunstig for Jersin, hvilket han ogsaa selv synes at antyde i den efterfølgende

---

1) *Grammatica Latina, præcepta Latinæ lingvæ methodice et sufficienter continens, pro studiis adultiorum per scholas Daniæ et Norvegiæ ad S. R. M. Mandatum et cum Privilegio speciali concinnata et edita a Jano Dionysio Jersino. Hafn. Anno MDCXXIV. 8. (11½ Ark). Professorernes Anbefaling, der er dat. d. 29 November 1623, indeholder iblandt Andet følgende Ytring: «Ultero fatebitur, Dionysianum pueros informandi modum multo faciliorem et compendiosiore esse institutione antea in scholis passim usurpata . . . Et ne tibi verba dari putes, mi Lector: Exputes et expendas, quæsumus, quantum et quam facile, juxta ac quam compendiosum ad præceptiones Grammaticas cito et solido intelligendas asserat subsidium, quod M. Dionysius hoc unum in sua Grammatica agat et urgeat, ut prima illa puerorum institutio lingvæ Danicæ, tanquam pueris familiariter nota, unice expediatur. Una monstrans et quidem singulari artificio, quomodo gnarus præceptor, usus adminiculari ope confinitatis lingvæ vernaculæ cum Latina, manuducere possit compendio facillimo puerum ad prima ignotæ lingvæ initia. In qua manuactione quantum momenti positum sit, soli illi nescire possunt, quibus ignotum est, quanto tenellorum ingeniorum labore, sed fructu exiguo, intricata Grammaticæ Latinæ præcepta quondam ediscebantur ab iis, qui ne voculam Latinam unquam didicerant: Castigati nihilominus a plagosis præceptoribus duriuscule, si voces plane incognitas memoriter sine hæsitatione non recitent».*

Fortale til Læserne, hvori han overfor alle Angreb trøster sig med, at han har handlet efter sin Konges Befaling og i Ungdommens Interesse. Kort efter affordrede Kantsleren ham ogsaa en Erklæring angaaende Klager, der vare rettede imod de samme Punkter, som Professorerne havde fremhævet, og hvori de satte Grammatikkens Fortrin.

Naar der taledes om Methodens Brugbarhed, kunde Jersin henvise til de unge Gyldenløver, ved hvis Undervisning den havde staaet sin første Prøve, og man indrømmede ogsaa, at den vel kunde bruges med Held ved privat Undervisning, hvor man kun havde at gjøre med faa begavede Disciple, der kunde undervises mundtlig, men man paastod, at den ikke kunde indføres i Skoler, hvor der ofte var over hundrede Disciple, uden at fremkalde den største Forvirring baade iblandt Lærere og Disciple. Hans Grammatik var meget ufuldstændig; det var umuligt at lære at tale og skrive Latin af den, og derfor maatte man senere henvise de Drengene, der havde lært den, til en større, fuldstændigere Grammatik, dersom det ellers skulde have nogen Art. Den var altsaa overflødig, og endelig var det til Skade for Tilegnelsen af det latinske Sprog, at indflette Dansk i Reglerne.

Imod disse Paastande stiller Jersin sin Erklæring¹⁾.

---

¹⁾ Argumenta, quibus mea oppugnatur, hæc sunt, I: Practica illa grammaticalis Jani Dionysii est tantum pro institutione privata paucorum, qui sunt excitatis ingeniis, ut tantum viva voce (sic intelligo το mundtligen) sine præceptis scriptis erudiantur, quibus tamen postea opus est alia Grammatica. Ergo non potest in scholas introduci (huor udi sinchen findis undertiden 100), sed turbat docentes discentesque. II: Practica illa gramm. Jani Dion. non est vera Grammatica, quia ex ea non potest haberi vera præceptorum theoria, sed necessarium est, ut qui hæc præcepta didicit, deducatur tandem ad justam Grammaticam, ex qua firmet et formet latinam orationem, «om det skall ellers hæfue nogen bistand». Nunc concertet mea cum usitatis de facilitate et perspicuitate. Præfixa est epitome hæc ex Qvinctiliani γρωμη: Incipientibus brevius et simplicius tradi magis convenit. Hæc γρωμη in meis passim attenditur: in tota

Var det Tilfælde — og derimod indvendte man Intet — at hans Grammatik var tydeligere og lettere at lære end de ældre Grammatikker, som man hidtil havde brugt, maatte den ligesaa vel kunne bruges ved Undervisningen, hvor der var hundrede Dreng, som hvor der kun var to. Den almindelige pædagogiske Regel, at man ved Undervisningen skal skride frem fra det Bekjendte til det Ubekjendte, berettigede ham til at begynde Undervisningen i Modersmaalet, og dersom man vilde rette et Angreb paa ham, fordi han vilde lære Drengene et ubekjendt Sprog ved Hjælp af et Sprog, som de alle kjendte, hvorfor rettede man da ikke et lignende Angreb paa dem, der underviste i Græsk og Hebraisk paa Latin? Med Hensyn til det praktiske Udbytte af Methoden henviser han til de Forsøg, som man med Held havde foretaget i Udlandet.

Skjøndt der ikke foreligger nogen udførlig Fremstilling af Jersins Methode, kunne vi dog, idet vi støtte os saavel til de Oplysninger, som ere fremkomne i Professorernes Erklæring, som til de Indvendinger, Modstanderne have fremført, drage den Slutning, at den ikke har været væsentlig forskjellig fra den, som Ratich og Helvicus søgte at gjen-

---

epitome (her maa tænkes paa en Udgave, forfattet af Resen) nusquam observatur. Nam Epitome illa dicitur esse pro pueris. Pueri autem hi, quibus scripta est, aut habent nunc cognitionem aliquam latinæ lingvæ, aut non habent. Si habent, inutilis est hæc epitome, quia possunt ad alia progredi. Si non habent, multo magis est inutilis, quia a notis incipiendum, et compendiosius et facilius ex nota lingua discitur ignota quam ex æque ignota. Id certe mecum observarunt plurimi: pro multis sit Rhenius et Lubecenses, qui ex vernacula sua Grammaticæ præcepta tradere docuerunt: et demonstrarunt talem practicam locum habere non tantum in privatis scholis, »huor mundtligen nogle ved ledighed kand undervises«, sed et in publicis et frequentissimis auditorijs. Audio me culpari propterea, quod Danica quædam (ut ajunt) inferserim. Sed qui id culpant, eodem argumento culpant Professores, Græcum et Hebræum, quia ille aliis quam Græcis, hic aliis quam Hebræis verbis in docendo utitur. Se Jersins Erklæring, hvoraf et Afsnit findes i Bilaget.

nemføre i Tyskland¹⁾); men den varme Begejstring for Modersmaalet, som gjør sig gjældende hos Ratich, og som ogsaa lader sig spore hos Helvicus, møde vi ikke hos Jersin, der saa Sagen fra et rent pædagogisk Standpunkt, og fordrede det danske Sprog benyttet ved Undervisningen, fordi han indsaa, at Tanken med Nødvendighed gjorde sin Ret gjældende i denne Henseende. Djærvt og indtrængende kæmpede han for at føre sin Sag igjennem, men for dem, der vare hildede i gamle Fordomme, gjaldt der ingen Beviser. Ikke desto mindre vilde Christian IV dog vist have tvunget den igjennem, uagtet alle de Klager, der indgik fra Skolerne²⁾, dersom ikke andre store Opgaver havde hindret ham deri.

1625 taber Bevægelsen sig pludselig, da den almindelige Opmærksomhed samlede sig om de store religiøse og politiske Kampe, hvori ogsaa Danmark blev indviklet. Den 9 Marts blev Christian IV udvalgt til Oberst for den neder-sachsiske Kreds, og d. 25 Maj drog han ud for at lede den Kamp, der blev af saa stor Betydning for ham og hans Folk. Den udvalgte Thronfølger, Prinds Christian, overtog Regjeringen under hans Fraværelse, men det var kun faa ubetydelige administrative Spørgsmaal, der overlodes til Prindsens og Rigsraadets Afgjørelse, medens alle vigtigere Sager, der krævede en grundigere Overvejelse, henlagdes indtil Kongens Tilbagekomst³⁾. Skolereformen blev saaledes paany stillet i Bero, og da den atter optoges efter Trediveaarskrigen, vare Tider og Forhold forandrede, og en stærk Reaktion, der fandt en god Støtte i de forvirrede og forviklede Forhold, som indtraadte efter Fredslutningen 1629,

¹⁾ Jersin nævner dog aldrig Ratich, men derimod hans Ven, Joh. Rhenius, der ordnede de sachsiske Skoler efter de Principer, Ratich havde gjort gjældende. Sit Forhold til Professorerne i Giessen har han antydet i Fortalen til den store Grammatik: «Chr. Helvicus Compendium monstravit, Giessenses glaciem fregerunt».

²⁾ Tauber: Hist. Schol. Arhus. S. 57.

³⁾ Rørdam: Arrebos Levn. o. Skrift. I. S. 182.

trængte alle friere Bevægelser tilside. Den Opgave, Jersin havde taget op, blev ikke løst, Modersmaalet blev atter skudt tilside, og faa Aar efter hans Død fandt man næppe et dansk Ord i de latinske Grammatikker, som brugtes i vore Skoler. Men for den danske Sprogkamp havde dette Forsøg ikke desto mindre haft sin store Betydning, hvilket lettere vil falde i Øjnene, naar man seer det i Forbindelse med beslægtede Bevægelser paa andre Omraader.

«Reformationen havde kaldt Modersmaalet tillive, men den lærde Theologi skjød det fra sig; Videnskaben forsmaaede det, og de Forsøg, der gjordes paa at anbringe det i den, vare enten korte og forbigaaende eller uheldige. Først maatte det staa tilbage for Latinen, siden maatte det bugne under Indflydelsen af de nyere Sprog. Der behøvedes allehaande gunstige Omstændigheder for at give det Mæle, personlig Gunst til Hove eller hos Magthaverne, og kun under den mægtige Adels beskyttende Vinger kunde det gjøre sig gjældende. Det skjød op, nu hist og nu her, som en vild Urt, uden Dyrkning og uden Pleje». Saaledes lyder den lidet lystelige Skildring, som vor bekjendte Lærde, N. M. Petersen, giver af Modersmaalets Stilling i det sextende og syttende Aarhundrede¹⁾. Men han føjer dog til: «Dansk Digtetekunst blev i egentligste Forstand til i denne Periode, ihvorvel den endnu kun var et fattigt, ubegavet Barn, der kun lidet anede den Rigdom, det havde ivænte, og den Begejstring, hvormed det i modnere Dage skulde besynges Herrens Lov og Fædrelandets Hæder²⁾». Der lader sig vist ikke føje meget Nyt til denne Skildring, der kun er altfor sand, men det vil dog ikke være uden Interesse, nøjere at betragte det Tidspunkt, da den danske Poesi begynder at forny sig.

Betegner man Arøbo som den danske Digtetekunsts Fader, og hans Udgave af Davids Psalmer som det første

¹⁾ Bidrag til danske Literaturhist. III, S. 461 ff. (Første Udgave).

²⁾ Det Danske, Norske og Svenske Sprogs Hist. I, S. 262.

Værk, der bærer Vidnesbyrd om selvstændige metriske Studier, vil man bemærke, at dette første Forsøg i Retning af en dansk Kunstpoesi falder sammen med de Skolestredigheder, vi have fremdraget i det foregaaende Afsnit. Arøbo udgav nemlig sin Bearbejdelse af Psalmerne 1623, samme Aar som Jersins lille latinske Grammatik udkom, og dette Sammentræf var vistnok ikke tilfældigt.

Man maa indrømme, at Arøbo var begavet med en rig Digteraare, og at han havde et klart og aabent Blik for de Fordringer, Digterkaldet stillede til ham, og man kan endnu dertil føje, at han havde den Lykke at finde en saa anseet og formaaende Beskytter som Christian Fris til Kragerup. Men selv disse, vistnok meget væsentlige, Forudsætninger vare dog ikke tilstrækkelige til at bære en Digter oppe. Dertil fordredes endnu en vaagen Folkeand, der var gennemtrængt af en levende Bevidsthed om Modersmaalets Ret, og at denne Forudsætning ogsaa var tilstede, dengang Arøbo fremtraadte, lader sig godtgjøre ved en nærmere Betragtning af de danske Sprogbevægelser, som allerede spores lige fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, men først i Perioden 1620—25 vinde en klarere og mere selvbevidst Karakter som en Kamp, der hævder Modersmaalets Ret til at indtræde i Kultursprogenes Række. Denne Kamp, der nærmest var rettet imod Latinens Eneret som videnskabelig Sprogform, indtraadte tillige tidnok, til at kunne danne en gavnlig Modvægt imod den Indflydelse, som de tilsvarende tyske Sprogbevægelser dengang begyndte at øve paa de danske Sprogforhold. Den Selvstændighed, der gjør sig gjældende i Sprogkampen hos os paa dette Tidspunkt, leder naturlig til den Forudsætning, at den har faaet sit Anlæg i en tidligere Periode, og lade vi os saaledes vejlede af de enkelte mangelfulde Oplysninger, som Historien endnu har bevaret om tidligere Bestræbelser i denne Retning, føres vi op til Slutningen af Frederik II's Regjeringstid eller, om man vil, til denne Afhandlings Ud-

gangspunkt, da man sporer en almindelig Uro i det videnskabelige Liv ved Skoler og Højskoler.

Tiden fra 1570 til Trediveaarskrigens Begyndelse omfatter en af de lykkeligste Perioder, som det danske Folk nogensinde har oplevet. Der fremblomstrede i dette Tidsrum en Velstand i alle Samfundsklasser, hvortil først vor Tid har seet Magen, og der udvikledes en Kraft udadtil, som af Mangel paa Midler senere har været umulig: saa rige Kjøbmænd i Provindsbyerne har ikke engang vor Tid, saadanne Herregaarde opfører først vor Tid, og Jylland er endnu langt fra at have opnaaet hin Tids Velstand¹⁾. Under denne Blomstring maatte den nationale Selvfølelse træde levende og selvbevidst frem og give sig Vidnesbyrd i Kjærlighed til Alt, hvad der var Folket ejendommeligt og helligt, og Folkeanden, der saa mange Gange var bleven kuert og trængt tilbage, brød atter frem med fornyet Livskraft. Det var Historieskrivningens Morgenrøde i Norden, og imedens enkelte stille Lærde gjenemgik Rigets Aarbøger og begyndte at bearbejde de fremfarne Kongers Historie, samlede en stolt og fribaaren Adel, der endnu kun saa Folket i sin egen Stand allene, de ældgamle Love, der skulde være de nationale Ejendommeligheders bedste Værn, og Adelsfruerne — ja selv en af Danmarks Dronninger — satte deres Stolthed i at kunne yde deres Skjærv med ved at samle de gamle Kæmpeviser, hvori Folkeanden engang i sin første Umiddelbarhed havde fundet sit naturlige Udtryk. Under disse Sysler vaagnede Sandsen for Modersmaalet. Medens saaledes mange af Universitetets Professorer, der endnu stode udenfor de nationale Bevægelser, fordybede sig i videnskabelige Undersøgelser om Sprogenes Oprindelse og om Lovene for deres Udvikling, uden at de havde Anelse om, at ogsaa Modersmaalet havde en Ret til at blive draget med ind under disse Undersøgelser, begyndte allerede Anders Sørensen Vedel, der helligede sine Hvile-

¹⁾ T. A. Becker: Herluf Trolle og Birgitte Gøje. S. 4.

timer til lingvistiske Studier, at gjøre Udkast til et Lexikon saavel over det gamle Sprog som over sjeldne eller forældede Ord i det nyere danske Sprog. Han lagde Planen til et dansk Etymologicum, han samlede danske Ordsprog o. s. v.¹⁾, og at han ogsaa anerkjendte Nødvendigheden af at man fik udarbejdet en dansk Grammatik, synes at fremgaa af følgende Ytring i Fortalen til hans Udgave af Kæmpeviserne 1591: «Nu staaer og ikke andensteds til at finde saadanne danske Ord, Sprog og artige Digt, undtagen hvis gamle Ord man kan have af vore danske Lovbøger og nogle faa gamle Skrifter, som ikke ret mange findes her udi Riget, saa at dersom vi skulle engang tilværk med vor danske Grammatica, da vil den fornemste Del tages heraf, besynderlig hvad som vor danske Prosodia og Poetica bliver anrørendes»²⁾. Dengang Anders Sørensen nedskrev disse Ord, vidste han uden Tvivl, at der allerede var gjort et Forsøg paa at udarbejde en dansk Grammatik. Hans lærde Ven, Jakob Madsen Aarhus, havde nemlig ved sin Død 1586 efterladt sig en latinsk-dansk Grammatik i Haandskrift, som det synes et meget omfattende Værk, der, dersom det var blevet bevaret, vilde have haft sin store Betydning for vore senere Sprogforskere. Haandskriftet fandtes dengang i flere Afskrifter. Et Exemplar indlemmedes i Universitetsbibliotheket, hvor det brændte 1728, et andet blev i Slutningen af det sextende Aarhundrede bragt til Ribe, hvor det saaledes var i Anders Sørensens umiddelbare Nærhed³⁾.

¹⁾ Wegener: Anders Sørensen Vedel. S. 231 ff.

²⁾ Nyerup og Rahbek: Udvalgte danske Viser. V, S. 45.

³⁾ I Konsistoriets Arkiv findes en Fortegnelse over de Bøger og Haandskrifter fra Jakob Madsens Bibliothek, som 1602 indlemmedes i Universitetsbibliotheket. Heri nævnes iblandt Andet: Grammaticæ Latino-Danicæ D. Jacobi Matthiæ Pars I-II (mscr.). Rursus Etymologiæ (ejusd.) Pars I-II, Syntaxis rursus Pars I. Integrum opus habet Nicolaus Glud Ripensis. Ifølge Thura var Niels Glud Rektor i Sorø til 1588, han blev derefter Lektor i Theologien (1588—96) i Ribe, hvor han døde som Præst ved Katharine Kirke (1623). I

Jakob Madsens Afhandling «om Bogstaverne», der var udarbejdet 1582, men først udkom efter hans Død, var vistnok et Forarbejde til denne Grammatik. Den indeholder flere lærerige Bemærkninger om Sprogbrugen i Dansk, f. Ex. om Brugen af Bogstaverne J, H, V o. s. v.¹⁾.

Skjøndt disse første forberedende Sprogstudier fandt en god Støtte i den almindelige Retning, hvori Tidens Stemninger og Stræben gik, maatte der dog endnu forløbe en længere Aarrække, førend man kom saa vidt, at man begyndte at anvende det danske Sprog i videnskabelige Afhandlinger. Først i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede kunne vi paavise sikre Vidnesbyrd om Bestræbelser i denne Retning. Iblandt dem, der saaledes forsøgte «voris danske sprogx rigdom eller arremmod», var ogsaa den bekjendte frisindede Christoffer Dybvad. 1602 udgav han en lille matematisk Afhandling paa Dansk, og i Fortalen til Biskop Vinstrup skriver han, «at han hauer merkit, ath i voris sprog skulle al saa vel kunne alle skarpe Paafunder blue beskreit, som i nogit andit. Ded er vel vist, ded Termini artium, sum di kalder (ded er kunstners nauen) falder nogit selsam her vdi, dog wbekende tingister mo hae wbekende naun, huelkit vonen kand alsamen forbere. En Viskunstener var der gandske ille vid, skulle han icke

---

samme Fortegnelse nævnes tillige Grammatica Alb. Oelingeri fra 1574 og Grammatica lingvæ Germanicæ Joh. Claji fra 1578. Om disse to vigtige tyske Grammatikker og om den sidste mærkelige Skjæbne i Jesuiterkolerne findes Oplysninger i Raumers Gesch. d. Pædag. III, Abth. II, S. 35 ff.

¹⁾ «De litteris libri duo. Bas. 1586. 8.» Jakob Madsen henviser i dette Skrift til flere fremmede Grammatikere, der have beskæftiget sig med de nyere Sprog, saaledes til Italieneren Scipio Lentulus Neapolitanus, til Franskmændene: Joh. Garnerius, Antonius Caucius og Petrus Ramus, og til Tyskerne: Albert Oelinger og Joh. Clajus. Disse Henvisninger have ogsaa deres Betydning, fordi de antyde vore Sprogbevægelsers Forbindelse med de almindelige evropæiske Kulturbevægelser. Se om dette Skrift N. M. Petersens Literat. Hist. III, S. 537 ff. (første Udgave).

bruge i latinske sprog andre ord end som hos Ciceronem findis. Men her vdaer er nock sagt for dend forstandige»¹⁾). Dengang Dybvad udgav dette Skrift, haabede han vistnok, at det skulde kunne blive en Anbefaling for ham til et Professorat ved Kjøbenhavns Universitet, og Skriftet har derfor saa meget desto større Betydning som Vidnesbyrd om den Retning, hvori Tiden dengang gik, da man dog maa antage, at Klogskaben paabød ham at undgaa enhver Udtalelse, der kunde vække Mishag hos de Mænd, hvis Gunst han søgte. Modersmaalet havde ogsaa paa denne Tid en Forkæmper ved Universitetet i Prof. Hans Jensen Alan²⁾), der talede dets Sag i varme og begejstrede Ord. I Aarene 1608—9 holdt han nogle Disputatser «om Sproget», der indeholde mærkelige Ytringer, som fortjene at fremdrages, saa meget mere som de vistnok ere de første, der ere fremkomne ved Kjøbenhavns Universitet til Gunst for det danske Sprog. «Naar et Sprog formaaer at udtrykke Begreber», siger han, «saa gjør det jo Fyldest, og

1) «Decarithmia Ded er Thinde-Regenskab. Lerer formedelst en wbehor lettighed ath fuldende al regenskab, som vnder mendiskan kand forfalle, foruden ath bruge brøden tal. Beskreuen af Christopher Dibvad Lege-mester och viskunstener. Leyden 1602. 8.» I Danske Mag. IV Række, II, S. 213 ff. har Dr. H. F. Rørdam meddelt Dybvads Fortale til Biskop Vinstrup og henledt Opmærksomheden paa den ejendommelige Sprogbrug, som karakteriserer dette Skrift. Dybvad skriver saaledes: Udkom for Product, Trehjørn for Triangel, Gjerning for Exempel, Levning for Residuum, Fremgang for Progressio, Slau for Species, Rethjørnig for rectangular, Stolnie for Linea perpendicularis, Grundlinie for Basis, Flade for Planum o. s. v. Hollændernes Exempel havde opmuntret ham til dette første Forsøg. — Dette Skrift findes ikke omtalt i N. M. Petersens Literat. Hist.

2) Hans Jensen Alan, f. i Ala i Halland 1563, blev i sin Barndom opdragen hos Birgitte Gøje dels i Ringkloster og dels paa Aakjær, og fuldendte sin Uddannelse i Herlufsholm Skole under Rektor Hans Mikkelsen. Han kom til Universitetet 1582. Efterat have gennemrejst næsten hele Evropa blev han ved sin Hjemkomst Rektor paa Herlufsholm 1596. 1602 fik han Ansættelse som Prof. Pædagog. ved Universitetet og døde som Prof. Græc. 1631.

der er ingen naturlig Grund til hellere at udtrykke Begreberne i et fremmed Sprog end i sit eget. Intet Sprog mangler overhovedet Højhed eller Rigdom, men i samme Forhold, som man vil dyrke det, lader det sig ogsaa forædle og berige, indtil det er udviklet til Fuldkommenhed¹⁾. Han dadler derfor ogsaa sine Landsmænd, fordi de med saa stor Iver kaste sig over Studiet af de fremmede Sprog, medens de foragte og tilsidesætte deres Modersmaal, ret som om det var et Udsbud, der ingen Livskraft havde. De Mænd, der af Naturen vare begavede med en stærk Stemme og gode Lunger, og som saaledes havde et særligt Kald som Folketalere, opfordrer han til at anvende den største Omhu paa Sprogets Udvikling, for at de kunde tale Folket til i skjønne og yndefulde Ord, og han henviser dem til det Exempel, der var givet af de gamle Grækere og Romere, der satte en Stolthed i at værne om deres Modersmaal, som de udviklede til en beundringsværdig Fuldkommenhed²⁾.

---

¹⁾ Joh. Jani Alani Theses de Sermone. 1608. 4. Respond. Nic. Sim. Glostrup. Thes. XLVII: «Sed cum recte exputetur cujuslibet lingvæ proprietas, depræhendimus, nullam lingvam esse sua natura barbaram aut ornatam: nullam præterea vitiosam. Cum enim nomina res convenienter exprimunt quacunque lingua, sermo suum officium absolvisse videtur. Nec ulla ratione naturali paries magis dicitur paries quam nostra aut aliarum lingua. Thes. XLIIIX: Itaque nulla initio alteri cedebat vel majestate vel copia, cum omnes pares videntur fuisse, excepta Hebræa, tandem ut quælibet natio suæ lingvæ studebat excolendæ, ita locupletata et aucta est, donec ad *ακμην* perveniret». Det Exemplar af denne Disputats, som findes paa d. kgl. Bibl., er en Levning af Peder Syvs Bogsamling.

²⁾ Joh. Jani Alani Disputationes de Sermone. 1609. 4. Respond. Joh. Andr. Tausanus. Thes. XIV: «Neque sunt probandi, qui dum studiosius sectantur peregrinas, nativam negligunt quasi abortivam et effoetam. Patet enim ex superiore disputatione, nullam lingvam suo respectu esse principalem. Sed cum omnes sint ad exprimenda animi sensa accommodatæ, nullo modo patria negligi debet, ea enim communicamus invicem, ea loquimur, ea concionamur etc. . . . Studio propterea omni ea est excolenda præcipue ab iis, quibus

En Mand som Arøbo maatte netop i saadanne Udtalelser finde en Opfordring til at gjøre sine rige Gaver frugtbringende. Han synes heller ikke at have været uvirksom i disse Aar. Paa denne Tid udgav han maaske sit Digt «om Lægen» foruden andre aandelige Viser, og det er sandsynligt, at det er disse hans første Ungdomsdigte, der vakte Christian IV's Opmærksomhed og bevirkede, at han allerede i sin tidligste Ungdom blev udnævnt til Slotspræst i Kjøbenhavn. Skulde en dansk Digter overhovedet kunne blive sig sin Opgave bevidst i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, maatte det netop være paa dette Tidspunkt, hvor den danske Sprogbevægelse udbredte sig som en frisk og rolig Strøm, uden endnu at møde nogen Hindring eller Modsigelse paa sin Vej. Man kan nemlig ikke med Rette betegne denne Bevægelse som en Sprogkamp, saa længe som de modstridende Anskuelser

---

cura est commissa Sermonis popularis, quique organa habent vocis fortia atque latera firma, ut coram multitudine in cætu publico cum gratia et venustate intelligi clare possint. Ita Græci suam ad tantam producerunt eminentiam: quos videmus secutos Latinos, qui ad tempora Ciceronis ita extulerunt, ut iudicio ejus æqualis græcæ lingvæ, si non superior visa fuerit. Det er vel værd at bemærke, at disse Ytringer fremkom hos os flere Aar førend Ratic, Helvicus og Jungius i Tyskland udtalede sig i lignende Retning om Modersmaalets Ret. Først 1618 udgav Opitz sit bekjendte Skrift «De contemptu lingvæ teutonicæ». Vil man sætte de danske Sprogbevægelser i denne Periode i Forbindelse med de tyske Bevægelser, som indledes af Opitz og det tyske frugtbringende Selskab, uden tillige at tage Hensyn til de nationale Bevægelser, der spores hos os ved Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, maa Betragtningen nødvendigvis blive ledet i en skjæv Retning, hvorved det bliver umuligt at paavise, hvorfra den mærkelige Selvstændighed kom, som gjorde sig gjældende hos de Mænd, der paa den Tid optraadte som Modersmaalets Forkæmpere hos os. Med langt større Ret vil man kunne henvise til den tyske Indflydelse i Perioden 1570—90, da Albert Oelinger og Joh. Clajus vakte Opmærksomhed ved deres grammatiske Arbejder. Vore ældste danske Prosodier have ogsaa taget deres Udgangspunkt i Claji Prosodiæ libri tres. Witteb. 1592.

ikke endnu vare begyndte at komme til orde. Dette Forhold indtraadte først, da Bevægelsen førtes over paa Skolevæsenets Omraade. Biskop Resen havde gjort det første Skridt i denne Retning, idet han begyndte at bruge det danske Sprog i Skolebøger. Det gjælder saaledes om hans Udgave af Melanchtons Grammatik og i Særdeleshed om hans lille Logik paa Dansk. Begge disse Arbejder udkom allerede 1610, og Grunden til at de dengang ikke mødte nogen Modstand var vistnok den, at de aldrig bleve indførte i Skolerne, fordi de nye pædagogiske Grundsætninger, der begyndte at gjøre sig gjældende i de nærmest paafølgende Aar, allerede frembragte en Standsning i Skolereformen, kort efter at de vare udkomne¹⁾. Dertil kom maaske ogsaa, at Resens fremragende Stilling dengang gjorde det betænkeligt at rette et Angreb paa ham. Men da Jersin, under Paavirkning af de samtidige pædagogiske Stridigheder i Tyskland, endnu gik et Skridt videre og udgav en latinsk Grammatik paa Dansk, hvorved han tillige forudsatte, at Undervisningen skulde foregaa paa Modersmaalet i Latinskolernes nederste Klasser, kom den lærde Verden i en levende Bevægelse, og den Grammatikstrid, som Jersins Forsøg fremkaldte, bidrog væsentlig til, at de forskjellige Anskuelser begyndte at klare sig. Fra denne Tid af kan man paavise en dansk Skole²⁾, der nærmest søger at løse

---

¹⁾ Vi tænke her paa Skoleordningen 1604, der sikkert aldrig blev gennemført, saameget mere som mange af de vigtigste Skolebøger, hvortil denne Forordning henviste, ikke udkom før syv eller otte Aar efter.

²⁾ Den danske Skole maa nærmest søges iblandt Skolemænd og Præster. Iblandt dem, der fortjene at fremhæves i det Tidsrum, hvori vi bevæge os, nævne vi: Povl Jensen Kolding, Arøbo og Søren Povlsen Gotlænder. I Fortalen til sit Dictionarium Herlovianum (1626) har Povl Jensen Kolding gjentaget Prof. Alans Udtalelser i klarere og mere bestemte Udtryk: «I Sandhed, I gjøre Fædrelandet Uret! Hvad findes der da i det latinske Sprog eller i noget andet, der ikke lige-saa bekvemt kan udtrykkes paa Dansk? Mangle vi Ord for vore

sin Opgave ved at samle Materiale til en Række Sprogarbejder, hvoraf de fleste dog først saa Lyset en Menneskealder derefter. Men ved Universitetet var der ikke længere Nogen, der hævdede Røsten til Gunst for Modersmaalet; man anede en Fare i disse Nyhedsforsøg, og søgte at trænge dem tilbage ved en stærk Reaktion. Det maa vistnok synes forunderligt, at Jersins Forsøg kunde fremkalde dette Omslag. Tiden fordrede jo selv et mere praktisk Anlæg for det videnskabelige Livs Udvikling, og denne Fordring maatte i det Mindste for Skolevæsenets Vedkommende kunne gennemføres langt mere tilfredsstillende ved hans Undervisningsmethode end ved den, som man hidtil havde fulgt i Skolerne. Det er i denne Henseende vistnok ikke uden Betydning, at de tilsvarende Skolebevægelser i Tyskland allerede havde begyndt at tabe deres Interesse, førend Jersin udgav sin Grammatik: *Helvicus*, der ogsaa havde et anseet Navn i Danmark, var allerede død 1617, og Ratich kunde ikke øve nogen Indflydelse, efterat hans Virksomhed (1620) var bleven indskrænket til et lille tysk Fyrstehof, der ikke havde nogen politisk Betydning. Men der kommer ogsaa andre Forhold i Betragtning, naar man vil fælde en retfærdig Dom over Jersins Modstandere. For de Mænd, der selv stode midt i Striden og manglede den fornødne Oversigt til at kunne holde de forskjellige Stridsspørgsmaal ude fra hinanden, maatte det falde naturligt, at sætte dette Forsøg i Forbindelse med de mange andre samtidige For-

---

egne og hjemlige Ting? Og har Naturen skabt os stumme som Fisk? Arøbo udgav 1627 en ny, forbedret Oversættelse af Davids Psalmer og frembragte derved et Værk, der endnu i dette Aarhundrede har faaet den Roes, «at med Undtagelse af Luthers Psalmeoversættelser og Lempninger har Ingen blandt noget andet Folk, der søgte at tilegne sig Davids og Asaphs Ord og Mening, naaet Arebos Rang». (Se G. Rode: *Renaissancens tidl. Eftervirkn.* p. d. poet. Lit. S. 64.). Søren Povlsen Gotlænder (*Judichær*), der arbejdede mere ubemærket, indøvede som Rektor ved Vordingborg Skole sine Disciple i danske Sange og Rim «efter Kunsten».

søg paa at ophæve alle Standsforskjelle og Forrettigheder — Bestræbelser, som maatte true den bestaaende Samfundsorden med Opløsning. En Indskrækning i det latinske Sprogs Herredømme stod for de Lærde som Ophævelsen af Forskjellen imellem den lærde og den ulærde Stand, og Anelsen om den truende Fare bragte dem til at tilsidesætte alle Hensyn til Tidens Fordringer¹). Under denne Brydning slog Reaktionen igjennem og vandt daglig forøget Styrke, idet den uidentvivel fandt rigelig Næring under de tiltagende Stridigheder imellem Adelen og Borgerstanden. Den gamle danske Adels Historie er altfor ufuldstændig, til at man i den skulde kunne finde sikre Oplysninger om, hvornaar disse Stridigheder begyndte at tage en bestemt og afgjørende Vending, men der lader sig dog paavise Tegn, som synes at antyde, at Spændingen imellem Stænderne har været ualmindelig stærk netop paa dette Tidspunkt. Christoffer Dybvads hensynsløse Udtalelser bidrog vistnok i denne Henseende væsentlig til at gjøre Stillingen klar, idet han ikke blot udlod sig haant om Adelen, men ogsaa gav en bestemt Anvisning paa, hvorledes man skulde knække dens Vælde. Han priste Christian II som et Mønster for Konger, fordi han holdt med Borger- og Bondestanden, men «desværre var ved hans Fald Adelsmændenes Vælde stegen til det Højeste, da de fik Hals- og Haandsret over deres Bønder og Sagefald til fyrretyve Marks Bøder. Skulde Riget derfor bringes paa Fode igjen, maatte de miste disse, de andre Stænder dele med dem Sædet i Rigsraadet, og Kronens Len bortgives ikke til dem, men til hvem der vilde give Mest for dem. Sagen var heller ikke saa vidtløftig at bringe i Orden, da der kun var otte-hundrede Adelsmænd, som havde Noget at betyde, og dem

---

¹) At de Lærde ogsaa i Tyskland betragtede Ratichs og Helvicus's Forsøg fra det samme Synspunkt, paavises i Raumers Gesch. d. Pædag. II, S. 41 ff.

kunde man nok ved Lejlighed aarelade»¹⁾). Han blev 1620 dømt til Fængsel paa Livstid; men hans dristige Udtalelser vare vist ikke fremkomne, dersom han ikke havde troet at kunne støtte sig til den almindelige Stemning hos Borgerstanden. Kongen, som fulgte den tiltagende Spænding med Opmærksomhed og allerede dengang tænkte paa at benytte Borger- og Bondestandens stigende Utilfredshed til at kue Adelens Overmod, foretog paa samme Tid et betegnende Skridt, idet han indkaldte den bekjendte Dr. Henning Arnisæus, der havde gjort sig bemærket i Udlandet ved et begejstret Forsvar for det absolute Kongedømme dels overfor de nyere Theorier om Folkesuverainiteten og dels overfor Jesuiternes Lære om Pavens Overhøjhed over Fyrsterne. 1620 blev han ansat som Livlæge hos Christian IV, der synes at have sat ham højt for hans politiske Grundsætninger²⁾. Faa Aar efter forsøgte Holger Rosenkrands til

¹⁾ Helveg: Kirkehist. eft. Reform. I, S. 330 ff (anden Udgave). Danske Mag. IV Række, II, S. 211 ff.

²⁾ Henning Arnisæus havde været Prof. i Moral i Frankfurt an d. Oder og derefter Prof. Med. i Helmstædt, førend han blev indkaldt til Danmark († 1635). Han var Aristoteliker og en udmærket Lærer i Statsvidenskaben. Især optraadte han imod Joh. Althusius i Herborn, hvis Værk: «Jurisprudentia Romana ad leges Methodi Rameæ conformata» han ivrig bekæmpede. Den fyrstelige Magts Ubetingethed og Ukrænelighed hævdede han i Skrifterne: «De jure Majestatis. 1610» og «De auctoritate principum in populum semper inviolabili, seu quod nulla ex causa subditis fas sit contra legitimum principem arma movere, commentatio opposita seditiosis quorundam scriptis, qui omnem principum majestatem subjiiciunt censuræ ephorum et populi 1612». Imod Bellarmin skrev han: «De subjectione et exemptione clericorum, item de potestate temporali pontificis in principes 1612». Se Henke: Calixt u. s. Z. I, S. 264, 384; II, I, S. 72. Henke meddeler to Breve fra Arnisæus til Calixt, der vise, at disse Mænd stode i et meget fortroligt Forhold til hinanden, og at Arnisæus forgjæves bestræbte sig for at faa Calixt ansat ved Københavns Universitet. Det første Brev, der er dateret: Volfenbyttel d. 7 April 1626, forudsætter allerede, at Calixt dengang havde udtalt et bestemt Ønske i denne Henseende. I det sidste Brev, der er

Rosenholm at trække sig ud af det politiske Liv. Han indgav omtrent 1623 første Gang sin Ansøgning til Kongen om, at blive fritagen for at have Sæde i Rigets Raad, men Ansøgningen blev dengang henlagt uden Afgjørelse. Han vilde trække sig tilbage til sit Asyl paa Rosenholm, uden Tvivl ikke allene af religiøse Hensyn, men ogsaa fordi han overhovedet søgte at holde sig fjern fra alle Forhold, der kunde fremkalde Strid, og under den senere tiltagende Uenighed imellem Stænderne sad han uforstyrret i sit Hjem og helligede sin Tid og sine Kræfter til at arbejde paa sine Undergivnes aandelige og materielle Vel¹). Han og hans Kreds træder senere i en bestemt Modsætning til største Delen af den øvrige danske Adel, og det ligger nær, at føre denne Modsætning tilbage til det Tidspunkt, da de indre Partistridigheder førtes ind i en Retning, der truede Adelsvælden med Undergang og derved tvang denne Stand til at stille sig fjendtlig overfor Tidens Fremskridtsforsøg, fordi den betragtede dem alle som sigtende mod det samme Maal.

Under denne stærke indre Gjæring indtraadte der et afgjørende Vendepunkt for den nationale Udvikling i Danmark. De stolte Forhaabninger, hvormed man engang havde hilset det nye Aarhundrede, forsvandt som et Blændværk netop paa det Tidspunkt, da man troede deres Opfyldelse nær. Den Slægt, der havde baaret de nye Ideer frem, ældedes og sløvedes hurtig under Trykket af de Skuffelser, som fulgte efter, og dertil kom endnu en ulykkelig Krig, der opslugte den Velstand, der havde givet den nationale Selvfølelse rigelig Næring under tidligere, lykkeligere

---

dateret: Frederiksborg d. 2 Juni 1635, skriver Arnisæus: «Jeg har paa dine Vegne talt baade med Kantsleren og med de øverste Professorer ved Universitetet. De beundre alle din store Lærdom. Men jeg veed ikke, hvad Grunden er. «Soli videlicet in suo sterquilinio dominari volunt».

¹) Helveg: Kirkeh. hist. eft. Reform. I, S. 348 (anden Udgave).

Forhold. Troløshed, Bagtalelse, Mistænksomhed og alle de andre Ulykker, der følge med Samfundslivets Opløsning, trængte sig frem som en Kræftskade, der forbitrede og tiltintetgjorde endogsaa de allerinderligste og fortroligste Forhold, og Følelsen af denne almindelige Usikkerhed i alle Livsforhold, der sløvede og tilbagetrængte al Foretagelses-aand, fandt sit Udtryk i Klager, der ogsaa have deres Interesse for vor Tid, fordi de frembyde mærkelige Paralleler til de Udtalelser, som Nutidens Forhold have fremkaldt. Saaledes skriver en dansk Forfatter 1625: «Vi ere blevene førte ind i Tidsforhold — og man maa bittert klage derover — hvor man overalt møder Tomhed og snedige Kunstgreb, og hvor det ansees for den største Klogskab at lyve, forfølge med helligt Had, bagtale, skuffe og forraade. Overenskomsterne bryder man med Troløshed og Svig. Man møder ingen Oprigtighed i de fortrolige Samtaler, og hvor man færdes i det daglige Liv, finder man kun Vidnesbyrd om Holdningsløshed og Mangel paa Daadskraft». Paa denne Tids Mennesker kan man med Rette anvende det gamle gængse Ordsprog: «Omnibus rebus jam peractis, nulla fides est in pactis, mel in ore, verba lactis, fel in corde, fraus in factis»¹⁾.

Hvad Jersin angaaer, da opholdt han sig endnu 1625 i Sorø. I Slutningen af Aaret synes han en kort Tid at

---

¹⁾ Denne Udtalelse lader sig vanskelig gjengive ordret paa Dansk. Vi anføre derfor det latinske Citat, som findes i Daniel Madsen Roskildes Athandling: «De gymnastica et schiamachia. 1625», Bl. B. «Incidimus enim (quod graviter dolendum est) in ea tempora, quibus omnia sunt vanissima, technisque plenissima, nec non summa judicatur sapientia, mentiri, odio sancto persequi, falso alios deferre, prodere, obrectare, fallere, decipere. In contractibus namque summa est perfidia et fraudis labes, in familiaribus colloquiis nulla fidei conservatio, in cotidiana consuetudine nullum constantiæ signum et indicium, adeo ut non immerito ad nostræ ætatis homines proverbium tritum accommodari posse videatur: Omnibus rebus etc.»

have bestyret Rektoratet ved Latinskolen¹⁾, og det er vel sandsynligt, at han har benyttet Lejligheden til at forsøge paa at faa sin Undervisningsmethode indført. Men det følgende Aar indtraadte han allerede i gejstlig Virksomhed. Hans Interesser samlede sig fra nu af om andre Opgaver, og han synes ikke siden at have taget ret megen virksom Del i de Skolestridigheder, der endelig fandt deres Afslutning i Skoleordningen 1632. Men for at vi senere med udelst Opmærksomhed kunne følge ham i hans nye Virksomhed, hvorved Afhandlingen da maa føres over paa Kirkehistoriens Omraade, ville vi afslutte vor Betragtning af de danske Skoleforhold i dette Tidsrum med en kort Udsigt over de Forhandlinger, der bragte en Afgjørelse paa de pædagogiske Stridigheder, som hans grammatiske Arbejder havde fremkaldt.

Allerede 1627 møde vi Tegn, der tyde paa, at man atter vilde begynde at optage Forhandlingerne om de latinske Grammatikker, men denne Gang var det Universitetets Professorer, der gjorde det første Skridt ved at bringe en ny Grammatik i Forslag.

Samtidig med Jersin havde nemlig en anden Skolemand, Konrektor Thomas Lund i Flensborg, udgivet en Række grammatiske Arbejder, iblandt hvilke vi fremhæve en »Grammatica metrica nova, continens præcepta Etymo-

---

¹⁾ I et Brev, dat. Sorø d. 23 November 1625, gjør Jersin Universitetets Professorer en Undskyldning, fordi han endnu ikke kan indfinde sig i Hovedstaden. Efterat have omtalt forskellige Hindringer, der holdt ham tilbage, tilføjer han: »Scholam Soranam Rectore vacuum nolunt». Niels Mortensen Schelderup, der nævnes som Rektor ved Sorø Skole 1622, blev Prof. ved Akademiet 1627. Men han maa have opgivet Rektoratet to Aar tidligere. Et Kongebrev af 7 November 1625 oplyser nemlig, at Embedet allerede dengang var ledigt. Men hans Eftermand, Christoffer Kristensen Holbek, blev først indsat d. 1 Maj 1626; man tør da slutte, at Jersin har bestyret Embedet i Mellemtiden, saalænge han var i Sorø. (Se Tauber: Sorø Akademi 1623—65. Bil. S. XVII).

logiæ et Syntaxeos«, der udkom 1625¹⁾). Den var ikke saa kortfattet som Jersins, og dertil kom, at den var næsten fuldstændig skreven paa Latin; thi kun i ganske faa Regler var der indflettet en kort Forklaring paa Tysk eller Dansk. Denne Skolebog tiltrak sig Professorernes Opmærksomhed, og det skyldes vistnok Resens Opmuntring, at Thomas Lund atter udgav den i en ny og noget forandret Form, for at den derefter kunde blive indført i Skolerne istedetfor Jersins. Denne nye Udgave udkom 1627 og indeholdt da tillige en Anbefaling fra Kjøbenhavns Universitet og fra Sorø Akademi. En kort Tid syntes det ogsaa som om Kantsleren vilde bøje sig for disse Bestræbelser og opgive Jersin. I Januar 1628 tilsendte han endog Professorerne et Kongebrev, hvori han befalede dem at revidere Thomas Lunds Grammatik, for at den derefter kunde blive anbefalet til Indførelse i de danske Skoler²⁾). Men Christian IV vilde ikke opgive den Plan, han engang havde anlagt med Hensyn til Skolevæsenets Ordning, og saasnart Tiden atter tillod ham at henvende Opmærksomheden paa Grammatikstridighederne, møde vi nye Vidnesbyrd, der antyde, at Mester Jens endnu ikke havde mistet sin Konges Gunst. I et Kongebrev, der udgik d. 21 April 1628, oplyses det, at Jersin er i Begreb med at »formere og forandre sine Grammatikker efter Skolernes Bekvemmelighed«, og at han har faaet et nyt Privilegium paa at lade denne anden Udgave trykke i

---

1) Thomas Lund, der var en Discipel af den bekjendte Prof. Lubinus i Rostok, blev Magister i Rostok 1610 og 1615 Konrektor i Flensborg. 1625 udnævntes han til Slotspræst paa Kronborg og Sognepræst ved den tyske Menighed i Helsingør. Denne Forfremmelse skylder han efter sin egen Udtalelse (i Fortalen til Grammatikken) Biskop Resen, hvis Velvillie han havde vundet ved sine grammatiske Arbejder. Den ovennævnte »Grammatik« var en Tid bekjendt under Betegnelsen: »Den hellige Treenighed og Kompagni«, fordi den var dediceret til den hellige Treenighed og til Christian IV's Sønner, Frederik og Ulrik. Se Ny kirkehist. Saml. III, S. 166.

2) Acta Consist. d. 23 Januar 1628.

ti Aar¹⁾. Denne forbedrede Udgave udkom 1630. Den findes ikke paa vore Bibliotheker, og vi ere altsaa afskaarne fra en Sammenligning med den første Udgave, men det er sandsynligt, at Ligheden ikke er stor, og at Bogens Ejendommeligheder for en stor Del ere udviskede ved denne Omarbejdelse. Det følgende Aar blev den forelagt for et Udvalg af Professorer fra Kjøbenhavn og Sorø. Ved et nyt Kongebrev, der er dateret: Frederiksborg den 14 Marts 1631, blev det nemlig befalet Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet og ved det adelige Akademi i Sorø at samles til fælles Raadslagning i Kjøbenhavn i Foraaret 1631, for at tilvejebringe en endelig Ordning af Skolevæsenet²⁾. Ved dette Møde nedsatte man et Udvalg, der bestod af fem Professorer, som saaledes fik det Hverv at udarbejde den nye Skoleordning³⁾. Ved denne Lejlighed lod Kantsleren tillige fremlægge en Plan, der skulde tjene til Vejledning ved Forhandlingerne, og det første Punkt, hvorefter der affordredes en Erklæring, var: »Om nogett desidereris in Grammatica Dionysii«, medens Thomas Lunds Grammatik derimod slet ikke omtales. I en ualmindelig kort Tid udarbejdede Udvalget sine Forslag, der allerede indsendtes til Kantsleren i Februar 1632. Dette Udkast, der kaldes: »De scholasticæ Juventutis Institutione Observationes generales«⁴⁾, gaaer i en Retning, der maa betegnes som en Sejr for Jersin og hans Methode. Hans Grammatik skulde indføres i alle Klasser i Latinskolerne, og Modersmaalet var ikke, som tidligere, banlyst iblandt de latinske Drengene. Undervisningen skulde daglig indledes og sluttes med Psalmer og Bønner paa

1) Dette Kongebrev findes i Sjæll. Reg. XVIII, 301.

2) Kongebrevet, der findes i Sjæll. Tegn. XXIV, 514, er meddelt i Rietz's: Skånska Skolväsendets Hist. S. 629 ff.

3) Udvalget kom til at bestaa af Dr. Jesper Brochmand, Dr. Niels Pedersen Aareløse, Mag. Hans Rasmussen Brochmand, Mag. Hans Resen og Mag. Steffen Hansen (Stephanus). Se Acta Consist. d. 18—19 og 22 April 1631.

4) Dette Udkast findes fuldstændigt hos Rietz. Se anf. Skr. S. 631 ff.

Modersmaalet, og den daglige Korsang i Kirkerne skulde foregaa paa Dansk, ikke allene af Hensyn til de Disciple, der endnu ikke forstode Latin, men ogsaa for Almuens Skyld, der ofte holdt sin Andagt paa den Tid, da Disciplene samledes i Kirkerne; »thi«, tilføjes der, »det er bedre, at Gud dyrkes med Hjertet end i et fremmed og ubekjendt Sprog.« Luthers Katekismus paa Dansk skulde læres og gjennemgaaes i de tre nederste Klasser og endnu repeteres i fjerde Klasse; »thi det ansees ikke for tilraadeligt, at lade Drengene lære Katekismus paa Latin, saalænge de endnu ere ukyndige i dette Sprog«. Ved Undervisningen i den lille latinske Grammatik skulde Drengene spørges baade paa Dansk og paa Latin, og først naar denne var lært, maatte man gaa over til Indøvelse af Kollokvierne, der skulde forklares omhyggelig paa Dansk, for at Drengene kunde forstaa baade de enkelte Ord og de Talemaader, som skulde anvendes¹⁾. Tillige bestemtes der, at der skulde afholdes maanedlige og aarlige Examiner, som kunde tjene til Vejledning ved den maanedlige Omflytning og bestemme den aarlige Oprykning i nye Klasser²⁾. Dette Udkast var udarbejdet med Omhyggelighed og Omsigt, og maa, naar man tager Hensyn til Tidsforholdene, betragtes som meget

¹⁾ Paa samme Tid, som denne Skoleplan fremkom, var det vist, at Kantsleren opfordrede Arøbo til at forsøge paa at frembringe et større dansk Digterværk (Se H. Fr. Rørdam: Arrebos Levn. og Skr. I, S. 202), og i Forbindelse dermed staaer maaske ogsaa den Befaling, der den 10 Februar 1632 udgik til Professorerne om, »at de herefter skulde prædike hver Onsdag for Kongen og det vernacula lingua« (Acta Consist. d. 11 Februar 1632).

²⁾ Det almindelige Examensvæsen synes i det Hele taget at have faaet sin faste Ordning paa denne Tid. Et Udkast til en Slags Afgangsexamen om Skolerne, der vist maa sættes i Forbindelse med Befalingen om Gymnasiernes Oprettelse, findes i N. kirkehist. Saml. I, S. 129 ff. Ved et Kongebrev af 7 November 1629 anordnedes der en theologisk Embedsexamen, som gav Adgang til Præstekald og til de øverste Lærerpøster ved Latinskolerne. Se N. kirkehist. Saml. II, S. 621 ff.

tilfredsstillende. Men det synes ikke at være kommet videre end paa Papiret¹⁾. Af de Skolebøger, hvortil det henviste, udkom kun de færreste, og de, som allerede vare udarbejdede, skulde først paany gennemsees og rettes af Professorerne, førend de indførtes i Skolerne. Den 31 August 1633 befalede Kantsleren saaledes fem af Universitetets Professorer at revidere den nye Grammatik²⁾. Iblandt de Mænd, hvem dette Arbejde blev overdraget, vare de bekjendte Filologer: Dr. Niels Pedersen Aareløse og Mag. Thomas Bang. Men Niels Pedersen, der nærmest synes at have ledet dette Arbejde, døde allerede 1634, og Grammatikken blev derefter lagt tilside i næsten et Aar. I Foraaet 1634 var man færdig med Etymologien, men først d. 3 December samme Aar »begyndte Professorerne i Herrens Navn at gennemgaa Syntaxen« og skjøndt Kantsleren med Rette klagede over, at Arbejdet gik for langsomt³⁾ blev Gramma-

1) Ikke engang Bestemmelsen om, at den daglige Korsang i Kirkerne skulde holdes paa Dansk, blev gennemført før 1640 (Helveg: Kirkehist. eft. Reform. I, S. 397). Heller ikke Befalingen om Gymnasiernes Oprettelse blev gennemført uden i Lund og Odense. Oprettelsen af Gymnasiet i Odense skyldes væsentlig Holger Rosenkrands til Rosenholm, der bevarede sin Forkjærlighed for denne Stiftelse, saalænge han levede.

2) Rietz antager (se hans skaanske Skolehist. S. 97), at den nye Grammatik, som Professorerne skulde revidere, var Thom. Lunds, og støtter sin Formodning paa et Kongebrev af 11 Oktober 1633, hvori det bestemmes, at de Disciple, der engang havde lært Jersins Grammatik, skulde vedblive at bruge denne, men at de øvrige skulde lære »den ny reviderede«. Men i Kongebrevet betegnes den sidstnævnte ikke som Thom. Lunds Grammatik, og der er ingen Grund til at tvivle om, at man her maa tænke paa den nye Udgave af Jersins Grammatik, der udkom 1630. Vor Formodning bestyrkes ogsaa ved den Omstændighed, at den nye reviderede Grammatik, da den endelig udkom, ikke bar Lunds, men Jersins Navn.

3) Acta Consist. d. 24 November 1634: »Refererede Rector, att hand hafde talt med H. Cantzler, huis befallning war, att Grammatica Græca med det første skulde fuldfærdiges, och icke ware saa lunge, som med Latina skeed er«. Den græske Grammatik, som

tikken først færdig til at gaa i Trykken 1636. I dette Aar udkom den mindre Grammatik¹⁾); men den større Udgave, der var bestemt for de højere Klasser, fuldendtes først 1640²⁾), otte Aar efter at Skoleforordningen var udgaaet. Begge Udgaver, der vare fuldstændig omarbejdede af Thomas Bang, bar endnu Jersins Navn, men der var Intet, hverken i Anlæg eller Form, der mindede om hans Arbejder. Det danske Sprog var forsvundet, Stilen var bred og udtværet, og Reglerne tunge og uklare. Denne Grammatik brugtes i de danske Skoler indtil ind i det attende Aarhundrede. Men allerede ti Aar efter, at den var indført, rejste en Mand af den danske Skole en Indsigelse imod denne Skolebog. Det var Povl Jensen Koldings og Arøbos Discipel, Rektor Hans Mikkelsen Ravn i Slagelse, der paaviste det Misgreb, man havde begaaet ved at indføre denne Grammatik. 1649 skriver han saaledes i sin Betænkning om Skolevæsenet: »Jersins Grammatik skulde man aldrig have udjaget af Skolerne, men beholdt den uforandret. Den er let, tydelig og kortfattet, og Dansken, som hist og her er indstrøet, gjør den desto fatteligere for Begyndere. Ogsaa Ordføjningslæren er heldig og passende for Ungdommen. Denne Grammatik skulde man altsaa have beholdt; thi den, som nu bruges, er sammenstykket af Melanchtons og Jersins, den har derved mistet den sidstes Lethed og er bleven mere knudret end Melanchtons.« Senere hen i samme Betænkning føjer han til: »Det synes at ville være

---

omtales ved denne Lejlighed, var sikkert ogsaa et Værk af Jersin, men den blev vist aldrig trykt. Se ovenfor S. 70. Anmærkning 1.

1) Jani Dionysii D. Grammaticæ latinæ præcepta minora, jussu regio revisa mutata et interpolata in usum scholarum Daniæ et Norvegiæ etc. MDCXXXVI.

2) Jani Dionysii D. Grammaticæ præcepta majora etc. MDCXL. Til disse Arbejder føjede Thom. Bang endnu sin »Aurora Latinitatis. 1638«, der var en lille latinsk Ordbog for Begyndere, og »Observationes philologicarum libri duo ad illustrandam Jersini Grammaticam, 1637—40«, der var bestemt for den øverste Klasse i Latinskolerne.

i Videnskabens Tarv og ikke unyttig for Lærerne, om der blev udarbejdet en Grammatik paa Dansk. I alle Tilfælde vilde det være til stor Hjælp for Lærlingene. Lærerne vilde ogsaa ved Benyttelsen af det mere bekjendte Sprog og ved Sammenstillingen af begge være istand til paa en klarere Maade og med mindre Tidsspilde at vejlede Ungdommen. Tyskerne have ogsaa for længe siden begyndt at anvende Modersmaalet paa denne Maade, og baade Lærere og Lærlinge befinde sig vel derved¹⁾. Denne Udtalelse minder om de tidligere anførte Ytringer i Professorernes Anbefaling for Jersins Grammatik fra 1624. Men medens Professorernes Udtalelser nærmest vare fremtvungne ved et stærkt Tryk fra Regeringens Side, fremgik Ravns af en klar Overbevisning om Modersmaalets Ret. Han havde selv gjort et Forsøg i den anviste Retning, idet han 1644 udgav en dansk-latinsk Grammatik til Brug for Begyndere i Slagelse Skole, og nogle Aar efter udkom der to andre Skolebøger, der sigtede imod det samme Maal. Den første var: »En saare læt Maade at lære den danske Ungdom Grammaticam med paa Danske«, udgivet (1661) af Jens Jensen Hjøring, Kapellan i Halmstad, der atter har optaget Jersins Methode. Den anden var et Optryk af den første Udgave af Jersins lille Grammatik, der udkom i Lund 1667 eller 1668. Det er ikke let at afgjøre, hvorfor disse to Skrifter kom til os fra de skaanske Provindser netop paa en Tid, da man der af al Evne stræbte at fjerne Alt, hvad der kunde minde om dansk Sprog og Kultur. Men mon det ikke er et Fingerpeg om de Tjenester, disse Provindser have ydet os under Foreningen med Danmark, idet de have afgivet et Ly for de friere Bevægelser, som vi mødte ved Begyndelsen af det syttende Aarhundrede.

Vi savne saaledes ikke Vidnesbyrd, som kunne godtgjøre, at der ikke var saa faa Skolemænd, der anerkjendte

---

¹⁾ H. Fr. Rørdam: Hans Mikkelsen Ravn. Hist. Tidsskr. Tredie Række. IV, S. 546 ff.

Jersins pædagogiske Fortjenester og fremhævede de Fordele, som hans Undervisningsmethode medførte. Men der skulde dog endnu efter denne Tid forløbe henved halvfjersindstve Aar; førend man kom saavidt, at man indførte Undervisning paa Modersmaalet i de danske Skoler. Dette skete ved Skoleforordningen 1739¹⁾). Dengang var Jersins Navn som Pædagog dog for længe siden glemmt, og Ingen anede, at han allerede hundrede Aar tidligere havde kæmpet for at føre denne Sag igjennem.

IV.

1625 var et Mærkeaar for Jersin. Tidlig paa Sommeren begyndte en ondartet Pestsyge at hjem søge Hovedstaden, og hans Hustru, Anna Hansdatter, der var bleven tilbage i Byen, dengang han flyttede til Sorø med de unge Gyldenløver, beredte sig derfor til Oprud, for at undgaae Smitten. Men næppe var hun ankommen til Sorø med sine tre Børn, Lene, Hans og Maren, førend Sygdommen ogsaa udbredte sig til hendes nye Opholdssted og angreb baade hende og Børnene. Disse Sidste kom sig dog hurtig tilrette efter Sygdommen, men Moderen, der ikke havde Kræfter nok til at gaa den igjennem, blev bortreven efter faa Dages Sygeleje²⁾).

---

¹⁾ Gjennemførelsen af denne Ordning skyldes især den fra Herlufsholm bekendte Skolemand, Rektor Jakob Steensen, der døde som Rektor i Bergen 1749. Det er i Øvrigt ret mærkeligt, at saa mange af de Mænd, der have kæmpet for Modersmaalets Ret hos os i det syttende Aarhundrede, i kortere eller længere Tid have haft deres Virkekreds paa Herlufsholm. Dette gjælder saaledes om Hans Jensen Alan, Jersin, Povl Jensen Kolding, Hans Mikkelsen Ravn, Henrik Gerner og Jakob Steensen.

²⁾ I Gl. kgl. Saml. 3119. 4. i det kgl. Bibl. findes et Brev fra Vorm til Jersin, hvori han anordner Lægemedler til Anna Hansdatter og

Under disse sørgelige Forhold kunde Jersin ikke ønske at forlænge sit Ophold i Sorø. Han længtes efter nye Omgivelser og en ny Virkekreds, og i sin Brevvexling med Slægt og Venner i Hovedstaden, har han vist ofte udtalt Ønsket om at kunne blive kaldet til gejstlig Virksomhed. Hans ejendommelige Forhold til Universitetet, ved hvilket han var ansat som Professor uden dog at holde Forelæsninger, gjør det ogsaa sandsynligt, at Professorerne have bestræbt sig for at faa ham fjernet fra en Stilling, hvor han kun optog Pladsen for en Anden. Allerede i Efteraaret 1625 frembød der sig ogsaa Udsigt til, at Sagen kunde blive ordnet paa en Maade, der tilfredsstillede alle Parter. Den femte September bortrev Pesten Sognepræsten ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, M. Jakob Hasebard, og da Professorerne samledes otte Dage efter i Konsistoriet, for som Patroner for Frue Kirke at forhandle om Valget af en ny Præst, synes de Alle at have været enige om at anbefale Jersin som den, »der sønderlig syntes skikket til at overtage dette Embede«¹⁾. Hensynet til den store og anselige Menighed, der

---

Børnene. Brevet er dog for en stor Del ulæseligt, fordi det næsten er opløst af Fugtighed. Men selv om man ikke vidste, at Brevet var skrevet af Vorm, vilde man let kunne gjenkjende denne ejendommelige Personlighed gjennem de faa Linier, der endnu kunne læses. Hvor han omtaler Lægemedlerne og deres Anvendelse, mærker man, hvorledes han er optagen af de sørgelige Forhold i Hovedstaden. Men midt under al denne Elendighed kan han dog ikke glemme sin Øjesten, den naturhistoriske Samling, som han daglig søger at forøge ved nye Bidrag fra sine Venner. Han slutter Brevet med følgende Opfordring: »Si loco Galli cranium piscis Malle aut utile aliquid thesauro rerum naturalium distinaveris, Aesculapum tibi habebis propitium etc.«

²⁾ Iblandt dem der søgte dette Embede, var ogsaa Anders Arøbo. Se H. Fr. Rørdam: Arrebos Levnet og Skr. I, S. 184. Acta Consist. 12 September 1625: »M. Andreæ Ærreboes Breff thill Universitetet bleff lest de succedando M. J. Hasebardo in officio. Men bleff suared, mand kunde iche her udi resolve sig, førend mand ueste, hnorledes Höy Øffrighed er thill sinds med hannem. Interea schulle

samlede sig i Frue Kirke, som ikke blot var Universitetets Sognekirke, men ogsaa Landets Hovedkirke, maatte gjøre det magtpaaliggende for Professorerne at faa dette Embede besat med en Mand, der var anseet baade som en lærd og begavet Theolog og som en fremragende Prædikant. Og at disse Egenskaber netop fandtes forenede hos Jersin, vil fremgaa af en nærmere Betragtning af de religiøse og theologiske Forudsætninger, hvormed han gik ind i denne nye Virksomhed. Den korte Tid, han i sin første Ungdom (1605) tilbragte ved Kjøbenhavns Universitet, var vistnok ikke tilstrækkelig, til at han kunde faa Lejlighed til at sætte sig ind i de theologiske Lærefag. Han har maaske ikke engang besøgt nogen af de Forelæsninger, der holdtes over disse Fag, men derimod benyttet sin Tid til at forøge sine klassiske Kundskaber. Men allerede, da han opholdt sig i Vittenberg paa sin første Udenlandsrejse, synes han at have henvendt sin Opmærksomhed paa en Strid, der førtes imellem de theologiske Professorer i Vittenberg og det reformerte Fakultet i Heidelberg angaaende Grundlaget for en Union imellem den lutherske og den reformerte Kirke. Han fik dog ikke dengang Lejlighed til at sætte sig nærmere ind i denne Strid, fordi han snart efter blev inddraget i de ramistiske Bevægelser, og i de Stridigheder, som stode i Forbindelse dermed. Men da han fem Aar efter besøgte Universitetet i Giessen, fandt han en skarp-sindig og begavet Læremester i den bekjendte Professor Mentzer, der var en af den lutherske Retroenheds dygtigste Forkæmpere i Tyskland i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. Jersin, der maaske medbragte Anbefalinger fra flere af Mentzers Venner i Danmark, besøgte hans theologiske Forelæsninger, han deltog i hans Strid med de reformerte Professorer i Marburg og synes efter

---

mand privatim forfare M. Jens Dinessøns Villie, om hand vill iche lade sig bruge i samme Bestilling, som den, der sönderlig sjuntis adt uerre dygtig der thill«.

denne Tid at have syslet baade med strengere dogmatiske Undersøgelser og med exegetiske, især hebraiske, Studier. Skjøndt hans Tid var fuldt optagen i de følgende Aar, hvori han var ansat som Professor ved Universitetet, møde vi dog netop i disse Aar Vidnesbyrd om, at han fulgte de kirkelige Bevægelser med levende Interesse. Saaledes skriver han Nytaarsaften 1621 til sin unge Myndling, den tiaarige Christian Ulrik Gyldenløve: »Der er et gammelt Ord af en Apostel, der passer fuldt vel paa vore Tider: »Jøderne søge Tegn og Grækerne søge Visdom.« Thi raabe ikke Jesuiterne daglig paa Tegn og Mirakler? De have ikke nok i vore gudindblæste Skrifter, men ville altid have det bevist ved nye Undere, at Ordet »Lys«, hvor det findes i de hellige Skrifter, betyder »Lys« og ikke »Mørke«. De ere vor Tids Jøder. Og Kalvinisterne, der kun ville tro, hvad der forkyndes i det hellige Ord om de guddommelige Hemmeligheder, naar de kunne forklare det ad Fornuftens Vej, de ere vor Tids Grækere. Men hvad svarer Skriften dem? Til de Første siger den: »Det er en hoeragtig Slægt, der søger Tegn«, og til de Sidste: »Gud har gjort denne Verdens Visdom til en Daarskab.« Men for os lyder det som en Lov og et urykkeligt Vidnesbyrd: »Skrifterne kunne sandelig gjøre Eder vise til Salighed«. Nu er Du ved Guds Naade undervist derom, for at Du skal tage Fornuften fangen og i Troens Ydmyghed bøje dig for den gudindblæste Skrift allene, selv om Du ikke seer Tegn og Undere, og for at Du endnu mere kan bestyrkes i denne Overbevisning, sender jeg dig disse to Taler, der ere rettede imod hine Jøder og Grækere. Jeg helliger dig dem ikke blot som et Tegn paa min Kjærlighed til Dig, men ogsaa for at aflægge et Vidnesbyrd om den Alvor, hvormed Du omfatter Religionens rene Lære«¹). Det er den strengt lutherske Bibeltheolog, som udtaler sig i disse Ord, og

¹) Se Dedikationen foran Jersins »Orationes duæ academicæ. Hafn 1621. 4«.

som ogsaa giver sig Vidnesbyrd i de ovennævnte Taler, der vare holdte ved Universitetet samme Aar. 1617 havde man højtideligholdt en Jubelfest i Danmark til Minde om Reformationens Indførelse, og fra denne Tid af har man fastholdt den smukke Skik at højtideligholde Reformationsfesten aarlig paa Allehelgensdag baade ved Universitetet og i Kirkerne¹⁾. 1621 var det blevet overdraget Jersin at holde Festtalen ved Universitetet²⁾. Han indledede den med en historisk Parallel: »I Maaneden Kislev holde Jøderne deres Fest til Minde om, at Templet blev rensed fra Hedskabets Besmittelse under Judas Makkabæus. Omtrent paa samme Tid af Aaret holde vi vor Fest til Minde om Kirkens Udfrielse af Pavedømmets Mørke, men naar Tanken paa denne Dag samlede sig i en Betragtning af Guds forunderlige Forsynsstyrelse, der ikke blot havde rensed Kirken fra denne Besmittelse, men ogsaa havde bevaret Evangeliets rene Lære i Tiderne derefter, fik Festen en forøget Betydning i dette Aar, et Aarhundrede efter at Luther havde staaet for Rigsdagen i Worms: Banlyst af Paven, indkaldt af Kejseren, Evropas mægtigste Fyrste, ene og forladt iblandt de Mange, svag og uden Understøttelse iblandt dem, der havde alle Magtens Midler til deres Raadighed, en stakkels Munk iblandt Fyrster, et Faar iblandt Ulve, havde han aflagt sin enfoldige Bekjendelse. Den givne Lejde blev brudt, hans Skrifter bleve dømte til Baal og Brand, og der blev sat en Pris paa hans Hoved — men dog brød han og hans Lære igjennem og gjorde alle Tilintetgjørelsesforsøg tilskamme. Her var i Sandhed Anledning til at betænke Guds underlige Forsynsstyrelse!» Jersin vidste vel, at Luthers Kamp imod Pavedømmet var bleven fremstillet saa ofte, at den

¹⁾ Helveg: Kirkehist. eft. Reform. I, S. 308 (anden Udgave).

²⁾ Lutherus Thaumaturgus seu de miraculis Lutheri in gratiam Jesuitarum. Orat. hab. in Acad. Reg. Haun. Anno 1621 a Jano Dionysio Jersino P. P.

maatte være hans Tilhørere bekendt¹⁾, men han trøstede sig med, at den gamle Historie bliver ny igjen, saa ofte som der drages nye Synspunkter frem. Han vilde tale om det Mirakuløse i Historien, og det var paa den Tid saa meget mere berettiget, som Jesuiterne daglig fremhævede, at der skete ingen Mirakler hos Protestanterne, der kunde stadfæste deres Læres guddommelige Sandhed. «Luther var ikke en Guds Mand», sagde de, «han var en Dæmonbesat»²⁾. Han minder Modstanderne om, at Protestanternes Lære ikke er en ny, men den gamle apostoliske, der allerede for længe siden er stadfæstet ved Spaadomme og Mirakler, og overfor den altid gjentagne Fordring om nye Tegn stiller han Skriftens Advarsel imod Antikristen, der skulde kjendes paa, at han førte Mange vild ved sine un-

¹⁾ Kjendskabet til Reformationshistorien var vistnok dengang mere udbredt end man i Almindelighed er tilbøjelig til at tro. Man hentede den ikke fra egentlige historiske Skrifter, men fra en Række Udgaver af Luthers samlede Værker, der foruden Luthers Skrifter indeholdt et fuldstændigt Materiale til Reformationshistorien, bestaaende af Pavebreve, kejserlige Mandater, Aktstykker fra Rigsdagsforhandlinger, Religionssamtaler o. s. v. En saadan Udgave, der er udkommen i Vittenberg 1568 (12 Bd. i Fol.), findes i Univers. Bibl. Den har tilhørt Christian IV's Moder, Enkedronning Sophie, der ifølge Optegnelser, som findes i de forskjellige Bind, synes at have gjennemlæst dette omfangsrige Værk flere Gange, ligesom hun læste sin Bibel. Man faaer saaledes et Begreb om hendes omfattende historiske Kundskaber.

²⁾ Disse Paastande vare udtalte i et Skrift: «Nodus Gordius», hvortil Jersin henviser. Det var forfattet af en bekendt Jesuit i Vilna, Martin Smieglecius († 1618). Jersin slutter sin Henvisning med følgende Bemærkning: «Qvibus calumnijs nihil agunt aliud, qvam ut miseræ plebeculæ imponant, ne lucem Evangelij admittant. Videntur enim se veritate nihil proficere, patris sui vestigijs insistentes mendacijs rem agunt». At Katholikerne dog ikke endnu forsmaa disse gamle Kunstgreb, kan man let overbevise sig om ved at gennemgaa «Skandinavisk Kirketidende for catholske Christne». Exempelvis henlede vi Opmærksomheden paa en Karakteristik af Luther, der findes i Aargangen 1857. No. 24, S. 377 ff.

derlige Gjæringer. Denne Advarsel maatte netop gjøres gjeldende med en særegen Vægt paa en Tid, hvor de mange Tegn og Prodigia, der hørte til Dagens Orden iblandt Almuen, nødvendig maatte fremkalde store Betæneligheder. Men for ikke at blive Katholikerne noget Bevis skyldig, vil han igjennem en historisk Betragtning af Reformationens Udviklingsgang paavise, at ogsaa den har faaet sin underfulde og guddommelige Stadfæstelse. Han henviser til Johan Huss, Johan Kejsersberg fra Strasburg o. Fl., der klart og tydelig havde forudsagt, at der skulde komme en Mand, udrustet med guddommelig Kraft, der skulde udrense og forny Kirken, og giver derpaa i let henkastede Træk en Skildring af den store Reformators Liv, der stedse havde været skjærmet af en hellig Vagt. «Var det ikke et Mirakel», siger han, «at denne svage Munk kunde rokke Pavedømmets Vælde? Den største Hersker i Verden, for hvem alle de andre skjælvede, han, der stedte Konger og Fyrster til Fodkys og forlenede dem med deres Magt, Christi Statholder, Peders Efterfølger, om hvem det sagdes, at før kunde Himmel og Jord styrte sammen, førend han kunde rokkes, han der bød over Jord og Vand og Ild, den almægtige Bøddel, der havde alle Pinslers Midler i sin Magt, blev styrtet af en stakkels Munk. Og Luther stod ikke engang udrustet med en Biskops Myndighed, han kunde ikke støtte sig til sin Families Anseelse eller Rigdom, men af ringe Stand, næsten uden Venner og afhængig af sin Biskop og sin Prior begyndte han sin mærkelige Gjærning. Og i hvor kort Tid skete ikke denne Omvæltning, hvorved Klostrene bleve tomme og Afgudsalterne forladte! Hvormange Annater bleve ikke inddragne, og hvormange Pallier bleve ikke overflødige! Man betænke kun ret, hvad Luther havde at kæmpe imod, hvor det gjaldt om at rokke ved en Sag, der angik Religionen, hvor Alt, hvad der er overleveret fra Fædrene, fastholdes med en mærkelig Sejghed. Men det var et ligesaa stort Mirakel, at hans Lære udbredte sig stedse videre og videre. Af hvilken Betydning maatte det dog ikke være

for den store Mængde, at Ingen af de Lærde ved Universiteterne i Cøln, Löwen eller Paris sluttede sig til ham? Ingen Erkebisper eller Doktorer optog hans Lære, og det gamle Ord, hvormed Phariseerne engang søgte at holde Jøderne tilbage overfor Christus: «Se Ingen af os slutter sig til ham», mon det ikke har gjentaget sig overfor Luther og gjort hans Tilhængere betænkelige? Djævelen selv havde ligesom opbudt hele sin Hær, for at tilintetgjøre Protestantismen. Det var ikke nok, at Paven satte Luther i Ban, og at Kejseren erklærede ham i Rigets Akt, hans egne Tilhængere, Carlstadt, Müntzer, Schwenkfeld, Antinomister, Anabaptister o. m. Andre, udbredte den største Forvirring, og truede den ny Lære med Tilintetgjørelse ved deres forfærdelige Udskejelser. Og dog sejrede Luther, og hans Tilhængeres Tal forøgedes Dag for Dag. Men denne Sejer blev ikke vunden ved Fyrstegunst eller Vaabenmagt. Kurfyrst Frederik beskyttede vistnok Luther, men ved hans Død tilintetgjordes dog ikke den rene Lære. Kurfyrst Johan Frederik og Landgrev Philip grebe til Vaaben for at forsvare Protestanterne, men de kunde ikke modstaa den tyske Kejsers Hære. Alt var i hans Haand, og dog kunde han ikke undertrykke Luthers Lære. Og var det ikke et Mirakel, at det forundtes den store Reformator at dø i Fred? Alle hans Venner og Beskyttere bleve erklærede i Ban tillige med ham, hans Tilhængere bleve fængslede eller brændte, men ham kunde Banstraalen ikke naa. Huss og Hieronymus fra Prag døde paa Baalet, og hvad havde de gjort i Sammenligning med ham! Hvorfor fjernede de ham ikke ved Gift, hvorfor lode de ham ikke dræbe ved en Snigmorder! Han var som en Daniel i Løvekulen: Herrens Skjold dækkede ham. Pavens Buller brændte han, og overfor Kejserens Aktserklæring udtalede han sit mærkelige profetiske Ord: «Nu mein lieben Fürsten und Herren, ihr eilet fast mit mir armen einigen Menschen zum Tod, vnd wenn das geschehen ist, so werdet ihr gewonnen haben, wenn ihr aber Ohren hettet, die da höreten, ich

wolt euch etwas seltzams sagen: wie wenn des Luthers Leben so viel für Gott gülte, dasz wo er nicht lebete, ewer keiner seins Lebens oder Herschafft sicher were vnd das sein Tod ewer aller Unglück seyn würde?» Jersin giver derefter en kort Oversigt over den schmalkaldiske Krig, hvori Luthers Ord allerede fandt deres Opfyldelse, og slutter sin Tale med en Advarsel imod at holde Kjød for sin Arm og med en Henvisning til den tillidsfulde Fortrøstning, som man med denne Betragtning for Øie kunde nære med Hensyn til Kirkens Fremtid.

Den Tanke, der ligger til Grund for Betragtningen, var ikke ny, den findes saaledes ofte udtalt hos Niels Hemmingsen¹⁾, fra hvem Jersin vistnok har optaget den; men Formen og Udviklingen er hans egen. Det var en Apologi for Protestantismen overfor de mange Angreb, som Katholikerne rettede imod den, og der var netop en særlig Opfordring til at drage denne Tanke frem paa en Tid, da de store politiske Bevægelser i Tyskland daglig fremkaldte nye Rygter om den katholske Kirkes store Gjenerobringsplaner, der ogsaa omfattede Norden.

Jesuiterne, disse Pavens utrættelige Stridsmænd, havde vistnok aldrig opgivet deres Bestræbelser for at føre det frafaldne Norden tilbage i den enesaliggjørende Kirkes Skjød, og Nordens Kirkehistorie indeholder talrige Vidnesbyrd om deres Forsøg i denne Retning i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede²⁾. Men der var netop paa denne Tid — 1620 og de nærmest paafølgende Aar — mere end nogensinde tidligere Udsigt til, at deres Planer skulde kunne lykkes, idet de støttedes ved den tyske Kejsers sejjerrige

---

¹⁾ Vi henvise saaledes til Niels Hemmingsens Postil, Rasmus Reravs Udgave, 1612, S. 111 ff. Se og Syntagma Inst. Christ. Cap. III. Opusc. coll. 1586. S. 684 o. fl. St.

²⁾ Om de katholske Missionsforsøg i Norden i det sextende og syttende Aarhundrede findes udførlige Oplysninger hos Fr. Münter: Den danske Reformationshist. II, S. 267 ff.

Vaaben. I Slaget ved det hvide Bjerg (7 November 1620) havde Kejser Ferdinand II tilintetgjort Protestanternes Frihedsforsøg i Bøhmen, Mæhren og Schlesien¹). De Reformerte, som aldrig havde været optagne i Religionsfreden, blev forfulgte og udjagne af de undærtvungne Provindser²), og der var Tegn nok der tydede paa, at man kun tvungen af politiske Hensyn endnu havde indrømmet Lutheranerne en kort Tidsfrist. Overalt hvor de kejserlige Hære trængte frem, fulgte Jesuiterne med. 1621 fik de den øverste Ledelse af alle Skoler og Undervisningsanstalter i de undærtvungne Provindser, og hvor de kom til Magten, forkyndte de lydelig, at Religionsfredens Bestemmelser vare ophævede, saa meget mere som de aldrig havde været stadfæstede af Paven. De protestantiske Gejstlige maatte lidt efter lidt vige Pladsen for dem, hvor de trængte frem, og mange mægtige Adelsmænd fra de undærtvungne Provindser, som havde deltaget i Frihedsbevægelserne, men som i Tillid til en kejserlig Benaadningsakt atter vare vendte tilbage og havde underkastet sig det østerrigske Hus, blev paa Jesuiternes Foranstaltning henrettede eller landsforviste, og deres Godser inddrogtes og henlagdes til katholske Kirker og Skoler³). De Lande, der endnu vare uberørte af Krigens

---

¹) I den bøhmiske Frihedskamp deltog ikke faa danske Adelsmænd. Iblandt disse nævnes især den senere bekendte Marsk, Jørgen Urne, der kæmpede i Slaget ved det hvide Bjerg som Bannerfører ved Greven af Thurns Livregiment. Se Biskop Morten Madsens Ligtale over Jørgen Urne. 1642 S. 36.

²) Religionsfreden i Augsburg (d. 26 September 1555), som afsluttede de religiøse Stridigheder, der indleddes med den schmalkaldiske Krig, grundlagde en betinget Religionsfrihed i Tyskland. I Religions-sager indrømmedes der nemlig enhver Stat Territorialmagt, men der tilsikredes Undersaatter af en anden Tro uhindret fri Bortrejse uden Tab paa Ære, Gods og Frihed, dersom der blev negtet dem fri Religionsøvelse. Denne Indrømmelse gjaldt dog kun Bekjenderne af den uforandrede augsburgske Konfession, hvorved de Reformerte altsaa blev udelukkede.

³) Jesuiternes Voldshandlinger i Bøhmen omtales hos Fr. Raumer:

Rædsler, oversvømmedes af flygtende Protestanter, men Jesuiterne benyttede sig af den almindelige Forvirring til at snige sig ind overalt, for at fuldbyrde Katholicismens Sejer. De havde allerede ofte forsøgt at sætte sig fast i de større danske Søstæder: Kjøbenhavn, Helsingør og Malmø, men fra Aaret 1621 af begyndte de især at henvende deres Opmærksomhed paa Sorø, hvor man netop paa denne Tid var i Begreb med at oprette et adeligt Akademi¹⁾). Ibland dem, der søgte Ansættelse som Professorer ved denne Lærestalt, var ogsaa en Udlænding ved Navn Nicolaus van Dyk, der blev udseet til Professor i Historie 1621, allerede to Aar før Akademiet begyndte sin Virksomhed. Men kort efter at han var bleven indkaldt, opdagede man, at han var hemmelig Jesuit, og at han førte en Pavebulle med sig, der beskikkede ham til Missionær i Danmark. Skjøndt det lykkedes den danske Regjering ved kraftige Foranstaltninger at tilintetgjøre dette og flere lignende Forsøg, formaaede den dog ikke at fjerne den almindelige Ængstelse, hvormed man imødesaa de mulige Følger af Trediveaarskrigen. Denne Usikkerhed forøgedes endnu mere derved, at den protestantiske Union, der havde dannet sig 1608 for at hindre Katholicismens Overgreb, lidt efter lidt opløste sig, idet de enkelte protestantiske Fyrster, hver for sig, sluttede Forlig med Kejseren, for ikke at knuses

---

Gesch. Europas s. d. Ende d. XV. Jahrh. III, S. 416 ff. Disse gamle Minder ere atter blevene fremdragne i de seneste Tider under de nye nationale Bevægelser i Bøhmen. D. 21 Juni 1868 holdtes der saaledes en stor Sørgefest paa det hvide Bjerg til Minde om de bøhmiske Adelsmænds Henrettelse.

¹⁾ Det adelige Akademi i Sorø fik sin Fundats d. 30 November 1623, og kan betragtes som et mindre Universitet, der skulde meddele de danske Adelsmænd den Dannelse, som de hidtil havde søgt i Udlandet. Ved Grundlæggelsen af denne Dannelsesanstalt tog man vistnok alle Hensyn til Tidens Fordringer: Latinen var ikke længere Enehersker, men i Modersmaalets Sted sad det tyske Sprog i Høj-sædet. I Øvrigt gik det med denne Stiftelse som med Gymnasierne, den kunde ikke trives, og dens Virksomhed standsede allerede 1665.

af den fremstormende Magt. Unionen havde vistnok længe været lammet ved indbyrdes Splid, men ved dens Opløsning tilintetgjordes Protestanternes sidste Forhaabninger, og der var fra nu af kun ringe Udsigt til, at nogen protestantisk Magt skulde kunne optage Kampen med Tysklands Kejser, hvis Hærmasser forøgedes Dag for Dag.

Under disse truende Forhold viste Jersin tilbage til de tunge Kampe, som den evangeliske Kirke allerede havde gennemgaaet i Reformationens Aarhundrede, og opfordrede sine Landsmænd til at sætte deres Lid til den Gud, der ogsaa i Fremtiden vilde holde sin beskyttende Haand over sin kristne Kirke. Denne Reformationstale gjør i det Hele taget mere Indtrykket af at være en opbyggelig Betragtning end en videnskabelig Afhandling, og der er udbredt en ejendommelig Friskhed og Varme over den hele Fremstilling, som vistnok ikke har undladt at gjøre sin Virkning paa hans Tilhørere¹⁾. Den Polemik imod Jesuiterne, som allerede træder frem i Indledningen, spores vistnok igjennem hele Talen og ytrer sig af og til i bitre Udfald imod Paver, Munke o. s. v., men Betragtningen samler sig dog nærmest om Luther, hvis Skrifter Jersin synes at have gennemgaaet med megen Omhyggelighed²⁾. Den anden af de ovennævnte Taler havde han holdt samme Aar ved

---

¹⁾ Jesper Brochmand roser ogsaa ved denne Lejlighed Jersin for hans sjeldne Veltalenhed og udtaler sin Anerkjendelse i følgende Æresvers:
 Stupenda Lutheri explicas miracula
 Facunditate tanta et elegantia,
 Ut, ordinis lucem atqve rerum uberrimam
 Mirata copiam, corona doctior
 Cordis vacivum et stipitem pronunciet,
 Cui non stupori tanta sint miracula.

²⁾ Iblandt sine Kilder nævner Jersin foruden Chytræi Hist. August. Confess., der udkom i Rostok 1576, en vittenbergsk Udgave af Luthers samlede Skrifter, som han ofte henviser til; men den Maade, hvorpaa han citerer dette Værk, gjør det vanskeligt at afgjøre, hvilken Udgave han har benyttet.

en anden Universitetsfest, hvis ydre Anledning ikke nærmere lader sig bestemme¹⁾. Den betegner sig ved sin Titel: »Ant-Irenicum« som rettet imod de ireniske Forsøg, hvorved de Reformerte i Tiden før og under Tredivaarskrigen bestræbte sig for at tilvejebringe en Udsoning med Lutheranerne, for at man i Forening kunde yde en fast og urokkelig Modstand overfor Catholicismens Overgreb. Idet Jersin gaaer ud fra Irenikernes altid gjentagne Opfordring til at betænke Skriftens Formaning om, »at vandre efter den samme Regel, at have det samme Sind, at bevare Aandens Enhed i Fredens Baand o. s. v.«, paa-viser han, hvorledes Lutheranerne vel kunde følge denne Opfordring, men kun ikke med den Forudsætning, hvorfra de Reformerte gik ud, at de lutherske Theologer allene bare Skylden for den uendelige Splid, der herskede imellem disse to Kirkepartier. For at stille dette Forhold i det rette Lys, søger han tilbage til Kilden, hvorfra alle disse uforligelige Modsætninger have deres Udspring. Undersøgelsen falder i to Afsnit, hvoraf det første indeholder en Advarsel imod at sammenblende de religiøse Forhold med de borgerlige og politiske. »Irenikerne føre stedse Ordene »Fred« og »Kjærlighed« i Munden, men de forvexle den kristelige Kjærlighed, der taaler alle Uretfærdigheder og bærer over med de Svage i Troen, med den kirkelige Enighed, som bygger paa en Lov, der forbyder at have Samkvem med dem, som frækt fornegte Skriftens Sandhed og ikke ville fastholde Troen paa den. Og de sammenblende Fred i de politiske Forhold med Fred paa Kirkens Omraade. Vistnok kan den kirkelige Splid og Uenighed blive Kilden til politiske Kampe (1 Kong. 12), men dog lærer den hellige Skrift, at Freden kan bevares i de borgerlige og politiske Forhold selv uden Enhed i Troen.

¹⁾ Ant-Irenicum: Ruptæ crimen concordiaë Christianæ a γρησιως Aug. Confessionis Theologis in ipsos modernos retorquens Irenicos. Hab. a Jan. Dion. Jersino. Anno 1621. 4.

Paulus tillader jo saaledes, at Ægteskabet bevares imellem en Troende og en Vantro, og forbyder endog Skilsmisse for Religionens Skyld, dersom den Vantro vil blive boende sammen med sin troende Ægtefælle. 1. Cor. 7¹). Anderledes er derimod Forholdet, naar der handles om Fred paa det kirkelige Omraade, hvor der er Anordninger, som ikke ere satte ved menneskelig Vilkaarlighed, men ved et guddommeligt Ord, og hvor der en hellig Skrift, fra hvis Lære man ikke tør vige til Høire eller til Venstre. Men naar der desuagtet dog stedse er Splid og Uenighed i Kirken, og naar Enheden opløser sig i de mange stridende Partier, hvor er da Grunden at søge, og hvilken Part har Uret? Thi alle paastaa de at have Sandheden og Retten paa deres Side«. Jersin paaviser derefter igjennem en længere Undersøgelse, at det er Mangel paa den rette Forstaaelse af Skriften, der er Grunden til alle de Vildfarelser, som have fremkaldt de lange Stridigheder i Kirken ligefra dens Stiftelse af og indtil hans Tider, og med denne Forudsætning som Udgangspunkt gjennemgaaer han i det sidste Afsnit den reformerte Kirkelære med særligt Hensyn til den dogmatiske Fortolkning af de vigtigste Hovedsteder i Skriften. Især fremhæver han Læren om Christi Person og om den evige Forudbestemmelse, der volder det store Anstød, fordi den forringer Betydningen af Christi forsonende og forløsende Virksomhed, og efter at have paavist, hvorledes de Reformerte i deres Nadverlære sætte Fornuftten som øverste Dommer istedetfor Skriften, vender han til Slutningen tilbage til Reglen for den sande kristelige Endrægtighed, saaledes som Paulus giver den i Eph. 4,

¹) Den Betragtning, Jersin gjør gjældende i dette første Afsnit af Talen, minder stærkt om en Disputats, der blev holdt i Vittenberg 1607, formodentlig kort efter at han var ankommen dertil. Se: *De pace ecclesiae Disputatio*, præside Georg. Mylio, Sup. et Prof., *defensa per M Polycarpum Lyserum, Polycarpi filium. Viteb. 1607.* Et udførligt Uddrag af denne Disputats findes i C. W. Herings *Gesch. der kirchlichen Unionsversuche. Leipzig 1836. I, S. 275 ff.*

3 ff.: »Bevarer Aandens Enhed i Fredens Baand, efterdi I ere et Legeme og en Aand, ligesom I og ere kaldede til et Haab, en Herre, en Tro, en Daab, en Gud og Alles Fader«. Men de, som ikke følge denne Regel, men have en anden Gud, en anden Christus, en anden Daab o. s. v., med dem skal der ikke være Fred eller Barmhjertighed (Gal. 6, 16). Nu vise netop de Reformerte, at de have en anden Gud end Lutheranerne, ikke en kærlig Gud, men en grusom og ubarmhjertig Gud, der skaber til Synd og Fordømmelse. De have en anden Christus, der ikke er død for Alle, men kun for de Faa, der fra Evighed af ere forudbestemte til Salighed, og de have en anden Daab, fordi de kun betragte den som et ydre Tegn, der ikke har nogen gjænfødende Kraft. Med dem kan man derfor intet Kirkesamfund have; thi de vandre ikke efter den sande Regel, og »forbandet være den Fred og Enighed, der vindes paa Sandhedens Bekostning«.

Denne Tale fortjener at bemærkes, fordi den kan betragtes som et af de sidste Jndlæg i de kryptokalvinistiske Stridigheder hos os i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, og som saadant slutter den sig til en Række samtidige tyske Stridsskrifter, der vare rettede imod den reformerte Kirke i Pfalz. Allerede fra Midten af det sextende Aarhundrede havde det theologiske Fakultet i Heidelberg virket i bestemt unionistisk Retning, og disse Bestræbelser voxede i Omfang og Styrke, jo nærmere man rykkede det Tidspunkt, da den længe forberedte Trediveaarskrig endelig kom til Udbrud. Religionsforandringerne i Anhalt (1597), Hessen-Cassel (1604) og Brandenburg (1613) fremgik som Frugten af disse Bestræbelser¹⁾, der ogsaa sporedes i Dan-

1) Disse unionistiske Bestræbelser fremgik naturlig af den ejendommelige Stilling, som den pfalziske Kirke indtog iblandt de øvrige tyske Landskirker. Allerede 1538 fik Protestanterne fri Religionsøvelse i Pfalz; 1545 indførtes der tysk Messe og Nadver under begge Skikkelser, og den avgsburgske Konfession anerkjendtes som Norm for Kirketæren. Men under Melanctons Jndflydelse sejrede

mark, hvor Prof. Pareus fra Heidelberg øvede en betydelig Indflydelse. Det Forsøg, der blev gjort paa at indføre den heidelbergiske Katekismus i danske Skoler i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, skyldes uden Tvivl ham. Ibland de skriftlige Vidnesbyrd, der bleve fremlagte ved det bekendte Møde i Kolding (1614), hvor Præsten Ole Kock anklagede Prof. Resen for Vranglære, nævnes ogsaa Erklæringer fra Pareus, og da Biskop Hans Knudsen Vejle i Odense kort efter (1616) blev anklaget for Calvinisme, fremhævedes det utrykkeligt i Anklagen, at han havde henvist de fyenske Præster til Parei ireniske Skrifter som »umistelige Bøger«, og at han ogsaa havde anbefalet den heidelbergiske Katekismus¹⁾. Iblandt Parei Skrifter maa

---

den reformerte Nadverlære (1558), og der fremkaldtes derved et Brud med den lutherske Kirke, der ogsaa fik politisk Betydning, for saa vidt som den avgsburgske Religionsfred (1555) kun kom til at omfatte Bekjenderne af den avgsburgske Konfession fra 1530. Frederik III af Pfalz gjorde derfor Forsøg paa at faa den forandrede avgsburgske Konfession fra 1540 anerkjendt som almindelig Lærenorm i de lutherske Landskirker, fordi dette Bekjendelsesskrift fremstillede Nadverlæren i en Form, som ogsaa tillod en reformert Opfattelse. Men Forsøget mislykkedes efter forgjæves Forhandlinger i Frankfurt (1558) og i Naumburg (1561), og Frederik III traadte derpaa over til den reformerte Kirke og lod sine Theologer, Olevianus og Ursinus, udarbejde et Bekjendelsesskrift for den pfalziske Kirke, den senere bekendte heidelbergiske Katekismus, der staaer de lutherske Bekjendelsesskrifter meget nær. Prædestinationslæren er lidet fremtrædende, og Nadverlæren er ikke meget afvigende fra det lutherske Dogme. Se E. G. A. Böckel: Die Bekentnisschriften d. reform. Kirche. Leipzig 1847. S. 395 ff. Allerede ved Rigsdagen i Avgsburg 1566 gjorde man Forsøg paa at udelukke Pfalz af Rigsfreden, og skjøndt Forsøget dengang mislykkedes, var der dog Sandsynlighed for, at Kejseren ved given Lejlighed vilde gjøre Religionsfredens Bestemmelser gjældende. Denne Omstændighed forklarer den pfalziske Kirkes Bestræbelser for at vinde Troesfæller, der kunde styrke dens Stilling. Pfalz, Hessen-Cassel og Brandenburg optoges først i Religionsfreden 1648.

¹⁾ Forhandlingerne i Kolding (1614) findes omtalte hos Helveg: Kirkehist. eft. Ref. I, S. 288 ff. (anden Udgave). Anklagepunkterne imod Biskop Hans Knudsen Vejle ere meddelte i Kirkehist. Sml. I, S. 485 ff.

især fremhæves hans »Irenicum de unione et Synodo Evangelicorum concilianda, der udkom 1614. Han opfordrer heri til at sammenkalde en Synode, som skulde forhandle paa Grundlag af den hellige Skrift og den avgsburgske Konfession og søge at komme til en endelig Afgjørelse af de vigtigste Stridspunkter om Christologien og om Nadveren. De mindre vigtige Spørgsmaal kunde hienstaa uafgjorte til senere Forhandlinger. De Reformerte vilde, efter hans Formening, forud erklære sig villige til at anerkjende den uforandrede avgsburgske Konfession med Udeladelse af Ordene: »unter der Gestalt des Brodtes und Weins« (Art. X i den tyske Text). Dette Skrift blev heftig angrebet fra alle Sider og ikke mindst af Jesuiterne, der ved alle Midler søgte at forhindre en Tilmærmelse imellem de protestantiske Kirkepartier.

Skjøndt Jersin angreb dette »Irenicum«, var hans Tale dog ikke særlig rettet imod Pareus. Han betragtede kun de ireniske Forsøg i Almindelighed og søgte at paa-vise, at de vare uden Betydning, saa længe som de Reformerte ikke vilde gjøre Alvor af deres Indrømmelser. Men dersom man vil søge en bestemt Anledning, der kan have fremkaldt denne Udtalelse, maa man vist tænke paa Dordrechtersynoden (1618—19), hvis Slutningserklæring vakte almindelig Opmærksomhed iblandt Lutheranerne, fordi den tvertimod Synodens øvrige Bestemmelser udtalede en For-dømmelse over Læren om den absolute Forudbestemmelse. De fleste Kirkehistorikere se i denne Erklæring et Vidnesbyrd om Mangel paa Sammenhold imellem Synodens Medlemmer. Men der er en anden Opfattelse, der vistnok kommer det sande Forhold nærmere. Det er nemlig sandsynligt, at denne Erklæring er indsat med særligt Hensyn til Lutheranerne, idet man derved vilde tilvejebringe et Grundlag for nye Unionsforsøg. Denne Opfattelse bestyrkes ved den Omstændighed, at de heidelbergiske Theologer øvede en væsentlig Indflydelse paa Synoden. Pareus var vistnok paa Grund af sin høje Alder forhindret i at tage

personlig Del i den, men hans skriftlige Erklæringer om de foreliggende Spørgsmaal bleve i det mindste i de første Møder lagte til Grund for Forhandlingerne, og i Indberetninger fra Synodens Medlemmer klages der ofte over, at de heidelbergiske Doktorer ere meget herskesyge og egenraadige¹⁾.

Professor Mentzer i Giessen udgav 1621 en udførlig Kritik af Synodens Forhandlinger, som han dedicerede til tre danske Theologer, Biskop Resen og Professorerne Kort Axelsen og Jesper Brochmand²⁾. I Fortalen henviser han til en fælles Fare, der havde truet den danske og den hessiske Kirke og peger saa bestemt hen paa Dordrechtensynodens Beslutninger, at man maa antage, at de have fremkaldt unionistiske Bevægelser i disse to Landskirker. Disse lade sig dog ikke med Bestemthed paavise i den danske Kirke paa denne Tid, med mindre man vil tænke paa Holger Rosenkrands, som, efter hans religiøse Standpunkt at dømme, maa have følt sig tiltalt af disse

¹⁾ En udførlig Indberetning fra Skotlænderen Balcanquallus til den engelske Gesandt findes i «Epistolæ præstantium ac eruditorum Virorum. Amsterdam». (3die Udgave fra 1704 er benyttet ved dette Uddrag). I et Brev, der er dateret den 17 Marts 1619, skriver han iblandt Andet om de heidelbergiske Professorer: Sunt enim illi Doctores maxime magistrales in tota Synodo post Gomarum, et omnia, quæ dicunt, haberi volunt pro textu Sacræ Scripturæ». (Se S. 559 ff.). Grunden til, at Pareus og hans Venner ikke kunde forhindre Arminianernes Fordømmelse og Undertrykkelse, laa deri, at Lærestridighederne vare nøje sammenknyttede med en Række statskirkelige Spørgsmaal, der næppe tillod anden Afgjørelse end den, Synoden tog. Se derom: Goebels Geschichte des christl. Lebens in der reinisch-westphäl. Kirche. 1852. II, 1, S. 125 ff. David Pareus var født i Franckenstein i Schlesien 1548, og studerede i Hirschberg og Heidelberg. 1598 blev han Præst og senere Prof. i Theologi i Heidelberg († 1622). Han opnaede ingen Frugter af sine ireniske Forsøg, men levede længe nok til at se Udbrudet af den ulykkelige Trediveaarskrig.

²⁾ *Tras Disputationum Theologicarum de æterna filiorum Dei ad vitam æternam electione.* Se Balth. Mentzeri Opera. Tom II, S. 910 ff.

ireniske Bestræbelser og vistnok ogsaa arbejdede for deres Gjennemførelse¹⁾. Dersom denne Forudsætning er rigtig, bliver det saa meget lettere forklarligt, hvorfor Jersin udtalede sig i al Almindelighed imod disse ireniske Forsøg uden at rette et særligt Angreb paa denne Danmarks lærdeste og mest ansete Adelsmand.

Vi have dvælet ved disse to Taler, for at vise, hvorledes Jersin stillede sig til Tidens theologiske Stridigheder. Han oversaa nemlig ingenlunde Betydningen af de konfessionelle Modsætninger, og betegner sig for saavidt som streng orthodox Lutheraner²⁾, men paa den anden Side tillod hans sunde og praktiske Livsretning, der overalt gav sig Vidnesbyrd i hans personlige Fremtræden, ham ikke at finde Hvile i disse Stridigheder, under hvilke man altfor hurtig glemte Livet for Læren. Ville vi derfor søge at vinde en klar Anskuelse af hans religiøse Standpunkt, maa vi atter forlade Højskolens Høresale, der kun gjenlyde af de altid gjentagne Kontroversstridigheder, og søge ud i det praktiske Liv, hvor vi netop paa denne Tid møde en stærk religiøs Gjæring, der fik en afgjørende Betydning for Menighedslivets Udvikling indenfor den lutherske Kirke.

---

¹⁾ Søren Lintrup omtaler i sit Skrift: *Vindiciæ pro Dania orthodoxa etc.* Havn. 1692, S. 80 en *Confessio fidei*, qvam Theologi Gies-senses qvondam illustri Rosæcranziø dedederunt, men hvad dette Skrift indeholdt og Grunden til dets Affattelse vides ikke, og selve Skriftet er uidentvilt tabt. At Holger Rosenkrands har haft sin Opmærksomhed henvendt paa de hollandske Kirkestridigheder, sees iblandt Andet af et Udkast til en Sammenstilling af Remonstranternes Lære med den lutherske Kirkes Læresætninger, som findes i flere Af-skrifter i d. kgl. Bibl. (Se f. Ex. Thottske Sml. 423. 4.). Man seer ogsaa af Optegnelser i Sophie Brahes Regnskabsbog (Addit. 197. 4. i Univers. Bibl.), at han har udgivet flere religiøse Skrifter. Men da de udkom i Holland og uden at bære hans Navn, vil det være vanskeligt at paavise dem.

²⁾ De samme Tanker, som findes fremsatte i disse Taler, bleve senere næsten ordret gjentagne af Jesper Brochmand. Se Dr E. F. Kochs Skildring af Brochmand i N. kirkehist. Sml. III, S. 745 og 749 ff.

Ved Reformationens første Hundredeaarsfest 1617 havde den lutherske Orthodoxy i høje Toner forkyndt sin Sejer over alle kirkelige Misvisninger. Men skjøndt det var lykkes de Lærde at drage en skarp og bestemt Grændse imellem de forskjellige Troesretninger, og skjøndt man ved retslig Forfølgelse, Afsættelser og Landsforvisning havde grundlagt en, som det syntes, sund og rolig Udvikling paa det kirkelige Omraade, skulde det dog snart vise sig, at der manglede en væsentlig Forudsætning, uden hvilken Udviklingen maatte sygne hen og tabe sig i død Formalisme. Idet det nye religiøse Hierarki havde sat sig til Herskerinde ikke blot over det aandelig-religiøse men ogsaa over det borgerlige Liv, havde det gjort den hele aandelige Udvikling udelukkende afhængig af den lærde Theologis Svingninger og kueth enhver videnskabelig og kirkelig Frihedsstræben. Paa disse Vilkaar kunde det religiøse Liv ikke trives. Den religiøse Inderlighed og Varme kunde vistnok trænges tilbage til Lønkamrene, men tilintetgjøres kunde den ikke, og jo mere Personligheden blev krænket i sin Ret til selv at afgjøre sit aandelige Livs højeste Anliggender, desto større blev Spændingen, indtil den, da Tidens Fylde kom, fremkaldte et Udslag, der, fordi det havde almindelig praktisk Interesse, blev en Magt i Tiden — et Gjennembrud, der ligesom aabnede Sluserne for en frisk, gjærende Livsstrøm, som løftede Tidens store Aander op over mange traditionelle Fordomme og rustede dem til en sejerrig Kamp imod Orthodoxyens Overgreb. Men for at forstaa hele denne Bevægelse og dens vækkende Indflydelse paa den religiøse Livsudvikling, maa vi atter betragte Forholdene i Reformationens Moderland, hvor dette Gjennembrud foregik tidligere end hos os som en naturlig Følge af den stærke Gjæring, som fremkaldtes ved Konkordieformlens Vedtagelse, og som senere næredes ved fortsatte Rivninger imellem de strenge Lutheranere og den mildere philippistiske Retning. Den sidstnævnte Retning, der hævdede Philip Melanchtons dogmatiske Anskuelse og af Frygt

for en kirkelig Spaltning stillede sig paa et unionistisk Standpunkt overfor de Reformerte, kunde ikke fralægge sig Beskyldningerne for Kryptokalvinisme især i Læren om Sakramenterne. Men paa den anden Side havde den sin Styrke i den Varme og Begejstring, hvormed den fremhævede Nødvendigheden af en sædelig Reformation og fordrede en fastere Organisation af Menighedslivet som et virksomt Middel til at hæve Usædeligheden og Tugtløsheden i det praktiske Liv. Da denne Retning efterhaanden blev undertrykt eller trængt tilbage, traadte en Del af dens Tilhængere over til den reformerte Kirke medens det tilbageblevne Flertal foreløbig slog sig tilro med de Vilkaar, som den sejrende Orthodoxy vilde byde det. Endnu i Slutningen af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede toge Mændene af Melanchtons Skole vistnok Del i de dogmatiske Stridigheder i den lutherske Kirke, men paa samme Tid søgte de tillige ind paa andre Omraader, hvor de uden Anklage for Vranglære kunde arbejde for en Foryngelse af Folkeanden baade i kirkelige og borgerlige Forhold. De toge saaledes levende Del i Kampen for Humanismens Berettigelse overfor den orthodoxe Skolastik, ligesom de, for at frigjøre sig for den herskende theologiske Strømning, fordybede sig i selvstændigt Studium af den hellige Skrift og af de gamle Mystikere. Thomas a Kempis, Tauler, den tyske Theologi og mange andre af Mystikernes Skrifter, der allerede i Reformationens Dage havde øvet deres mærkelige frigjørende Indflydelse paa Tidens store, ledende Personligheder, kom saaledes ved Melanchtons Skole endnu en Gang til at tilføre det religiøse Liv ny Friskhed og Varme og afgave det første Grundlag for det syttende Aarhundredes rige Andagtsliteratur. Hvorledes det nye religiøse Liv voxede frem paa dette Grundlag, lader sig kun paavise i enkelte Hovedtræk.

Det vil altid have sin store Vanskelighed at give en sammenhængende Skildring af fjerne Slægters psykologiske Udvikling, men hvad der træder frem i store, klare Omrids-

hos deres ledende Personligheder, fordi de ere storslaaede og udprægede i deres hele Anlæg, det, tør man ogsaa antage, har rørt sig hos alle dem, der toge levende, selvbevidst Del i de store Opgaver, som Tiden havde stillet dem; og det er i denne Henseende ret mærkeligt at se, hvor rig Begyndelsen af det syttende Aarhundrede er paa Beretninger om Syner og om religiøse Løfter, aflagte under de dybeste aandelige Anfægtelser, altsammen Tegn, der antyde et Gjennembrud, hvorved den personlige Ligevægt pludselig gik tabt, for atter at vindes tilbage paa et nyt Grundlag, der har givet hele Tiden dens ejendommelige religiøse Grundpræg. Og naar den orthodoxe Theologi paa samme Tid lod sig standse i sin Sejersjubel af et Kirkens Gjennemæle, hvis Toner endnu hørtes langt ned i det syttende Aarhundrede, saa tør man deri tillige se et fuldgyldigt Vidnesbyrd om, at den religiøse Gjæring havde vundet saaledes i Omfang og Styrke, at man ikke længere turde gjøre sig Haab om, at kunne kue den ved Fængselsstraffe eller Dødsdomme. Da de lutherske Højskoler 1617 havde udsendt deres latinske Festtaler, hvori de udtalede Overbevisningen om den herskende Theologis fulde Overensstemmelse med Reformationens Grundsætninger, udkom der 1618 i Modsætning til disse et lille Skrift paa Tysk, der stillede sig den dristige Opgave, at paa-vise, at der i hele Evropa næsten ikke var en Lære- eller Prædikestol, hvor Kristendommen forkyndtes reen og ufor-falsket: »Alle vare de blinde Ledere, falske Udlæggere af Skriften, falske Profeter, der bare alle de Kjendemerker, hvortil Herren havde henpeget i sine sidste Taler o. s. v.«¹⁾.

¹⁾ Zwey schöne Büchlein, Das Errste von dem Leben Christi, das ist, vom vahrem Glauben, der da ist die Regel, Richtscheidt oder Mesz-schnur der heiligen Statt Gottes vnd ihrer Einwohner hie auf Er-den. Das ander Eine kurtze auszfürliche Erweisung, Dasz zu diesen Zeiten in gantz Europa bey nahe kein einiger Stul sey in allen Kirchen vnd Schulen, Darauff nicht ein Pheudo-propheta, ein Pheudo-Christus, ein Verführer desz Volcks, ein falscher Auszleger der

Dette skarpe Angreb paa den orthodoxe Theologi, der fremkaldte en stærk Bevægelse iblandt de tyske Theologer, var forberedt af en Række Stridsskrifter i samme Retning, der alle vare gennemtrængte af en dyb sædelig og religiøs Alvor, som maatte slaa an i Tiden. Man nødtes til at give dem det Vidnesbyrd, at de havde baade Næb og Kløer — »Cornu ferit ille, caveto«! De fleste af disse Skrifter bare Forfattermærket: Valentin Weigel. Det var Navnet paa en gammel Præst, som havde virket ubemærket i 21 Aar i et lille Præstekald i Zschopau i Nærheden af Meissen. Men han havde allerede ligget henved tredive Aar i Fred i sin Grav, da hans Navn og Virksomhed nu begyndte at blive Gjenstand for de heftigste Angreb¹⁾.

Valentin Weigel havde undertegnet Konkordieformlen og traadte ikke i levende Live i noget skarpt Modsætningsforhold til den herskende kirkelige Retning, men ved en sund, praktisk Sjælesørgervirksomhed var det efterhaanden lykkedes ham at fremkalde en religiøs Vækkelse, der snart udbredte sig udover hans lille Menigheds snævre Grændser. Han havde kun udgivet et eneste Skrift, en Ligprædiken,

---

Schrift stehe, vnd der nicht in die Zahle der blinden Leytter gehöre, das ist der nit deren einer sey, vor welchen vns Christus gewarnet hat, vnd der nit an jhme habe die Notas, Characteres, signa et fructus falsorum prophetarum etc. beschrieben durch M. Valentinum Weigelium, weyland Pfarrherrn zu Tschopaw in Meissen. Nunmehr aber mit fleisz vbersehen vnd in Druck verfertiget durch Huldreich Meirsbach von Regnbrun. Gedruckt zu Newstatt. Im Jahr Christi 1618. 4. En senere Udgave i Oktav udkom 1697. Dette Skrift findes ikke i vore Bibliotheker.

¹⁾ Valentin Weigel, f. 1533 i Hain ved Dresden, blev 1548 indsat i Fyrsteskolen i Meissen, hvorfra han gik til Universitetet i Leipzig 1554. 1558 blev han Magister og afsluttede senere sine theologiske Studier i Vittenberg under Vejledning af Melanchtons bekjendte Discipel, Psalmedigteren Paul Eber. 1567 blev han Præst i Zschopau. † 1588. Hans Skrifter bære Vidnesbyrdet om et omfattende Studium af de gamle Mystikere og af Paracelsus. Se J. O. Opels fortrinlige kritiske Arbejde: »Valentin Weigel«. Leipzig 1864.

der ikke synes at have vakt nogen Opmærksomhed, men han efterlod sig ved sin Død i Haandskrift en Række Afhandlinger dels af spekulativ-naturfilosofisk og dels af mystisk religiøst Indhold. For at opfriske og bevare Mindet om hans Virksomhed i Menigheden, lode hans Venner disse Afhandlinger afskrive og udbrede dem i et betydeligt Antal, og efterhaanden som Veigelianernes Syn paa de kirkelige og religiøse Forhold udvidede sig, og nye, mere alsidige Drøftelser af de foreliggende Spørgsmaal fremkaldte nye Følgeslutninger, blev der lidt efter lidt underskudt en Række nye Afhandlinger, som aldrig havde været forfattet af Weigel, men kun gik under hans Navn, for derved lettere at vinde Indgang. Disse Skrifter begyndte dog først at udkomme 1608, efterat Joh. Arndt, der selv var paavirket af denne Bevægelse, ligesom havde brudt Banen ved at udgive den første Bog af sit bekjendte Skrift »om den sande Kristendom«, og de veigelske Skrifter voxede derefter hurtig op til et Antal af nogle og tredive, hvoraf dog omtrent Halvdelen var uægte. Jo ivrigere man bestræbte sig for at undertrykke dem, desto hurtigere voxede de frem, og deres Indhold blev stedse skarpere og mere bittert, indtil de naaede Højdepunktet i det ovenfor omtalte lille Skrift fra 1618¹⁾. Ved Siden af alt det meget uklare og selvmodsigende, der traadte frem i disse Skrifter, var det et Særkjende for dem alle, at de fra et mystisk theosofisk Stand-

¹⁾ De veigelske Skrifters Alder lader sig ikke bestemme efter den Rækkefølge, hvori de udkom; dog ere de naturfilosofiske vistnok de ældste, men de vedkomme ikke denne Afhandling, og det skal kun bemærkes, at de uden Tvivl have afgivet det første Grundlag for Jakob Böhmes Filosofi, og at den Begejstring, hvormed man omfattede Böhme i Begyndelsen af dette Aarhundrede, vistnok for en Del burde have været overført paa Weigel. Blandt de religiøse Skrifter fortjene især at fremhæves: Der güldne Griff, Dialogus de Christianismo, og Kirchen oder Hausz-Postill, der endnu kunne læses med Interesse. Baade de ægte og uægte veigelske Skrifter findes i et meget rigt Udvalg paa vore Bibliotheker.

punkt forkastede alt udvortes Kirkevæsen og kun lode de kirkelige Dogmer gjælde som ydre allegorisk Indklædning for den dybere Erkjendelse, der vindes igjennem Aandens indre Aabenbarelse. Veigelianerne søge deres Udgangspunkt i Læren om den hellige almindelige Kirke og om det almindelige Præstedømme, og Læren om den guddommelige Iboen i Mennesket (Unio mystica) og om Helliggjørelsen betones stærkt i Modsætning til den kirkelige Retfærdiggjørelseslære. Men særlig Betydning fik deres heftige Angreb paa den orthodoxe Skoletheologi¹⁾ og paa den

---

¹⁾ Som en Antydning af den Tone, der gaaer igjennem disse Skrifter, meddele vi følgende Uddrag: »Denn erstlich ist das gewisz und war, dasz alle Weltgelehrten die Menschen-Gesetze höher achten als das göttliche Gesetze, sie machen Bücher, schreiben Auslegungen über die Biblia, die musz man für die heilige Schrift annehmen, lesen, predigen; sie nehmen einen Eyd von der Jugend, dasz sie nicht sollen anders lesen noch studiren, und mit der Zeit nichts anders predigen, dann was sie und ihre Vorfahren geschrieben und gemacht haben. Da bindet man die unwissende Jugend an die Schriften Zwinglii, Calvini, Lutheri, Philippi und anderer, da müssen gelten Augustana Confessio, das Corpus doctrinæ, die Formula Concordiæ. Wir hätten genug an den zwölf Artickeln unsers Symboli. Etzliche machen die Bücher, die andern schreiben darwider auf vielfältige Weise, und seynd beydes nichts, die sie machen, und die die gemachten refutiren. Wolte Gott sie hätten Augen zu sehen, was sie auf allen Seiten geschrieben und refutirten, sie würden vor ihnen selbst erschrecken, dann wir müssen alle Rechenschafft geben unsers Lehrens und Schreibens, dieweil es nicht gehet aus Christo«. Se V. Weigels Kirchen- und Hauszpostill I, S. 218—19. (Uddragene ere tagne fra en Udgave fra 1700, da vore Bibliotheker mangle de ældre Udgaver). »Es seynd zwölf Artickel des Glaubens von zwölf Aposteln zusammen getragen, darinnen verfasset ist was ein Christ glauben und wissen soll, als von der Schöpfung Himmels und der Erden u. s. w«. Anf. Skr. II, S. 5. »Welcher nun die Schrift nützlich lesen und vrtheilen will, der musz sie richten in drey Theil, wie wir dessen ein feine Richtschnur haben im Glauben der zwölf Articul, die seindt gar ordentlich im drey Theil getheilt, vnd lernen durch ein recht Zeugnuß die Dreyfaltigkeit«. Forholdet imellem Skriften og Troesbekjendelsen bestemmes nærmere i en særskilt Afhandling, kaldet: Ein christliche Unterrichtung wie die göttliche

lutherske Gejstlighed, som de advarede imod, at slaa sig tilro med den udvortes Kaldelse, der udgik fra Højskolerne og den verdslige Øvrighed. »Selv om en Mand havde vundet alle de Grader, som Højskolerne tildele de Studerende, selv om han havde deltaget i alle Kontroversstridigheder, selv om han forstod at gjendrive alle Kjættere og kjendte alle Postiller og Udlægninger af de hellige Skrifter, kunde han dog ikke dermed fyldestgjøre de Fordringer, som Sjælesørgervirksomheden maatte stille til ham. Han blev dog kun en Bogstavets Tjener, der forkyndte Christus efter Kjødet uden at kjende ham efter Aanden. Skal man være en ret Præst, maa man have den indre guddommelige Kaldelse, uden hvilken man ikke formaaer at aflægge et levende Vidnesbyrd i Menigheden. At bede, at skrive, at virke i Christi Navn, det vil sige, at leve i hans Efterfølgelse, saaledes at Christus virker Alt, der til hører den daglige Afdøen, der til hører den stille Sabbatshvile, hvor man sætter sig ned som David, for at høre hvad Herren vil tale — først da kan man naa dertil, at der bliver Sammenhæng imellem Lære og Liv, saa at man i Sandhed kan sige: »Ikke jeg taler, men Christus taler i mig«¹⁾).

Forsaavidt som Veigelianismen i skarp Modsætning til den hele statskirkelige Udvikling fordrede en absolut Troes- og Samvittighedsfrihed, blev den en Profeti, der pegede ud

---

Schriftt vergleicht vnd geurtheilt soll werden ausz Krafft der Heyligen Dreyeinigkeit und Zeugnus z der drey Theil des christlichen Glaubens sampt ihrem Verstand etc. Frankf. am Main 1619, som findes i en Samling veigelske Skrifter paa Univers. Bibl. Ved Siden af Troesbekjendelsen, der er fremgaaet som Følge af en indre Aabenbaring til Apostlene, og som endnu stedse finder sin Stadfæstelse i Aandens indre Vidnesbyrd hos de Troende, fremhæves især Fader- vor som Nøglen, der aabner Adgang til Fordybelse i de guddommelige Hemmeligheder. Anf. Skr. II, 67 ff. Skjøndt Veigelianerne advare imod at foragte Sakramenterne, fordi de ere indstiftede af Christus selv, kunde disse dog ikke faa stor Betydning for en Retning, der søger ganske andre Kilder for sin religiøse Livsudvikling.

¹⁾ Se anf. Skr. I, S. 251; II, S. 105, 195 o. fl. St.

imod en fjern Fremtid, men for Samtiden havde den tillige en afgjørende Betydning, den samme som alle kirkelige Gjæringer have, idet den stillede et Problem, for hvilket ingen alvorlig søgende Sjæl kunde være ligegyldig: Spørgsmaalet om, hvad Troen er, og hvad det egentlig vil sige at være en Kristen. Derfor forstaaer man, at denne Bevægelse kunde blive en Magt i Tiden, der ligesom lagde de kirkelige Stridsspørgsmaal om og bragte nye friske Bølgeslag ind i Kirkelivets døde, stillestaaende Vande. Ikke faa af Tysklands fremragende Mænd, der uden at samstemme med Veigelianismen i dens yderliggaaende Retning, dog anerkjendte Berettigelsen i dens Opposition imod den protestantiske Skolastik, søgte ogsaa, uden at bryde med den lutherske Kirkelære, at bringe Liv ind i dens døde Former ved at optage alt det Sunde og Livskraftige, som fandtes i den nye Bevægelse, og skjøndt de ikke undgik Beskyldningen for Sværmeri og Mysticisme, lykkedes det dem dog efterhaanden at vinde en Anerkjendelse, der betegnede dem som Bærere af en ny kirkelig Udvikling. Dette gjælder saaledes om Johan Arndt, Joh. Gerhard, Joh. Valentin Andreae — og Calixt, der i Begyndelsen stillede sig i afgjort Modsætning til denne Retning, fordi han deri saa en ny truende Fare for Humanismen, medens han derimod senere i sit Liv i mange Henseender godkjendte dens religiøse og kirkelige Anskuelse. Iblandt disse Mænd maa vi dog især fremhæve Joh. Arndt, under hvis Navn denne nye kirkelige Vækkelse først synes at have vundet Indgang hos os¹). Naar og hvorledes Opmærksomheden saavel for

¹) Joh. Arndt (Højtysk: Adler) var født 1555 i Ballenstädt i Anhalt og studerede fra 1576 ved Universiteterne i Helmstädt, Strasburg og Basel. Han syslede først med Lægevidenskaben, men helligede siden sine Studier til Theologien ifølge et Løfte, han aflagde under en Sygdom. Hans store Lærer, den bekjendte Ramist Theodor Zwinger i Basel, øvede en væsentlig Indflydelse paa ham, og det skyldes vistnok ham, at Arndt tidlig vendte sig bort fra den aristoteliske Skolastik til Mystikken, saaledes som han fandt den hos Tauler,

den egentlige Veigelianisme som for den saakaldte arndtske Retning først blev vakt i Danmark, lader sig ikke bestemt paavise, men man maa erindre, at den umiddelbare Forbindelse med Tyskland dengang var meget levende, især over Rostok, hvis Universitet var Midtpunktet for en bibelsk-praktisk Livsretning, der havde mange Interesser tilfælles med den arndtske Retning, og dertil kom, at de veigelske Bevægelser allerede tidlig vandt stor Udbredelse i Slesvig¹). Men ogsaa i selve Kongeriget møde vi allerede lige i Begyndelsen af Aarhundredet Tegn, der tyde paa, at der begyndte at røre sig en ny kirkelig Retning, der arbejdede sig op imod den orthodoxe Skolastiks Strøm. Mystikken,

---

Eckard og den tyske Theologi, og til Naturfilosofien, hvor han især sluttede sig til Paracelsus, til hvem han ofte henviser i sine Skrifter. 1583 blev han Lærer ved Skolen i Ballenstädt og kort efter Præst i Badeborn (1583—90). Skjøndt Konkordieformlen ikke var indført i Anhalt, sluttede han sig dog til den kirkelige Retning, der havde fremkaldt den, og modarbejdede sin Landsherres Bestræbelser for at føre Anhalt over til den reformerte Kirke, hvorfor han blev afsat 1590. Samme Aar blev han Præst i Quedlinburg, hvorfra han efter 9 Aars Forløb forflyttedes til Brunsvig. 1608 blev han Præst i Eisleben, og 1611 overtog han Embedet som Generalsuperintendent i Celle i Lyneburg, hvor han døde 1621. Arndt udgav den tyske Theologi og flere Skrifter af Staupitz og Tauler. Men størst Betydning fik hans »Fire Bøger om den sande Kristendom«, en opbyggelig Troeslære, fuld af Inderlighed og Dybde, der snart oversattes paa alle nyere Sprog, endog paa Malebarisk, og endnu er en Husskat, der læses til Velsignelse i mangt et kristeligt Hjem. Dette Skrift mødte heftig Modstand hos de tyske Theologer, der betegnede ham som »en ulærd Æsel, der ikke vidste, hvad Theologi er«, og Uvillien imod ham steg endnu mere, da man opdagede, at han havde optaget et Skrift af Weigel »om Bønnen« i sin anden Bog (Cap. 34). Det lykkedes dog ikke at udvirke en almindelig Fordømmelsesdom over ham, og, støttet ved de theologiske Fakulteter i Vittenberg, Königsberg og Jena, hævdede den arndtske Skole sin Plads ved Siden af den lærde Theologi. Se Max Goebel: *Gesch. d. chr. Leben in d. reinisch-westphäl. Kirche II*, S. 465 ff.

¹) Om Veigelianismen i Slesvig og Fyen se Helveg: *Kirkeh. eft. Reform. I*, S. 341 ff. og 372.

som aldrig havde vundet stor Udbredelse i Danmark, dyrkedes af ikke ganske Faa paa denne Tid. Flere af de gamle Mystikeres Skrifter bleve saaledes oversatte paa Dansk, og at endnu flere vare kjendte iblandt Gejstligheden, fremgaaer af de mange Uddrag og Henvisninger til dem, som findes i Ligtaler og andre religiøse Skrifter fra Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. Selv Sjællands orthodoxe Biskop, Hans Povlsen Resen, havde, medens han var Professor ved Kjøbenhavns Universitet, fordybet sig i Mystikken, og arbejdede sig paa dette Grundlag op til en spekulativ Højde, hvor han stod uovertruffet, men ingenlunde beundret af sin Samtid¹⁾, og det var netop de Indsigelser, der rejste sig imod hans spekulative dogmatiske Retning, som indledede de saakaldte resenske Stridigheder (1609—16). Ved dogmatiske Retsforfølgelser og Afsættelser optraadte Statskirken under disse Stridigheder i sin mest afskrækkende Form, og den stærke Spænding, som fremkaldtes under disse Bevægelser, maatte nødvendig styrke det nye religiøse Liv, der paa samme Tid synes at have fundet Beskyttelse hos en Del af den danske Adel, som fulgte de kirkelige Stridigheder med levende Interesse. Der

---

¹⁾ Jonas Jakobsen Venusinus oversatte Thomas a Kempis, som han udgav 1599 Niels Mikkelsen Aalborg oversatte den hellige Bernhards Meditationes. De udkom dog først 1636. Den tyske Theologi, oversat paa Dansk og kaldet »den danske Theologia«, udkom 1631. Resens spekulative Retning fremtræder især i hans Disputatser »De Deo triuno«. 1609 og »De uno Mediatore Dei et hominum«. 1611—12, og i hans Hovedværk: »De sancta fide« 1614. Paa det kongelige Bibliothek findes et Exemplar af den Udgave af »Bøgerne om den sande Kristendom«, som Arndt selv allene vedkjendte sig (Første Bog trykt i Jena 1607, de tre sidste i Magdeburg 1610). Det har tilhørt Resen, og i disse fire Bøger findes hist og her i Randen en Række Bemærkninger, der ere tilføjede af ham og vidne om den Omhu, hvormed han har gennemgaaet dette Skrift. Da han blev Biskop i Sjælland (1614), synes han at have skiftet Standpunkt, og hans senere Skrifter bære ingen Spor af hans tidligere spekulative Retning.

er endnu bevaret et lille Træk fra denne Tid, som er ret betegnende, fordi det viser os, hvorledes Trangen til at komme bort fra den stive, dogmatiserende Retning, ganske naturlig arbejder sig frem og kommer til at gjøre sig gjældende. Hos Adelsfolkene Ebbe Munk og Sidsel Høg paa Antvorskov¹⁾ samlede der sig i disse Aar undertiden en mindre Kreds, der samtalede om de religiøse og dogmatiske Spørgsmaal, som satte Tiden i Bevægelse. Snart var det Læren om Guds evige Naadevalg og Visheden om Syndernes Forladelse, der dannede Udgangspunktet for Samtalen, og snart var det Læren om Christi Manddoms Annammelse, om hans to Naturer, deres Proprieteter og Egenskaber, eller man udvexlede Anskuelser om Sakramenternes Betydning o. s. v. Men jo mere man fordybede sig i disse Undersøgelser, desto klarere blev det for de Tilstedeværende, at mange af disse Spørgsmaal gjemte al for haard en Føde, og Ebbe Munk og Sidsel Høg udtalede sig derfor om det ønskelige i, at man kunde faa en kort og klar Fremstilling af Skriftens Lære om disse Spørgsmaal, der kunde være Prøvestenen for de mange modstridende Anskuelser. De henviste tillige til Skrifter, som vare udkomne i Tyskland, og som anbefaledes, fordi de tiltalede ved deres korte, enfoldige Fremstillingsform. Især fremhævede de Johan Gerhards »Meditationes sacræ ad veram pietatem excitandam«, som de ønskede oversatte paa Dansk. Præsten Kristen Kristensen Vinter paa Antvorskov († 1621), hvem vi skyldte denne Meddelelse, overtog det Hverv at oversætte dette Skrift, der udkom 1614 under Titel: »Sjæ-

¹⁾ Ebbe Munk til Fjellebro i Fyen var Befalingsmand paa Antvorskov, Sæbygaard og Korsøer 1595—1622. 7 Marts 1604 ægtede han Sidsel Høg, en Datter af Stygge Høg til Vongh og Fru Anna Ulfstand, og en Søster til den bekjendte Just Høg til Gjorslev. Hun udgav en fortrinlig lille Bønebog, der udkom 1610 og senere opnaaede flere Oplag. Ebbe Munk og Sidsel Høg døde begge 1622. Se Hans Mikkelsens Ligtale over Ebbe Munk 1625. 4, og Kristen Kristensen Vinters Fortale til »Sjælens Klenodie« 1614.

lens Klenodie«. Der er ingen Tvivl om, at Arndts »Bøger om den sande Kristendom« allerede dengang vare bekendte i Danmark, men naar Ebbe Munk og Sidsel Høg dog ikke henviste til dem, men derimod til Joh. Gerhards Skrifter¹⁾, havde det maaske sin Grund deri, at Arndt netop paa den Tid var stærkt angrebet for Veigelianisme.

Det er dog først efter 1617, at den arndtske Retning vinder nogen Udbredelse af større Betydning i Danmark, og flere bekendte Personligheder, hvoriblandt Holger Rosenkrands og Kasper Bartholin, ere paa denne Tid kjendelig paavirkede af ham. Den sidstnævnte, Kasper Bartholin, der var en af Evropas mest ansete Læger og ofte adspurgtes af fremmede Fakulteter i tvivlsomme lægevidenskabelige Spørgsmaal, begyndte omtrent 1616 at sysle med theologiske Studier, »uden al Tvivl«, som Jersin siger, »af Guds Tildrivelse, som den Gud og vilde bruge in meliori praxi medica til at curere mange Mennesker med den sunde og sandgjørende Salighedens Forstand og Undervisning. Saa kaldte Gud ham og underlig dertil og ligesom skød ham ind til den aandelige Høst«, og under en heftig Sygdom aflagte han 1623 det Løfte, »at han herefter vilde ofre Gud alle sine Meditationes, Studia et Labores til hans hellige Ords, som en Sjælens sande Lægedoms, Tractering og

---

¹⁾ Joh. Gerhard, f. 1582 i Quedlinburg, faldt i sin Ungdom i en heftig Sygdom, under hvilken han fandt Trøst hos Arndt. Ligesom sin fromme Sjælesørger aflagde han under dybe aandelige Anfægtelser det Løfte, at han vilde hellige sit Liv til theologiske Studier. 1606 blev han Superintendent i Heldburg, 1611 Generalsuperintendent i Coburg og 1616 Professor i Theologi i Jena († 1637). Han indtog en fremragende Plads blandt den lutherske Kirkes Dogmatikere. Blandt hans opbyggelige Skrifter maa især fremhæves hans »Meditationes sacræ«. 1606, og »Scholæ pietatis«. 1622, der vidne om Arndts Paavirkning. Han stod i Brevvexling med Resen, Brochmand, Bartholin og Holger Rosenkrands. Den sidstnævnte tilbød ham 1623 paa Christian IVs Vegne et Professorat ved Akademiet i Sorø, som han dog frabad sig. Se R. Fischer: Vita Joh. Gerhardi. 1723, S. 238 og 511.

Forklaring«. Aaret efter blev han Professor i Theologi ved Københavns Universitet og virkede i fem Aar i denne Stilling under stor legemlig Svaghed, men til megen Velsignelse for unge danske Theologer¹). Jersin omtaler »den levende Affection«, der var imellem ham og Kasper Bartholin, og det er vel sandsynligt, at dette Gjennembrud hos Bartholin ogsaa har øvet en væsentlig Indflydelse paa Jersins religiøse Udvikling og ledet den ind i en Retning, hvorved ogsaa han, for at bruge et, som det synes, almindeligt Udtryk paa den Tid »blev underlig skudt ind til den aandelige Høst«.

V.

Aarene 1624—25, maaske den rigeste Tid i sit Liv, tilbragte Jersin i det yndige Sorø, »hvor Søen blinker og

¹) Kasper Bartholin, f. 1585, var Søn af Bertel Jespersen, der var Præst først ved Helliggejst Kirke i København og senere i Malmø. Da han var tre Aar gammel kom han i Skole, og i sit fjortende Aar taledede han Latin og Græsk med Færdighed. 1603 blev han Student, og tilbragte derefter otte Aar i Udlandet, hvor han studerede Medicin i Basel under C. Bauhinus og Jakob Zwinger og Theologi i Holland under Arminius. To Gange besøgte han Rom og fire Gange Padua, hvor han foretog sine berømte anatomiske Forsøg. 1611 blev han Doktor i Medicinen i Basel og samme Aar udnævntes han til Prof. Latinæ i København. 1612 ægtede han Anna Finke, en Datter af Prof. Thom. Finke, ved hvem han blev Stamfader til Slægten Bartholin. 1613 blev han Prof. Med., 1624 Prof. Theol. og 1626 Dr. Theol. † 1629. Blandt hans theologiske Skrifter maa mærkes hans »De studio theologico breve consilium. 1630«, hvori han viser sig stærkt paavirket af den bekjendte Prof. Wolffg. Franz i Vittenberg. Han udgav desuden en Række Prædikener. Hans »Undervisning om hvad Krig betyder«, der udkom 1631, spillede senere en vis Rolle i nogle veigelianske Bevægelser under Københavns Belejring 1659. Se Jersins Ligtale over Bartholin. 1632.

Skoven suser saa dejlig i Vaar«, men hvor Naturen saa ogsaa til andre Tider kan antage et forunderlig indesluttet og tungsindigt Præg, der atter meddeler sig til det Aandens Liv, som rører sig derinde. Omgivet af en Ungdom, hvis lette, flygtige Sind skiftede med alle disse vekslede Stemninger, havde han fundet et klosterligt Hjem, hvor han i stille Ensomhed kæmpede sit Livs tungeste Kamp. Hvad der rørte sig i hans gjærende Sjel, naar han havde stænget Livet ude og sad hensunken i stille, dybsindig Betragtning, det veed kun Gud og han, men snart udbredte der sig sære Rygter om det forunderlige Omslag, der var foregaaet hos ham. Disse indhyllede sig efterhaanden i sagnagtig Dunkelhed og overleveredes saaledes fra Slægt til Slægt, indtil de nedskreves et Aarhundrede derefter, for at finde en Plads iblandt det danske Folks skjønneste Sagn. Jersin havde en Ven, der havde fulgt ham fra hans Ungdom af, en gammel Luth. til hvis Toner han sang sin Stemning ud. Hver Aften, naar Solen kastede sine sidste Straaler paa Kirkehvælvingen i Sorø, kunde man finde ham i Kirken. Han sad i Koret og sang sin Sang. Da hændte det sig en Aften, saa fortælles der, da han gik derinde og søgte et Sted, hvor Sangen kunde tone lydt og klart hen under Kirkebuen, at han standsede ved Absalons Grav, og han greb sin Luth og sang dem frem alle de gamle Minder fra Danmarks Stormagts Tider. Men medens han sang sin Sang derinde, havde han et Syn, der gjorde et saa mægtigt Indtryk paa ham, at han aldrig kunde glemme det. Hvad han havde seet, vidste Ingen, men fra den Tid af tog hans Livsudvikling en ganske ny Retning, og hans tidligere muntre og livlige Sind forsvandt efterhaanden for en dyb religiøs Alvor, der har givet hans senere Liv et forunderlig mørkt og pietistisk Præg¹⁾.

¹⁾ Dette Sagn omtales første Gang i Biografien foran Jersins «tvende opbygg. Skrifter. 1738», og gjentages derefter i Pontoppidans Annales. III, S. 158. Denne Meddelelse støtter sig udentvilt til en

Jersin omtaler dog aldrig dette Syn, men han henviser derimod til et religiøst Gjennembrud, der havde aabnet ham et nyt Grundsyn paa det kristelige Troeslivs Vilkaar, og som dannede en skarp og bestemt Grændse imellem to hinanden modsatte Livsstadier. Han peger saaledes tilbage til en Tid, da han, for at bruge Davids Ord, havde levet hen i sin Rolighed og troet, at han byggede paa en fast Grundvold, medens han kun stod i et reent udvortes Forhold til det religiøse Liv. Han forstod dengang ikke, hvad det vil sige at leve og dø med Christus, og vidste ikke, at Kristendommen er en Magt, der skal gennemsyre det hele Menneskeliv. Han kjendte ikke Andagt og Bøn i Aand og Sandhed. Kirkens Lære om Saliggjorelsens Orden var han vel bevandret i, og havde ogsaa Gave til at fremstille den skarpt og klart, men selv manglede han den Selverfarings levende og faste Overbevisning, uden hvilken det kristelige Liv taber sin Sandhed. Vanens Magt holdt ham vel bunden til Kirkens hellige Indstiftelser, men denne Forbindelse var kun et Skin, som han ikke havde følt nogen Trang til at frigjøre sig for. Nu derimod, siger han, havde han først lært, hvad en kristelig Livskamp er, og hvorledes Kjødets begjærer imod Aanden, fordi de ere hinanden modsatte. Nu forstod han de Helliges Klagemaal, »hvilke tilforn havde været ham ikkun som en Parabel og Snak, naar han læste dem«¹⁾. Nu forstod han, hvad han aldrig havde forstaaet før, hvorledes Pavlus kunde sige, at han spægede sit Legeme og holdt det i Trældom, for at han, som prædikede for Andre, ikke selv skulde blive forskudt (1 Cor. 9, 27)²⁾.

Tradition, der endnu bevares i Jersins Slægt, som ogsaa gemmer hans Luth som en kjær Arveskat. Maaske er det en Gjenklang af Luthens Toner, der endnu lyder ind i den danske Menighedssang i Cora Nyegaards Melodier til nogle af vore skjønneste Psalmer, f. Ex. i Melodien til Psalmen: »Rejs op dit Hoved, al Kristenhed«.

¹⁾ Se Indledningen til »Troens Kamp oc Seyr. 1635«.

²⁾ »Det er megit sagt om saadan en Mand! Huem aff os skulde torde anmodit S. Poffuel saadant eller tænckt eller sagt hannem saadant.

Skjøndt Jersin sætter dette Gjennembrud i umiddelbar Forbindelse med sin Kaldelse til Præsteembedet ved Frue Kirke¹⁾, vil det dog ved en nærmere Betragtning

til, haffde hand icke selff det om sig villet bekiende? Er det icke megit! Naar hand alvorligen vilde indbilde andre Troen paa Jesum Christum, oc offuertale dennem at annamme Evangelium som Guds Sandhed, vilde oc med største Andectighed formane andris Hierter til Tacknemmelighed imod Christum, saa kunde det komme hannem paa, at hand var selff ickun suarlig kold i Troen, at det siuntes at gaa hannem lidit aff Hiertit, oc komme hannem ickun fore ligesom hand meente det icke selff, huad hand lærde andre, oc det hand vilde gjøre andre Vederstyggeligt, der til fick hand selff Lyst oc optændelse i sit Hierte. Naar hand lagde sig efter at bevege Andre til Graad, saa kunde det komme hannem paa ligesom hand selff loe der ad i sit Hierte. Dette er en underlig selsom Tingist, at mangen vel, kand skee, maatte her spørge mig ad, om jeg drømmer. Men huo som forstaar sig noget grundelig paa Gud, oc meener hannem det med ret Alvore, hand skal intet sige, jeg drømmer. Dersom nogen for nogle Aar siden haffde saaledis forklart mig S. Poffuels Ord, da vilde jeg vel ocsaa sagt, at hannem drømmede«. Troens Kamp oc Seyr. 1635. Cap VII. De sidste Ord, som indeholde hans Selvbekjendelse, og som derfor maatte synes at have særlig Betydning, ere ligesom flere andre betegnende Udtalelser, aldeles forsvundne i Hansenmeyers Udgave fra 1857. Se denne Udgave S. 98.

¹⁾ »Der det saaledis behagede Gud, imod al min Tancke, Mening oc Forsæt, icke aleene at kalde, men oc at fremskiude mig ind i sin Høstis Arbeyde til at lære oc prædicke hans Søns Jesu Christi Evangelium til S. Mariæ eller vor Fruis Kirke i Kjøbenhaffn, da lod han mig lære, huad Fristelserne ere. Huorledis oc huor længe hand der udi holt mig varm, det er hannem allene bekiendt: Jeg vil intet andet derom formelde end med S. Poffuel sige: Gud skee Loff som gaff mig Seyervinding ved Jesum Christum, oc med David tacke hannem: O Herre, efftersom Tanckerne kommer mig mangfoldige i mit Hierte, saa haffuer du ladet din Trøst vederquæge oc glæde min Siæl«. Se Indledningen til Troens Kamp oc Seyr. 1635.

Ifølge en Beretning, som skyldes Biskop Chr. Vorm (Se Pontoppidans Annal. III, S. 159), skal Jesper Brochmand, da man forhandlede i Konsistoriet om Jersins Valg, have sagt: »Hvad skulle vi dog med den Atheist! Men selv om Jersin maaske betragtede sit tidligere Standpunkt i saa mørkt et Lys, at han kunde betegne det som atheistisk, saa følger dog ikke deraf, at Andre turde tiltage sig

blive klart, at det maa være foregaaet noget tidligere. Da Professorerne d. 18 September 1625 skreve til Sorø, for at underrette ham om, at de enstemmig havde indstillet ham til dette Embede, og opfordre ham til at afgive sin Erklæring derom, svarede han allerede d. 20 September, samme Dag, som han havde modtaget deres Brev. »Jo, skriver han iblandt Andet, »naar jeg prøver Guds Aands Vidnesbyrd og Tilskyndelse, som trods Alt, hvad Kjødet kan optænke, gjør mig dristig og ligesom støder mig ind i denne Gjerning, saa hverken vil jeg, ej heller drister jeg mig til at modstaa den Gud, som kalder mig. Jeg veed, af hvem jeg kaldes, jeg veed, paa hvem jeg bygger. Jeg er vis paa, at Menighedens Herre, der kalder mig til dette hellige Embede, vil give mig ved sin Aand hvadsomhelst der nyttigt er. Jeg er vis paa, at han, som kaldede Profeten fra Thekoas Ørken og Apostelen fra Toldstedet, han som allene dygtiggjør til det nye Testaments Tjeneste, at han, som dannede min Sjæl og Legeme, Tunge og Mund, ikke vil tillade, at jeg viser nogen Sløvhed i det, som skal tjene til hans Menigheds Opbyggelse. Paa denne trofaste og almægtige Gud og Herre bygger jeg, og i hans Navn og under hans Paakaldelse vil jeg indstille mig til dette Embede. Og ingen truende Farer skulle afskrække mig, for hvem Christus er Livet og Døden en Vinding; jeg er overbevist om, at Alt skal tjene mig til Gode, og at jeg hører Herren til i Liv og Død. Thi intet Sted skal

---

den samme Ret, og mindst tør vi tiltro Brochmand denne Udtalelse, saa meget mere som han, hvad der fremgaaer af forskjellige Breve, har staaet i et fortroligt Forhold til Jersin ligesom hans Ungdom af. En lignende Udtalelse er derimod fremkommen fra en ganske anden Side i et senere Afsnit af Jersins Liv, da han som Biskop i Ribe optraadte imod den herskende Overtro, og den jydsk Almue i sin Uvillie derover udraabte han som »en Mand, der foragtede Guds aabenbare Tegn«. Se Jersins Hyrdebrev til Ribe Stifts Gejstlighed, dat. d. 19 Juli 1631, der findes foran i hans Skrift »om Marakler, Tegn og Aabenbaringer«. 1631.

kunne dække eller skjule mig for ham, som fylder Alt, men hans Haand, der greb Jonas, da han flygtede ud paa det dybe Hav, skal ogsaa finde mig. Ja jeg maa frygte for, at det skal hænde mig, der er i hans Hænder som Pottemagerleret, at, naar jeg ikke vil lade ham danne mig til et Ærens Kar, jeg da skal sønderbrydes og blive et Kar til Vanære. Jo det er afgjort, at jeg bøjer mig i Ydmyghed for Guds Villie og Jesu Christi Kaldelse, som udgaaer ved Eder¹⁾. Dette Brev, hvori han med en saa mærkelig Styrke udtaler sin Overbevisning om sin guddommelige Kaldelse, synes at forudsætte en længere og omhyggeligere Overvejelse end den, han kunde faa Lejlighed til at anstille i den korte Tid, der forløb, førend han afsendte det. Men det er desuden mærkeligt i en anden Henseende, idet det paafaldende minder om Veigelianernes Angreb paa Datidens Præster og om deres ofte gjentagne Paamindelse om Nødvendigheden af den indre guddommelige Kaldelse i Modsætning til den ydre Kaldelse, der udgik fra »Synagoger og Højskoler«²⁾.

¹⁾ Professorernes Brev og Jersins Svar, begge paa Latin, findes i Konsistoriets Arkiv, det første i Kopibogen II, 173 og det sidste i Pakke 166.

²⁾ Man møder saaledes ofte Ytringer som denne »at den Gud, som kaldede Hyrden Amos til Profet og Tolderen Matthæus til Apostel, han er den Eneste, der kalder rette Præster til Evangeliets Tjeneste«. Som Prøve meddeles her et af Hovedstederne: »Es ist nie erhört worden, dasz Gott je einen Gelehrten aus den Schulen der Menschen genommen habe zum Predigante oder zum Propheten: es sind alles einfältige Leute gewesen, die an ihnen selbst nicht sehr hiengen. Paulus war wohl ein Gelehrter Mann, aber er muste ausspeyen, was er in den Synagogen hatte gelernet. Es is zweyerley Beruff der Prediger, ein Göttlicher und ein menschlicher, als Paulus sagt: Er sey nicht von Menschen, noch durch Menschen beruffen zum Apostel, sondern allein von Gott. Amos war ein Hirte und ward zum Propheten beruffen, David ein Schaafhirte, und Moyses hütete auch der Schaaffe, Joseph war ein Viehehirte, und kam zu Göttlicher Weiszheit, und alle Aposteln sind von Gott beruffen, und nicht von Menschen. Die Menschliche Beruffung gehet

I Modsætning til Jersins egen Udtalelse om sit Forhold til Kaldelsen, er det ikke uden Interesse at se, hvorledes der rejste sig formelle Vanskeligheder med Hensyn til Valgets Godkjendelse, idet der førtes lange Forhandlinger imellem Professorerne, om hvorvidt Borgermester og Raad i Frue Sogn skulde have nogen Ret til at høre Jersin og afgive en Erklæring om, hvorledes han behagede dem, før end Kaldsbrevet blev udstedt. Ved hans Formands Valg havde der været tilkaldt »otte eller ti af de villigste Sognemænd til Approbation«. Det var dengang skeet ifølge et udtrykkeligt Ønske, der var udtalt af den tiltrædende Sognepræst, Jakob Hasebard; men Konsistoriet vilde ikke tillade, at denne Form for Kaldelsen maatte vinde Hævd ved senere Gjætagelse. Prof. Klavs Plum opholdt sig paa denne Tid i Kjøbenhavn, for at varetage Universitetets Anliggender, medens Rektoren, Chr. Longomontanus, tilligemed de fleste andre Professorer vare flyttede til Roskilde, for at undgaa Pesten¹⁾. Disse sidste skreve til Jersin og bade ham om, at komme til Roskilde, for at holde sin Prøveprædiken for dem, og paa samme Tid opfordrede de Klavs Plum til at lade en af de Professorer, der vare blevne tilbage i Hovedstaden, underrette Borgermester og Raadmænd i Frue Sogn om, at man havde kaldet Jersin til Sognepræst, og at Kongen af denne Grund havde givet ham Afsked fra hans tidligere Bestilling. Man haabede da, at disse skulde lade sig nøje med

---

aus den hohen Schulen, aus den natürlichen Menschen, der ein Feind Gottes ist; dasz der sol Christum predigen, das ist unmöglich, ist jemand von den hohen Schulen, der musz alles vergessen und mit Paulo anders lernen, sonst würde er der Kirchen so nütze seyn alt der Teuffel, wie für Augen ist, da Christus gantz verleugnet wird, und alles wird wider Christum gepredigt und geschrieben . . . . . Ach Gott erbarme dich, wenn wirstu ein mal senden, die Du senden wilt!* Weigels Postil II, 167 o. fl. St.

¹⁾ Efterat Pesten havde raset ualmindeligt stærkt i Studiekvarteret i Maj og Juni 1625 og bortrevet hened fyrretyve Studenter, havde Universitetet standset sin Virksomhed og aabnedes først igjen ved Paasketider 1626. Se Acta Consist. d. 9 Februar 1626.

denne Erklæring uden at gjøre Forsøg paa at stille nogen Fordring med Hensyn til Delagtighed i Kaldelsen. Men Jersin vægrede sig ved at imødekomme Professorernes Opfordring til at lade sig høre i Roskilde. I sit Svar, der er dateret den 23 November, skriver han saaledes: »En er den Menighed, hvortil Herren har kaldet mig, og den har kun en Kirke: i den vil jeg fremstille mig for hele Menigheden, for ved Guds Hjælp med den skyldige Ydmyghed og efter bedste Evne at opfylde den Pligt, som Hensynet til mit Embede synes at fordre af mig«, og han føjer til: »Dersom det skete paa en anden Maade, vilde det ikke blot være imod al Sædvane, men jeg vilde anse det for en Vanære baade for mig og for Andre. Og jeg beder Eder om, ikke at fordre det af mig, som I ikke tidligere have fordret af nogen Anden«. Han kjendte maa-ske ikke disse formelle Vanskeligheder, der i ethvert Tilfælde dog ikke kunde faa nogen afgjørende Betydning. Men selv om han havde kjendt dem, vilde hans Svar dog vistnok ikke være blevet anderledes. For ham var der et Hensyn der trængte alle andre i Baggrunden, Hensynet til hans Menighed, der endnu hærjedes af Pesten, som havde raset i Hovedstaden lige siden Forsommeren. For en Sjælesørger, der skulde dele Ondt og Godt med sin Menighed og yde den Trøst og Pleje, hvortil der maatte være særlig Trang paa en Tid, da saa store Farer omspandt den, sømmede det sig lidet at unddrage sig de Forpligtelser, der maatte paahvile ham. Og den usædvanlige Omstændighed, at han lod sig høre et andet Sted istedetfor at fremstille sig i Menighedens Sognekirke, kunde i denne Henseende let paadrage ham et Skin, som han ved alle Midler maatte søge at undgaa¹⁾.

1) Forhandlingerne, der førtes imellem Chr. Longomontanus og Klavs Plum belyses i en Række Breve, som findes i Konsistoriets Arkiv, i Kopibogen II, 203 ff. og i Pakke 166. Jersins Svar, hvori han afslaaer Professorernes Opfordring om, at komme til Roskilde, findes

Skjøndt Kantsleren Christian Fris gjorde Alt, for at fjerne de Vanskeligheder, der hindrede Jersin i at optage sin nye Virksomhed, lykkedes det dog ikke at tilvejebringe en tilfredsstillende Ordning med Hensyn til de unge Gyldeuløver førend i Slutningen af Aaret 1625, da Niels Mortensen Schelderup, der tidligere havde været Rektor i Sorø, overtog det Hverv, at være Hovmester for de unge Kongebørn. Juledag kunde Jersin saaledes endelig tilmelde Longomontanus, at han haabede at kunne holde sin første Prædiken i Frue Kirke den første Søndag efter Helligtrekonger¹). Nytaarsdag 1626 var Mester Jens i travl Virksomhed med at gjøre Alting rede til Afrejsen. Den følgende Dag kjørte maaske allerede de tolv første Læs Flyttegods fra Sorø til Kjøbenhavn, og kort efter ankom Jersin vistnok selv til Hovedstaden. Men han havde udtalt den bestemte Erklæring, at han ikke vilde fremtræde for sin Menighed, uden at Biskop Resen var tilstede og kunne fremstille ham for den, og da Resen netop paa den Tid, som det synes, var fraværende paa en Forretningsrejse, hengik der endnu næsten et Par Uger, førend han begyndte at varetage sin nye Embedsgjerning²).

i sidstnævnte Pakke tilligemed et Par andre af hans Breve, hvoraf der meddeles Uddrag i de følgende Anmærkninger.

- ¹) «Non existimo quicquid amplius interventurum, quod meum ad vos et Ecclesiam accessum remorari possit. Utut fuerit, certum est, salvus per Dei Clementiam omnibus, ad Dominicam I Epiphan. in Ecclesia comparere et debito more modoque operam meam offerre». I samme Brev beder han om, at nogle af Universitetets Bønder maa blive tilsagte til at møde i Sorø og kjøre hans Flyttegods til Kjøbenhavn: «Vehiculis opus est ad minimum sedecim, ex quibus duodecim velim d. 2 Januar. adesse, reliquis die sequenti».
- ²) I et udateret Brev, som Jersin vist tilsendte Longomontanus umiddelbart efter sin Ankomst, skriver han: «Tandem Deo propitio ex difficultatibus impediens liberatus adveni. Constitueram crastino die concionem ad populum habere. Verum convenit ita Col. Dno Episcopo, ut ad suum id negotium reditum differetur, cum per alium non possem sisti Ecclesie».

Den 15 Januar prædikede han for Professorerne i Frue Kirke, men hans Kaldsbrev blev først udstedt to Dage efter, fordi man for Endrægtigheds Skyld dog vilde have en Udtalelse af Borgermester Hans Mikkelsen og Raadmand Jakob Brenner om, hvad de syntes om Jersins Person og Gaver. Ingen af dem havde noget at indvende imod ham, »men eftersom det dog var dem, der skulde være hans Tilhørere, burde man maae det saa, at der blev affattet noget Skriftligt derom, hvortil de kunde holde sig, at de dog ikke skulde være aldeles udenfor Kaldelsen«. Forhandlingerne endte med at Sagen gik til Kantsleren, der tilkjendte Universitetet udelukkende Ret til at kalde Sognepræsten til Frue Kirke¹⁾.

I Midten af Januar tiltraadte Jersin endelig sit Embede som Sognepræst ved Frue Kirke og Provst over Sokkelunde Herred. Det ejendommeligt Vækkende, der var i hans Prædikener, synes snart at have tiltrukket sig hans Tilhøreres Opmærksomhed. Med indtrængende Alvor advarede han imod den døde Kristendom, der sætter al sin

---

¹⁾ Se Acta Consist. d. 15, 16 og 17 Januar 1626. Kaldsretten til Frue Kirke tilhørte ifølge en kongelig Resolution af 15 November 1598 Rektor og Professorer ved Universitetet, som derefter havde at lade Borgermester og Raad vide, hvem de havde valgt. Naar vi imidlertid se, at der blev lagt Vægt paa den Dom, Borgermester og Raad fældede over Jersins Prædiken, da havde det kun Hensyn til den almindelige Ret, enhver Menighed havde til at høre den Mand, der skulde være dens Præst, prædike, førend han blev kaldet, for at kunne gjøre Indsigelse, dersom den ikke var tilfreds med hans Gaver. Men Hans Mikkelsen og Jakob Brenner fordrøede derimod en mere udvidet Ret, og henviste til de andre Sogne i Hovedstaden, hvor vedkommende Borgermestere og Raadmænd havde Kaldsret. Da Kaldet atter blev ledigt efter Jersin, gjentog Striden sig, men fandt sin endelige Afgjørelse ved en Rigsraadsdom af 20 Juli 1630, hvorved der bestemtes, at Professorerne som Kanniker andetsteds udgive Kaldsbrev til Sognepræsten ved Frue Kirke som er Templum collegiatum eller Domkirke, »og at de for en Rigtigheds Skyld tilkjendegive det for Borgermestere og Raad, saa mange i deres Sogn boer«. Se Pontoppidan: Orig Hafn. S. 219 ff.

Religion »i udvortis Gudfryctigheds skin oc øfuelse, formeendis, at naar vi ickun kand gaa til Kircken, opregne voris Trois Artickle, læse Fader Vor, sige uden den tilbørlige hiertens andact: Gud forlad mig mine Synder for Jesu Christi Skyld, gaa til skrifte oc til Altars, saa hafue vi alt nock, saa ere vi gode Christne, saa kræfuer Gud intet meere aff os. Huor paa forvoldis siden den evige Hunger oc tørst, at mangt et Menniske lefuer hen der paa i ald Guds foract oc fortræd, formeendis, at der som hand kand ickun paa sit yderste giøre sit Skriftemaal, hafue da Præsten nærverendis, der kand snakke hannem nogit for om Jesu Navn, hand kand saa bekomme afløsning oc Christi Legom oc Blod i Sacramentit, saa skal hand gaa levendis ind i Himmerig, saa dog Dieflen tager Sjælen af mangt et Menniske, før end Vijnen og Brødit ved huilckit Herrens Legeme oc Blod meddeelis, ere i Legemet fortærede. Men huor aff kommer dette iblant det Folck, som hafuer det sande Guds Ord, oc hører det saa ideligen oc moxen daglige? Det kommer altsammen aff den Diefuels misforstand, som vi hafue om Christo, om Evangelio, om Troen: at vi forstaa icke, eller ville icke ret forstaa, huad Christus er, huor til hand er os gifuen: huad Evangelium lofuer os, huad den rette Christelige Tro er, ved huilcken vi blifue salige, huorledis den forandrer et Menniskis gantske art oc gamle Natur«. Overalt i Jersins Prædikener sporer man hans dybe psykologiske Blik, der bygger paa en rig Selverfaring, som i Sandhed gjør en Prædiken til det, den skal være som et Vidnesbyrd i Menigheden. Hans eget personlige Liv var i Ordet; derfor lykkedes det ham ogsaa at vække mange døde Sjæle, og han erfarède selv, som han siger, »at mange Hiertens Tancker bleff dermed udlockede«, og han fandt, »sig selff icke til liden Trøst, at mange aff dennem, som han mindst formeente, laa siuge med ham udi it Spital«¹⁾. Men for at forstaa hans reli-

¹⁾ De sidste Ord ere vist en Erindring fra Arndts »Bøger om den sande Christendom« II, Cap. IV: »Das Christenthumb ist zwar ein

giøse Standpunkt, ville vi lade ham selv tale, og vælge som Udgangspunkt et Afsnit af hans Betragtning om Troen:

»Saaledis hafuer det sig med Troen i almindelighed: Troen kaldis ald den samtycke oc Tilljd. jeg sætter til Guds aabenbarit Ord, Løffte oc Tilsagn. Men den Tro strecker sig icke vjdere ud end Guds Ord. Ligesom jeg kort ud intet maa tro om Guds Væsen anderledis end hand hafuer sagt om sig, saa maa jeg intet meere tro Gud til, hand vil gjøre og lade ved mig, end det hand hafuer lofuit: men saa megit oc saa vjt hand hafuer lofuit mig, dertil maa jeg oc slage min lijd, at jeg skal faae det, det end Himmel oc Jord vilde være der imod. Og naar jeg da saaledis setter min troning oc tilljd paa Guds tilsagn, i huad det er, da hafuer jeg det, saa vist som mig er lofuit, ligesom jeg haffde det i Hænderne, enddog det kand paa tid oc stunder forhalis. Thi da skulle før Himmel oc Jord forgaa, før end det skulde blifue wsandt, det Gud mig haffuer lofuit. Oc der med hafuer det sig saaledis: Gud lofuer mig aldrig meere end hand kand oc vil gjøre. I saadan Løfte bedrager Gud mig aldrig. Thi det er wmuligt, at hand kand liufue, fordi saa hand er Sandhed selff.

Men naar jeg nu annammer da dette Løfte oc Tilsagn, som er gangen aff Guds Mund, oc setter min Lofue oc Tilljd der til oc med Hierte og Mund holder Gud det fore, effter Davids oc Salomons oc andre Helgens Exempler: See Herre, saa hafuer du lofuit, dette er dine Ord, du est jo en sandferdig Gud, saa hafuer jeg Gud ligesom fangen, at hand kand icke komme fra sine Ord. Saa maa hand derfor, saa sandt som hand er en Gud, gjøre mig det hand hafuer lofuit, oc som Salomon siger, fuldkomne mig med sin Haand, det hand hafuer jettit med sin Mund. Oc derfor bruger Skriften denne Tale: Din Tro hafuer hiulpit dig, saa dog, det er Gud som hielper. Men uden jeg

---

Hausz vnd Spittal vieler swacher vnd krancker Leute, ja beide vollen Sündér und Heiligen.

rode, da fick jeg icke hielp. Men naar jeg troer, fanger jeg Gud i sine Ord, at hand maa endelig hielpe. Dette forklares fuldkommeligen udi den process, som Moses holder med Gud, da ~~hand~~ gjør Forbøn for Folckit. Exod. 32, der Herren er forbittrit paa Israels Børn, oc vil slet udrydde dem af Jorden for deres haarnackenhed, da træder Moses frem og siger: Ja Herre, det kandst du vel giøre. Men du hafuer dog sagt oc sorit ved dig selff Abraham, Isaac oc Israel en Eed, at du vilt gifue deris Sæd Canaans Land: tenck paa det Ord, oc kom den Eed i hu, huilcken du jo icke kandst necte. Men omkommer Du nu dette Folck her i Ørcken, huor blifuer da din Lofue, Eed oc Sandhed. Lige saa Num 14, der Herren atter udi sin Vrede vil slage Folckit med Pestilentze, oc slet i grunden øde dennem: Da holder Moses hannem sit Ord fore, som hand hafde sagt Exod. 34, 6. Herre du hafuer jo selff sagt disse Ord om dig: Jeg er en langmodig oc megit miskundelig Gud, som borttager og affsletter Synd oc Misgierninger: Saa forlad da nu Folckit deris misgierning effter den samme din store Barmhiertighed. I lige maader Exod. 34, der Gud truede, hand vilde icke fremdeelis vandre med Israeliterne, som hand haffde tilforne giort, oc Gud hafuer tagit Mosen op paa Klippen til sig, der at obenbare sig for ham: oc der bleff da udrobt for Mosis Ørne: Herren er naadig, barmhiertig, langmodig oc megit miskundelig, som bevarer sin Godhed oc tilgifuer Misgierningerne: Der Moses hørde de Ord, da hastede han oc falt strax neder for Gud, fattede de samme Ord oc holt Gud dennem fore, saaledis: Ja Herre, efterdi du est saa barmhiertig oc forlader synden, saa troer jeg dig dis meere til, oc formaner dig derpaa, at du vandrer med os, oc efftergiffuer det haardnackede Folck deris Misgierning. Der Mosis saaledis forholder sig imod Gud med den Tro hand satte ti hans Løffte, da redder hand det gantske Folck, oc er merckeligt, huerledis Herren suarer hannem dertil Num 14, 20: Nu jeg hafuer forladit dennem den synd effter dit

Ord. Det er: Din Tro oc den Tale du saaledis fremfører, den hafuer giort det, at jeg hafuer forladit dennem deris Forseelse, huilckit er meeningen: Din Tro haffuer hiulpit dennem: trengde du icke saa hart paa mit Ord oc sette saa sterk troning der paa, da skulle jeg hefne mig offuer dennem: Saa hafuer nu din Tro hiulpit dennem. Oc Exod. 32, 10 er det endda merckeligere, der Herren siger til Mosen: Slip mig oc lad mig fuldkomme min Vrede mod dennem. Hurfore beder Gud, at Mosis skal slippe hannem, oc lade hannem giøre sin Vrede? De Ord tilkiende giffue, hurledis Gud fangis og holdis bunden i sine egne Ord, naar Troen holder hannem dennem fore. Matth. 15 kiempis den Cananeiske Quinde lenge med Christo, men der Christus omsier suarer hende: det er jo icke smuct at tage Brødit fra Børnene oc kaste det for Hundene: Din Daatter er ickun som en Hund at regne imod Jøderne: Jeg maa icke tage mine Velgierninger fra dennem, som ere Børn, oc kaste for din Daatter, som er ickun en Hedenske hund: saa griber hun strax dette halfdragen Ord ligesom Moses, oc fester sin tillijd der til, oc holder Christo det fore igen saaledis: nu vel da Herre, du hafuer sagt, min Daatter hun er en Hund, saa maa hun hafue en Hunds ret, da saa sant som du est den sande Guds Søn, for huilcken du angifuer dig, da holt hende ickun det, og lad hende som en Hund bekomme aff Smulerne alleniste. Jeg begier icke, du skalt saa wmage dig for hende, som for nogen aff Jøderne, enten gaa neder i mit Hus, eller legge Haand paa hende oc tale til hende, ligesom Forælderne kand brede Dugen for Børnene, oc kalde dennem tilbords etc. Men kast ickun et stycke til hende, som til en Hund, og samtyck ickun, at Dieflen skal lade hende løs, oc icke meere plage hende, saa skeer det oc vel. Da denne Cananeiske Quinde saaledis holder sig i sin Tro, saa siger Jesus: Nu din Tro er stor, dig skee som du vilt: Oc Marc. 7, 24 staa disse Ord: For denne din Tale skyld, da gack: Dieflen er udfaren aff din Daatter. Det er ligesom hand siger til den

Blodsottige Quinde, Matth. 9: Din Tro hafuer hiulpit dig: og til den blinde Bartimæum, Din Tro hafuer hiulpit dig eller frelsit dig fra din blindhed, Marc. 10, 52. Saa siger hand oc her, din Tale oc Tro hafuer uddrefuit Diefuelen: Saa dog det vaar Christi mechtige Ord oc Krafft, som uddreff hannem: men det tilskrifuis Troen, fordi saa naar den fatter Guds Ord, saa maa Gud giøre endeligen det, vi ville hafue oc begiere effter Orbit.

Oc saaledis er det at forstaa, det Christus siger Marc. 9, 23 oc Matth. 17, 20, Altingist er muligt for den, som troer. Item: Dersom I hafuer en Tro som et Senepskorn, oc ville sige til et Bierg, kast dig hen i Haffuit, da skal det skee: oc intet skal være eder umugligt. Huilckit saaledis forstaais, som tilforne sagdis: Jeg maa intet tro Gud til mere end hand hafuer loffuit: Gud haffuer ikke sagt til mig i min Person: See, du skalt kunde flytte dette Bierg, derfor maa jeg heller icke forsøge det, eller forlade mig dertil, at Gud skal det giøre effter min befaling. Men sagde Gud mig noget saadant til, som hand gjorde ved Disciplerne, aldrig er det saa stort, Gud kan jo giøre det. Oc der som jeg da slog min lijd der til, oc haffde en Tro, som vaar ickun imod den store gierning at regne som et Senepskorn imod et mægtigt Bierg, da skulle dog det samme Bierg flyttis: Huilcket flyttis vel ved Guds mact, men fordi min Tro fanger Gud saa, at hand maa giøre det, saa heder det, at min Tro flytter Biergit.

Denne er Troens art i almindelighed. Men huad vedkommer den Tro, om huilcken vi aff Guds Ord sige: »Troen giør os salige«, da haffuer det sig med den Tro i særdelighed saaledis: Den retfærdiggjørendis oc saliggjørendis Tro, den haffuer ickun den eene Forjettelse for sig, som er om Naade, Syndernis Forladelse oc ald den ævige fortiente Straffis efftergifuelse for Jesu Christi Pinijs, Blods oc Døds skyld, oc for hans Lydactigheds oc Retferdigheds Fortienniste. Den Tillijd jeg haffuer da til Gud her om, at om jeg end haffuer fortørnit Gud oc fortient Dieflen og

Helffuede, Saa skal dog Gud være mig en naadig Dommere, oc gifue mig quit oc løs fra min Misgiernings velfortiente Straff, oc skiencke mig det ævige Liff: Den tilljd sættis icke paa min Poenitentze eller paa nogle mine egne Gierninger, som jeg enten før eller siden haffuer giort eller kand giøre, Men den sættis alleniste paa Jesu Christi Fortieniste, Naar jeg saaledis setter min Tilljd til Guds Forjettelse, oc ret aff hiertit holder hannem den fore, saa haffuer jeg Gud saa bunden i sine Løffter, at hand maa lade mig løs oc gifue mig Naade og Salighed igien. Her gifuer Gud mig løs, oc dømmer mig fri som rætfærdig: oc det skeer altsammen for Jesu Retferdigheds Skyld. Men det tilleggis dog min Tro, oc sigis: Min Tro gjør mig retferdig, min Tro gjør mig salig, fordi saa jeg fatter Guds Løffte saa fast, som gjør mig salig, huilckit løfte hand icke kand rygge i ald ævighed. Derfor fører Skriften det ud saaledis: I ere frelste aff naade, ved Troen (Eph. 2, 8). Det er: Det er idel Guds Naade, at I for Jesu Christi Skyld blifue salige. Men skal I hafue den Naade, da skal J tro Gud paa hans Løffte, det Løfftis Krafft skal endelig igiennem Troen ind til eder.

Saaledes er det da vist voris Tro, ved huilcken vi blifue retferdiggiorde eller afløste fra Syndens fortiente Straff, oc ved huilcken vi bekomme det ævige Liff: oc den Tro setter aldeelis ingen tillijd til nogit udi os selff, enten til Poenitentze eller Gierninger, men alleniste til Jesu Christi Fortieniste. Saa at det er som Paulus siger: Vi blifue retferdiggiorde ved Troen uden ald voris Fortienniste oc Lovens gierninger aff blotte Guds Naade for Jesu Christi Igienløsnings skyld. Rom. 3, 24–28.

Men nu er det der hos at acte, huorledis denne Trois art oc Natur er beskaffit, huilckit faa Mennisker eftertencke. Troens Natur er saaledis, at den kand icke lide hos sig et syndigt Væsen; Men huor den er ret i Hiertit, som en Tro oc Tilljd oc icke som en meening eller tuijl, da forandrer den it Menniskis gandske Natur saaledis, at hand bliffuer

i Hierte oc Hu, i Sind oc Forstand, i affecter, Lyster oc villie, i alle sine Lemmers regering oc brug et andet Menneske, der optendis med Kierlighed til Gud, oc af samme kierlighed føris oc drifuis til at hade alt det Gud hader, oc giøre aff alle krafter alt det Gud oc sin Frelseres Jesu Christo kiert oc velbehageligt er. Thi saaledis hafuer det sig med Troens Natur, som Paulus den beskriuer Ebr. 11, 1. Troen, siger hand, er en bestendighed paa de Ting, som haabis, en fast bevjsning paa de ting, som icke sees. De Ord hafue udi det Grækiske Sprock en synderlig betydning, i denne meening: Troen er icke nogen blind meening eller løs kundskab oc vidskab paa en tingist, som mand ellers tager Troning paa nogen løs Snack, der suæber os paa Tungen alleniste. Men Troen er saadan en fast tilljd i Hiertit, at det Gud hafuer lofuit mig, det slager jeg min lid saa fast til, som jeg hafde det i Hænderne. Oc det samme som lofuis, uanseet det huercken seeis, er oc icke nærværendis, men skal komme, det gjør Troen til en *ὑπόστασις*. Det er: Troen sætter det hos sig ligesom for mine Øyne, lige som det stod nu allerede i ald sin skickelse oc fuldkommenhed som en nærværendis Person, eller anden bestendig tingist, huilcken jeg kunde met Øyne beskue, met Hænderne begribe, oc efter min villie nyde oc bruge, Oc griber saa det wsiunlige an, som sættis oc lofuis, icke som nogit wsiunligt, men ligesom det stod ret for Øynene i ald sin adfer oc skickelse som siunlige oc begrikelige *ὑπόστασεις*. Huor nu derfor Troen til Evangelij Forjettelse saaledis udi sin rette Art er, som den bør at være: Det er: Huor et Hierte saaledis anseer Guds løfte, der feyler det aldrig, jeg bekommer jo vist et andit Sind: Seer jeg Synden oc Dieflen oc Dommen oc Helffuede for mig som nogle *ὑπόστασεις*, som sagt er, jeg blifuer vist baade Synden oc Sathan leed oc gram. Saae jeg Dieflen først styggendis mig til det onde oc siden anklagendis mig for Gud, som Micheas oc Johannes see hannem, jeg vijste hannem vist ad Helffuede med alle sine indskydelser oc

gierninger efter min Herres Jesu Christi Exempel, Matth. 4. Saa jeg Jesus med sin bitre pijn og Død reddendis mig fra den grumme Dieffuels haand, fra det gloendis Helffuede, jeg fick vist det Sind, at jeg sagde aff mit gantske Hierte med David: O huor hiertelige kier skal jeg hafue dig, O Jesu. Item: O huor skal jeg tacke Gud alle mine Dage. Aldrig skal hans Loff komme aff min Mund. Saa jeg Helffuede for mig og der imod det ævige Liffs glæde, huilckit Jesus hafuer mig forhuerffuit, jeg sagde vist i mit Hierte: God Nat du forfengelige Verdens Pract, bort i Kjødelige Verdens Lyster: Skulle jeg for en skiden Lyst forsette den ævige Glæde? Haffuer Jesus reddit denne Siæl og dette Legome fra Dieflen og Helffuede til saa stor Glæde og Herlighed, Skulle jeg da lade Dieflen raade, enten ofuer Legome eller Siæl, og bruge det i Synden hannem til villie? O Ney! Jesus haffuer saa dyre frelsit dette Legome og denne Siæl fra saa megit ondt til saa megit got, derfor skal Jesus allene raade for mit Legome og for min Siæl, hannem skal det staa til Tienniste alt det jeg haffuer. Da vendis mit Hierte til at elske Jesum, at jeg raaber med Johanne, Apoc. 22, der hand hafde seet det himmelske Jerusalem: Kom snart, Herre Jesus, kom snart. Faar jeg han nu ret hiertelige kiær, da fortørner jeg hannem icke heller lettelligen, men lider heller ald spot og skam, harm og fortred, end jeg modtvilligen skulde giøre hannem imod: Lader ingen Tingist være mig leedere, end naar jeg forraskis aff synden: Lader ingen Tingest være mig kierere eller glædeligere, end at tiene hannem i et helligt Lefnit, efter hans villie. Oc hafuer jeg det Sind eller den villie til hannem, saa regierer jeg og vist mine Lemmer der effter, at jeg aff ald mact strider imod det onde, og arbejder paa det gode efter S. Povels Exempel Rom. 7, og hierteligen sucker og beklager mig offuer min Kiødelige suaghed. Thi naar Forstanden er først opliust, at jeg veed og lige som seer det saaledis at være, som Guds Ord mig det beskriuer, saa følger Bevegelsen i villien. Naar villien er god, saa tuin-

ger mand Lemmerne der efter, om de end skjønt ere noget gienstridige«¹⁾.

Denne Udvikling, hvori Jersin saa stærkt betoner det levende personlige Forhold i Troeslivet, indeholder vistnok, betragtet fra vor Tids Standpunkt, ikke Noget, der i egentlig Forstand kan kaldes nyt, man kan ogsaa vel indrømme, at Fremstillingen er bred og udtværet, men paa den anden Side lader det sig dog ikke negte, at den slaaer ved sin underlige Enfoldighed, der er dobbelt mærkelig paa en Tid, hvor det i Almindelighed faldt Gejstligheden saa saare vanskeligt at drage den rette Grændse imellem det, der kun skulde være Gjenstand for lærd, theologisk Forskning, og det, som kunde tjene til Folkelivets religiøse og sædelige Opbyggelse.

Fra dette Standpunkt vender Jersin sig til alle døde og ligegyldige Sjæle i Menigheden og minder dem om, at »Gud har ikke sat det evige Liv af Veien eller hængt det højere op« end at Enhver, der har Guds Ord, kan gribe det, dersom han ellers vil. Det staaer ikke paa vore Gjeringer eller Fortjeneste, men paa Jesu Christi Fortjeneste allene, og er givet i dette Ene: »Saa elskede Gud Verden, at han hengav sin enbaarne Søn, at hver den, der troer paa ham, ikke skal fortabes, men have det evige Liv«. Hvert Menneske, der griber denne Frelsens højeste Hemmelighed med en fast og levende Tro og gør Christus til sin eneste Frelser og Herre, ham gives der en Magt, som ingen anden Religion kan give, Magten til at være et Guds Barn og Magten til at overvinde Verden. Denne styrkes og forøges daglig ved Brugen af Naademidlerne, Guds Ord, Bønnen og Sakramenterne. Men denne Magt maa bruges; thi ellers tabes den. Som en død Skat lader den sig ikke bevare. Kristendommen er den fuldkomneste Religion, man kan tænke sig, men den stiller ogsaa en For-

---

¹⁾ Se »Vera via vitæ: En rictige vey, som fører til det evige Lif. 1633«, Cap. III.

dring, som ingen anden Religion, den Fordring: »Værer fuldkomne, som eders Fader i Himlene er fuldkommen«. Dette maa dog ikke forstaaes saaledes, som om Gud fordrede Umuligheder af os; thi hvad der er umuligt for os at efterkomme efter Loven for vor Kjøds Skrøbeligheds Skyld, det har Jesus Christus fyldestgjort for os efter Guds Villie. Vi ere gjenløste fra Synden og Djævlen og gjenfødte af den Helligaand, men Arvesynden boer dog endnu i vor Kjød, Djævlen er endnu ikke bunden, og Guds Aand har ikke fuldkomment gjenfødt os, fordi Gud har sine Aarsager, hvorfor han ikke vil tage vor Skrøbelighed fra os, men vil, at saadan Fuldkommenhed skal forhales, til vi blive forflyttede til det evige Liv. Gud fordrer derfor heller ikke, at vi skulle være syndfri i Verden, men han vil, at vi skulle anstrenge vor Villies Kraft og bruge den Magt, der er os given, til at gjøre Synden og Djævlen Modstand, og til at herske over dem, istedetfor at tjene dem. »Vi kunne tvinge vore Børn, skulde vi da ikke kunne tvinge os selv, dersom vi ellers for Alvor ville«. Hvor stærke end Synden og Djævlen kunne være, skal det dog ikke kunne lykkes dem at bevæge et eneste af vore Lemmer uden vor Tilladelse.

»For Tanckerne kand jeg icke verje, at de jo kand komme ind i Hiertit, men jeg kand verje dennem, at de icke gjøre bolige i Hiertit, oc duæller der saa lenge, Ligesom jeg kand hindre Fuglen, der flyfuer i Luften, at gjøre sin Rede i mit Hofuid, enddog jeg kan icke forbiude hannem at flyfue ofuer Hofuedit¹⁾. Thi det er jo vitterligt, at sorg oc gremmelse kand mand slage af Sindit formedelst god omgiengelse, saa vel som oc formedelst atskillige alvorlige geskeffte, at den ene Tancke drifuer den anden ud: J lige maader kunde et Menniske oc forholde sig med andre indbilledinger, effter som man jo for et Sprock siger: At slage Tanckerne af huen²⁾. Men

¹⁾ Sammenlign: Walch. Luthers Værker. II, S. 1149.

²⁾ Vera via vitæ. Cap. V.

det koster Umage, og man kommer ikke sovende til sin Frelse. Dersom vi ville lade vore Hjerters onde uterlige Begjærligheder og Lyster »ikke allene Nattehvide men og Aarhvile og Livsfremgang hos os«, saa tør vi aldrig slaa vor Lid til Gud Fader, Søn og Helligaand, eller sætte nogen Love paa vor Bøn og Gudstjeneste eller tage Troning paa vor Daab, Skriften og Altérgang, eller forvente Himmerig, men vide, at det altsammen mere fører os til Fordømmelse. Denne Advarsel kan ikke gjentages ofte nok; thi overalt i det daglige Liv møder man en Sydens og Ondskabens Overflødighed, der vidner om, hvor ligegyldige vi ere ved vor Saligheds Sag. »En Bunde eller andit Menniske, ihuor eenfoldig hand er, da kand hand dog, om hand enten staar for sin Øffrighed, eller for Tings Dom, der som hand veed Ord gielde Penge, raade sin Tunge, ofuerveje sine Ord, oc vare sig, at hand icke forsnapper sig med de ord, som kand komme hannem enten til Ære eller Pengespilde, eller i andre maader være skadelige. Kand hand nu der udveye sine Ord, oc holde de inde, som hand veed sig til skade at komme, skulle hand icke det samme formaa at giøre, naar hand er hiemme i sit Hus, hos Hustru oc Børn, eller i anden Selskab, at hand icke da misbruger sin Mund med blodige Eder, Formaledidelse, Æreskienden, Gud til fortørnelse, oc sig self icke til en timelige Penge spilde, men til sin ævige Æris oc Liffs fortabelse?¹) Naar Klocken ringer, oc Folck kaldis til Guds Hus, er det da dig icke lige saa vel muligt at gaa til Kircken som til en anden sted: De samme Been, som bære et Menniske til Kroerhus, Horehus, paa Agger, Eng, Marck oc Skouf, skulle de icke den samme tid lige saa vel kunde bære hannem til Guds Hus: oc skulle du icke saa vel kunne sidde en Time i Kircken, som Nat oc Dag i en Ølkro. Meere: De Ørne, med huilcke du kand høre Løgn, squalder, efftertale, skulle du icke med de

¹) Anf. Skr Cap. V.

samme kunde høre Herrens Ord: oc den Forstand oc den Hukommelse, du hafuer til at mercke oc giemme en slem letferdig Snack oc scandering, der med kunde du jo oc nogit mercke oc giemme aff Guds Ord. Vel bekiender jeg, at det gode henger icke saa vel ved som det onde, dog er det icke wmuligt nogit at mercke. Oc endda meere: Jeg kand efftertencke en Snack oc Tale, som jeg hafuer hørt for Dage oc Maanit siden: Item, forsnapper en Guds Ords Tiennere sig nogit, oc taler det, som burde at være taugt, eller det som vi icke ville gierne høre, da kand mand mercke det, føre det til Tinge, vidne der efter etc. Skulle et Menniske icke lige saa vel kunde eftertencke oc mindis, naar hand kommer aff Kircken i sit Hus, legger sig paa sin Seng: See, saa talede Guds Tiennere i den Prædicken om Druckenskab, saa talede hand om Gierighed, om Had oc Affvind, Løsactighed etc. Gud hielpe mig at mercke oc giøre der effter¹⁾.

»Det gaaer saaledes«, siger Jersin, »allevegne hvor Guds Ord prædikes, at det maa røre ved Bylden, dersom det skal vække nogen Kraft til Retfærdighed«. Men han føjer til, at man skal ikke allene forarbejde Troen ved Ordets Prædiken, men ogsaa ved Ordets Trøst styrke, beskjærme og opretholde den imod Anfægtelserne i de bedrøvede Samvittigheder, at man ikke, som Job taler om sine Trøstere, skal være nogle fortrædelige Trøstere og udblæse ikke Trøstens og Troens, men Fortvivlelsens Ord. Job 6, 25. »Thi huor storligen saadant giøris fornøden for de Eenfoldige, baade Tilhørere oc Lærere, det haffuer jeg icke først aff andris enten Bøger eller relation eller Exempler, men aff egen Forfarenhed, huilcken Forfarenhed her udi er den beste oc krafftigste Mestere«. Der er altid dem, der trænge til Trøst, »enddog deres Nød er icke saa aabenbarlige som den krumme Quindis, Luc. 13, men de bære det hemmeligen under Klæderne som den Blodsot-

¹⁾ Anf. Skr. Cap. VII.

tige, Matth. 9. Disse urolige, anfægtede Sjæle søger han at lære den store Kunst, at være stille og bие paa Herren. Men i alle sine Prædikener, hvad enten han taler strenge, vækkende Ord, eller han taler trøstende Ord, betoner han saa forunderlig Villiens Kraft som den, der har de store Forjættelser. »Saa sant«, siger han saaledes, »som du ickun finder den ringeste Suck inde i dit Hierte der om, at du vilde gjerne være saa oc saa, oc henge hart ved Gud, tro fastere etc. Saa sant maa du forlade dig der til, at Guds Aand er tilstede hos dig. Fordi saa Aanden gjør alt saadant baade Lyst oc Suck udi dig. Saa sant maa du dig ocsaa der til forlade, at det skal gaa dig, ligesom du begierer. Dette skal settis imod den imagination, med huilcken vi forstyrris. Ah, siger mangel, maatte jeg finde en liden Gnist aff Guds Aands Nærværelse, saa at jeg kunde kiende, at jeg er icke forladit aff hannem, da vilde jeg aldrig klage mig. Her skalt du vijde, at det er som S. Poffuel siger om Gud Acta 17: Gud hafuer ikke ladit sig uden Vidniszbyrd. Randsage ickun dit egit Hierte oc din Siæl, den skal vel sige dig det. Thi den inderlige Begierlighed, som du hafuer imod det Onde, den er aff Guds Aand, oc er derfor it fast Vidniszbyrd oc beviszning, at Guds Aand er tilstede: Fordisaa der som Aanden begierer, der er den oc visselig tilstede oc nærværendis. Den Begierlighed som er imod Kiødit oc Sathan, den er alt aff Guds Aand, Gal. 5. Oc ingen kand kalde Jesum en Herre eller sucke derom, at hafue hannem til Herre, uden det skeer aff den Hellig Aand. 1 Cor. 12, 3. Der aff udflyder da den allerfligste Trøst for it beengstede Guds Barns Hierte, huilcken der udi staar, At naar hand er i allerhøjeste Anfæctning oc Bedrøfuelse, da tør hand icke ved at spørge andre, huad ende det vil faa, men hand kand finde oc føle det i sit egit Hierte, huad udgang Fristelsen kand haffue. Thi som jeg tilforne haffuer sagdt, da hender det sig ofte, at Guds Fristelser falder ind paa en tijd med Sathans Fristelser, saa at it Menniske anfæctis paa den ene Side af Sa-

than med forgiftige beengstelser, met Tuiflactigheder, met allehaande Disputationer. Oc paa den anden side unddrager Gud sin Hielp oc Trøst, om vi end raaber oc sukker, saa at naar vi venter Liusit, da blifuer det mørckere, som Job oc David klager, oc den arme Cananæiske Quindis Exempel udvijses, huilcken angribes paa den eene side aff Sathan, idet hand plager hendis Daatter, paa den anden side af Christo, som først tier til hendis Bøn, oc siden gifuer hinde it bedrøfuelige Suar. Her forstyrriis mangt et fattigt Guds Barns Hierte met David oc siger: Min Siæl vil icke lade sig trøste, monne nu Gud haffue glemt at være Barmhiertig? Her tencker vi: Ah, Gud gifue jeg nu viste, huad Ende dette vilde faa? Huorledis det monne nu være fat imellem Gud oc mig? Her skalt du da ransage hos dig self, huad dine egne Tancker, Begiering oc Villie er. Der aff kandst du nock vijde oc forstaa, huad Gud vil, oc huorledis det skal affgaa: Tuifler du huad Gud vil: Saa see ickun til, huad du selff vilt. Oc slut saa ved dig selff: O Herre Gud, jeg finder ingen Tegn eller Kiendemercke paa din gode Vilie imod mig, men det finder oc fornemmer jeg oc kand det nock kiende, at jeg er it armt forladt Menniske, det finder jeg, at jeg hiertelige ynsker, at være frij fra dette Dødsens Legeme oc disse Sathans Næfuehug. Jeg ynsker hiertelige, at jeg maatte være stærkere i Troen, gladere udi Fristelserne, at haabe ickun paa dig, O Gud, i større Fuldkommenhed. Naar du det finder, da er det ligesom Gud self suarede dig: See, huad spør du megit, huad jeg vil, spør dig selff ad, huad du vilt: Ligesom du formercker hoes dig selff, at du vilt, at du ynsker, det motte dig vederfaris aff Gud, ligesaa vil oc jeg din Gud gierne giøre det.

At denne Conclusio eller Slutning staar fast, det giffuer Christus klarligen tilkiende met den Besluttelse, som hand giør paa sine Fristelser imod den Cananæiske Quinde. Thi der hun icke vilde slippe hannem, saa suarer hand hende omsider: O Quinde din Tro er stoer, dig skee som

du vilt. Huad er det hand siger, dig skee som du vilt? Oc icke siger, dig skee som du troer, efftersom hand den Tale ellers anden steds bruger? Det Ord hand her siger, dig skee som du vilt, er det allerlifsaligste ord oc den glædeligste Trøst, som it Menniskis Hierte kunde nogen tijd optæncke oc begiere. Thi Troen er undertijden saa suag i os oc saa forblendet, at vi siunis ingen Tro at haffue. Saa at dersom nogen da vilde sige til mig: Dig skee som du troer, da kunde jeg aldrig andit end med Hiertens Bitterhed oc fortuilelse subsumere oc sige der paa: Ah, Gud bedrit, skal mig skee, som jeg troer, da vil det faae en bedrøffuelige Ende. Naade mig da Gud, skal jeg icke anderledis vederfaris aff Gud end jeg troer hannem til. Da maatte jeg ynske, jeg hafde aldrig været til. Saaledis er Troen undertijden saa suag, at vi tuiler om Troen. Men dog alligevel er der hos en hiertelige Forlængsel oc attraa til en større oc fastere Tro, at vi ogsaa beklager os i voris Hierte om Troens suagthed oc siger: O Herre, kom min suage Tro til Hielp oc forøge mig Troen. Naar jeg nu derfor haffuer dette Suar, dig skee som du vilt, saa kand jeg fordrifue ald Siælens Banghed oc Bitterhed, oc sige: Hui bedrøfuer du mig min Siæl, hui gjør du mig saadan Wro? Huad tribulerer du mig du arrige Sathan med dine fortuileendis disputering? Huad vilt du megit sige mig om Gud, at min Siæl hafuer ingen Hielp hos hannem? Huad vilt du længe holde mig i Tuil? Jeg finder jo, at jeg hader dig oc ald din Væsen, oc at jeg begierer inderligen fra din forførelse oc Fristelse at befries. Oc jeg haffuer min Herris Jesu Christi ord, at det skal skee mig, icke som du vilt oc siger, men som jeg vil, som mit Hiertes Attraa mig siger: Derfor veed jeg, Gud skee Loff, jeg faar vel en god ende her paa, naar den gode Gud hand vil, efter huilcken jeg vil fortøfue. Denne Slutning stadfester David i Psalmen: Gud skal giøre huad de Gudfryctige ville. Psalme 145, 19. Det er nogle dyrebare ord, Gud skal giøre deris vilie. Saa tør jeg icke længer spørger, huad

Gud vil gjøre mig. Jeg hafuer ikke fornøden at bespørge mig med Engle eller Mennisker, min egen Vilie er vissere end nogen Engels Suar af Himmelen: Thi jeg veed, jeg bafuer Gud kier, oc jeg vilde saa haffue det, derfor veed jeg, Gud skal oc saaledis gjøre det. Dette er den kraftigste Trøst. Thi naar jeg er ickun visz paa en god ende oc udgang, saa lider jeg altingist disz taaleligere oc trøsteligere. Oc denne Trøst udstrecker sig til voris gandske Lijff oc indtil Enden. Thi mange her skielffuer, oc beffuer, tænkendis: Ah, huor vil det gaa mig paa mit Yderste, monne Gud da oc ville være hos mig oc trøste oc opholde mig i min sidste Kamp? Her suarer dig Gud: Spør icke, huad jeg vil, men huad du selff vilt: Thi dig skal skee, som du vilt.

Fundamentit oc Grunden til denne Slutning oc Trøst befattis i S. Pofuels Ord: Gud er den, som gifuer baade, at vi ville, oc at vi kunde fuldkomme det, effter sin gode Behagelighed. Phil. 2, 13. Item: Gud er Trofast: Derfor ligesom hand hafuer kaldet eder til Jesu Christi Kundskab oc deelactighed, saa skal hand styrcke eder der udi ustraffelige indtil Enden, indtil Jesu Christi Dag. Derfor huor Gud hafuer gifuet Vilien til det Gode, der hafuer hand oc forsickret os, at gifue Fuldkommelsen i det samme Gode. 1 Cor. 1, 8—9; Phil. 1, 6. Saa skriff dig derfor, du Guds Barn, disse Ord i dit Hierte: Dig skee som du selff vilt, Oc gjør som David siger: Forlyste dig i Herren, saa skal hand giffue dig, huad dit Hierte begierer«¹⁾.

Naar man først har faaet dette Syn paa Kristendommen, saa forstaaer man ogsaa, at den er Livsglædens Religion. »Guds Rige, siger S. Poffuel, er Retferdighed, Fred oc Glæde i den Hellig Aand. Rom. 14, 17. Det er saa megit sagt: Vi haffuer af Gud saa mange som ere kommen til Jesu Christi Kundskab oc ved Daaben indtagen som Guds Børn i Guds Rige, vi hafuer, siger jeg, aff

¹⁾ Troens Kamp oc Seyr. Cap. VIII.

Gud Retferdighed oc alle Synders forladelse, vi haffuer oc derfor icke nogen Fiendskab, men Fred, Naade oc Ven-skab hos den Allmægtige Gud. Derfor hafuer vi icke be-hof at sørge, men vi skulle jdelige fryde os oc glæde os, huilcken Fryd Guds Aand oc skal opvecke i vore Hierter»,

Man skal vaage og bede og holde sig flittig til Guds Ord, men man maa ikke give Djævlén Rum ved at indeslutte sig i sig selv og holde sig borte fra Livet. »De skulle icke alle-niste«, siger han om saadanne anfægtede Sjæle, »holde sig fra Eensomhed, men oc fra Ørckeløszhed, huor til de ellers ere tilgeneiget. Oc dersom de icke ellers gider tage sig noget fore, da forlyste sig ved lystigt oc ærligt Selskab, med Sang, med Leeg undertijden, med Spil, som ærligt er. Hertil skal oc it Menniske nøde og tuinge sig, om hand end icke hafuer Lyst dertil, Diefuelen til Traatz, huilcken fordisaa hand er self forskut fra Guds Ansictis glædelige Beskuelse oc gaar derfor i jdel Banghed oc Bedrøfuelse oc kand aldrig blifue Glad, fordisaa hand veed, hans Deel blif-uer i Pølen, som i Affgrunden opvelder med Suofuel og Ild, saa miszunder hand alle Mennisker nogen rolig glædelige stund oc tracter der efter at holde dennem i jdel Hiertens Banghed oc Bedrøfuelse med sig«¹⁾.

Saa trøsteligt og opbyggeligt kunde Jersin fremstille den kristelige Livskamp, medens han selv paa samme Tid ofte maatte sukke under stor Sjælenød og dybe Anfæg-telser. I et af sine Skrifter kommer han ved Lejlighed til at berøre de Fristelser, der kunne paakomme Ordets Tjenere. »Saaledis«, skriver han, »forførís mange Guds Ords Tienere: De hører, Troen er Guds gaffue. De læser, det er umueligt at de Vdvalde kand fortabis. Deroffuer bliffuer de Forsømmelige i deris Kald, gjører sig ingen Samvittighed, hos huem de enten Reffselse oc Straff eller Lærdom oc Trøst forsømmer, huorledis de undervijser enten de Unge eller de Gamle, Giørendis denne consequentz, at de

¹⁾ Anf. Skr. Cap. IX.

Vdvalde bliffuer dog vel beholden, hos de andre er ald Konst og Arbejd forgieffuis. Saa forfør is end ydermeere mange Lærere i samme maader. De hører Christi Løffte: Jeg vil giffue eder Vijsdom oc Mund paa den samme Tijme: Item: det er icke eder som taler, men den Hellig Aand etc. Saa gjør Sathan hos dennem denne consequentz: Huad hafuer du fornøden meget at studere, naar du triner paa Prædickestolen, saa haffuer du den Hellig Aand i Ermit, hand skal strax giffue dig, huad du skalt sige: Der lader Sathan dennem læse det eene, oc legger Fingeren offuer det, som Paulus siger 1 Tim. 4, 13—16: Var vel paa at læse, at formane, at lære, bliff flittig der udi, saa skalt du giøre baade dig self oc dine Tilhørere Salige«. En Sjælesørger saa omhyggelig og samvittighedsfuld, som Jersin var det, var dog vistnok mindre end mange andre udsat for at blive anfægtet af denne Fristelse, derimod nævner han en anden, ganske modsat Fristelse, hvormed han ofte har maattet kæmpe. »Saaledis hører oc hid«, siger han, »den Fristelse, som paakommer it gudfryctigt Menniske udi sit Kald oc Embede, til huilcket Gud hannem hafuer fordrit: Naar hand icke strax kand finde saa stor Skickelighed oc Fremgang, som hand gierne vilde, men fornemmer offte, huor besuerligt oc tungt det kommer hannem fore, huad hand skal bestille. Thi her glemmer Sathan sig icke heller at oprette denne Disputation i Hiertet: Ja see, haffde Gud kaldit dig, oc var du hannem behagelig i dette Embede, da gaff hand dig vel gafuer, saa at det kom dig lettere an. Du beder, du studerer, du betæncker dig oc intet finder du. Kandst du da see oc kiende, at Gud hafuer icke kaldet dig, du est hannem icke behagelig her udi. Kast Gud Nøglene da for Føderne«¹⁾. Saaledes kunde det mangen en Gang hænde ham, naar han vilde berede sig til at tale et Guds Ord i sin Menighed, at hans Hjerte var saa forunderlig koldt,

¹⁾ Troens Kamp oc Seyr. Cap. IV.

og at han ikke kunde finde et eneste Guds Ord eller en eneste Tanke, hvori han kunde finde Hvile: saa »blev Himmel og Jord hans Hjerte for trang« og det var for ham, »ligesom Siælen suam i Helffuedis Floder oc alle Bølgerne gick hende offuer Hofuedet«, indtil han saa igjennem en inderlig og vedholdende Bøn atter vandt sin gamle Frimodighed tilbage og kunde gaa ud, for at bringe Andre den Trøst, hvormed han selv var bleven trøstet.

Jersin indskrænkede sig dog ikke allene til at virke ved Ordets Forkyndelse og ved den umiddelbare Sjælesorg, men han søgte ogsaa ad anden Vej at fremme og styrke det religiøse Liv i sin Menighed. Indtil 1625 havde Fruekirke været Sognekirke ikke blot for en stor Menighed i selve Hovedstaden, men ogsaa for Forstæderne: Nørre- og Vesterbro, der tilsammen omtrent havde tolvhundrede Indbyggere. Desuden hørte endnu Landsbyerne Valby og Vigerslev dengang til Frue Sogn. Men Kirken kunde ikke rumme den store Menighed, og Bønderne fra de ovennævnte Byer bleve derfor allerede, førend Jersin tiltraadte Embedet, henviste til Hvidovre Kirke, dog saaledes at de skulde vedblive at yde Tiende til Sognepræsten ved Frue Kirke. Man havde desuden i flere Aar tænkt paa at bygge en Kirke for Forstæderne, og et Kongebrev angaaende dens Opførelse var allerede udgaaet 1623. Men Bygningsarbejderne skrede kun langsomt frem, og Kirken blev først indviet d. 18 Juni 1628. Den kaldtes efter sin Beliggenhed »Kirken uden Nørreport«. Jersin havde forinden foreslaaet, at forene Embedet som Sognepræst ved den nye Kirke med et nyt Kapellani ved Frue Kirke, og det lykkedes ham ogsaa at gennemføre dette Forslag, saaledes at Hvidovre Sogn blev forenet med Forstæderne under en Præst, der skulde bo ved den nye Kirke og tillige være tredie Kapellan ved Frue Kirke imod en aarlig Afgift fra Sognepræsten og de to andre Kapellaner¹⁾. Frue Sogn fik saaledes ved Jersins

¹⁾ Til Frue Sogn hørte endnu 1621 nogle faa Bøndergaarde fra det gamle Solbjerg By. Men de bleve dengang nedlagte, og Jordene

Bestræbelser sine Kirketjeneres Tal forøget, og der blev derved gjort Udvej for en mere udvidet Sjælesorg, der var højligten fornøden paa en Tid, da Hovedstaden saa ofte hærjedes af heftige Epidemier.

Den nye religiøse Vækkelse, der var fremkaldt ved Veigelianismen og den arndtske Retning, begyndte snart at øve sin Indflydelse paa Statskirkens Udvikling, og fra 1618 af møde vi en Række Forordninger, der viser, at man ikke blot bestræbte sig for at tvinge Gejstligheden til en mere samvittighedsfuld Varetagelse af dens Embeds- pligter, men at man ogsaa søgte at tilvejebringe en fastere Organisation af Menighedslivet. D. 1 Maj 1618 udkom der saaledes en Lov, der skærpede de tidligere Bestem- melser om Landemoder. Disse skulde afholdes to Gange om Aaret i hvert Stift, ved Midsommer og om Efteraaret, og ingen Provst maatte udeblive derfra uden lovligt For- fald. For denne Domstol skulde alle gejstlige Sager ind- ankes med Undtagelse af Skilsmisssager, der, som hidtil, skulde afgjøres af Kapitlerne. De gamle Kalentegilder, der ofte havde givet Præsterne Anledning til Udskejelser, blev forbudte, og istedetfor anbefaledes der Præstemøder, som skulde afholdes i hvert Herred, helst i en Kirke, der laa midt i Herredet¹⁾. Tillige blev det befalet, at Præsterne

---

inddroges under den kongelige Ladegaard imod en aarlig Afgift til Sognepræsten ved Frue Kirke. Et Kongebrev derom, dat. d. 8 Fe- bruar 1621, findes i Konsist. Arkiv, Pakke 166. Hvidovre eller, som det dengang kaldtes, Ovre-Ydre blev 1573 forenet med det øver- ste Kapellani ved Frue Kirke, men havde senere sin egen Sogne- præst fra 1595 til 1628. 1747 blev det Annex til Frederiksberg. Paa Kirkegaarden udenfor Nørreport havde der siden 1566 staaet et lille Trækapel, som var bestemt til Afholdelsen af Ligprædikener. I dets Sted opførte man den nye Kirke, men den stod kun til 1658, da den blev afbrændt og nedbrudt, for at den ikke skulde komme til at tjene som Dække for Svenskerne. Se N. Kirkeh. Sml. I, S. 353 ff.

¹⁾ De gamle Kalenter vare gejstlige Konventer, hvor man forhandlede om kirkelige Sager. De Gilder, der afsluttede disse Møder, blev

skulde bo ved deres Kirker, »og ikke for deres Belejligheds Skyld være bosiddende i Kjøbstæderne, hvorved de forarsagede deres Tilhørere Skade og Uorden«. Her til føjedes efterhaanden i de nærmest paafølgende Aar flere forskellige Love, der skulde tjene til at fremme den sædelige og religiøse Tugt ikke blot i det offentlige, men ogsaa i det private Liv. Sværgeren og Banden i Husene skulde saaledes straffes med Pengebøder eller anden Husstraf. Helligbrøde, Udeblivelse fra Sakramentet, Drukkenskab og anden Uskikkelighed skulde ligeledes straffes med aabenbart Skrifte, Bøder eller Fængselsstraf, og dersom nogen Borger i Kjøbstæderne »modvilligen og fortrædeligen fremturede i saadan Guds Fortørnelse«, maatte han ikke fremmes til nogen Bestilling, hvoraf han kunde faa Ære eller Gavn. Tillige indskærpedes Nødvendigheden af Katekisationen, der skulde afholdes i Kirken hver Søndag efter Højmesse, og hvorfra ingen Børn eller unge Folk maatte udeblive uden lovlig Forhindring¹⁾. Dette Afsnit af den kirkelige Lovgivning fandt sin Afslutning i »Forordningen om Kirkens Embede og Myndighed mod de Ubodfærdige«, der udkom d. 27 Marts 1629 og føjedes som et Tillæg til Ordinantsen. Deri befaledes det, at Lensmanden efter Bispens og Præstens Raad skulde beskikke nogle af de bedste og gudfrygtigste Mænd i hvert Sogn til at være Præstens Medhjælpere, dog saaledes at Valget helst maatte falde paa Kirkeværgerne og Fattigforstanderne. Disse Mænd, skulde tillige med Præsten danne et Sogneraad og havde

---

dog snart Hovedsagen, og trængte de øvrige Opgaver tilside. Til et Kalentegilde i Everdrup 1598 lod Præsten saaledes 'slagte et Kvæghoved, to Fedesvin, sex Lam, syv Gæs, ti Par Høns, uden at regne den Gammelmad der fortæredes, som ansloges til næsten lige saa høj Værdi som Kvæghovedet.« Se N. kirkehist. Sml. I, S. 142—49 og S. 489—93.

¹⁾ Se Forordningen om Sværgeren og Helligbrøde af 20 November 1623 og Forordningen om Bededage af 2 September 1628.

den Opgave at lette ham Gjennemførelsen af Kirketugten. De skulde hemmelig advare alle dem, der levede i ondt Levnet. Dersom denne Advarsel ikke frugtede, skulde de Paagjældende indkaldes for Sogneraadet, hvor Præsten da befalede dem at afholde sig fra Nadveren, indtil de afstode fra deres Synd. Dersom de desuagtet ikke vilde bøje sig for Kirkens Tugt, skulde de tre Søndage efter hinanden lyses i Ban, og optoges da først i Menigheden igjen, efterat de havde staaet aabenbar Skrifte. Dersom dette ikke skete inden et Aar efter Bansættelsen, skulde de forvises af Landet. Præsterne skulde flittig besøge Husene og paase, at de, som hørte til deres Menigheder, ernærede sig redelig og holdt deres Børn til at lære Haandværk og anden Tjeneste. Betlere og Fattige skulde hjælpes, »De, som noget kunde arbejde og fortjene, skulde understøttes efter Fornødenhed«, og de Tiggere og Dagdrivere, som ikke hørte til rette Almisselemmer, skulde angives for Øvrigheden og henvises til Tvangsarbejde. Borgermestere og Raad skulde paa Torve og andre Steder lade opsætte Gabe-stokke, og Bysvendene skulde strengelig tilholdes, deri at indsætte alle dem, der offentlig forsaa sig med Banden og Guds Ords skammelige Misbrug. Naar de Unge vare komne til Skjelsaar, skulde de af Præsten, Provsten eller Superintendenten konfirmeres og stadfæstes i deres Børnelærdom, førend de stedtes til Nadveren. Denne Lov var udarbejdet af Landets Bisper i Forbindelse med de theologiske Professorer ved Kjøbenhavns Universitet, og Biskop Resen har vistnok haft en meget betydelig Del i Udarbejdelsen af flere af disse Lovbestemmelser. Han havde allerede 1628 givet et Exempel paa, hvorledes han vilde gennemføre en strengere Kirketugt, idet han paa et Landemode i Roskilde navngav tyve Præster i Sjællands Stift, som han truede med Afsættelse, dersom de ikke forbedrede deres Levnet, ligesom han ogsaa tidligere i et lille Skrift havde anbefalet en Konfirmation med Haandspaa-

læggelse¹⁾. Disse Bestemmelser om Kirketugten fortjene at fremhæves, fordi de indlede et nyt Afsnit i den danske Kirkes Udviklingshistorie. I det Aarhundrede, der var forløben siden Reformationen, havde Statskirken haft ganske andre Opgaver at løse. Den havde ordnet sine retslige og økonomiske Forhold og udviklet og klaret sit dogmatiske Standpunkt. De dogmatiske Begreber, der kun langsomt optoges i den almindelige Bevidsthed, vare blevne indpræntede og indpodede deri igjennem de lange og, som det synes os, ofte saa smaalige Lærestridigheder. Men nu var Bygningen færdig, Organismen havde ligesom voxet sig sammen til et Hele, og Hjerteslagene og Pulsslagen begyndte at røre sig deri; derfor maatte Statskirkens Virksomhed begynde at tage en ny Retning, idet den skulde pleje og nære og optugte det nye opvaagnende Liv. Den dogmatiske Læreudvikling var foregaaet under Lovens strenge Tugt, og Vilkaarene for den religiøse Livsudvikling skulde heller ikke være anderledes. Hvad der maa forekomme vor Tid som en utaalelig Tvang og som et Indgreb i den Enkeltes personlige Ret, det var en Nødvendighed for det syttende Aarhundredes Slægter, der vare dybt nedsunkne i Raahed og store sædelige Udskejelser. Ad anden Vej kunde de ikke lære at frigjøre sig til at optage den store Opgave, de skulde løse, at grundlægge en fast sædelig og religiøs Samfundsorden, der var den første, nødvendige

---

¹⁾ Se Resens Skrift: *De visitatione Catechetica ac sacris Catechumenorum et exercitatorum religiosa Confirmatione*. 1627, og Helwegs Kirkehist. eft. Reform. I, S. 353 ff. Allerede Niels Hemmingsen havde i sin »Pastor« 1562 anbefalet Indførelsen af Sogneraad, og han behøvede ikke i denne Henseende at henvise til de reformerte Menigheder, thi allerede i den saakaldte ideale Kirkeforfatning for Hessen, der blev affattet i Homburg 1526, anbefaledes baade Menighedsraad og Konfirmation. Disse bleve indførte i Pfalzgrevskaftet Zweibrücken 1557. En lignende Ordning optoges i Strasburg ved en ny Kirkeforfatning 1598 og anbefaledes baade af Arndt og senere af Spener som Idealet for en luthersk Menighedsordning. Se M. Goebel: *Gesch. d. chr. Leben in d. reinisch-westphäl. Kirche* II, I. S. 522—24 og 542—43.

Forudsætning for, at senere Tider skulde kunne virkelig-gjøre Tanke- og Troesfrihedens store Ideer, hvorpaa der allerede havde været henpeget under det store religiøse Gjenembrud i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede.

Jersin begyndte allerede i Juni 1629 at oprette et Sogneraad for Frue Sogn, og Konsistoriet udnævnte Klavs Plum, der dengang var Kirkeværge, til at være Medlem af Sogneraadet¹⁾, medens Valget af de øvrige Medhjælpere formodentlig var overladt til Borgermestere og Raad i Sognet; men han fik ikke Lejlighed til at gennemføre denne Ordning, da han kort efter maatte overtage et større og mere omfattende Hverv. Men førend vi følge ham over i den nye Virkekreds, hvori han blev ført ind, ville vi i Korthed gjøre os bekendte med Forholdene i hans huslige Kreds i de Aar, da han var Præst ved Frue Kirke. Allerede kort efter at han var flyttet ind i Frue Præstegaard, tænkte han atter paa, at give sine smaa moderløse Børn — det ældste Barn, hans Datter Lene var dengang endnu kun fire Aar — en omhyggelig moderlig Pleje. I April 1626 skiftede han deres Mødrenearv imellem dem og betroede Formynderskabet for dem til tre af sine nærmeste Venner, Jesper Brochmand, Klavs Plum og Ole Vorm²⁾. Kort efter ægtede han Margrete Fyring — maaske en Sønnedatter af den bekendte Guldsmed Theodor Fyring og en

¹⁾ Forhandlingerne derom findes i Acta Consist. for d. 24 Juni 1629.

²⁾ Acta Consist. d. 7 April 1630: Efftersomb M. Jens Dinesson nu Biscop i Riber hafr for naagen thidt forleden d. 1 April 1626 efter sin første Hustru Anna Hansdatter udsagt sine Børn en Wiss summa Penge, och ombedet D. Jesper adt werre formynder thil hans Ælste daatter Lehne, D. Claus thill hans Söhn Hans Jensøn, och D. Oluf thill hans yngste Daatter Marene: da ere derom forfattede 5 eens liudende Originaler, huor aff M. Jenss beholder sellfr en, huer aff formynderne en, och en i Universitetets giemme, effterdi hand waar Professor in Academia, der hans Hustru døde, och siden Pastor thill Universitetis Kircke, der hand udsagde Børnene Arff efter deris S. Moeder.

Datterdatter af en københavnsk Borger, Kristen Vibe, der var en Broder til den bekjendte Borgermester Mikkell Vibe. Hun var dengang omtrent fjorten Aar gammel. Men hun døde allerede den 19 Marts 1628, sexten Aar gammel og sytten Dage efter at have skjænket ham en Søn, der fik Navnet Kristen Jensen Jersin. Jersin begravede hende i Koret i Frue Kirke, hvor han siden satte hende et Minde, og hensad derefter som Enkemand i to Aar, indtil han giftede sig tredje Gang, efterat han, som vi ville se det i det Følgende, havde fundet et nyt Hjem i Ribe Bispegaard¹).

¹) Om Margrete Fyrings Slægtskab med Kristen Vibe se: I. Barfod: Den falsterske Gejstlighed Hist. I, S. 129 ff. Slægten Fyring (Fiuren eller Fuiren) skal være indvandret hertil fra Ulm i Midten af det sextende Aarhundrede. I Begyndelsen af Christian IV's Regjerings Tid nævnes der to Mænd af dette Navn, der udentvivelig vare Brødre. Den ene, Henrik Fyring († 1624), blev Stamfader til en talrig Slægt som nævner bekjendte Læger og Videnskabsmænd i sin Familie, og som senere adledes. Den anden, Theodor Fyring (Didrik Fiuren) i Odense, blev allerede 1581 antaget som Hofguldsmed hos Frederik II, og boede i den nævnte By indtil 1596, da han flyttede til København. Han stod i stor Anseelse hos Christian IV, og gjorde hans Krone, der endnu ansees som et Mesterværk. (Theodoricus Fyringius, qui propter industriam et artis suæ, in qua ita excellit, ut paucis conferri plerisque anteferri mereatur, insignem peritiam Serenissimo Principi, Christiano Quarto, Regi nostro clementissimo, carus est, siger Prof. Thom. Finke om ham i et Sørgeprogram, som Universitetet udstedte 1599 i Anledning af hans Datter Anna Fyrings Død. Se N. kgl. Sml 1390 Fol.). Han var to Gange gift, første Gang med Margrete Veckers Datter, med hvem han havde flere Børn, iblandt andre Datteren Anna, der blev gift med en anden bekjendt Guldsmed, Jørgen Preus (Georg Prytz). Anden Gang blev han gift med Else Hansdatter, Datter af Raadmand Hans Dinesen i Odense, og Enke efter Biskop Niels Jespersen i Fyen. De havde flere Børn, der dog alle døde som smaa. Theodor Fyring døde i Odense 1605, og hans store Rigdomme gik igjennem Else Hansdatter i Arv til Mulerne, idet hun ægtede Jens Mule, der var Læge i Odense. Margrete Fyring var vistnok en Datter af Hans Fyring, der maa antages at være en Søn af Theodor

VI.

Den 6 Januar 1629 døde Biskop Iver Iversen Hemmet i Ribe. Ifølge Kirkeordinantsen skulde Sognepræsterne fra Kjøbstæderne i Stiftet tyvende Dagen efter den afgangne Biskops Død træde sammen i Stiftsstadens, for at give fire Sognepræster Fuldmagt og Myndighed til at vælge en Mand, som de kjendte værdig og skikkelig baade i Lærdom og Levnet. Den nærmeste Biskop skulde da prøve den, paa hvem Valget var faldet, og derefter sende ham til Kongen, for at faa Valget stadfæstet. Men baade Kongen og Rigsraadet omgik ofte disse Bestemmelser og toge egenmægtig Afgjørelsen i deres Hænder, uden at tage Hensyn til de stemmegivende Præster. Ribe By og Stift var paa denne Tid stærkt belagt med fjendtlige Tropper, der først drog bort den 10 Juni, og det er vel troligt, at Præsterne ikke ere sammentraadte til Valg i rette Tid, men selv om de havde haft Lejlighed til at afgive deres Stemmer, var der dog ingen Sandsynlighed for, at Kongen vilde godkjende Valget. Under den stærke Gjæring, der herskede i Jylland lige efter Fredslutningen, maatte det være af særegen Vigtighed for ham at finde en paalidelig og indflydelsesrig Mand, som ikke blot forstod at varetage Bispeembedet, men som ogsaa paa samme Tid kunde holde Øje med Jyderne under den tiltagende Spænding i Borger- og Bondestanden og ved given Lejlighed give ham Underretning om Sagerne Gang. Denne Opgave skulde Jersin løse. I Juli 1629 blev han kaldet til Euthin, hvor Christian IV dengang opholdt sig. Hvad der er blevet forhandlet imellem Kongen og ham, førend han modtog Valget, vides ikke, men den 9 Juli forelagde Christian IV ham Bispeden, efterat han egenhændig havde forandret Eden i Ordinant-

---

Fyrings første Ægteskab. Dersom hun nedstammede fra Henrik Fyring, maatte man vist have kunnet paavise hendes Navn i de store Stamtavler, der findes over hans Slægt i Geheimearkivet.

sen¹⁾. Han udstedte derefter de almindelige Stadfæstelses- og Beskyttelsesbreve for Jersin og skrev endnu samme Dag til Christian Fris i den for ham saa ejendommelige, korte og bestemte Form: »Bysspen udii Riibe haffuer giordt y dag siin Eed, och er nu befaalid siig strax igen til Køben: at forføie, huor hand af Bysspen der in loco skal ordineris, och henad Riiber stycht hannem med ded første sig at begiffue instigeris. Ded uil høre nogid til, at bringe dii Juder paa den gammel tohn ygen: bliffuer ded icke dreffuid flüitig och tylig, daa tør der uell bliffue allehande aff«²⁾. Dermed var Sagen afgjort. Af egen kongelig Magtfuldkommenhed havde Christian IV udnævnt Jersin til Biskop i Ribe, og med dette nye Vidnesbyrd om sin Konges Gunst vendte han atter tilbage til Hovedstaden, for at modtage den biskoppelige Vielse.

Den 13 Juli døde Kasper Bartholin under et kort Ophold i Sorø, kun 44 Aar gammel, og den 18 Juli forrettede Jersin sin sidste Embedsgjerning som Sognepræst ved Frue Kirke, idet han holdt Ligtalen over sin afdøde Ven og Aandsfælle. Som Udgangspunkt valgte han 1 Mose

¹⁾ Kongen udstregede Ordene: »Kieriste Naadige Herre, Jeg N: uduald Superattendent til N. Stift«, og skrev istedetfor: »Aller Na: herre och kon: Efftersom E: k: M: myg M: Jens dynnissøn Naadigst tilbetroed haffuer at uere superintendent och Byskop offuer Riiber Stiicht, saa loffuer och tilsiger jeg E: k: M: sand Troskab och lydighed o. s. v.« Til de følgende Ord: »Oc vil vere imod alt det, som dette kand forhindre« har han føjet: »y nogen maade«. Ligeledes har han udstreget Ordene: »Men der som jeg aff Menniskelig skrøbelighed, vanvitighed eller i andre maade noget her aff forsømmendis vorder, da forlade mig det Gud Fader aff sin Mildhed for sin Søns Jesu Christi skyld«. De øvrige Rettelser ere uden Betydning. I Randen har Jersin skrevet: »Denne skrift, som eeden hafr forandritt er Kongelige Majest. Christian IV. egen haand«. Actum Euthin d. 9. Julij 1629. Til Erindring herom lod Jersin Ordinantsen, hvori Kongen skrev, indbinde i et sort fløjels Bind med Guldsnit. Den findes paa det kongelige Bibliothek.

²⁾ Se jydsk Reg. VIII, 195 og Mølbech: Christian IV's Breve. I, S. 361—62.

Bog 5, 21—24 — Beretningen om Enoks Levnet og Borttagelse fra Verden — og paaviste derefter, hvad Betydning det har for et Folk, at det har Fædre, der vandre med Gud og derved blive »ligesom Mur og Værn og Landenes og Stædernes Beskjermelse«. »Deraf se vi«, siger han, »hvad det er, at miste saadanne Folk, og hvor meget der ligger Magt paa, at have dem i Landene, at de ikke for snart borttrykkes, som med Gud efter Enoks Exempel vandre. Thi have vi en eller to flere end vi vel kunne ombære, og have Unge iblandt de Gamle, saa vide vi ikke andet end, at vi have alt for mange af det Slags, saa gaaer det som med Alting, saa bliver det foragtet, at man som i Salomons Tid æstimerer Sølv ikke anderledes end Stene, og agter det dyrebare Cedertræ, som det kunde være det ringe vilde Figentræ, der voxer udi hver Dal. Saaledes, siger jeg, skatte vi ofte Folk, som vide ret at vandre med Gud, og mene, vi kunne saa snart faa saadanne Folk igjen, der kunne tjene i Skoler, Kirker og Universiteter som de, der ret vandre med Gud, lige saa snart som man kan »hænge en Degen ved en Stalddrengs Side og gjøre ham verjehaftig«, eller som man kan besætte en Bytjeners Embede. Ere de og Unge, saa foragte vi dem for deres Ungdom, og Gud give hvordan de ere, alt have vi nogen Lyde til dem: den ene lærer for langt, den anden for dybt, den tredie har en ny Manere, fordi saa han vandrer med Gud in litera d. e. han taler og lærer om Gud, som hans egne Ord lyde, den fjerde er alt for sandentalende o. s. v. Det kan Folk ikke taale. Saa kommer da Gud og slaar midt i Hoben og rammer den Yngste iblandt Fædrene, som er Enok, at vi skulle se, hvor snart Gud kan gjøre dem færre og rykke dem strax bort, som længst findes at kunne leve, og mage det saa, at man maa undertiden ved Lygte og Lys lede efter de Successore eller den, som Stedet igjen bekvemmeligen kan betræde, og endda næppe finde ham. Derfor paaminder Gud os her med, at vi skulle det visseligen forstaa, at saadanne Folk og deslige Mænd, der saa-

ledes kunne vandre med Gud, er en synderlig Guds Gave, intet at ligne ved Salomons Guld og Sølv, at Gud synderlig formerer, præparerer og danner dem, at Gud og synderlig udskyder og fremtrænger dem udi sin Menighed. Dernæst at Guds Menigheders og ganske Stæders, Byers og Landes Velfærd staaer paa saadanne Folk. Thi de, som vandre med Gud, have og Gud med dem i Kirkerne, i Byerne og i Landene. Og de ere de Mænd, som kunne sætte sig imod Gud; naar han begynder at rive ned paa Landenes Mure, da kunne de gjenne i Gabet for ham¹⁾.

Den 19 Juli, som var den syvende Søndag efter Trinitatis, indviede Hans Povlsen Resen Jersin til Biskop i Ribe, og fjorten Dage derefter, den 2 Avgust, optog Jersin sin nye Embedsgjerning i Ribe.

Ribe By frembød ikke noget lysteligt Skue, dengang Jersin ankom dertil. De kejserslige Tropper havde allerede forladt Byen den 10 Juni, men de sørgelige Minder fra Ufredstiden vare endnu ikke fjernede. Mange af de Huse, der vare blevne forladte af deres Ejere, dengang Fjenden besatte Byen, vare enten nedrevne og ødelagte eller omdannede til Vagt- og Provianthuse. De fleste bleve vistnok hurtig udbedrede igjen, men mange laa dog øde endnu flere Aar efter²⁾. Den kongelige Lensmand, Albrekt Skeel, havde atter taget Bolig paa Riberhus paa samme Tid, som Jersin indtraf til Byen. Men Handel og Vandel var standset, og Byen var endnu overfyldt med engelske, hollandske og tyske Lejetropper, som Christian IV havde

---

¹⁾ Se Enochs Læffnet oc Endeligt betragtet udi en Liig Prædiken over Dr. Caspar Bertelsøn. 1632.

²⁾ I en Tingbog fra 1661 omtales endnu et Syn, der var optaget over sex øde Vaaninger i Kongensgade, »som i den keiserlige Ufredstid bleve øde oc siden den Tid ei have været beboede«. Se P. Adlers Efterr. om Byen Ribe under de Kejsersliges Indfald 1627—29, i Programmet fra Ribe Skole. 1834.

hvervet under Krigen. De afmønstredes i Ribe, for derfra at udskibes til Holland. I Juli ankom der saaledes et Kompagni tyske Lejetropper, der var indkvarteret her indtil d. 12 August, og i de Dage, da Jersin optog sin Virksomhed, indtraf der endnu af og til mindre Afdelinger fra Vejle og Tønder, men af Mangel paa Plads maatte de afvises eller affindes med en Sum Penge. Disse Tropper maatte Byen underholde og tillige betale deres Besoldning for Rejsen. Skjøndt Kongen havde anvist Ribe By en betydelig Sum i Erstatning for Troppernes Underhold, var dens Gjæld dog stegen saa betydelig, at Krigsskatten for dens Vedkommende maatte nedsættes til en Fjerdedel, medens Øerne betalte dobbelt og det øvrige Jylland halv Skat. Prisen paa alle Livsfornødenheder var stegen til det højeste, og Byskatten opkrævedes 1629 ottedobbelt.

Jersin havde ikke opholdt sig ret længe i Ribe, før end han begyndte at føle de mange Ulemper, som disse trykkende Forhold medførte. Hans Bispegaard var øde og forfalden og trængte til Ombygning, og hans Indtægter vare kun ubetydelige. Allerede strax efter sin Ankomst til Ribe fik han ved et Kongebrev af 4 August Bevilling paa det første Kannikedom, der blev ledigt i Ribe Domkapitel, men hans egentlige Embedsløn bestod væsentlig i Tiender, og en stor Del deraf kunde han ikke inddrive. Den jyske Almue var bleven forarmet under Krigen og kunde ikke svare Landgilde eller Skatter, og mange Steder havde man hverken Korn til Saaning eller til Brød, saa at Christian IV endogsaa 1629 maatte lade uddele over firehundrede Tønder Sæd i de forskjellige Len, for at afhjælpe den øjeblikkelige Nød¹⁾. Under disse Forhold maatte han være

---

1) Se et Kongebrev til Jørgen Skeel, Almuen i Jylland anlangende, der viste sig «mutuillighe» imod Øvrigheden, dat. d. 9 Juli 1629, altsaa samme Dag, som Jersin blev udnævnt til Biskop. Kongebrevene til Lensmændene angaaende Kornuddelingen ere dat. d. 8 August 1629. Disse Breve findes i jyske Tegn. VIII, 186—90.

tilfreds, naar han blot kunde faa den halve Tiende. Desuden havde hans Formand, Biskop Hemmet, bortfæstet en Del af sine Tiender til nogle Bønder for en meget lav Afgift, og det faldt, som det vil sees i det Følgende, Jersin meget vanskeligt at faa denne Afgift forhøjet, da Bønderne holdt sig til deres Fæstebreve, som gjaldt for Livstid. Dertil kom ogsaa, at Tilsynsembedet i det store omfattende Ribe Stift allerede lige fra Begyndelsen af synes at have stillet Fordringer til ham, der ikke vare lette for ham at fyldestgjøre, fordi han endnu ikke havde vundet den tilstrækkelige praktiske Indsigt, som disse nye Opgaver krævede af ham¹). Han forefandt saaledes ved sin Tiltrædelse en Mængde gejstlige Sager, som havde staaet uafgjorte lige siden Fjenden var rykket ind i Jylland²). Fra alle Egne i Stiftet indløb der dagligen Klager ikke blot over Gejstlighedens usle og fortrykte Stilling, men ogsaa over slette og uduelige Præster, der havde benyttet sig af den almindelige Forvirring under Krigen til at faa Ansættelse i de ledige Kald. Der herskede især stor Uorden i de sønderjydske Herreder, som vare underlagte Ribe Stift,

¹) Ribe Stift indbefattede foruden Øerne Føhr, Mandø, Vesterlandsføhr og Holms Land 30 Herreder, hvoraf de 9 laa i Sønderjylland. Ifølge Forordningen om Landemoder af 1 Maj 1618 skulde det ene af de to aarlige Landemoder holdes i Ribe tre Dage for S. Hans Dag, og det andet i Varde tre Dage for Temperdag, der indfalder nest for Jul, Landemodet i Varde blev dog ved et senere Kongebrev af 24 Januar 1631 henlagt til Onsdagen før tredie Søndag i Advent af Hensyn til Juletiden (Se Jydske Tegnelser VIII, 300).

²) Iblant disse Sager findes ogsaa en Sag, som var rejst imod Præsten Hans Andersen i Skjerbek, og som fortjener at fremhæves, fordi den giver os en Forestilling om Gejstlighedens sædelige Standpunkt paa denne Tid. Han havde nemlig 1627 stukket Præsten Kristen Billum i Brøns ihjel med en Pennekniv. Han blev afsat, men da det senere lykkedes hans Kone at godtgjøre ved Vidner, at han kun havde øvet Nødværge, fik han atter Tilladelse til at søge Kald, dog udenfor de jydske Stifter. Se Kongebreve herom, dat. d. 27 Juni 1629 og den 23 Juni 1630 (Jydske Reg. VIII, 194 og 244).

og i Haderslevhus Len vægrede mange Præster sig ved at underordne sig Jersins biskoppelige Myndighed. Under disse Forhold kunde han ikke finde sig tilrette i sin nye Virkekreds, og det bliver derfor ogsaa af disse Grunde let forklarligt, hvorfor han i de første Aar ofte foretog længere Rejser og undertiden opholdt sig næsten en Maaned i Hovedstaden. Allerede i Avgust Maaned 1629 forlod han Ribe og gjorde sin første Rejse til Kjøbenhavn, hvor han formodentlig ordnede sine huslige Anliggender, medens han vel tillige har benyttet Lejligheden til at gjøre Indberetning til Kongen og Kantsleren baade om sin egen vanskelige Stilling og om den sørgelige Tilstand i Stiftet¹). I Begyndelsen af Oktober Maaned vendte han først igjen tilbage til Ribe, og paa samme Tid udgik der et Kongebrev om Bispegaardens Udbedring²). Gejstligheden i Haderlevhus Len fik Tilhold om, at de i alle gejstlige Sager skulde rette sig efter Ordinantsen og de øvrige kongelige

¹) Jersin rejste vistnok fra Ribe den 28 Avgust; thi den Dag skrev han et Brev til Præsterne i Ribe Stift, som han slutter »in procinctu ad iter«. Se Holminds Herreds Provstebog i N. kgl. Sml. 723 b. Fol. Den 1 September skriver Biskop Hans Mikkelsen i Odense i sin Dagbog: »Coenabat mecum M. Joannes Dionysii, Episc. Rip.«, og den 27 September: Mag. Joannes Dionysii rediit Hafnia transiturus

²) Ripas. Se Kallske Sml. 81 Fol. i d. kgl. Bibl.

Albrekt Skeel fik Brev om Bispens Residents udi Ribe, og om en øde Plads, der ligger derved, dat. d. 1 Oktober 1629. Se jyske Tegn. VIII, 197. Gaarden skulde saaledes forbedres, at der var de fornødne Værelser med Sengekammer og Studerekammer »med dets Tilbehør«. De Kirker i Stiftet, der havde Formue, maatte bidrage til Udbedringen; men Bispen skulde derefter selv vedligeholde sin Bolig. En øde Plads, som stødte op til Bispegaarden, maatte benyttes til dens Udvidelse, men da den hørte til Lektorresidentsen, skulde den kjøbes af Domkapitlet imod at Renten af Kjøbesummen tilfaldt Lektoren. Bispegaarden, der dengang laa paa Hjørnet af Hundegade og Sønderportgade, var 1741 saa brøstfældig, at Biskop J. A. Brorson fik Tilladelse til at sælge den og købe Taarnborg til Bisperesidents. Se Galthens Beskrivelse af Ribe. S. 67 ff. og C. F. Wegener: Anders Sørensen Vedel. S. 267.

Mandater. Tillige blev det befalet Bisperne i Jylland at foretage en Visitats i deres Stifter, for at prøve de Præster, der vare blevne ansatte under Krigen, uden at man havde faaet Lejlighed til at prøve deres Lærdom og Duelighed¹⁾.

Det næste Fjerdingaar sad Jersin hjemme i sin Bispegaard, eller han benyttede maaske en Del af Tiden til Visitatser, for saa vidt som Aarstiden tillod ham det. Men i Slutningen af Januar 1630 møde vi ham atter i Odense paa en Rejse til Kjøbenhavn, hvorfra han først vendte tilbage i Februar Maaned²⁾. Under dette Ophold i Hovedstaden bragte Kantsleren ham Kongens Tilbud om, at blive i Byen og modtage en Ansættelse som Professor i Theologien ved Universitetet, dog med den Tilføjelse, at han havde frit Valg, saaledes at han ikke vilde tabe sin Konges Naade, selv om han ogsaa afslog dette Tilbud. Men Jersin takkede for denne nye Gunstbevisning og bad om, at han maatte blive i sin Bispegaard. Han havde begyndt at finde sig tilrette i sit Embede og kunde nu ikke med god Samvitighed opgive det igjen. Han var, skriver han til Kantsleren kort før sin Afrejse, nu kommen til den Overbevisning, at han af Gud selv ved hans kongelige Majestæt var kaldet til dette Embede, og vidste vel, at han kunde tjene Gud til Ære deri, fordi Gud selv havde givet ham Lyst og Villie dertil. Han var desuden saaledes forsynet med det

---

1) Et Kongebrev til Gejstligheden i Haderslevhus Len og et andet til Bisperne angaaende den ovenfor omtalte Visitats, begge dat. d. 1 Oktober 1629, findes i Jydske Reg. VIII, 216 og jydske Tegn, VIII, 198. I det sidstnævnte Brev befaler Kongen, at de udygtige Præster skulde indstevnes, for at man kunde faa Dom over dem. Men Brevet slutter med den for Christian IV saa karakteristiske Tilføjelse: »De, som kjendes dygtige, ville vi selv, naar Tiden det vil tilstede, høre«.

2) Den 25 Januar skriver Hans Mikkelsen: »M. Joannes Dionysii, Episc. Rip., sumpto hic prandio, concessit Neoburgum«, og d. 14 Februar: »Profectus sum Ellensburgum. Huc venit M. Dionysius in mea absentia«.

daglige Brød, »at han med Maadelighed og god Forsyn, næst Guds Velsignelse, vel kunde have sin Underholdning«¹⁾). Af denne Udtalelse tør vi maaske slutte, at Jersins Indtægter vare blevne forøgede i det foregaaende Aar, skjøndt han dog endnu maatte lade sig nøje med at oppebære halv Tiende. Fæsteafgiften af de tidligere omtalte Tiender, som Biskop Hemmet havde bortfæstet til nogle Bønder paa Livstid, havde han imidlertid endnu ikke kunnet faa forhøjet. Han havde anlagt Sag imod Bønderne, men tabte den for Herredstinget, og dersom han vilde lade den gaa til Landstinget og derefter til Kongens Ting, vilde den kun medføre store Procesomkostninger uden at det dog var sandsynligt, at han kunde vinde den. Men da han gik ud fra den Forudsætning, at Biskopperne havde

---

¹⁾ Jersins Svar til Kantsleren, dat. Kjøbenhavn den 1 Februar 1630, findes i Epist. Danor. Ltr. J i d. kgl. Bibl. Det er i Øvrigt mærkeligt, at Kongen allerede vilde kalde Jersin tilbage fra Ribe, førend han endnu havde udrettet Noget i sit nye Embede. Men det lader sig antage, at han dog allerede dengang for en Del havde udført det Hverv, Kongen havde paalagt ham, idet han maaske havde været Mellemand imellem Kongen og den jyske Borgerstand under dens Bevægelser overfor Adelen i Aaret 1629. Borgermester Lime i Ribe var netop, som det synes, en af de vigtigste Ledere for denne Bevægelse. I Begyndelsen af det følgende Aar, d. 29 Januar 1631, skriver Jesper Brochmand til Jersin: »De laboriosa opera, quam famæ meæ defensionis insumpsisti, gratias ex animo ago maximas . . . Admitto vero libens Limii excusationem, tum quia solenni juramento se purgavit, tum inprimis, quia internum conscientiae testimonium adversus quasvis calumniatorum voces morsusque me præstat tutum. Frustra vero, mi Dn. Doctor Jersine, urges, ut fide bona submoneam, a quibus fallax hæc fama primo dimanavit. Nam et officio superiores nobis sunt, et fide digniores, quam ut de illis dubitare liceat etc.«. Denne meget dunkle og uklare Udtalelse staaer formodentlig ligeledes i Forbindelse med Borgerstandens Bevægelser, som Gejstligheden vist har fulgt med megen Interesse, ligesom den jo ogsaa trofast stillede sig paa Kongens Side overfor Adelen Anmasselser. Se om Borgerstandens Bevægelser 1629 Suhms nye Samlinger I, S. 197 og Adlers Efterretninger om Ribe III, S. 48.

Tiende pro Officio og derfor ikke kunde binde deres Efterfølgere med Hensyn til Bortfæstningen, og da det ikke sømmede sig for ham i den Embedsstilling, som han beklædte, at føre lange Stridigheder, henvendte han sig det følgende Aar umiddelbart til Kristian Fris, for at faa Tilladelse til at gjøre Tienderne saa frugbringende som muligt uden Hensyn til sin Formands Fæstebrev. Kantsleren erklærede dog, at da Modparten havde Dom for sig, kunde den ikke godt ved Missiver kaldes derfra, men for at holde Jersin skadesløs, udvirkede han, at han fik Løfte paa et nyt Kannikedom i Ribe Domkapitel¹⁾.

De forskjellige Byggeforetagender ved Bispegaarden afsluttedes i Løbet af Foraaret 1630, saaledes at Jersin nu endelig kunde tage den store og rummelige Beboelseslejlighed i Brug, og den 22 Avgust var der stor Fest i Ribe. Jersin holdt tredie Gang Bryllup og ægtede Catharine Outzen, der var en Datter af Kjøbmand Jakob Outzen og Maria Bertramsdatter i Haderslev. Til Ære for Biskoppen lod Rektoren ved Ribe Skole, Jens Kjeldsen, ved denne Lejlighed sine

¹⁾ At Jersin 1630 endnu ikke nød sin fulde Tiende, sees af et Kongebrev til Albrekt Skeel og Gunde Lange, dat. d. 12 Marts 1630, hvorved de fik Befaling til at afgive en Erklæring om, hvorvidt han kunde nøjes med den halve Tiende. Se Jydske Tegn. VIII, 239.

Forhandlingerne om de Tiender, Biskop Hemmet havde bortfæstet, belyses ved en Række Breve, der vexledes imellem Jersin, Albrekt Skeel og Christian Fris. Se Epist. Danor. Ltr. J. og Danske Adelsbreve Pakke 17 i d. kgl. Bibl. I et Kongebrev, dat. d. 21 Januar 1631, fik Jersin Løfte paa det ovennævnte nye Kannikedom, men i et senere Kongebrev, dat. d. 6 Februar 1631, synes Sagen dog at have taget en ny Vending, idet Albrekt Skeel fik Befaling til, at forhandle med Bønderne om, at afstaa Fæstebrevene i Mindelighed, ellers maatte Jersin gaa Lovens Vej. Det lader sig tænke, at det er Christian IV, der selv griber ind her uden at tage Hensyn til Kantslerens Opfattelse af Sagen, og at Bønderne da under dette Tryk fraoven have anseet det for raadeligst at opgive deres gode Ret.

Disciple opføre et dansk Skuespil, kaldet »Josephs Historie«, i fem Akter med treogtyve agerende Personer¹⁾). En Maaned derefter disputerede Jersin ved Kjøbenhavns Universitet for Doktorgraden i Theologien tillige med Hofpræsten Kristen Jensen — hans tidligere Discipel fra Sorø Skole — og Professor Niels Pedersen Aareløse. Disputatsen holdtes fra den 21 til den 24 September under Biskop Resens Præsidium²⁾). Henimod Midten af Oktober vendte Jersin atter tilbage til Ribe, efterat have opholdt sig omtrent tre Uger i Kjøbenhavn, og den paafølgende Vinter tilbragte han i sin Familiekrede i Bispegaarden. Men allerede i Foraaret 1631 fik han en kongelig Befaling til atter at indfinde sig i Hovedstaden, for tillige med Biskop Resen og Biskop Hans Mikkelsen fra Odense at overvære Forhørene angaaende en Strid, der var opkommen imellem Biskop Mads Jensen Medelfart og Kannik Hans Ottesen i Lund³⁾).

¹⁾ Om Jens Kjeldsens Skuespil se Vandals Efterr. om danske Skuespil II, S. 27. Et latinsk Bryllupsdigt til Jersin fra Paulus Janus Brimsæus findes i d. kgl. Bibl., Hjelmst. Sml. 3750. 4.

²⁾ Se »De verbo Domini, quod manet in æternum, de quo disputabunt Viri Reverendi, Clariss. Excellentiss., D. M. Janus Dionysius Jersinus, Episc. Rip., D. M. Christianus Jani Hafn., Concionator Reg., et D. M. Nicolaus Petri Aurilesius, Th. P. ordinarius, pro gradu doctorum in S. S. Theologia, Præsidi J. P. R., D. et S. S., diebus 21 et 24 Septembr. 1630. Disputatsen, der er forfattet af Resen, kan nærmest betegnes som en exegetisk og dogmatisk Udlægning af 1 Pet. 1, 25. Et græsk Lykønskingsdigt i Anledning af Disputatsen, forfattet af Claudius Emmerley, findes i Hjelmst. Sml. 4081. 4. D. 9 September skriver Hans Mikkelsen: »Abiit hinc M. Janus Dionysius E. R., qui hesterna vespera ad me divorterat, concessurus Hafniam ad promotiones doctoratus«, og d. 8 Oktober: »Ep. Rip. ad me divertit rediens«.

³⁾ D. Reisner, D. Hans Michelsen och Jens Dynnesen finge Breff at møde i Kiøbenhaffn: Chr. 4. V. S. G. T. Viider, att eftersom oss ellsch. Hederlig och høylerd D. Mads Jensen Superintendent offuer Skaane Stiff sig for os Vnderdanigst beklager, at hand paa sin Personn och Embede aff Hans Ottsen Canich vdi Lund er angreben, da bede wy eder och wille, at y rette eders Leilighed efter at møde vdi

Af større Interesse end denne korte Embedsrejse er dog hans Deltagelse i Stændernes Møde i Kjøbenhavn i Efteraaret 1631.

Christian IV var under den tyske Krig kommen til den Erkjendelse, at Glykstad og Rendsborg ikke kunde dække Landets Sydgrændse imod et fjendtligt Angreb, og havde derfor bestemt sig til at styrke Dannevirkelinien ved nye Skandser og Befæstninger ved Ejderen og Kielerfjord. Men Grunden, hvorpaa disse Befæstninger skulde anlægges, tilhørte Adelsmanden Kaj v. Ahlefeldt, der udentvivel vilde benytte den givne Lejlighed til at gjøre en god Pengeforretning. Han vægrede sig ved at udstykke sine Godser, men tilbød derimod at sælge dem alle under Et for 170000 Daler. For at kunne tilvejebringe denne betydelige Sum, maatte Kongen henvende sig til Rigsraadet, der dog ikke synes at have været velstemt for at yde Bevilgninger til disse Befæstninger, saa meget mindre som de vilde komme til at ligge udenfor Kongeriget's Grændser. Imidlertid afgav det en Erklæring d. 4 August 1631, hvori det opfordrede Kongen til, »at lade Stænderne med det allerførste forskrive og dennem denne Tids Farlighed sættes for Øje«, og der udgik derefter Befaling til Stænderne om, at lade deres Befuldmægtigede møde i Kjøbenhavn d. 14 Oktober. Paa Gejstlighedens Vegne mødte Landets Biskopper. Adelen synes ikke at have været tilstede i noget stort Antal. Paa den fyenske Adels Vegne mødte saaledes Jørgen Brahe, Anders Bilde, Knud Ulfeldt og Jesper Fris. Fra Laaland, Falster og Als nævnes ingen, og en Del af den jydsk Adel, hvoriblandt Albr. Skeel og Christian Thomæsen Sehested, undskyldte sig. Kort efter at de vare blevne indkaldte til dette Møde, havde de nemlig modtaget et Kongebrev, der befalede dem, at være tilstede udenfor Roskilde

---

vor Kiøbsted Kiøbenhaffn 14 Dage efter Trinitatis och samme Sagers Forhør ofuer wehre. Dermed o. s. v. Hafniæ d. 2 April 1631. Se Sjæll. Tegn. XXIV, 525.

d. 12 November, for at modtage Enkedronning Sophies Lig og ledsage det til Domkirken. Da de nu skulde have bestilt Klæder og Andet til Ligfærden, »efterdi de skulde møde med Heste og Folk udi Sørgeklæder udstaferede«, kunde de ikke godt indlade sig paa at gjøre nogen Rejse i den mellemliggende Tid¹⁾. Skjøndt Rigsraadet og Adelen undertiden selv havde opfordret Kongen til at sammenkalde Stænderne, lader det sig dog tænke, at der under denne mærkelige Undskyldningsgrund skjuler sig en almindelig Misfornøjelse, der vistnok ikke saa meget gjaldt de ny Skatter, som den Form, under hvilken Kongen søgte at faa dem bevilgede. Det kunde nemlig ikke undgaa Adelen Opmærksomhed, at de hyppige Stænderforsamlinger væsentligt bidroge til at fremme og udvikle de ufrie Stænders Indflydelse; thi medens Adelen havde alle sine store Rettigheder givne forud og derfor ikke kunde vente sig nye Friheder til Gjengjæld for hvad den ydede, vidste Gejstligheden og Borgerstanden udentvivel at benytte de givne Forhold til at tiltvinge sig Indrømmelser af Regjeringen dels om Forøgelse i Embedsindtægterne og dels om visse kommunale Friheder o. s. v., og skjøndt disse Indrømmelser vistnok ikke endnu vare af noget stort Omfang, tjente de dog til at forøge de ufrie Stænders Selvfølelse og opmuntrede dem til nye Forsøg i samme Retning.

I Begyndelsen af Oktober rejste Jersin fra Ribe. I Fyen mødtes han med Biskopperne Hans Mikkelsen fra Odense og Hans Vandal fra Viborg. Den 11 Oktober sejlede de over Storebelt og ankom i en af de nærmest paafølgende Dage til Hovedstaden. Den 14 Oktober sam-

---

¹⁾ Se Molbechs Christian IV's Breve I, S. 469 ff. En Indberetning, dat. d. 14 Septemb. 1631, fra Mogens Kaas og Jørgen Brahe til Christian Fris angaaende de foreløbige Forhandlinger med de fyenske Stænder findes tillige med Undskyldningsbreve fra Albr. Skeel og Christian Thomæsen Sehested i danske Adelsbreve Pakke 17 i det kgl. Bibl.

lede Stændernes Udsendinge sig paa Kjøbenhavn Slot, og efter en kort Gudstjeneste fremstillede de sig for Kongen, i hvis Nærværelse Kantsleren oplæste det kongelige Budskab angaaende de nye Befæstninger til Rigets Forsvar. Adelens Ordførere lovede, som det synes at fremgaa af Indberetningerne om de Forhandlinger, der vare blevne indledede før Mødet, at yde halvtredsindstyve Sølvdaler for hver Hest. Biskoppernes Ordfører, Hans Povlsen Resen, svarede paa Gejstlighedens Vegne og lovede, at hver Præst i Skaane og paa Øerne vilde yde et Bidrag af otte Sletdaler, medens de jyske Præster paa Grund af deres ringe Indtægter kun kunde svare fire Sletdaler hver. Hvad Borgerstanden svarede, vides ikke, men under de foreløbige Forhandlinger med de kongelige Befalingsmænd havde den udtalt sin Misfornøjelse over de nye Skatter og gjort gjældende, at den næsten udelukkende havde maattet bære de mange Byrder, som den tyske Krig medførte¹⁾.

Efter at Stændermødet var blevet sluttet, fandt der festlige Sammenkomster sted hos Christian Fris, Axel Arnfeld, Frands Rantzau o. fl. Den 15 Oktober afholdtes der et Møde hos Resen, hvor Biskopperne vistnok have benyttet Lejligheden til at forhandle om en Del gejstlige Sager, hvoriblandt der udentvivl ogsaa var et Forslag til en Forbedring af Gejstlighedens Indtægter, der paa denne Tid synes at have været Gjenstand for en særlig Omhu fra Regjeringens Side²⁾. I et Brev, som Jersin skrev til

¹⁾ I Biskop Hans Mikkelsens Dagbog findes følgende Antegnelser om Stændermødet: »D. 11 Octobr.: Trajeci feliciter in Sjellandiam comitatus Episc. Viburg et Rip., D. 13 Octobr.: Diverti ad Dn. D. Resenium. D. 14 Octobr.: Audita concione in arce, ascendimus vocati ab illustri Principe, in cujus præsentia et aliquot senatorum M. D. Cancellarius voluntate Serenissimi R. M. proposuit de spontanea tributione ad propugnaculum Regni juxta Levensovium extruendum. Responsum omnium per D. Resenium benigne ab illustrissimo [Principe] acceptum est.«

²⁾ Mødet hos Resen omtaler Hans Mikkelsen dog kun ganske kort: »D. 15 Octobr. D. Resenius convivium celebrabat«. Pontoppidan anta-

Christian Fris i Foraaret 1631, findes endog Ytringer, der tyde paa, at Kantsleren paa denne Tid havde overdraget ham at udarbejde et almindeligt Forslag i denne Retning, men at han havde unddraget sig dette Hverv og henvist det til Resen, der som den ældre og mere ansete Mand lettere vilde kunne løse en saadan Opgave¹).

Allerede den 21 Oktober var Jersin vendt tilbage til Ribe, for at bringe sine Præster Underretning om Mødets Beslutninger, og kort efter rejste han atter til Sjælland, for at være tilstede ved Enkedronning Sophies Begravelse, der foregik med stor Pragt i Roskilde den 14 November. Den 21 November kom han paa Tilbagerejsen tillige med Biskop Kristen Hansen fra Aalborg til Odense, hvor de overnattede hos Biskop Hans Mikkelsen, for derefter at fortsætte Rejsen til Jylland den følgende Dag. Efter denne Tid synes Jersin uden væsentlige Afbrydelser at have varetaget sin Embedsgjerning lige indtil sin Død. Han havde fundet et lykkeligt Hjem i sin Bispegaard, hvor han sad

---

ger, at der har været afholdt et Bispemøde i Kjøbenhavn i Efteraaret 1631 (Se hans Annal. III, S. 800). Men han henlægger det til November Maaned, idet han støtter sig til en Ytring af Ole Vorm i et Brev til Biskop Thom. Vegner i Stavanger (Epist Vormii CCCLXXIX). I dette Brev, der er dateret »Hafniæ den 1 November 1631«, omtaler Vorm Forberedelserne til Enkedronning Sophies Begravelse og Professorernes og Studenternes forestaaende Rejse til Roskilde i denne Anledning. Derefter tilføjer han: »Omnes hujus Regni Episcopi hic expectantur«. Men det ligger dog nærmest, at antage, at Vorm her tænker paa Biskoppernes Ankomst til Begravelsen i Roskilde og derimod ikke paa et Bispemøde i Kjøbenhavn, skjøndt det paa den anden Side ikke udelukker, at disse kunne have benyttet Lejligheden til at afholde et Møde i Roskilde efter Begravelsen.

¹) At Christian Fris har opfordret Jersin til at udarbejde et saadant Forslag, slutter jeg af følgende Udtalelse i det ovennævnte Brev, der er dateret Ribe d. 28 Februar 1631: »De pastorum reditibus, quam fieri, maturabo. Non est autem meum unius negotium: profecturum magis video, si Rev. noster senior, D. Resenius, coeteros collegas adhortaretur et urgeret. Fieri enim potest, ut junioris consilia sint odiosa etc.«

omgiven af Hustru og Børn, og Familiekredsen forøgedes endnu i Aarenes Løb med to Sønner, Dines og Jakob. For Skolevæsenet vedblev han at bevare en levende Interesse. Han indførte saaledes sine Grammatikker og sin Undervisningsmethode i de syv Latinskoler, der vare underlagte hans Tilsyn, ligesom han ogsaa endnu en Tid lang synes at have været beskæftiget med Udarbejdelsen af flere nye Skolebøger¹⁾. Paa sine Visitatsrejser gjorde han sig nøje bekendt med Præsternes Lærdom og Vandel, og undersøgte selv personlig deres Jorders Beskaffenhed, for at erfare, om deres Klager over Kaldenes Ringhed vare berettigede, og hvor Nødvendigheden bød det, anvendte han al sin Indflydelse, for at faa deres Indtægter forøgede. I sine Synodalmonita indskærpede han stedse Nødvendigheden af

---

1) I Gehejmearkivet findes en Række Indberetninger om Latinskolerne i Danmark og Norge, der ere indsendte til Kantsleren 1630 eller 31. Iblant disse findes ogsaa en Indberetning fra Jersin om Skolerne i Ribe, Varde, Holstebro, Lemvig, Ringkjøbing, Vejle og Kolding. Efterat have givet en Udsigt over Lærefagenes Fordeling og over de Skolebøger, der brugtes i disse Skoler, tilføjer han: *Secundum hanc designationem ante meum adventum constitutæ erant scholæ. Ego paula qvædam mutavi. Injunxi ipse lectionem Evangelistæ Lucæ et Act. Apostolorum, similiter Terentii Christiani(?). Restitui etiam ipsis meam Grammaticam. Cogitabam etiam alia qvædam mutare. Verum hoc propositum nunc differam et a vobis informationem expectabo. Consultum foret seorsim imprimi Evangelium Lucæ et Act. Apostolorum Græcolatina vel Græca tantum. Similiter eadem vel totum N. T. pura latinitate donatum excudi.* At Jersin i disse Aar efter Kantslerens Opfordring udarbejdede en græsk Grammatik, er allerede tidligere omtalt (se foran S. 70 og 99), men at han ogsaa tænkte paa at udgive latinske Kollokvier til Brug ved Indøvelsen af den latinske Grammatik, fremgaar af følgende Ytring, der findes i et Brev, Brochmand skrev til ham den 29 Januar 1631: *«Nolim te in colloquiis juventutis scholasticæ bona elucrubrandis occupari: nam quantum subobscuro rumore intelligere potui, in isto argumento totus occupatur M. Stephanus, Professor Soranus.»* Dette Brev, hvoraf der er meddelt et Uddrag S. 175 Anm. 1, findes i det danske Selskabs Samlinger i Gehejmearkivet.

en omhyggelig Katekisation og opfordrede Provster og Præster til at paase, at Medhjælperne gjorde deres Pligt. I mange Sogne gjorde han vistnok kun sørgelige Erfaringer i Henseende til Ordets Forkyndelse og til Kirkegangen; men det var dog især den almindelige udbredte Overtro, der idelig gav ham Anledning til indtrængende Formaning baade overfor Præster og Lægfolk.

Der er faa eller ingen Perioder i Tiden efter Reformationen, hvor Overtroen fremtræder i saa ejendommelig en Form, som i Aarene under og efter Trediveaarskrigen. Hine Tider frembyde i denne Henseende Vidnesbyrd nok, der kunne tjene som Bidrag til de menneskelige Daarskabers Historie. Men aandløse maa vi ikke være i vor Betragtning af disse Vidnesbyrd, og dersom vi ville fælde en retfærdig Dom over hine Slægter, gjælder det fremfor Alting om, at se denne Retning i dens Sammenhæng med den Livsanskuelse og Kulturudvikling, hvoraf den fremgik. Og for at finde et Synspunkt, der tillader os at søge en nogenlunde fyldestgjørende Forklaring af denne mærkelige Fremtoning, ville vi atter et Øjeblik vende tilbage til Aarene 1617—25, som vi allerede i et tidligere Afsnit have betegnet som en Overgangsperiode, der medførte store Skuffelser og en almindelig Opløsning og Slappelse i alle Livsforhold. Efter en lang Blomstringstid, hvori der havde udviklet sig en almindelig Velstand og Velvære i alle Samfundsklasser, fulgte der i disse Aar en Række store Landeplager, saasom Dyrtid, Krig, Pest og anden Smitsot, og hertil kom endnu mærkelige Naturomvæltninger, der betragtedes med særlig Opmærksomhed af en Slægt, der i enhver nok saa ubetydelig Afvigelse fra Naturens Orden saa en umiddelbar Indgriben af Gud eller Djæveln. Medens disse Forhold væsentlig bidroge til at fremme det store religiøse Gjennembrud, der træder os saa klart imøde hos mange af Datidens fremragende Personligheder, naaede Bevægelsen derimod ikke saa dybt, at den kunde frembringe et lignende Gjennembrud hos Almuen. Den spores

derimod hos denne kun som en uklar Famlen og Søgen, der, hvor overfladisk den end maa synes os at være, dog vistnok hos mange fremgik af en ærlig og alvorlig Villie.

Igjennem Kongebreve, Synodalmonita og private Breve gaaer der i disse Aar de alvorligste Formaninger om at ydmyge sig under Guds tugtende Haand, og »aflægge alle de nye Noder og Manerer«, dersom man ellers vilde tro at kunne afværge de forfærdelige Straffedomme, som truede Landet paa Grund af Folkets store Vanart og Hoffærdighed. I disse Formaninger til at klæde sig i Sæk og Aske henvises der stedse til de mange heftige Storme, Vandfloder, Jordskjælv, Blodregn, Misfostre o. s. v.; der betegnedes som Forbud paa endnu større Ulykker. Almuen, der som oftest savnede endogsaa den allertarveligste religiøse Vejledning fra Gejstlighedens Side, blev under disse Forhold betagen af en panisk Skræk, der som en heftig Smitsot udbredte sig rundt omkring i Landet. Paa mange Steder ventede man allerede Christi Gjenkomst og den yderste Dag. I Jylland, hvor Forvirringen synes at have været størst i Aarene 1629—34, nedlagde mangan en Bonde sit Arbejde for at opspørge de mange forunderlige Beretninger om de nye Aabenbareelser og Tegn. Ved Fantasiens Hjælp sattes Sygdommen efterhaanden ligesom i System, og hver Mand fik sine Syner, hvorom han kunde berette. Snart fortaltes der, at man havde seet blodige Sværd og og Ris eller hele Hære og Flaader i Luften, og snart hørte man, at en Mand havde seet Christus »komme dumpendis ned af Skyen«; en anden havde været inde i Himmelen og seet Gud, en tredie havde seet Guds Engel som en Gaas eller som et Ansigt med Hænder og Fødder o. s. v. Paa mange Steder fremstod der Profetinder, der beraabte sig paa guddommelige Aabenbaringer, og deres Boliger bleve snart til almindelige Valfartssteder, hvortil Bønderne søgte langvejsfra baade tilvogns og tilfods.

Flere Dage itræk opholdt de sig hos disse Kvinder, for at faa en nøjagtig Undervisning om Grunden til den gud-

dommelige Vrede og om de Midler, hvorved den kunde afvendes. Men Indholdet af denne Belæring bærer mærkelige Vidnesbyrd om den forunderlige Overfladiskhed, der spores overalt i denne Bevægelse. Altid samler denne Forkyndelse sig nemlig om Klædedragten og om de nye Moder. Den ene havde forarget Gud ved at bære ud-skaarne Sko og Kjøbstadsklæder, den Anden havde forsyndet sig ved at bruge blaa Stivelse til sit Linned eller ved at udpynte Klædningsstykkerne med Kniplinger og Snorer. Og de stakkels, enfoldige Bønder fulgte samvittighedsfuld den Anvisning, som de modtog. De afskare som oftest paa Stedet Kniplinger, Snore og alle overflødige Baand; de bortslængte deres Sko, Hosebaand, Huer og Kraver, og ilede hjem, for at iføre sig de gamle aflagte Pjalter, ret som om de paa denne Maade kunde afvende den guddommelige Vrede og finde Fred og Frelse for deres ængstede Sjæle. Almuen troede paa disse Kvinders Forkyndelser som paa et Guds Ord, og selv efterat det var blevet godtgjort, at deres Beretninger vare Løgn og Opdigtelse, vilde den dog ikke lade sig overbevise om, at den var blevet bedraget. I Viborg Stift sad en Profetinde længe uanfægtet og vandt endog et saadant Ry, at Præsterne prædikede om hende i Kirkerne. En ung Pige, der havde begyndt at profetere i Korsøer, blev paa Christian IV's Befaling hentet til Frederiksborg, hvor hun dog allerede i det første Forhør tilstod, at alle de Aabenbaringer, hvorpaa hun støttede sin Bodsprædiken, vare opdigtede. Ogsaa i Aarhus Stift omtales der en saadan Profetinde, som hvem hele Jylland vidste at sige«. Holger Rosenkrands lod hende hente til Rosenholm, for at gjøre sig bekjendt med hendes Aabenbaringer, og efterat han havde overbevist sig om, at hun var en Bedragerske, søgte han efter bedste Evne at bringe sine Bønder til at erkjende deres Vildfarelser, uden at hans Bestræbelser dog synes at have baaret nogen Frugt. De fleste Beretninger om denne dæmoniske Besættelse skyldes Jersin; men de ere underlig forvirrede og

usammenhængende, og anderledes kunne de vistnok ikke være. Den aandelige Ligevægt var gaaet tabt, og der var ingen Enhed og Sammenhæng i denne Bevægelse. De ovennævnte Kongebreve og Synodalmonita med deres Formaninger om, at aflægge »alle de nye Noder og Manere«, og med deres Henvisninger til Tidens mange Tegn havde vistnok væsentlig bidraget til at fremkalde den, men det var dog ved et Spil af Tilfældigheder at den førtes ind i de fantastiske Former, hvori den træder os imøde. Og dog skjuler der sig maaske under disse forunderlige Fremtoninger de første uklare Livsytringer af en vaagnende Menighedsaand. I Katholicismens Tider vilde man vist under lignende Forhold være blevet Vidne til, at der rundt omkring i Landet rejste sig nye Klostre, som optog bodfærdige Munke og Nonner, der, vakte ved Tidens store Tegn, søgte bort fra en vanartet og fordømt Verden, for efter Kirkens Anvisning at tjene Herren ved Dag og ved Nat, om de maaske kunde frelse Verden ved deres Bønner, eller man vilde have mødt lange Tog af Flagellanter, der droge Landet rundt med Pidsk og Svøber, for at underkaste sig de strenge Bodsøvelser, som Kirken paa lagte dem til Afvendelsen af de store Landeplager. Men nu var Forholdet anderledes. Der fandtes ikke længere noget Kloster, der kunde huse de syge og beængstede Sjæle, og de fleste Menigheder savnede den omhyggelige og samvittighedsfulde Sjælepleje, hvorigjennem de skulde modtage Anvisningen og Vejledningen for deres religiøse Udvikling. De Vilkaar, under hvilke den lutherske Kirke havde udviklet sig, havde ikke tilladt den at bevare den faste og velgjennemførte Organisation, hvori den katolske Kirke havde haft sin store Styrke, og dens Gejstlighed savnede den Helligheds Nimbus, som omgav de katolske Præster og Munke og udrustede dem med en Magt og en Myndighed, hvorfor Lægfolk bøjede sig i den dybeste Ærefrygt og Tilbedelse. Den katolske Gejstlighed havde vistnok ikke bestræbt sig for at udbrede

Dannelse og Oplysning iblandt Almuen, men paa den anden Side havde den dog altid fremmet sin Kirkes Tarv ved at nære og udvikle en religiøs Stemning, som gennemtrængte alle Livsforhold og gjorde hver en Time i Døgnet til en hellig Andagtstime. Men under den lutherske Kirkes lange Lærestridigheder, der udfyldte næsten hele det første Aarhundrede efter Reformationen, var denne Enhed og Sammenhæng i den religiøse Udvikling gaaet tabt, og Menighedslivet havde i mange Sogne levet sit eget Liv uden Røgt eller Pleje. Medens Sjælesorgen i Hovedstaden og de større Stiftsstæder vistnok var betroet til dygtige og fremragende Personligheder, vare de fleste Landsbymenigheder derimod som oftest kun slet forsynede med Præster, der maaske sjældent hævdede sig over det Lavmaal af Dannelse, der betegnede den raa og uvidende Almues Standpunkt, og Gejstligheden som Stand betragtet havde endnu ikke naaet det sædelige og religiøse Udviklingstrin, der kunde give den den aandelige Overlegenhed og Myndighed, hvormed den katholske Kirke ad anden Vej havde forstaaet at udstyre sine Tjenere. Almuen i den lutherske Kirke følte sig derfor heller ikke knyttet til sine Præster ved Tillidens eller Ærefrygtens Baand, og medens dette Misforhold ikke sporedes i rolige Tider, hvor den religiøse Trang kun gjorde sig gjældende med ringe Styrke, aabenbares den paa en saa meget desto sørgeligere Maade i en stor Gjæringstid, hvor denne Trang truede med at gjenembryde alle Skranker, for at søge sin øjeblikkelige Tilfredsstillelse.

Under saadanne Forhold kunde det hælde sig, at Almuen tog sig selv tilrette, og forsøgte paa at finde Ledere og Førere ud af sin egen Midte, der kunde yde den den Sjælepleje, som den forgjæves søgte hos sine Præster; og det er Udslaget af et saadant Forsøg, som vi lære at kjende igjennem Jersins Beretning om de store religiøse Udskejelser, som han havde at bekæmpe under sin Virksomhed som Biskop i Ribe. Det var en stor Opgave,

han optog, da han vilde forsøge paa at lede denne Bevægelse ind i en Retning, hvorved den, naar den aandelige Ligevægt var vundet tilbage, kunde blive Udgangspunktet for en ny sund, religiøs Livsudvikling, og han løste denne Opgave paa en Maade, der bærer et smukt Vidnesbyrd om den Aandens Frihed, hvormed den Troende dømmer alle Ting.

Allerede 1630 havde han haft Lejlighed til at optræde imod denne Bevægelse, idet den begyndte at udbrede sig i selve Ribe By. Den 28 November, som var den første Søndag i Advent, fandt der nemlig et stort Opløb sted i Byen under ganske særegne Omstændigheder. Klokken Otte om Morgen, kort før Højmesse, havde man opdaget en mærkelig Skrift paa en Rude i Byfogden Ditlev Hansens Gaard. Den viste sig, naar Duggen samlede sig paa Ruden, og uagtet man omhyggelig aftørrede og skurede Glasset, fordi man troede, at Skriften hidrørte fra gammel Malning eller Ætsning, vilde den dog ikke forsvinde. En stor Mængde Mennesker samlede sig omkring Huset, og enhver vilde forsøge paa at læse og tyde de hemmelighedsfulde Tegn, for at kunne forkynde de forfærdelige Ulykker, hvorom de varslede. Jersin havde sine egne Tanker derved. Han turde ikke afgjøre, om denne Skrift var skreven enten efter Guds Befaling eller ved Fandens Bedrageri; dog var han mere tilbøjelig til at antage den for Fandens end for Guds Værk, men da denne intet kunde udrette uden Guds Tilladelse, mente han, at man gjorde rettest i, at gaa ud fra den Forudsætning, at Gud ved dette Tegn vilde vække Folket til Erkendelse af sin store Synd. For at berolige de Ribe Borgere, der vare komne i stor Uro over dette nye, mærkelige Tegn, besluttede han »at gjøre en enfoldig Undervisning« for Borgerskabet i Ribe, og sammenkaldte det følgende Aar fra den 17 til den 23 Januar, »i den Uge, som det Evangelium indfaldt om det første Tegn, som Jesus gjorde ved det Bryllup til Cana«. Han holdt ved denne Lejlighed en Række Prædikener, hvori han baade udtalede sig om Klædedragten og om Pro-

fetinderne, som han betegnede som besatte af onde Aander. Men denne hans Belæring fremkaldte stor Forbitrelse iblandt Almuen, der betragtede ham som en Vantro, der foragtede Guds aabenbare Tegn, og beskyldte ham for, »at have approberet al den Overdaadighed i Klædedragten«, og for at frigjøre sig for disse Beskyldninger, og for at give baade Præster og Lægfolk Lejlighed til at gøre sig bekendte med hans Standpunkt i denne Sag, sammenarbejdede han disse Prædikener og udgav dem samme Aar i en lille Traktat »om Mirakler, Tegn og Aabenbaringer og deres Udlæggelse«, som han tilegnede Provster og Præster i Ribe Stift¹⁾. Han indleder dette Skrift med en Udlægning af Matth. 24, 23—28: Christi Formaning til at vogte sig for de falske Profeter, der vilde fremstaa i de sidste Tider og føre mange vild ved deres underlige Gjæringer. Især dvæler han ved Christi Ord: »Hvor Aadselet er, skulle Ørnene samles«. Ved Udlægningen af disse Ord gjør han en Betragtning gjældende, der er langt mere dybsindig og aandrig end den, som man ellers møder i de almindelige Fortolkninger af denne Text. Men dømmes forstandeligen derom (siger Christus). Thi kand Ørnene vide oc forstaa efter deris art, huor Aadselit skal falde, oc samler sig der hen; megit meere bør det eder, som hafuer mit Ord, oc hafuer der aff Advarsel, Vndervissning, Formaning, at forstaa eder paa, huor Christus er, oc huor hand icke er; huor hand falder eller kommer, oc huor hand ikke falder,

¹⁾ »Om Miracler, Tegn oc Obenbaringer oc deris udleggelse. Det er, Huorledis vi i disse Tider iblant dennem skal omgaais forsicteligen, at vi kand kiende Sathan fra Gud. Item: huorledis vi dennem skal udtyde, forklare oc bruge, at de i alle maader kand tiene os til det beste. En eenfoldig Vndervisning, forfattit aff Jens Dynnisson Jersin, D. oc Superint. i Riberstict. Kiøbenhavn. 1631«. Ditlev Hansens Rude og Skriften paa samme findes afbildet i denne Traktat. Se og Falsters Amoenit. Philol. II, S. 116, og Tillæget til Terpagers Rip. Cimbr. Skriften var i Øvrigt uforstaaelig. Der stod, men vendt paa Hovedet: C: Ch: estei Beim Brøn.

huor i skal holde eder hen oc søge oc høre Christum, oc huor i skal icke søge hannem. Veed Ørnene, vil hand sige, deris Aadzels sted, megit mere bør I at være saa forstandig, at i kand gjøre forskiel paa den stød, hvor den sande Christus er, oc huor Fanden eller den falske Christus er oc spøger, Item huor Christus eller en sand Prophet i Christi Nafn taler, oc huor Dieffen oc en falsk Prophet aff hannem taler: Huor Christus falder med Tegn og seldsomme Siuner, og huor Dieffens *πτωμα* eller fornummede spøgeri falder: Oc bør icke at være saa ufornuftige oc lettroendis, at løbe efter allehaande snack oc phantasie. Men efterdi Christus oc offuer alt dette paa-minder, oc siger os det bart ud, at de falske Christi oc falske Propheter kunde oc med Tegn oc underlige Gjerninger saa mesterlige udstaffere deris Løgn, at neppe de Vdvalde, som hafuer Sandhedsens Aands Vidnissbyrd i deris Hierter, skal kunde vare sig derfor: Ja skal oc icke aff egen Krafter kunde vare sig for den forsmitziger Diefuel, oc forstaa klarligen, huor Christi *πτωμα* oc huor Diefuelens *πτωμα* er, det er huor Christus, oc huor Fanden sig præsenterer, saa skal nu alle eenfoldige vel gifue act paa denne Vndervissning, som efterfølger, huilcken er skrefuen dennem til Forstand og Bestyrekning imod ald den Vildfarelse, som Sathan dermed eftertracter; at vi kand blifue ved den eenfoldige de Vdvaldis Art oc Forstand, som de aandelige Ørne altid vide, huor vi skal voris Herre oc Frelsere Christus søge og finde, at vi skal icke tage Belial i steden for hannem.«

Selve Afhandlingen falder i fire Afsnit, hvoraf de to første omfatte den egentlige dogmatiske Del af Undersøgelsen, som indeholder en Belæring om Guds Mirakler og Aabenbaringer og om Sathans Magt til at udrette underlige Gjerninger. »Gud, hvem vi tilbede som den Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber, er den eneste, der kan gjøre sande Mirakler. De kjendes paa, at en Skabning forandres i sin Natur, saaledes at den bliver til en

anden Skabning; den mister derved imod al sin Natur sin egen Kraft og Virkning, eller den faaer en ædlere Skabnings Natur og Kraft, hvortil den ikke fra Begyndelsen af har været bestemt og anlagt. Saadanne Mirakler kan Djævlen ikke gjøre, men han forstaaer mesterlig at efterabe Gud ved Kogleri og Øjenforblindelse. Han kan saaledes raade over det mægtige Ildens Element, og, ligesom det var Gud selv, skyde den i Tordens og Lynilds Lignelse ned af Luften; han kan rejse Storm paa Havet, frembringe Jordskjælv o. s. v. Langt mere kan han da virke i de svage Elementer, som i Skov og Mark, i Kvæg, i Menneskers Legemer, i Luftens Forgift, i Jordens Ufrugtbarhed, i Sædens Fordærvelse, i Fiskenes Fordrivelse og deslige mere, naar Gud vil slaa ham noget løs¹⁾. Jersin var et Barn af sin Tid, han formaaede derfor heller ikke at hæve sig op over den Tids videnskabelige Standpunkt eller frigjøre sig for den herskende Naturbetragtning, der vilde finde Guds eller Djævlens umiddelbare Indgriben overalt i Naturlivet. Det har ogsaa derfor kun liden Interesse at dvæle ved denne Side af Undersøgelsen, fordi den gjør en Betragtning gjældende, hvori vor Tid ikke længere vil kunne finde Hvile. Med større Tilfredsstillelse vil man derimod kunne læse de to sidste Afsnit, hvori han giver en Anvisning for, hvorledes man kan finde sig tilrette iblandt de mange nye Tegn og Aabenbaringer, og hvorledes man kan kjende, om de ere af Gud eller Sathan, og derefter bruge dem som Vækkelse for det sædelige og religiøse

---

¹⁾ Jersin paaviser i dette Afsnit, hvorledes Djævlen har øvet sin førørende Virksomhed baade i Hedenskabet, i Jødedommen og i den kristne Kirke, idet han stedse har abet Gud efter. Han støtter sin Fremstilling paa Bevissteder ikke blot fra Skriften men ogsaa fra en Række hedenske og kristelige Historikere. Saaledes finder man Uddrag af Herodot, Justinus, Valerius Maximus, Ælian, Pausanias, Macrobius, Eusebius, Levinus Lemmius og Ludv. Vives. Af disse Uddrag kan man dog ikke se, om Jersin har gennemgaaet disse Skrifter, eller om han kun har kjendt dem paa anden Haand.

Liv. Betragtningen føres derved ud i det praktiske Liv, hvorved Jersin faaer Lejlighed til at gjøre mange dybsindige og træffende Bemærkninger angaaende Klædedragten og de herskende Moder. »Det profetiske og apostoliske Ord, hvorigjennem Gud har aabenbaret sit Væsen og sin Villie for Menneskene, er engang blevet stadfæstet ved Tegn og underlige Gjæringer, for at de derefter skulde tro Ordet uden Tegn. Efter dette faste og urokkelige Ord skulle derfor alle nye Tegn og Aabenbaringer prøves, og dersom de give os en anden Kundskab om Gud og hans Væsen end den, som vi finde i Loven og Evangeliet, da er intet vissere end at det er Sathans Rænker og Opspind, hvorved han vil føre Menneskene til Synd og Fordømmelse: Her vaar det derfor at ynske, oc er raadeligt met største flid at drifue der paa, at den gemene Mand oc Vngdom, som ikke self hafuer eller kand læse det skrefne Guds Ord, kunde vel blifue undervist i Catechismo at forstaa den, til at bruge den som en Regel der efter at dømme alle Lærdomme oc Aander, paa den maner som Irenæus skrifuer om de Barbariske, at de efter deris Symbolum eller Apostoliske Troes Artickle hafuer prøfuit alt, huad dennem foresagdis, saa at naar nogen lærde noget der imod, da stoppet de Ørne til, løbe langt derfra oc vilde det icke høre. Thi forstode den gemene Mand i nogen Maader deris Symbolum eller Troes Artickler som de ere i Catechismo befattet, da kunde oc de Eenfoldige strax gribe Fanden i saadan sine stycker, naar hand skynder de Phantastiske Propheter her frem, som siger, huorledis de hafuer værít i Himmelen, seet Gud, huad Øyen oc Øren oc Skeeg hand hafuer etc. Item forstode de nogenlunde Budordene, da kunde de oc letteligen gribe Fanden, naar hand ved voris nye Prophetinder eller Diefuelinder gaar de grofue hesselige Synder forbi oc taler alleene om de udvortis prackerj paa Huer oc Hatte, oc Sko oc dislige. Alle de Obenbaringer, som taler ickun fornemmeligen om det udvortis, mand hafuer i Noder oc

Klædedract (som mand veed nu saa megit aff at sige alle-
 vegne, om Sko, om Hosebonde, om Krafuer, Huer, Hatter,
 Folder, Borer, Snorer, blaa Stifuelse oc mere saadant),
 huilcket er altsammen uden for Menniskens Hud oc Kiød,
 uden for Hu oc Hierte, det er altsammen Dieffuelens Spø-
 geri, enten hand skiuder de løgnactige Dieffuelens Lemmer
 det i Hiertet, saa at løbe omkring oc prædicke der om,
 eller oc hand met nogen Siun sig obenbarer: huilcket her
 aff klarligen er at mercke. Thi først da kommer saadan
 Poenitentz Prædicken aldeelis intet ofuer eens met de gamle
 Propheters Poenitentz Prædicken, huilcke vi vide aff Guds
 Aand at være dreffne oc raadde. Thi uanseet det er uden all
 Disputation stor synd, den ofuerdaadighed som begaais met
 Klædedracten, baade iblant den ene oc anden stat, saa
 skal vi dog det acte, at der tales ved saadanne Folck om
 de Klæder undertiden, som nu i mange Aar haffuer været
 en Lands seed oc skick oc ere paafunden for mageligheds
 skyld, som til Exempel: De Sko, mand bruger nu, haffuer
 været brugelige moxen i 30 samfulde Aar, oc det offuer alt
 Landet etc. At it Menniske klæder sig met Pract offuer
 sin stand, enten udi Materien eller udi Noder, oc søger
 der met nogen singularitet, at hand kand hafue noget
 synderligt for sig selff, det er vist Gud mishageligt, oc
 synd for hannem, som hand vil straffe: fordi saa det kom-
 mer af it stolt oc it hoffærdigt Hierte, der icke kiender sin
 Skabere, forstaar sig icke derpaa, hurledis all tingister staar i
 hans Hender, oc derfor icke ydmyger sig for hannem: det
 kommer aff it foractelig Hierte imod andre Mennisker, oc
 er en tilskønding met forargelse til andre groffue Synder,
 til Letfærdighed, Gierighed, Wretfærdighed, andris forhaa-
 nelse etc. Den Ofuerflødighed derfor saa vel som usta-
 dighed i Klædedracten, at vi neppe kand holde en manier
 i to eller tre Aar, den forstaa vi vel syndig at være for-
 uden Fanden oc hans Propheters Prædicken: Men vi skal
 det acte der hos, at den Synd er icke alleene iblant os,
 lige som vi ellers vare gode i alle andre Stycker, oc torde

icke frycte for nogen Guds Vrede, om Klæderne vaare ickun anderledis dannet: Det er icke alleene vore Klæder, som fortørner Gud, vaar der intet andet ont, oc vi vaar ellers gode oc fromme, voris Klæder holt Gud os vel tilgode, det de vaar end ti gange galner oc præctiger end som de ere. Derfor uanseet Propheterne taler vel der om, saa taler de dog ganske spaarsommeligen derom som om det, der mindst hafde paa sig. Men de lader det slet intet bliffue ved Klæderne, men gaar fornemmeligen i stycke viis til de groffue Laster oc dødelige Synder hos de Mectige oc Store, saa vel som hos ringe stands Personer. Esaias, Jeremias, Amos oc de andre Propheter de prædicket icke fornemmeligen om en Bunde Skræders Krafue eller om Borgerskernis Halsklæde oc Huer eller om affsatte hullede Skoe eller rønckede Skiørte etc. Men de taler om Førsterne aff Sodoma oc Folcket aff Gomorrha, Es. 1. Item huorledis de Mectige i Landet holder felligskab met Tyfuene, fordisaa de tager Skenck oc Gafue for Synden, oc lader saa Tiufue oc Horer, Hoerkarle oc Skielmer gjøre alt, huis dem lyster. Item huorledis de Mectige trycker de Fattigis Hofuit ned i Støfuen, Amos 2. Item huorledis mand gjør dyre tid i Landene, oc de som hafuer Kornet mager det saa, at de Fattige maa kiøbe Skælden lige saa dyr som Kiernen, Amos 8. De taler om Druckenskab fra Morgen til Aften, Es. 5. De taler om Horeri oc Løsactighed, Amos 2. De taler om Rættens forkrenkelse, om Falskhed oc Bedragerj, at den ene kand icke lide paa den andens Ord, Mich. 7. De taler icke fornemmelige om Klæder at skiere synder i bedrøfulige Tider, men at riffue det onde Hierte i stycker, som met utuctigheds, hads, vrædis, hefngierigheds, misundelsis oc afvinds Noder er besæt, Joel 2. De raaber icke fornemmeligen: toer eders Klæder met anden Sæbe, oc rens dem fra blaa Stifuelse, men Esaias rober Cap. 1: Toer eders Hænder oc rens dem dennem fra Blod, oc Jeremias rober Cap. 4: Rense dit Hierte, Jerusalem, oc lad icke de onde Tancker saa lenge bliffue hos dig, oc megit meere

saadant. Derom prædicker Propheterne, oc det stryger de igiennem fra begyndelse indtil Enden, uden nogen Persons anseelse: Men met Klæderne ere de suarlig sparsommelige, oc naar de taler om dennem, da gjør de icke den forskiel, som voris Prophetinder, talendis alleene om gemeene Stands Klæder, men Esaias Cap. 3 oc Ezech. Cap. 7 taler om dennem, som pranger met Klænodier oc Smycker, med Æddelsteen oc Pærler, huilcket icke hører til gemene Folck. Sophonias ganger oc til dem i Kongernis Hus, Cap 1. Christus siger Matth. 15: Huad som gaar igiennem Munden det forurener icke Mennisket, men det som ganger ud igiennem Munden aff Hiertet: Lige saa er det her, huad der henger uden paa Mennisket, det vanhelger hannem intet for Gud, oc besmitter hannem intet, var icke det ureene Hierte, de ureene Hender, Tunger, oc andre Lemmer, der hos vaar Hiertit icke saa braagit aff den gusten niid oc afvind, den røde Vrede, den blege letfærdighed, den forsyllede gierighed, den forgylte ærgierighed, den blodige Klammer oc Trætte, den kolsorte Falskhed etc. Gud skulle nock være til freds, huor braaget klæderne vaar, baade paa den ene oc paa den anden, om alt det andet ellers var got oc foruden synd.

Dernest kand mand oc deraff kiende, at det er en ond Aands Verck, effterdi de saa stemmer ofuer eens met de falske Propheterinders beskriffuelse, om huilcke Ezechiel siger Cap. 13, At de syer Puder under Folckis Arme, oc under deris Hofuet, til at fange deris Siele. Dette er voris Prophetinders rette beskriffuelse, det udvortis rense, oc det indvortis at gaa forbi, Myggene oc de smaa Synder paa Klæderne at see igiennem fra Top oc til Taa, men Elephanterne oc de heslige grofue Synder, som begaaes met uretfærdighed, ubarmhertighed, Falskhed, at lade Mennisken nedsluge oc fordøye; Ofuer huilcke effterdi Christus hand rober vee, saa vide vi oc, at saadanne Predicker drifuis icke aff hans, men aff Diefuelens Aand. Endnu for det Tredie, da bør oc alle de Tegn oc Oben-

baringer, som skeer for de Eenfoldige personer, huilcke icke selff forstaa sig paa Gud oc Fanden, oc formaa icke at lære sig selff, at vere os suspect oc mistenckt som it Diefuels verck. Oc det af den Aarsag, at den sande Herre Gud, som lader prædicke poenitents for Mennisken, hand siger selff Amos 3: Herren skal icke giøre nogit, hand jo skal obenbare sin hemmelighed for sine Tienere, Propheeterne. Oc det udviser den gandske Propheternis Historie, huorledis Gud hafuer alt obenbaret sig for dennem, oc befalet dem sin Villie at forkynde for andre, som kunde lære andre. Thi vil Gud obenbare oc lære os noget, da gifuer han oc dennem, som hand lader see Tegen, vist først selff baade Viisdom oc Mund, Exod. 3, Jer. 1. Derfor de Personer, som icke kand lære sig selff, huem vil være saa tobelig oc tencke, at Gud skulde ved dennem vilde lære andre. Saa viit kand vi derfor giøre forskiel paa Guds oc Diefuelens Tegn, Siuner oc Røster, at male os Gud saa oc saaledis aff, Item at gaa de store og grofue Misgierninger forbi, oc predicke i Herrens Nafn om de smaa, ringe; Oc det saadanne Personer at giøre, som forstaaer sig selff huercken paa Gud eller Fanden oc haffuer icke nogen ordinarie Kald, icke heller nogen extraordinarie Forstand, Viisdom oc veltalenhed til at lære enten sig selff eller andre, det er altsammen Sathans spøgerj. Spør nu nogen ad, huad Fanden søger der met, saa er det let at giette, og giøres icke stor Discurs der udi fornøden; Thi disse tuende stycke søger hand: Først efterdi hand det vel veed, at Guds Naadis oc hans miskundelige hielpis tilvendelse staar paa voris Omvendelse fra det Onde, fordi saa voris misgierninger giøre skilsmis imellem Gud oc os, oc hand der hos veed, at ingen slager sig i sit Hierte eller vender sig fra sin ondskab oc siger, Ah huad haffuer jeg giort, Jer. 8, førend hand kiender, det er ilde giort, oc forstaar Guds Vrede derfor at være optent. Saa søger nu Sathan dette fornemmeligen, at hand kand forkogle oc forblinde voris Øyne, at vi icke skal blifue de

store Cameler var oc kiende oc hindre de blodige grofue misgierninger, men lade dennem gaa frjt igiennem; Oc aabenbarer ickun de smaa Myg synder, Matth. 23, paa det vi skal alleene vende voris Øyen oc Tancker til deris affskaffelse oc midler tid holdis sickerligen oc sødeligen udi de dødelige Synder. Der udi veed oc Dieflen voris art oc sind oc veed mesterligen at lempe sig der efter. Thi Bonden oc andre fattige enfoldige Folck, Kierlinger oc Staadere oc dislige, huilcke mest berømmer sig nu aff saadan obenbaringer, de hafuer icke megit aff denne udvortis pract, icke fordisaa deris Hierte er saa reent, at de jo gierne hafde den, men som Comicus siger: Hæc si neqve ego neqve tu fecimus, non sivit ægestas facere nos, det er: Formaade de det, saa hafde de det oc: Men midler tid ere de fulde aff klammer, trette, falskhed, bedrerie, meneed, Guds hellige Nafns misbrug, hycklerj, trol-dom, signen oc manen, løsactighed, æreskenden, bagvaskelse, oc misunder alle andre deris Stand oc formue, oc i alt dette behager de sig saare vel. Dette veed Fanden, saa veed oc hand at lempe sig der efter, oc gaar saa alt dette forbi, oc taler ickun om Klæderne, at hand kand holde dennem i Snaren oc indbilde Bunden oc Kierlingen oc deslige Folck, at naar de hafuer ickun ingen ny Kiøbsted Klæder, men gaae udi deris graa Vennicke oc Palter, saa har Bunden ingen synd der aff, at hand bander oc suer ved huer andit Ord, at hand kiøber oc lader sig kiøbe til imod sin Samvittighed til Tinge at suære en falsk Eed, sin Næste til skade oc fortræd, oc forsuerer baade Siel oc salighed. Naar hand ingen ny Noder hafuer, saa meener hand, at det er ingen Synd, den falskhed, suig oc skielmerie, hand bruger met sin Tiende at forsnelles Guds Ords Tienere deris Deel fra, Item den ulydighed, foract oc Falskhed, han bruger mod sin Sielsørgere undertiden end ocsaa under Afløsning oc Sacramenterens meddelelse. Lige saa lemper Dieflen sig efter de andre hos dennem, som betyde noget, baade Geistlige oc Verdslige, hand veed nock,

huad en huers Embede udkrefuer. Som er at giøre Syn-
den mindre oc suecke de ugudeliges Arme, oc rense Lan-
det fra sin Blodskyld, de Geistlige met det Guds suerd,
de hafuer i Munden, de Verdslige met det Suerd, de fører
ved Siden, Rom. 13. Her er det icke utroligt, at der jo
nu som i Propheternis tid findes end iblant de Gode iblant
Lærere de, som spaar for en Haand fuld aff Meel, for Korn
oc Most, oc syer Pudens under de Veldigis Arme oc stry-
ger de store Synder ofuer met Kalcken for dennem, som
gifuer dennem nogit, Mich. 3, Ezech. 13 oc 22. Iblant
Øffrigheden de, som ere aff den Orden, der tager Gafuer,
Es. 1. Oc lader de Fattiges Blod findis paa deris Klæder,
Jer. 2. Fordricker de blodige Synders bøder, Amos. 2,
vredis ved Guds Ord Tieners fritalenhed. Her veed oc
Sathan, huorledis en huer haffuer lyst til at være und-
skyldet oc holdet for reen, huorledis en huer er actet
som Herodes, der hørde Johannem gierne skielde paa Pha-
riseernis oc de Geistliges hycklerie oc kalde dennem Øgle
unger: men vredis ved hannem, der hand vilde icke tie
met uretfærdighed, Tyrannie oc Blodskam: Mangen er,
som udi Klædedragten holder sig neppe oc sparsommelig,
oc end det vel undertiden icke aff nogen devotion, men
en deel af karrighed, en deel vel aff indvortis Aandelige
hoffærdighed, holder sig oc vel uden anden ofuerflødighed,
men midler tid er deris Øye ont, fordisaa Gud er god
imod andre ringere stands Personer oc misunder Geistlig
oc Verdslig, at de haffuer andet at dricke aff end Tre oc
Leer, at de hafuer meere end de kand opæde: At huer
mand er icke dennem trengt, fortryder, at det gaar nogen
vel uden dennem selff, lader Camelet gaa igiennem oc
syer Myggene etc. Naar nu disse Dieffens Sendebud kom-
mer under himmelske Sendebuds skin oc straffer Klæderne
aleene, saa behager det dennem all vel, Præsterne at de
kand lempe sig effter Tilhørernis begierlighed, oc hafuer icke
behoff at fortiene utack met de groffue Synders straff, Til-
hørerne, at deris syndelige Idret dennem effterladis oc bi-

leggis. Men der met holder Fanden dennem varm i de groffue fordømmelige Gierninger, at ingen tencker til at prøfue sit Kald oc Lefnet effter det sande Guds Ord. Dette er det ene Styck, som Fanden søger oc icke uden Fruct.

Det Andet er dette: effterdi Guds Aand taler langt anderledis derom, oc driffuer retsindige, iffrige Guds Ords Tienere, huilcke vel endnu paa denne Dag opfyldes met Guds Aands frimodigheds Forstand oc Kraft at forkynde Jacob sin Synd oc Israel sine Misgierninger, Mich. 3. See saa exciterer Dieflen oc under dette samme skin Had, Vrede, Affvind, forfølgelse oc foract imod Ordens Tienere, Thi huad skulde Folck acte huad de siger, hafuer de dog Engler, som predicker for dennem langt anderledis, det er jo ickun Huer oc Hatte oc Skoe etc., som Gud hand laster, huad hafuer de andre Skiendegieste da behof at udskielde Folcket, mand skulle lere dennem nogit andit etc., det, siger jeg, søger Fanden effter, at hand kand giøre dennem forhadet oc foract, eller affskaffe dennem, som met Ifrighed drifue Guds Ord, fordi da har Sathan vondit spil.

Naar vi saaledis examinerer voris nye Propheter oc Prophetinder oc herlige Siuner oc Himmelske Obenbaringer, saa kand vi nock kiende, huad Haar de ere aff, oc skionne paa Dieflen fra Gud: paa huilcket vi vist bør at beflicte os, at vi kand lære at kiende Aanderne, Joh. 4. Thi huilcken Aand, der anderledis prædicher om Synden oc Guds Vrede end Propheterne hafuer prædicket, den Aand er icke aff Gud, men aff Sathan, i huor hellig oc herlig den stiller sig her frem». — Hvad de mange Syner angaaer, hvorom hver Mand vidste at berette, da advarer Jersin imod at fæste Lid dertil; thi dersom Nogen havde været forrykket til Himmelen og seet Gud, da maatte man vistnok antage, at det ikke var gaaet ham anderledes end det fordem gik Pavlus, saaledes at hvad han havde seet, det var uudsigelige Ord; og med Hensyn til de mange Fortællinger om, at den eller den havde seet Guds Engel

som en Gaas eller som et Ansigt med Hænder og Fødder o. s. v., bemærker han, at det stemmer aldeles ikke med de «*masculis et heroicis angelorum apparationibus*», hvorom der findes Beretninger i Skriften¹). Skjøndt han saaledes er mest tilbøjelig til at antage, som han siger, at «mestdelen er Løgn» af hvad der berettes, mener han dog, at det er muligt, at Noget saadant kan være hændet de Enfoldige, og idet han gaaer ud fra denne Forudsætning, giver han til Slutning en Anvisning for, hvorledes man skal bruge de mange Syner og Tegn som Tugtemidler til Frelse og Salighed. Særlig dvæler han ved de Misfostre og Vanskabninger, hvorpaa hine Tider synes at have været forunderlig rig²). «Er det vanskabte Foster», siger han, «saaledis danet, at det feiler paa sine naturlige Lemmer eller paa deris naturlige Orden oc sted, som det kand være uden Øyen eller met it Øye uden for sit rette sted, uden Hofuit som it stycke død Kiød, uden Hender eller Fødder etc., Saa gjør vi ret, at vi legger det saaledis paa Hiertet, tenckendis, Gud viser os den Vanskabning udi os selff. Den feil oc mangel, at vi hafuer icke Øyen, som vi borde hafue, der met at see oc skønne paa hans Godhed oc paa voris egit Lefnit, vi haffuer icke Ørne til

¹) Det er i Øvrigt ikke uden Interesse at bemærke, hvorledes den omtalte Beskrivelse af Guds Engel som et Ansigt med Hænder og Fødder, vistnok ikke tilfældigt, minder om de Englebilleder, som findes f. Ex. paa Stolestaderne i flere gamle Landsbykirker.

²) N. M. Petersen har samlet flere Beretninger om disse Misfostre og Vanskabninger i sin *Literathist.* III, S. 194—95 (første Udgave). Selv om de fleste af disse Beretninger ere opdigtede, gjælder det dog ikke om dem alle. Disse Fremtoninger høre med til at udfylde Billedet af hin mærkelige Opløsnings- og Gjæringstilstand, under hvilken de fremtræde, og de have i denne Henseende en Betydning, som ikke maa oversees. De staa som Vidnesbyrd om den hemmelighedsfulde Forbindelse, der er imellem Skjævhederne i den aandelige og den legemlige Livsudvikling, og kunne tjene som Bidrag til Belysningen af den aandelige Diætetiks Betydning.

hans Ord, vi ere uden Hofuit, uden Hierne oc Forstand, intet forstaaendis ret om Gud eller om os selff. Vi ere uden Hender oc Fødder som it død stycke Kiød, aff huilcken Gud ingen Tieniste haffuer: Tencker saa der hos, at Gud truer i lige maade at forsamle voris Lemmer for Synden skyld, at vi skal selff blifue tilrede uden Hofuit oc Hender, oc Gud skal tage baade caput oc caudam aff Landet, som det staar Es. 9. Er det saaledis danet, at Meniskelige Foster haffuer Bestiske Ansict eller Lemmer, som det oc er seet, da udlegger vi det ret i den meening: At Gud der met paaminder os om voris Bestiske ufornuftige Lefnet oc Guds tieniste: At vi ere som Heste oc Mul Esler, huilcke Gud vil legge Bitsel i Munden, Psal. 32; haffuer det flere Lemmer, som dobbelt Arme, Been, Øyen, Hoffueder etc., Saa lærer det os som Skrifften taler, at vi ere *δυσψυχοι*, Jacob 1. Det er, det prædicker for os paa Guds vegne om den store falskhed oc underfundighed i Menisken, at mand haffuer en Siel, it Hierte oc en Mund at loffue oc tale got met oc en anden at giøre ont met etc. Er oc noget andet unaturligt oc usedvanligt tilvoxen (som mand taler om anvoxen Kiød i en Stormhues, Pistolors eller Suerds lignelse, dog der liufues saa meget aff saadant), saa skal vi det saa forklare, at Gud truer for den store Misbrug, der findes met vore Legemer, at straffe dennem met saadan Vaaben, met mindre vi i tide retter voris Legem oc Siele bedre til Guds tieniste, met Syndens oc straffens ydmyge affbedelse». I samme Aand forklarer Jersin alle de øvrige Tegn og Aabenbareelser. Blodregn og andre blodige Tegn skulle minde om Folkets blodige Misgjerninger og om Christi Legems og Blods Misbrug; Klager og Veraab i Luften betegne de Fattiges og Undertryktes Raab om Hævn og Herrens Suk over Folkets Synd. Sværd, Krigshære, Flaader o. s. v., som vise sig paa Himmelen, skulle minde om, «at lige saa let, som det er for Gud, at vise os dette i Luften, saa let er det hannem paa Jorden oc lettere, at binde Fahne ved Stangen, at reise

en Krigsmact mod den anden, at huiltze ad dennem paa mange hundrede Mile, Es. 7. Item fordi saa vi fordrister paa den Vern, Gud hafuer sat om Landet met Vanden eller Hafuet, saa lader Gud os see Skibene i Luftten suebendis, at vi skal betencke, det staar Gud letter for at føre dennem i Vandene end i Luftten».

Angaaende Skriften paa Ditlev Hansens Rude i Ribe bemærker Jersin: «Huurledis den skal læsis, oc de ufuldkomne Ord skal suppleris, det kand jeg icke sige, icke heller ligger der stor mact paa, meget derpaa at grunde: thi det blifuer dog altsammen icke andet end gietten. Det vil jeg ønske, at Folck var saa ferdig til at efftertencke noget aff de klare Guds skriffter, som de denne uvisse oc mørcke Skrift hafuer begrundet. Men hurledis vi kand føre os den til nytte, oc huad den meest egentlige siunis at betyde, derom vil jeg sige min meening, oc er nock forsickerit, jeg derudi ikke bedragis. Vi læser Dan. 5 it Exempel ocsaa om en unaturlig Skrift: oc meere end det eene hafuer vi icke i Bibelen. Den Historie er saaledis bekreffuen. Kong Belzazar i Babilonien gjorde sine Øffuerster it stort Gæstebud oc kempedis met dennem udi dricken paa den tid Cyrus hafde beleiret Staden. I sin Druckenskab lod Kongen hente de hellige Kar, huilcke Kong Nebucadnezar hafde taget aff Herrens Tempel i Jerusalem, oc drack aff dennem met sine Øfuerster, Høstruer oc Medhøstruer: Oc de lofuede oc prisede deris Sølf Guder oc Guld Guder, den sande Gud til spot oc vanære, af hues Tienestes Kar de drucke. Som dette skeer, oc de ere paa det lystigste, saa bliffuer Kongen var en Haand alleene, som it Menniskes Haand, paa Veggen, tuert offuer for Liusestagen, som drager nogle Bogstaffuer: hur offuer hand bliver heel forstøret. Den Skriff kunde huercken Kongen eller nogen aff de Babilonier læse oc forstaae. Omsider kom den gammel Dronning ind oc gjorde dennem undervisning om Daniels forstand, huilcken strax blef hent, oc læste oc fortolkede Skriften, dog

dennem til liden glæde. Naar vi nu acter ald leiligheden i denne Historie, saa skal vi nock befinde, huorfor Gud kaster Kongen oc hans Folck saadan en Skriff for, som huercken de selff eller nogen aff deris Vise viste at læse, forstaa eller forklare. Kongen oc hans Babilonier, uanseet de vare Hædenske, saa vare de dog icke saa slet aldelis Hedenske, at de jo viste noget aff den sande Gud, som i Juda var bekient, at sige. Thi Daniel, der hand forklarer Skriften, da kaster hand Kongen dette for, at hannem icke var uvitterligt, huorledis det var hans Her Fader eller Farfader, Kong Nebucadnezar, tilforne gangen: huilcken Historie hand saaledis fremdrager, at han klarligen giffuer tilkiende, at den hafuer været tilhobe føyet met megit aff den sande Guds kundskab met en deel aff Jeremiæ Spaadomme oc andre Guds Folckis Historier. Hand giffuer oc Kongen det at betencke, at det hafuer hannem selff nock været vitterligt, huorledis han selff Daniel da var antagen oc hørt til Hoffue i Nebucadnezars oc Evilmerodaels Regimente. Deraff erfaris, at Kong Belzazar oc hans Folck ere affaldene paa de Tider fra den kundskab om Gud oc den devotion, som haffuer været i Kong Nebucadnezar effter hans restitution: oc haffuer intet actet den klare Skriff, som Daniel visseligen tilforne hafde giort bekient i Landet oc i synderlighed til Hofue. Er oc at see der aff, at Daniel hafuer været slet forgiet i de Dage: thi hand icke alleeniste er fra Hofue, men hand er saa forglemt, at ingen veed aff hannem at sige, førend den gammel Dronning kommer i Sallen oc begynder først at recolligere hans ihukommelse: Saa maa mand met Løcte oc Lius lede hannem op i staden. Der saadant Ord, som skrefuet var klarligen, oc kunde læsis oc forstaais, intet actedis, Daniel icke heller oc hans lige, som det kunde forklare ved den høyeste Guds Aand, saa sender Gud dennem en anden uleselig oc uudtydelige Skrift her frem, huilcken betyde dennem icke ret mögit got. Denne Skrift blev sent til vantro Folck. Naar vi det acter, saa feiler vi intet, om vi det ocsaa for vist holder,

at saadan Skriff hos os icke heller betyder megit got: Thi dersom Gud vilde giffue os nogen anden gode Raad oc undervisning end det vi hafuer i hans Ord, da hafde hand vist ladet skrifue det saaledis, at vi det baade kunde hafue læst oc forstaaet. Derfor gjør vi best, at vi tager denne Skriftis udtydning aff den Skriftis forklaring, som Guds Ord hafuer obenbaret. Vi hafue it Ord aff Gud, oc det vide vi er Guds Ord, oc det berømmis i Skriften, at være skrefuen».

Jersin paaviser derefter igjennem en længere Udvikling, at dette Guds Ord icke er skrevet «i flydendis Vand, som strax slager sammel igien, at mand kand icke see, huad Lineamenter der udi er dragen, icke heller paa noget skrøbelige Glas, som letteligen brydes»; thi Lovens Ord skrev Gud i den haarde Steen, at de skulde derefter staa urokkelige som den faste Klippe, og Evangeliet, som blev prædiket ved Guds Søn selv og stadfæstet ved store og mærkelige Gjæringer, «saa at vi ere nok forsickrede, det at være Guds Ord», det er skrevet ikke allene paa Papir og Pergament, men ogsaa paa Hjertets Kjødtavler «ved den levendis Guds Finger, som er den Hellig Aand». Han minder om, at dette Ord findes endnu, saaledes at Enhver kan tale, læse og forstaa det, og at Djævelen aldrig hidindtil har formaaet at tilintetgjøre det, skjøndt der ingen Tvivl er om, «at den omkringløbendis oc allevegne vandrendis Aand veed jo vel, huor alle Exemplaria oc Affskrifter hafuer været tilforn oc er endnu i den gandske verden, oc det var hannem en ringe umage dem at giemme oc bortrømme, dersom hand ellers for Gud motte». Han slutter derefter Afhandlingen, idet han anvender Udlægningen af Dan. 5 paa den mærkelige Skriff, der havde sat Ribe By i saa stor Bevægelse. «Om alt dette», siger han saaledes, «vil Gud paaminde os met denne forvende, forstumlede, ulæslige, uforklarlige Skriff i Vand oc Glas, at vi skrifue hans fuldkommen læslige, klare, faste Ord i vand, oc acter det ickun ved Glas frem for det andet prackeri i

Verden, saa dog det er den dyrebariste Perle oc Skat, Matth. 13. Item at vi læse oc forstaa det ickun halft oc acter en ringe tingest om dennem, som os det kand fuld forlæse oc forklare, oc ved huilcke Guds Aand vilde skrifue det i Hierterne, dem foracter vi som Vand oc Glas gemenligen; oc holder dem ickun for halffue Folck, som haffuer ickun halff Forstand, Lige som Propheterne i deris tider vare ickun actet for halff vise oc fuld galne eller rasendis, 2 Reg. 9. Derfor truer Gud ocsaa nu fremdeelis met saadan skriff, at hand sielf vil hiemsöge Landet saaledis, at i steden for det fuldkomne klare, oprictige, vel udtydelige, Ord, som er skrefuit i Steen, fast oc uryggelige, skreffuet ved Guds Aand, som er sandhedsens Aand, paa huilcket vi maa lide, at om end skönt Klipperne oc Biergene forgick, saa skulle dog icke hans Barmhiertighed der udi skreffuen borttagis, Es. 54. Istæden for det Ord, siger jeg, som er dyrebarer end alle Verdens skatte, vil hand giffue os it Ord igien, som skal være skreffuen met halffue Bogstafuer oc Ord, som skal være os baade ulæselig oc uden Forstand, at vi skal aldrig tilfulde kunde naa oc forstaa Guds Vilie oc voris saligheds Forstand der aff, som skal hafue sit Fundament i det skrøbelige Glas, at vi skal aldrig kunde hafue nogen vis, sicker, fast tro, trøst oc tillid deraff. Men det skal bryde for os, naar vi haffuer best behoff at flytte os der ved, oc efter Glassens Natur føre os styckerne eller Splinderne i Hierter oc Hender met smerte, som der talis om den Ægyptiske Rörstaff, Es. 36. Som skal være skreffuen i Vand, at det skal strax udeskes baade for Gud oc for os sielff, som det i Vandet er skreffuen. Oc saa omsider føre offuer os de store Vand, icke alleeniste de Timelige bedrøfuelsens Vand, men oc Belial Becke oc Helfuedis Floder. Huilcket altsammen tyder hen paa den Papistiske gammel Lærdom, som vi haffuer haft her inde i forðum tid. Saaledis truer da Gud der met at tage det visse Ord bort oc gifue os it uvist Ord igien, fordi vi omgaais icke anderledis met det visse

Ord. Oc udi den meening udtyder vi oc best uden Fare oc sandfærdigst den hendelse iblant os, at Sathan instigerer saa mange taabelige oc halffvittige Quindfolck til at spaa oc prædicke oc lære os, huad synder vi ska! affskaffe, huorledis Gud formildis, huordan det staar til i Himmerige. Thi det er en atvarsel oc trusel, at fordi vi acter icke oc lyder, som det sig burde, paa det forstandige Guds Ord, oc de fuldforstandige Ordens Tienere, saa skal Gud tage dennem bort, eller tage Forstanden fra dennem, oc gifue os saadanne halffvittige og fuld galne Prædicanter igien, som icke selff skal forstaa, huad det er de lærer, meget mindre andre. Thi den Forklaring giffuer os Guds Ord udtryckeligen, Es 57, 29, Ezech. 3, Amos 8. Saadant er tilbørligt oc nytteligt i forbemelte oc dislige hendelser at betencke. Gud hafuer gifuit os sit Ord at ofuerveye Dag oc Nat, oc lofuet os der paa ald Velsignelse. Men vi holder os helder til Kierling sladder oc snack oc andet Aberi, oc vender større flid paa unyttige, forfengelige tingster, som saa snarlig som Vandet forflyder oc saa hastig som Glasset brydis. Huilcket vi erfarer aff det samme Exempel om skriften oc aff det tilløb, som de Sathans Prophetinder haffuer. Derfor gjør vi allersickerst aff de forbemelte Fundamenter forbemelte Forklaring oc udleggelse. Efter den Forklaring gaar vi uden ald Fare. Thi enten den Skrift oc de Prophetinder ere kommen aff Gud eller Fanden, saa tiener de os imod Dieflens intent til Salighed: Naar vi lader os opvecke til at affbede voris forseelse, vi haffuer met hyckleri oc stiffhed bedrefuet imod Guds Ord, oc til at acte, ære, høre, lyde det met al underdanighed, oc forbinde voris Hierter oc Sands til det meere end til andre uwise oc unyttig Lærdom. Thi ellers skal vi vide, at Sathan søger oc det met sine obenbaringer dismere paa Dommens Dag alt undskylding at betage os, i det vi hafuer mere hans Fabel oc snack oc uvisse spøgeri end Guds sande salige Ord efftertenckt, effter den comparison, som Christus gjør i sin Tid imellem sig oc Jonam, Jøderne oc

Niniviterne etc, Matth. 12. Summen oc meeningen er denne. Det er icke for voris dyds skyld vi haffuer saa mange Tegn. Thi tegnene ere for de vantroendis, siger Paulus. Oc Christus, Matth. 12, siger, det er en forkeret oc hoeractig Slect, der nu vilde søge Tegn. De Tegn er oc en varsel der til, at Gud hafuer slaget Fanden noget løs oc vil giøre det meere. Men naar vi bruger dennem til den ende, som sagt er oc vender altingist til voris forbedring imod Gud, saa blifuer vi ubedragne«.

Jersins Afhandling »om Mirakler og Tegn o. s. v.« er det første i Rækken af hans religiøse Skrifter, og den Omstændighed, at den er rettet imod ganske særegne Misvisninger indenfor det religiøse Liv, maatte være en Opfordring til at skjenke den en mere udførlig Omtale. Medens nemlig Grundtonen i hans Prædikener ikke var væsentlig forskjellig fra den, som vi møde i de fleste Opbyggelsesskrifter fra denne Tid, for saa vidt som de ere fremgaaede under Paavirkning af den arndtske Retning og af Veigelianismen, og medens det derfor ogsaa af denne Grund er vanskeligere, at paavise hans ejendommelige og selvstændige religiøse Standpunkt igjennem disse Prædikener, træder derimod hans dybe psykologiske Blik, hans sikre og klare Omdømme og hans mærkelige Aandsmodenhed saa meget desto klarere frem i denne Afhandling, fordi hans religiøse Livsankuelse deri kommer ligesom til at staa sin Prøve, idet den finder sin Anvendelse overfor en Retning, der ligger udenfor Tidens almindelige religiøse Livsforhold. Hvad hans Prædikener angaaer, da begyndte han allerede, kort efter at han var bleven Biskop i Ribe, at sammenarbejde dem, for at udgive dem til Vejledning for sine Præster og til Trøst og Opbyggelse for enfoldige Lægfolk. Han fuldendte den første Del deraf 1632 og udgav den det følgende Aar i et lille Skrift, som han kaldte: »Vera via vitæ: En rictige vey, som fører til det evige Lif«. Men da den sidste Del først udkom efter hans Død,

og da disse to Skrifter dog nærmest maa betragtes som et samlet Hele, ville de blive omtalte i et senere Afsnit.

Jersin havde endnu ikke naaet sin fulde Manddomsalder, da hans stærke aandelige Kampe allerede havde nedbrudt hans Legemskræfter. Med den legemlige Svaghed fulgte der en forunderlig Uro og Pirrelighed, og de dybe aandelige Anfægtelser, der aldrig ganske havde forladt ham, synes ogsaa at have indfundet sig hyppigere og stærkere end tilforn. Han blev saaledes engang, da han kjørte paa Visitats, pludselig greben af en heftig Angst og følte sig saa blottet for Trøst, at han maatte bede sin Kudsk om, at sige sig et beroligende Ord, hvorpaa denne svarede: »Kjære Herre, saa elskede Gud Verden, at han hengav sin enbaarne Søn, paa det at hver den, som troer paa ham, skal ikke fortabes, men have det evige Liv«. Da blev Jersins matte Sjæl opfyldt med en saadan himmelsk Glæde og Trøst, at han tog disse Ord til sit Valgsprog, og i hans Gravskrift siges der, at disse Ord vare de sidste, han taledede, før han døde¹⁾. I sine tidligere Aar havde han derimod haft et ganske andet Valgsprog. Foran i sin Ordinants har han nemlig skrevet paa Hebraisk: »Bøj mit Hjerte, Herre, til din Lov og ikke til uretfærdig Vinding« — en Erindring fra Psalme 119, 36. Det er ikke uden Interesse at sammenstille disse to Valgsprog, hvori Lovens strenge Røst mødes med Evangeliets milde, trøstefulde Forkyndelse om den evige guddommelige Kjærlighed, fordi vi

---

¹⁾ Maaske var det den Trøst, som han havde fundet hos sin Kudsk, der faldt ham i Tanken, da han nedskrev følgende Ord kort før sin Død: »Og skal ingen her foracte en andens Tienniste i dette stykke eller tæncke: Ja huad skulle jeg klage min Angst for den eller den? Jeg haaffuer værilt self langt Vijsere oc Forstandigere end hand tilforne. Kand jeg icke trøste mig self, da kand hand mindre gjøre det. Thi Gud deler sine Gafuer underlige: Vi bærer saadan en dyrebar Skat i Leerkar, siger S. Pofuel. Saa kand den da, som du anseer ickun for it ringe Leerkar, haaffue aff Guds Aand den dyrebare Trøstens Skat«. Se Troens Kamp oc Seyr, Cap. IX.

deri tillige have betegnet de to Modsætninger, der stedse rørte sig i hans Liv: paa den ene Side denne forunderlige rastløse Higen, der ikke lader ham finde Hvile, fordi han aldrig kan faa udrettet Nok, ret som om hans Sjæls Frelse stod paa hans egen menneskelige Kraft, og ikke paa Guds Naades Gjerning allene, og saa paa den anden Side den mærkelige Frimodighed, hvormed han kunde trøste sig selv og Andre, naar han igjennem en inderlig Bøn havde vundet den fulde, faste Forvisning om, at Frelsen staaer paa Troen allene, og at Guds Kraft fuldbyrdes i Skrøbelighed. I Anfægtelsernes tunge Timer var det disse Modsætninger, der kæmpede og brødes i hans urolige Sjæl, og han fandt ingen Hvile, førend han i sin sidste Time tilfulde havde lært at forstaa Guds Naades Evangelium om Retfærdiggjørelsen af Troen uden Lovens Gjerninger.

Blandt de mange Udskejelser, Jersin havde at bekæmpe i sit Stift, var der vistnok ingen, der forbitrede denne nidkjære Mand mere end den tøjlesløse Raahed, som hverken frygtede Gud eller Djævelen, og som ikke undsaa sig for at vanhellige Guds Hus eller bespotte Kirkeembedet, og der lader sig netop paavise flere saadanne Udskejelser i Jersins sidste Leveaar. Det berettes saaledes, at Bønderne i Fjaltring, i Vandfuld Herred, 1633 drak, dandsede og øvede allehaande Uterligheder i Kirken, og Folk fra Præstegaarden synes endog at have taget Del deri. Paa samme Tid berettes det, at to Bønder i Medolden, i Løherred, Morten Hjerresøn og Niels Mikkelsen, havde mishandlet Præsten og beskjemmet Kirkeembedet¹⁾. Det lader

¹⁾ Disse Beretninger findes i tre Kongebreve, der dog kun give meget ufuldstændige Oplysninger. Jens Juel fik Kongebrev om Udskejelserne i Fjaltring Kirke og om Præstens Levnet at prøve, dat. Hafn. d. 5 Juni 1633 (Jydske Tegn. VIII. 499). Der omtales, at de havde dandset, drukket o. s. v., og der nævnes ni Kvindfolk, hvoraf de

sig maaske tænke, at Jersin paa Grund af sin tiltagende Legemssvækkelse ikke har formaaet at bevare den fornødne Ro og Besindighed overfor disse Udskejelser, og at Forargelsen derved er bleven endnu større. Men vi kjende kun disse Forhold igjennem en temmelig uklar Beretning, der ikke tilfulde oplyser Sammenhængen. Der fortælles saaledes, at, da Jersin var paa Visitats i Medolden 1634, kom han i Strid med en Bonde og taledede ham haardt til i Anledning af nogle Udskejelser i Menigheden, hvorved man vistnok maa tænke paa de ovenfor omtalte. Begge Parter bleve hidsige, og det gik endog saa vidt, at Bonden slog Jersin paa Øret. Nogle Adelsmænd, der vare forbitrede paa Jersin, toge sig af Bonden og fremstillede Sagen i et falsk Lys ved Hove, og for at forsvare sig imod de falske Beskyldninger, der vare rejste imod ham, maatte han rejse til Kjøbenhavn i Efteraaret 1634. Svag og affæddig som han var, tiltraadte han Rejsen i Begyndelsen af Oktober, ledsaget af sin Hustru og sin Tjenestepige. Den 14 Oktober besøgte han sin gamle Ven, Hans Mikkelsen, i Odense og afrejste samme Dag til Nyborg. Men paa Vejen dertil blev han angreben af en heftig Feber. Klokken Fem om Aftenen kom han til Nyborg, hvor han tog ind til Borgermester Peder Nielsen. Han klagede over heftige Mavesmerter og gik strax tilsengs uden at nyde noget. Da Sygdommen tiltog om Natten lod han den følgende Dag den fyenske Adels beskikkede Læge, Dr. Henrik Køster fra Odense, hente til sig, ligesom han ogsaa mod-

---

tre vare fra Præstegaarden, og otte Mandfolk. Kvindfolkene kom i Tugthuset og Mandfolkene paa Bremerholm. Jens Juel fik Brev om Kanniketjener Morten Hjerresøn i Medolden, som med grove Guds Fortørnelse sig havde forset — han skulde paa Bremerholm, og Henrik Lange til Oldager fik Brev om Kanniketjener Niels Mikkelsen af Medolden, der havde handlet ilde med Sognepræsten og derved vanæret Præsteembedet — han skulde straffes Andre til Exempel. Begge disse Breve ere dat. Kjøbenh. d. 15 April 1633 (Jydske Tegn. VIII, 485).

tog et kort Besøg af Hans Mikkelsen. Han nød næsten Intet hverken af Lægemidler eller af de styrkende Spiser, man fremsatte for ham; Rejsen til Kjøbenhavn havde han opgivet og ventede kun paa, at han skulde kunne komme sig saaledes tilrette, at han kunde vende tilbage til Ribe. Men Smerterne tiltog Time for Time, saaledes at han ofte maatte skifte Seng. Natten imellem den 21 og 22 Oktober blev han ved Midnatstid betagen af en hæftig Angst, under hvilken han fandt Trøst hos Sognepræsten Jesper Hansen, og først om Morgenen Klokken Tre fandt han atter nogen Ro, og bad, at der maatte blive holdt offentlig Forbøn for ham i Menighederne. Den 22 og 23 Oktober laa han stille hen, medens Kræfterne toge mere og mere af, og kun af og til sporede man nogen Uro, der dog hurtig forsvandt. Om Aftenen ankom Biskop Hans Mikkelsen fra Odense, og blev hos ham de følgende Dage; den 24 om Morgenen Klokken Ni meddelte han ham den hellige Nadver og trøstede ham med de Ord: »I kan dog nu vel med Sandhed sige: Er Gud for os, hvo kan da være imod os«¹⁾. Men Jersin svarede Intet og laa stille hen indtil Klokken Tolv, da han modtog Besøg af Præsten Niels Spend fra Sæby²⁾. Her Niels sang efter hans Opfordring nogle Psalmer for ham efter Anders Areboes Oversættelse, og Jersin følte sig saa opbygget derved, at han selv begyndte at

¹⁾ Hans Mikkelsen skriver i sin Dagbog: »D. 14 Octobr. Divertit ad me Episcopus Ripensis cum uxore, tendens Hafniam. — In via Neoburg. febris correptus est. D. 15 Octobr. Profectus sum Neoburgum. Ibi offendi Episc. Rip. ægrotantem ideoqve, omisso itinere, domum redire nitentem. D. 16 Octobr. Domum redii. D. 23 Octobr. Neoburgum subito accessitus sum, ubi Episcopum Ripensem lethaler ægrotantem deprehendi. D. 24 Octobr. Sacram coenam ipsi porrexi«.

²⁾ Niels Spend, en Søn af Præsten Kristen Spend i Understed, blev 1629 Præst i Sæby. 1642 udnævntes han til Præst ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn og blev Aaret efter Magister († 1664). 1647 udgav han en lille Bønnebog til Brug for Bremerholms Menighed, hvori vi finde mange af de nubrugelige Kirkebønner.

syngte Psalmen: »O Herre, frels mig og døm mig Sag«, som han sang til Enden med Niels Spend. Dr. Køster tog derefter Afsked med ham, da der ikke længere var Haab om Helbredelse, og Jersin laa siden stille hen, idet han af og til lod de Tilstedeværende syngte for sig; saaledes maatte hans Tjenestepige syngte en Samtale imellem Christus og en troende Sjæl: »Om at tage Christi Kors velvilligen paa sig«. Natten imellem den 24 og 25 Oktober begjærede han at blive flyttet ind i et andet Kammer, og efter at han atter var kommen tilsengs, blev han betagen af stærke Anfægtelser, som han søgte at overvinde ved Psalmesang. Han glædede sig især ved den rige Trøst, som han fandt i det andet Vers af Psalmen: »Alleneste Gud i Himmerig«, og i en inderlig Bøn lovede og prisede han sin Gud, fordi han havde aabenbaret sin uendelige Kjærlighed til sine Børn, idet han hengav sin enbaarne Søn til Frelse for hver den, som troer, og han takkede ham, fordi han havde beskikket ham til at forkynde Frelsens Budskab iblandt sit Folk. Dette var Jersins Svanesang. Klokkeren Sex om Morgenen, Lørdagen den 25 Oktober, kunde han kun vanskelig tale, og Dødskampen begyndte allerede at indtræde. Da Præsten Jesper Hansen traadte ind til ham og ønskede ham en god Morgen, kunde han endnu svare: »Herren være med Eder«, og da hans Svigermoder, Maria Bertramsdatter, kort efter var ankommen fra Haderslev og kom hen til Sengen, sagde han: »Jeg kæmper nu for det evige Liv«. Klokkeren Ni da Hans Mikkelsen mærkede, at Dødsøjeblikket var nær, faldt han med alle de Tilstedeværende paa Knæ og gjorde hjertelig Forbøn for ham, og imedens han tilraabte ham: »Herre i dine Hænder befaler jeg min Aand«, sov Jersin bort i Herren. Han døde, kun 47 Aar gammel, den 25 Oktober 1634¹⁾.

¹⁾ Hans Mikkelsen skriver: »D. 25 Octobr. Placide in Domino obdormivit. D. 26 Octobr. Redii Othoniam. Scripsi M. D. Cancell. de

Den 4 November samlede Hans Mikkelsen den fynske Gejstlighed i Nyborg Kirke, hvor han holdt Ligtalen over sin hedengangne Ven. Til sin Text valgte han Joh. Aabenbar. 2, 10: »Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give dig Livsens Krone«.

Den 27 November førtes Jersins Lig med stor Højtidelighed igjennem Odense. Ved Kavslunde Kirke modtoges det af Vendsherreds Præster, der ledsagede det til Middelfart, hvorfra det derefter overførtes til Ribe¹⁾. Jersin blev stedt, til Hvile i Domkirken nær ved Anders Sørensen Vedel og Hans Svaning, og over Graven lagde Catharine Outzen en Sten, der nu ikke længere betegner dens Sted²⁾.

---

obitu Episc. Rip. Uxor mea profecta est Neoburgum«. Den Beretning om Jersins Sygdom og Død, der her er meddelt, findes i Biografien foran Jersins tvende opbygg. Skrifter 1738*. Den skyldes Borgermester Peder Nielsen i Nyborg, der vistnok har optegnet den, for at den kunde blive benyttet i Ligprædikenen.

¹⁾ For Hans Mikkelsen havde alle disse Dage været Mærkedage, og vi møde en Række Antegnelser i hans Dagbog, der viser, hvor optaget han var af Forberedelserne til den højtidelige Ligfærd. Saaledes skriver han: »D. 28 Octobr. Scripsit mihi Maria Bertrami vidua de funere D. Jersini Ripas transportando. D. 30 Octobr. Literas misi ad Dn. Præpositos de exequiis Episc. Ripensis. D. 2 Novembr. Scripsi Dn. Præpos. in Vendzherred, ut pastores istius provinciæ comparerent juxta templum Causlundense, deducturi funus defuncti Dn. Episc. Rip. Medelfardiam proximo die Jovis (ϙ: d. 6 November). D. 4 Novembr. Consionem funebr. habui in Exequiis Dn. Episc. Rip. Neoburgi. D. 27 Novembr. Funus Dn. Episc. Rip. per urbem deductum est Medelfardiam cum honorabili comitatu«.

²⁾ Paa Stenen satte hun følgende Indskrift: »Immortali Memorix D. Jani Dionysii Jersini, SS. Theol. Doct., Episcopi Ripensis Religiosissimi, Viri de Patria et Ecclesia præclare meriti, qui post sanctissimos labores, magno sui apud omnes ordines relicto desiderio, Annum agens ætatis XLVII in Domino placide obdormivit. Catharina Outzenia, vidua mæstissima, ipsa demum Conjugi dilecto associari anhelans, Liberique Superstitis M. posuere. Obiit A. C. MDCXXXIV, XXV Octobr. Ultima verba B. D. Jersini: Sic Deus dilexit Mundum etc«. Se Terpagers Inscript. Rip., S. 55.

Iblandt de Malerier af de Ribe Bisper, som findes i Ribe Domkirke, er der ogsaa et, som Traditionen har betegnet som Jersins Billede. Det fremstiller ham som en høj og mandig Skikkelse med mørkebrune, sjæfulde Øjne og med et mørkt, stærkt Haar og Skjæg, der i rig Fylde lægger sig ned over Præstekraven. Over hans Ansigt hviler der et tungsindigt, næsten sygeligt Præg, der dog ikke skjæmmer hans smukke og ædle Træk. I Koret i Bryndum Kirke, i Skadst Herred, fandtes der i tidligere Tid Vægmaleries af de Ribe Bisper, iblandt andre ogsaa af Jersin, men de ere alle blevne overkalkede i Slutningen af det forrige Aarhundrede¹). I »Jersins gudelige Skrifter« fra 1716 findes et Kobberstik, der maaske er taget efter det sidstnævnte Malerie, da det ikke har fjerneste Lighed med Maleriet i Ribe Domkirke. Dette Kobberstik er i Øvrigt yderst slet, det gjør et uhyggeligt Indtryk og maa betragtes som en Mispryd for det Skrift, hvori det findes.

VII.

I et tidligere Afsnit have vi gjort os bekendte med Jersins religiøse Livsanskuelse, og vi skulle kun endnu til Slutningen i Korthed omtale hans to religiøse Hovedskrifter.

¹) I det første Aarhundrede efter Reformationen holdtes Ribe Stifts Landemoder i Bryndum Kirke, hvorfor den prydedes med Bispernes Billeder. Se O. Nielsens »Skadst Herred Kjbh. 1862«, S. 231. Biskop Erik Monrad († 1650) var den sidste Biskop, hvis Billede blev malet i denne Kirke. Men man tør dog ikke deraf slutte, at Landemoderne endnu paa hans Tid bleve holdte i Bryndum; thi allerede fra 1618 afholdtes de to aarlige Landemoder for Ribe Stift i Ribe om Sommeren og i Varde kort før Jul (se foran S. 172, Anm. 1). Men det lader sig derimod tænke, at man, selv efterat Landemoderne vare blevne forlagte til andre Kirker, har vedblevet at lade Bispernes Billeder male i Bryndum Kirke, saalænge der endnu var Rum at udfylde i Koret.

Allerede i de første Aar, hvori han virkede som Biskop i Ribe, havde han begyndt at sammenarbejde sine Prædikerener. Men han naaede, som det tidligere er omtalt, kun saa vidt, at han kunde udgive den første Del deraf, som udkom 1633 og bar Navnet: »Vera via Vitæ: En rigtig Vej, som fører til det evige Liv«¹⁾. Dette Skrift var helliget Barbara Vittrop, som var gift med Kantsleren Christian Fris til Kragerup²⁾. Jersin smigrer ikke. Han helliger hende det ikke som et privat Taknæmmeligheds Tegn, skjøndt han vel kunde føle sig forpligtiget dertil paa Grund af hendes og hendes Mands gode »Affection« imod ham, men som et Vidnesbyrd om den Taknæmmelighed, han havde til Gud for hendes og hendes Huses Forstand paa Guds Velgjerninger og for den sande Guds frygtigheds Øvelse, som daglig opstiger for Gud »endog da at ihukommes for hans guddommelige Majestæt, naar hun og hendes kjære Herre glædes hos ham, paa deres Børn og Børnebørn med stedsevarende Velsignelse, om hvilken kristelige Troes Forstand han daglig beder Gud, at han vil lade den vedblive, forøges og styrkes ved den Helligaand hos dem og deres Børn, som hos enhver Troende«.

Hvad Skriftets Indhold angaaer, da falder det i to Hovedafsnit, hvoraf det første nærmest kan betragtes som Indledning. Det indeholder en skarp og alvorlig Bods-

¹⁾ Vera via vitæ: En rictige vey, som fører til det evige Lif. Det er: Den sande saliggjørendis Jesu Christi Tro, Met sin rette Natur oc Eigenskab beskrefuit. Huorledis it huert Christen Menniske skal oc kand sig der udi forholde, at hand kand, om hand ellers vil, blifue salig, met mindre vmage oc fortræd for Guds Rige, End den Wgudelige hafuer for Helfuede. Beskrefuit Aff Jens Dinnysøn Jersin, D. oc Superint. offuer Riberstict. I Kiøbenhafn hos Melch. Martzan. Anno MDCXXXIII. 8.

²⁾ Barbara Vittrop var Datter af Hans Vittrop og Anna Hvitfeldt til Proendorph og Engestofte. Hun var født 1591 og blev opdragen hos Christian Fris til Borreby. Den 8 Maj 1614 havde hun Bryllup i Roskilde med Christian Fris til Kragerup. Hun døde 1653 og ligger begravet i Sorø Kirke. Se Marm. Dan. I, S. 167.

prædiken, hvori Jersin særlig betoner Helliggjørelsens Nødvendighed og advarer mod den døde Tro, der lader sig nøje med det blotte Kristennavn uden at bære Aandens Frugter i et sundt og sandt kristeligt Liv (Cap. 1), medens han paa den anden Side, for ikke at misforstaaes, minder om, at Frelsen og Saligheden ikke grunder sig paa vore Gjerninger — thi da vilde Maalet være uopnaaeligt; men paa den guddommelige Naade allene. Gud har bestemt alle Mennesker til Salighed, og aabnet dem Adgang dertil ved Troen paa ham og hans Søn Jesum Christum. Dersom derfor Nogen fordømmes, er det ikke Guds, men hans egen Skyld, fordi han misbruger Guds Naade og Jesu Christi Navn (Cap. 2). Udgangspunktet for denne Betragtning søger Jersin i Matth. 7, 21 og i Joh. Aabenbar. 2, 1, ff., og hele Fremstillingsformen minder saa paafaldende baade om Weigel og om Arndt, at man ikke kan tvivle om, at han maa have kjendt deres Skrifter¹). Den anden Hovedpart af Skriftet, der falder i otte Kapitler, lader sig atter dele i to Afsnit, hvoraf det første (Cap. 1—3) indeholder en udførlig Belæring om den guddommelige Naades og Frelses Kjendsgjerninger og om de Vilkaar, paa hvilke de blive Menneskene tildel. Det paavises, hvorledes Syndefaldet og den dermed følgende medfødte Fordærvelse og Elendighed, der gik i Arv til den hele Menneskeslægt, har gjort en Forløsning og Nyskabelse nødvendig, og hvorledes Forsoningen er fuldbyrdet ved Christus, der ikke blot har lidt for vore Overtrædelser og er oprejst til vor Retfærdiggjørelse, men ogsaa har efterladt os et Exempel til Efterfølgelse. Ved ham ere vi kaldede til Hellighed og Retfærdighed (Cap. 1). Derfor er Evangeliet ikke blot et glædeligt Budskab om Forløsning og Frelse, men ogsaa en Prædiken om Omvendelse og Helliggjørelse (Cap. 2),

¹) Man sammenligne saaledes Vera via vitæ 1 Afsn. Cap. 1 med Weigels Dialogus de Christianismo S. 49—50 og med Arndts Bøger om d. s. Kristend. I, Cap. 4 og 9 og II, Cap. 4—5.

og i Overensstemmelse dermed maa den sande og levende Tro, der griber dette Budskab og søger sin Frelse deri, vise sin levendegjørende Kraft i et nyt Levnet (Cap. 3). Den sidste Betragtning, hvoraf der er meddelt et Uddrag i det Foregaaende, slutter med en smuk og enfoldig Forklaring af de fem Parter i Luthers Katekismus med særligt Hensyn til Forholdet imellem Loven og Evangeliet¹). Det andet Afsnit (Cap. 4—8) indeholder en Paavisning af, hvorledes Kristendommens Fordring om Hellighed og Fuldkommenhed skal forstaaes, naar den ikke skal volde en Kristen idelig Angst og føre ham til Fortvivlelse. Igjennem en Række Exempler fra det daglige Liv viser Jersin, hvorledes et Menneske formaaer at staa Synden og Djævelen imod, og hvorledes den gjenfødte Villies Kraft daglig styrkes og forøges ved Brugen af Guds Ord og Bønnen og ved Christi Legems og Blods Nydelse, og efter en kort Fremstilling af de forskellige Vilkaar, under hvilke Guds og Djævlens Tjeneste fuldbyrdes²), slutter Skriftet med en Bøn om Aandens Bistand under Helliggjørelsens Kampe³).

1) Denne Forklaring minder paa flere Steder om Arndts s. Kristend. II, Cap. 4, III, Cap. 1.

2) Sammenlign dette Afsnit med Luthers »treue Warnung vor des Mahomets oder Türken greulichher Lehre und Glauben o. s. w.«, Walch. XX, 2829.

3) Jersin kalder sit Skrift: »En rigtig Vej til Livet«, og vi mindes derved om et andet, ældre dansk Opbyggelsesskrift, som han vistnok har kjendt, nemlig Niels Hemmingsens »Livsens Vej«, der udkom 1570. Disse to Skrifter maa regnes iblandt de bedste Frembringelser i den ældre danske Opbyggelseslitteratur, og begge indeholde de læseværdige Betragtninger over de store kristelige Livsspørgsmaal fra to forskellige Standpunkter. Medens Jersin gaar ud fra Matth. 7, 21 ff., søger Niels Hemmingsen derimod sit Udgangspunkt i Matth. 22, 34 ff.: Spørgsmaalet om det første Bud i Loven, Christi Svar derpaa og hans Spørgsmaal: »Hvad tykkes Eder om Christus, hvis Søn er han? Og hvorledes kan David kalde ham sin Herre?« Derefter følger Udviklingen, om Loven (dens Hovedbud, fire Vildfarelser om Loven, Lovens udvortes, indvortes og

Til dette Skrift slutter sig som Fortsættelse Jersins andet Opbyggelsesskrift, kaldet »Troens Kamp og Sejer«. Det laa færdigt ved hans Død og manglede kun en Dedikation. Førend det udkom, gjennemsaa Jesper Brochmand det efter Catharine Outzens Ønske, men selv afskrev hun det omhyggelig i to Exemplarer, som hun tilsendte to Adelsfruer, Sophie Parsberg og Christentse Juel, til Tak for mange beviste Velgjerninger og med Bøn om, at hun og hendes Børn fremdeles maatte nyde deres Gunst og Forfremmelse. Selve Skriftet udkom først 1636¹⁾. I Fortalen

---

aandelige Brug), om Christus (sand Gud og sandt Menneske, en Person udi tvende Naturer og ikke tvende Personer udi tvende Naturer, hvorledes han bliver Verdens Frelser o. s. v.) og om Evangeliet, Troen, Sakramenterne og Bønnen — et aandrigt Skrift, som vistnok er mindre fattelig for Lægmand end Jersins, men som dog ligesom dette fortjener at være kjendt af enhver dansk Præst.

- 1) Troens Kamp oc Seyr. Det er: om alle de Fristelser, med huilcke Troen udi it Guds Barns Hierte anfectis. Huorfra de kommer: Huor mange slags de ere: Huorledis en bange Samvittighed sig der udi skal forholde, oc med huad Trøst oc Middel dennem veldeligen offuervinde, oc gladeligen fordrifue. De eenfoldige, kleinmodige Samvittigheder til Vndervijssning skreffuit Aff Jens Dinnysøn Jersin, D. oc Sup. i Riberstict. Cum Gratia et Priv. Sen. Reg. Maj.. Prentet i Kjøbenhaffn, aff Melchior Martzan. MDCXXXVI. 8. I Univers. Bibl. (Addit. 55, 8.) findes et Haandskrift af »Troens Kamp oc Seyr.« Det er fundet i Slutningen af forrige Aarhundrede i Ringkjøbing. Paa Indersiden af det forreste Bind har Giveren (P. M. Nødkov) skrevet følgende karakteristiske Bemærkning: »Dette Manuscript af en bekjendt og alt for ofte oplagt Bog (hvori jeg finder slet ingen Aandsføde) fandt jeg Aar 1783 i Maj blandt Feieskarnet, da Hans Christian Iversen i Ringkjøbing aftraadte hans Gaard til min Broder. At Skriftet er fra Jersins Dødsaarstider er fremlysende, og besynderligt er det, at Skribenten (kanske rettere Skribentinden) har afsat Rum til alle fremmede Ord. Disse sees indsatte med anden Haand og Blæk. Forresten seer jeg heri en Dedikation, som mangler i de mig bekjendte trykte Exemplarer«. De sidste Bemærkninger ere rigtige. I denne Bog, der er indbunden i et smukt Pergamentsbind, gjenfinde vi maaske den Afskrift, som Catharine Outzen havde tilsendt Christentse Juel til Stubber-

gjør Jersin Rede for de Grunde, der havde bevæget ham til at udgive disse to Skrifter, »dermed deris Wmage oc Besuæring at forekomme, som med stor Vanskelighed sig bemøder Fremmede Hierters Forsæt at randsage oc dog der udi almindeligen feyler«. Han dvæler ved sin Kaldelse til Præsteembedet ved Fruekirke i Kjøbenhavn, og ved de mange Anfægtelser, som han havde gennemgaaet under

gaard. Den omtalte Dedikation til de to Adelsfruer findes kun i de ældste trykte Udgaver af dette Skrift.

Sophie Parsberg var Datter af Niels Parsberg til Sandbygaard og Harrested, Befalingsmand i Roskilde 1588—92, og Lisbet Sehested (der atter var en Datter af Mikkell Sehested til Gavnø (†1583) og Regitse Gyldenstjerne († 1577)). Hun var gift med Peder Basse (af de Dyrer), Herre til Sørup og Ottestrup, Lensmand paa Møen 1618—22 og senere paa Tranekjær. De havde tre Sønner, der alle døde før Forældreue. Peder Basse døde som den sidste Mand af sin Slægt (10 Oktober 1639), og Sophie Parsberg overlevede ham kun i femten Dage († 25 Oktober 1639). Hun blev begravet ved siden af sine Børn i Nikolajkirke i Kjøbenhavn. Se Inscript. Hafn. S. 146.

Christentse Juel (af de Juel'er med Stjernen) var Datter af Hermand Juel til Refstrup og Aabjerg, Befalingsmand paa Kallundborg og senere i Visby paa Gulland († 1607), og Maren Juel (der atter var en Datter af Jens Juel til Alsted og Anna Skram). Christentse Juel var tre Gange gift. Hendes første Mand var Kjeld Juel til Stubbergaard og Astrup. Han var gammel, da han ægtede hende (1604), og døde allerede 1606. De havde en Søn, som døde kort før Faderen, og Christentse Juel fik derfor som Enke kun Stubbergaard som Bolig paa Livstid, medens selve Godset blev delt imellem Kjeld Juels Sødskendebørn, Frederik Munk og Kjeld Brokkenhus, der snart forødede denne rige Arv med dens syv Gange syv Herlighed. Hendes anden Mand var den lærde Kjeld Krabbe til Torstedlund og Bruusgaard, Befalingsmand paa Hald, der døde 1612 og blev begravet i Viborg Domkirke, hvor hun satte ham et Minde. Hendes tredie Mand var Knud Gyldenstjerne til Vosborg og Skousbo. Hun skal være død i en høj Alder 1680. Christentse Juel var en lærd og dannet Adelsdame, der tog virksom Del i Datidens religiøse Stridigheder (Se Helvegs Kirkehist. eft. Ref. I, S. 399), ligesom hun ogsaa, dog maaske med Urette, roses for at have samlet gamle Kæmpeviser.

sin Præstegjerning, og som havde givet ham en Forfarenhed, han følte sig forpligtiget til ogsaa at lade komme Andre, baade Tilhørere og Lærere, tilgode. »Huo dette mit Forsæt«, skriver han »anderledis vil udtolcke, dennem lader jeg gierne være hos sig self Vijse, dog formaner jeg dennem, at, dersom de staar, de seer sig da vel fore, at de icke falder. Thi Gud kand snart lade dennem falde, efterdi de høj lærde Mænd Job oc David ocsaa kunde falde. Jeg hafuer icke skrefuit for de Vijse oc Kloge, men ligesom jeg den Bog om Liffsens Vey hafuer skrefuit fornemmeligen for de Ryggesløse, Stolte oc Stifue Mennisker, som bedrager sig self i deris Tro, oc formeener sig Christum oc Troen gandske vel at hafue fattit, dennem til Advarsel oc Fryct: Saa hafuer jeg dette Skriffit ordnit oc beskicket for de Eenfoldige bløde oc siuge Samvittigheder, dennem til Trøst, for dem, som hafuer en sønderknuset Aand oc ere besuærede oc hafuer Lægdøm behoff, dennem allene til Vederquægelse: Oc hafuer derudi villet ansee oc raadføre icke alleniste de Eenfoldige Tilhørere, men ocsaa Lærere, ofuer huilcke Gud mig ved Øffrigheden hafuer beskicket til en Tilsius Mand, at de kunde self vjide med de Anfectede ret at omgaais. Saa hafuer jeg herudi lempit mig icke efter de Kloge oc Forstandige, men effter de Mistrøstige, Siuge oc Vankundige baade aff Tilhørere oc Lærere, Oc for samme Aarsags skyld, saa meget mig denne Gang mueligt hafuer været, oc for nyttigt hafuer været anseet, alle slags Fristelser tilkiendegifuit oc udført, huofra en huer Anfectning kommer, oc huorledis oc med huad Lærdøm oc Trøst den skal fordrifuis. Jeg hafuer vel icke i Styckevijs en huer Anfectning fremsat, oc lærdt i særlighed der udi sig at skicke; thi mig siuntis det vilde bliffue alt for langt«. Dem, der søge en udførligere Undervisning derom, henviser han til Jesper Brochmands Loci communes, men førend han gaaer over til Belæringen om Fristelserne, benytter han Lejligheden til i Indledningen at omtale nogle af Djævlens Bedragerier, som ere

alt for grove til at kunne kaldes Fristelser, saasom Signen, Manen, Igjenvisning og deslige Kunster. Ligeledes regner han dertil den Skik, man havde indført, at raadspørge sig ved Tærningekast, for at erfare, hvad Udfald en Gjerning vil faa, hvad Andre tale om, hvad de tage sig for, hvor de opholde sig o. s. v.¹⁾. Man betragter det som en fri Kunst, siger han, men naar den ret besees i Guds Ords Lys, da er det en af de frie Kunster, som Guds Aand ved Pavlus kalder Djævlens kraftige Vildfarelser (2 Thes. 2, 9), »thi i Guds Ord hafuer saadan Konst ingen Fundament, i Naturen icke heller uden i den Natur, i huilcken Sathan er Mæctig den at forandre oc forvende oc disponere til Vantroens Børns fordømmelige bedragelse«. Man maa ikke lade sig forføre til at tro paa denne Kunst, fordi Tærningekastene undertiden give Oplysninger, som stemme med Virkeligheden; thi Djæveln kan ypperlig mestre sin Kunst. »Først veed Sathan, huad baade Du oc jeg gjør inde i vor inderste Kammere, hand kand oc høre, huad jeg taler med mig selff i min Seng om Nattetijde. Dernæst veed hand oc i mange stycker, huad udgang it Forsæt eller Verck skal bekomme. For det Tredie kand hand det aabenbare saa megit Gud vil hannem tilstede. For det fierde veed hand oc deris Tancker oc Begierligheder, som saadanne Konster bruger. Oc hand selff modererer sine egne Tærninger oc vender dennem efter det, som hand veed der handlis eller er handlit eller skal forhandlis. Oc det Suar du da bekommer, det suarer huercken Gud eller Naturen dig, men den samme suarer dig, som suarede Saul, der hand forlod Gud oc vilde endelige tale med den døde Samuel«. Ligeledes advarer Jersin

²⁾ •Efter samme Tærningers Øyne eller Tal er skrefuen en Bog, huor udi forklaris oc udtolckes, huad huer slags Øyne bemercker, ligesom en Drømmebog kand være. Naar nu Tærningen er falden, saa kaster mand op i Bogen, oc seer, huad saadant kast eller Øyne, udvijsjer, oc det kalder mand, at faa Suar«.

imod Spaadomme og Forudsigelser, som gøres af Stjernerne Løb, og som findes i visse Spaakalendere. »Vel haffuer den Konst sin Brug«, skriver han, »oc Planeterne oc Stierneerne haffuer deris virckning udi Luften oc her paa Jorden oc udi Diurenis oc Menniskernes Legemer, oc kand vel prognosticeris om almindelige Landeplager, som Missvext oc Hunger, Pestilentz oc atskillige Siugdommer: Men at saadanne Calendariographi ville determinere noget udi de Stycker, huoraff en deel Gud allene sig hafuer forbeholden, en Deel er undergifuen voris Menniskelige frij deliberation oc Vilie. Som for Exempel, At de ville aff Himmelen beskue eller see, huilcket Land det eller det Aar skal hafue Krig oc Fejde, huorfra Krigen skal komme, fra Østen eller Vesten, huilken part Seyeren skal beholde, paa huilcken Dag, etc. Oc icke det allene, men at de gaar til privat Personer, til individua, særdelis eenlige Personer, oc deris ophøyelse eller Fald ville bestemme, derudi griber de vjrdere om sig, end Gud dennem af Naturen haffuer lofuit eller forløfuit at giøre. Thi udi for-dum Dage, der Gud haffde udvalgt sig it Folck oc Kongedomme paa Jorden, der Moses oc de andre Propheter leffuede, da ere der oc skeed mange prædictiones, oc megen Spaadom er giort, icke alleniste om almindelige Tilfald paa Lande oc Rjger, men oc om særlig Tilfald med visse Personer, deris Ophøyelse, deris undergang, deris Død, oc huad Død dennem skulle vederfaris: Oc deris Spaadom haffuer vist treffit: Men aldrig læser vi, at saadant er seet oc udkundskaffit af Himmelens Stierne, enddog der hafuer været vel saa Forfarne oc skarpsindige Astronomi til paa de Tjder, som nu kand være, oc den rette naturlige Konst intet i voris Dage der udi høyerer stigen. Huor læser vi i alle Historier it forskreckeligere Tilfald i noget Rjge end der Kong Pharao med sin store Mact saa underlige drucknede i det røde Haff? Paa de Tijder vaar Ægypten ald fuld aff Stiernekjgere oc det slags Vijse: Men huem aff dem kunde see paa Himmelen, at

Pharao oc hans Hær skulle saaledis druckne? Oc meere: Moses, som berømmes af Sanct Staffen at være opdragen oc oplærdt i ald Ægypternis Vijsdom, hand huercken saae det, icke heller andet Tilfald aff Himmels Stierne: Thi hafde hand kundet det observere paa Himmelen, da hafde hand icke været saa bange, der Pharao var bag paa hannem oc det røde Haff for hannem, saa hand kunde ingensteds fly. Oc huad ville vi sige om Chaldeerne, huilcke meest i Skrifften for den Konst berømmis? Huem af dennem veed at sige enten Kong Nebuchadnesar eller Kong Belzazar aff deris ulyckelige Skebne. Der Nebuchadnesar hafde drømmet, hui kand ingen af de Vjse paa Himmelen see, huad Kongen ofuerhengde, oc deraf Drømmens udtydning finde? Der er ingen tuiff paa, de hafuer jo været nock i Konsten forfaren, oc hafuer icke heller sparet nogen Wmage, effterdi det galt deris Lijff. Huorfor kand ingen aff de Vjse see paa Stierne, at Cyrus den Nat skal indtage Babylon, paa huilcken Nat den underlig Haand skref paa Væggen for Kong Belzazar, det er uden ald tuiff, at de hafuer her giort Prognostica, oc flitteligen Himmelen beskuet baade i Synder oc Nør, i Øster oc Vester: Men huor spodske Gud udleer dennem, er med Lyst at høre hos Propheten Esaiam (Es. 47, 12—13), der indfører Gud talendis til de Stormodige oc nu offuervundne oc fange i Babylon: Stat mig nu her frem med dine Trolskarle oc med dine Spaamænd oc Besuærere, paa huilcke du dig fra din Vngdom hafuer beflittit, om de nu kand hielpe dig oc du kand nu blive dis sterckere; Lad nu dine Himmels Spaamænd staa oc frelse dig, de som beskuede Stierne oc bestemmede icke alleniste Aar, men oc Maaneder, paa huad Tijd en huer Tilfald dig skulle vederfari: Huor ere de nu? De ere som et Straa, huilcket Ilden fortærer etc. Dette skrifuer jeg for dennem, som aff saadan Spaadom fatter nogen fryct oc Redsel, men iblant Fristelsernis fortegnelse hafuer jeg det forbigangit, fordissaa den Fryct oc Angist, som Sathan deraff

kand forarbejde i de Gudfryctigis Hierter, er icke for Troen, huilcken de rette Sathans Fristelser angriber, men for dette Legemlige«. Paa samme Maade udtaler han sig om Prodigia, Tegn, Drømme o. s. v., der sætte Menneskene i Uro og Angst. »Det er af Sathan«, siger han, »som miszunder os voris Aandelige Hiertens Glæde, oc søger derfor ald Middel den at turbere. Et Guds Barn skal lade sig nøye med det, Jesus siger Joh. 10: Mine Faar ere i mine Hænder; Vi skal altid det betæncke, at der kand icke falde it Haar aff vort Hofuit uden Guds Vilie, Matth. 10. Vederfaris os da noget effter Guds Vilie, da skal det samme tiene os til Salighed, enten det er Lijff eller Død, enten det er Engel eller Dieffuel, Rom. 8«. Til Slutning omtaler Jersin forskjellige Griller, som kunne paakomme de Gudfrygtige. »Somme kand giøre sig Samvittighed udi nogle ringe Stycker, som at giøre nogen Skade paa nogen Helgens eller Christi Billede oc Efterlignelse, eller huor hans navn staar skreffuit paa Papijr eller andet, det at føre til nogen gemene Brug, oc saadant meere. Hertil veed jeg intet at suare aff Guds Ord: Men efterdi Gud i sit Ord derom icke haffuer villet raadføre os, saa ere vi med det samme paamindte, saadanne Griller at foracte. Dersom nogen er Suag, da følge hand det Raad, S. Poffuel gifuer de Suage i Troen om særdelis Dage oc Spijsse; Oc giøre sig icke det, som hans Samvittighed kand fortørne, men aff alt det hannem forekommer, tage Aarsag at ære oc tacke Gud oc sine Herre Jesum Christum. Naar du ickun beholder Fundamentit oc Grundvollen, som er Christus, Bygger du endda noget Straa eller Træ der paa, saa kand du dog self ingen Skade lide, dersom Fristelsens Ild det engang fortærer, 1 Cor. 3, 12 ff«.

Disse Udtalelser fortjene at fremhæves, fordi vi ogsaa deri finde Vidnesbyrd, om den mærkelige Frihed og Selvstændighed, hvormed Jersin formaaede at bæve sig over mange af Datidens Fordomme, og der er saa meget mere Grund til at fremhæve dem, som denne Indledning er

udeladt i de senere Udgaver af Jersins Skrifter, medens den derimod findes i de fleste ældre Udgaver, hvor den i Almindelighed har faaet sin naturlige Plads foran »Den sande Vej til Livet«, idet man med Rette betragtede Jersins to religiøse Hovedskrifter som et samlet Hele.

Læren om Fristelserne og den dertil knyttede Anvisning for den kristelige Livskamp, som udgjøre Indholdet af »Troens Kamp og Sejer«, udføres vidtløftigt i ni Kapitler. Forfatteren paaviser, hvor nødvendigt det er for en Kristen at forstaa sig grundig paa Fristelser. Denne Forstand er en Guds Visdom, som ikke kan undværes under den kristelige Livskamp, og det er en Lære, som kun tilregnes langsomt og glemmes hurtig. Den er en Kristens Hemmelighed, og det gjælder om den, hvad Christus siger om sin Lære i Almindelighed, at man skal ikke kaste det Hellige for Hunde eller Perler for Svin; thi en Vantro spotter den og træder den under Fødder, fordi han ikke forstaaer den (Cap. 1). Ved Fristelser forstaaes »ald den bevægelse, ved huilcken it Gudfrygtige Troendis Menniskes Hierte oc Sind enten bekymris saaledis, at det giøris bange, bedrøffuit, forferdit oc nogit forsagt udi den Kundskab oc Tilljd, som det hafuer paa Guds Naade oc paa Jesu Christi Fortieniste, om Syndens Forladelse, om Hielp oc bistand aff Gud, om befrielse aff Diefuelens Magt oc om det ævige Liff. Eller oc saadan en bevægelse, ved huilcken Sindet oc Hiertit lockis, føris, driffuis, tilskyndis, antalis oc ligesom offuertalis oc formanis til at falde fra den Tro oc Tilljd, det hafuer til Jesum Christum, oc fra det Haab, det for hans Skyld haffuer, saavel som ocsaa fra den Tieniste oc Lydighed, det til hannem fattit haffuer, hen til Vantro, misshaab, Aandelige banghed eller Fortuilelse, eller oc til allehaande syndige Gierningers bedreffit, huilcke imod Troen og Christi befalning oc Vilie strider«. Fristelserne udgaa fra Kjødets (de kjødelige Drifter og den kjødelige Fornuft), fra Djævlens og fra Gud. Men medens Kjødets og Djævlens Fristelser fremgaa af en ond Rod og

paaføres Menneskene i en ond Hensigt, for at føre dem bort fra Gud, forholder det sig derimod anderledes med Guds Fristelser; thi de ere kun Forsøgelser, hvorved han ligesom leger med sine Børn og prøver om der er Alvor i deres Tro og Lydighed (Cap. 2—6). Da enhver Fristelse indeholder en Splid, idet der er to Begjeringer og Tilskyndelser, som staa imod hinanden, den ene til at holde fast ved Gud og modstaa Synden, og den anden til at forsage Gud og følge Synden, fremgaaer deraf, at det kun er de Gudfrygtige, som fristes. For de Ugudelige, der trælle under Synden og Djævelen, hersker denne Splid ikke. Hvor der ingen Tro er, er der heller ingen Fristelse. Denne Betragtning — at kun de Gudfrygtige fristes — der stadfæstes ved Vidnesbyrd fra Profeternes, Apostlenes og andre hellige Mænds Historie, indeholder en uvurderlig Trøst og Beroligelse for alle Anfægtede, men Forfatteren føjer endnu dertil en Række andre Trøstegrunde, hvori en Kristen skal søge Hvile (Cap. 7—8), og efter at have foreskrevet sine Læsere nogle almindelige Leveregler, der skulle betrygge dem imod Fristelser (Kap. 9), slutter han Skriftet med en Bøn. De sidste Betragtninger (Cap. 7—9) minde paa mange Punkter om Arndts Trøstegrunde imod Anfægtelser (i »Bøgerne om den sande Kristendom«, II, Cap. 45 ff.). Jersins »Sande Vej til Livet« indledes med en Udlægning af Matth. 7, 21 ff., og hans »Troens Kamp og Sejer« slutter med en Henvisning til Davids Ord: »Forlyst dig i Herren, saa skal han give dig hvad dit Hjerte begjærer« og »Bi efter Herren og vær trøstig, lad dit Hierte styrke dig, og bi efter Herren« (Psalme 37, 4; 27, 14), og tilfældigt er det vist ikke, at dette minder om Arndts Anvisning til Forstaaelsen af Bøgerne om den sande Kristendom (se Fortalen til den tredie Bog), der bevæger sig imellem de samme Skriftsprog som Udgangspunkt og Endemaal. De samme Bibelsprog og de samme Exempler fra Skriften forekomme ofte i de samme Forbindelser hos Jersin og Arndt, og skjøndt Jersin aldrig nævner Arndt,

kan der ikke næres nogen Tvivl om, at han har kjendt hans »Bøger om den sande Kristendom«. Men paa den anden Side medføre disse to Forfatters forskjellige Standpunkter ligesaa ofte en ganske forskjellig Anvendelse af disse Skriftsteder. Det dybe, stemningsfulde og billedrige Indhold, som vi finde overalt i Arndts Skrifter, og hans mærkelige Sands for Naturen og dens Skjønheder — Egenskaber, der alle have deres Rod i hans fremtrædende mystiske Livsretning — savne vi hos Jersin, der i det Hele taget er ganske anderledes praktisk anlagt, hvorfor Begejstringen hos ham ogsaa altid stiller sig paa Villieslivets Side. Medens Arndt fordyber sig i Beskuelser af den guddommelige Kjærlighed, og medens han dvæler ved Betragtningen af de enkelte Momenter i det gjenfødte Menneskes Udvikling, finder Jersin sig derimod stedse i Kamp for at overvinde Djævelen og det gamle Menneske, som søge at tilintetgjøre den nye Væxt. »Unser Geist und Gemüt«, siger Arndt, »ist wie ein Wasser, darüber der Geist Gottes ohn vnterlas schwebet. So bald es stille wird, vnd von keinem Winde der zeitlichen Gedancken hin vnd her bewogen, bleibet Gott darin, spricht sein krefftiges Wort in solch still Wasser. Dieser Blich ist besser vnd edler dann die gantze Welt. Stille Wasser werden leichtlich erwermet von der Sonne, die schnellen rauschenden Flüsse selten oder gar nicht«. Han betegner det i disse Ord som den største Herlighed at kunne være stille og bue paa Herren, medens Jersin som den hurtige, brusende Strøm altid higer fremad og ikke kan undvære Virksomhed. »Vil du tro, saa bered dig til at modstaa Fristelser; thi er det de Udvalgte Herlighed at have Naadens og Bønnens Aand, saa er det ogsaa deres Herlighed, at de skulle kæmpe imod Fristelser; og det at fristes hører dem allene til«.

Hvad Sproget i Jersins Skrifter angaaer, da finde vi vistnok deri den Brede og Vidtløftighed, som var ejendommeligt for hans Tid, men paa den anden Side fyldte han ikke sine Skrifter med den Overflødighed af Bibelsprog,

der gjør Læsningen af det syttende Aarhundredes Andagtskrifter saa trættende. Hans rige Livserfaring gav ham Indhold nok som Stof til Behandling, og hvor han knytter Udviklingen til et Bibelsprog, ledsager han den næsten altid med en udførlig Udlægning af dette Sprog, som indledes med et: »dette vil sige, dermed menes osv«. ¹⁾ Stilen er i Sammenligning med de fleste danske Opbyggelsesskrifter fra denne Tid sjelden ren og smuk, og at han har lagt megen Vægt paa Formen, fremgaaer af hans egne Udtalelser derom. Han skriver for de Enfoldige. »Oc aff den Aarsage«, siger han, »hafuer jeg icke alleniste skrefuit paa voris eget Danske Maal, men oc udi stilens vjtløftighed oc igientagelse lempit mig efter de allerenfoldigste, oc ville ynske det, at jeg endnu klarere oc barere kunde det hafue udført. Thi det bør baade mig oc en huer Guds Menniske at behage oc efterfølge det, Paulus siger: at det er langt bedre at tale fem Ord i Guds Menighed med Tilhørernis Forstand, saa at de kand fatte det, end mange tusinde foruden deris Forstand. Derfor hafuer jeg paa voris Danske Maal skrefuit, enddog jeg det med mindre Umage oc med større Anseelse (hvilcken Gud mig dog naadeligen skulle forbiude, formedelst det mig af hans Naade skienckis allene) paa Latine kunde haffue forferdigitt«. Jersin var selv lærd og foragtede ingenlunde lærd Dannelse, men hans Udtalelse om Brugen af det danske Sprog staaer i den nøjeste Sammenhæng med de Grund-

¹⁾ Det er allerede tidligere fremhævet, at Jersins Skrifter ere sammenarbejdede af hans Prædikener, og flere af disse foreligge maaske endnu saaledes, som de ere blevne holdte, f. Ex : Prædikener over Luc. 8, 4—16, Sønd. Sexages. (Vera via Vitæ, Cap. VII), over Matth. 4, 1—12, 1 Sønd. i Fasten (Troens Kamp og Sejer, Cap. IV) og over Matth. 15, 21—29, 2 Sønd. i Fasten, (Troens Kamp og Sejer, Cap. V og VIII). Jersin fremhæver selv særlig de to sidstnævnte Prædikener som dem, der have dannet det første Grundlag for hans Fremstilling af den kristelige Livskamp. Se Fortalen til Troens Kamp og Sejer.

sætninger, som han tidligere havde gjort gjældende overfor den latinske Skoledannelse. Han bekæmpede fra dette Standpunkt enhver Halvhed og Uklarhed i Tankeformerne og kunde ikke anerkjende, at Dannelsen kunde blive frugtbargjørende for Livet, naar den ikke meddeltes i en Form, der gjorde en Tilegnelse mulig. Det var ham overalt om »Forstaaelsen« at gjøre. Man skulde ikke tro, at der kunde næres nogen Tvivl om, at den som vilde tale eller skrive til Opbyggelse for en dansk Menighed, maatte benytte det danske Sprog, og dog var man i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede ingenlunde kommet til Klarhed over denne Fordrings Berettigelse. Man finder saaledes baade i Prædikener og i andre Opbyggelsesskrifter fra denne Tid ikke blot en Mængde dogmatiske Begrebsbestemmelser — somoftest paa Latin, men ogsaa lange Uddrag af latinske og græske Forfattere, som mange Gange ikke engang oversattes eller forklaredes; skjøndt disse Skrifter vistnok indbragte deres Forfattere Berømmelse baade for Lærdom og Dannelse, tør man dog med fuld Føje paastaa, at det var vanskeligt, for ikke at sige umuligt, for Lægefolk at afvinde dem nogen praktisk Betydning for Livet. Overfor disse Misvisninger havde Jersins Udtalelser derfor deres store Berettigelse, og støttet ved den store Anseelse, han nød som gejstlig Taler¹⁾, har han ogsaa uden Tvivl i denne Henseende øvet en væsentlig Indflydelse paa den danske Gejstlighed i det syttende Aarhundrede.

I Fortalen til sit Systema universæ Theologiæ nævner Brochmand Jersin som »Theologus profunde doctus et excellens Hebræus«. Da Holger Rosenkrands til Rosenholm faa

---

¹⁾ Endnu i Midten af det attende Aarhundrede sammenlignede man fremragende gejstlige Talere med Jersin. Det siges saaledes 1745 om den svenske Erkebiskop H. Spiegel, at han ikke har givet Carpzow, Geier, Scriver, Jersin eller Andre Noget efter i Veltalenhed. Se Fortalen til H. Spiegels »Åtskilliga poetiska Skrifter, Norrkjöping. 1745. 4*.

Aar efter Jersins Død blev beskyldt for at afvige fra den lutherske Kirkelære, henviste han til Jersin, om hvis Rettroenhed ingen Theolog havde rejst Tvivl, og hvis Skrifter indeholdt den samme religiøse Livsanskuelse, som denne lærde Adelsmand forfægtede¹). Endogsaa N. M. Petersen, der ellers ofte bliver saa forunderlig tungsindig, naar han betragter den danske Kulturudvikling i det syttende Aarhundrede, fordi han finder saa faa Livsytringer, der fortjene at fremhæves, han standser ved Jersin, fordi han føler, at han har mødt en Personlighed, for hvem han maa bøje sig, og han giver ham et Vidnesbyrd, som ikke bør savnes i denne Levnetsbeskrivelse. »Jersin havde«, skriver han, »et dybt Gemyt. Han trænger overalt ind i Kristendommens Væsen, en levende Tro, der virkeliggjør sig i Livet. Smiler ad hans Enfoldighed, I verdslige Tiende-Sjæle, men haver Agt for det højere Aandens Liv, som aabenbarer sig igjennem de tvivlraadige Tanker. Han var, om end ikke den første, saa i det mindste en af de første, der stillede sig imod den herskende Overtro med en saa fast Iver, at han derfor blev miskjendt. Men hildet i Tidens Anskuelse og derfor ude af Stand til at gennemskue sit Stof, forvildede han sig i sin egen Granskning. Der var for ham, som for alle en Dobbeltthed, en Dualisme, i den aandige Verden, en lige stærk Tro paa Gud, Kristus, og paa Djævelen; han vilde derfor drage Grændsen, den skarpe Grændse, imellem Guds og Djævelens Gjerninger, og formaede det ikke. Ikke desmindre ville hans Skrifter stedse blive uforgjængelige Minder; de give mangfoldige Bidrag til at oplyse Overtroens Tilstand, og indeholde mangt et velsignet Ord for et i Verden forvildet og vankelmodigt Hjerte«²).

Det bedste Vidnesbyrd om, at Jersin ved sin simple enfoldige Fremstillingsform har forstaaet at tilfredsstille den

¹) Helveg. Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. I. S. 382.

²) N. M. Petersen: Literat. Hist. III, S. 178.

religiøse Trang, finde vi dog i den Kjærlighed, hvormed den danske Menighed har omfattet hans religiøse Skrifter i over to Aarhundreder. Ingen danske Opbyggelsesskrifter ere udkomne i saa mange Oplag som disse. De bleve oversatte paa Tysk, Svensk og Islandsk og vare iblandt de første Skrifter, der udgik fra det danske Missions Kollegiums Trykkeri, nærmest til Brug for de danske Missionærer i Trankebar og Finmarken¹). Rationalisterne fandt ingen Aandsføde i disse Skrifter, der lidet passede til en Tid, hvor Djævelen saa aldeles havde afspillet sin Rolle, »at man ikke engang vilde unde ham symbolisk eller poetisk Existents«, og de forsøgte derfor at fortrænge dem ved Hjælp af Bastholms Andagtsskrifter²), men Forsøget strandede paa den danske Almues sunde religiøse Sands, og i mangt et kristeligt Hjem ere »Den sande Vej til Livet« og »Troens Kamp og Sejer« endnu den Dag idag kjære Husskatte, hvori ængstede sørgende Sjæle finde Trøst og Oprejsning under Livets Kampe³).

¹) Se H. Hammonds Missions Hist. S. 552 og J. J. Thomæus: Skandinaviens Kyrko-Hæfdar. II, S. 468.

²) Se Forhandlingerne om Lavrids Stistrups Legat i Jak. Badens Univers. Journal 1797. S. 173—74 og i Jens Møllers Theol. Bibliothek XVI, S. 223 ff

³) For dem, der søge Oplysninger om de forskjellige Udgaver af Jersins Skrifter, tilføjes følgende Oversigt:

Traktaten om Mirakler, Tegn og Aabenbaringer udkom i Kjøbenhavn 1631, 1632, 1644, 1697, 1705 (sammen med Troens Kamp og Sejer), 1716 og i Christiania 1853.

Vera via Vitæ udkom i Kjøbenhavn 1633, 1646, 1653, 1656, i Odense 1855, 1866 og i Christiania 1850 og 1861. Paa Tysk ved Rasch 1644, paa Svensk (med en Fortale af Possioth, Præst ved Riddarholmen, Antipietist) Stokholm 1719, Ørebro 1835 og paa Islandsk (med Fortale af Biskop Harboe) 1743.

Troens Kamp og Sejer udkom i Kjøbenh. 1636, 1647, 1678, 1705, i Odense 1857 og i Bergen 1855. Paa Tysk, Kjbh. 1640, paa Svensk (ved Björk) Stokholm 1678 og paa Islandsk 1743.

De to sidste Skrifter, samlede og kaldte »Jersins gudelige

Jersin efterlod sig følgende Børn:

1. Lene eller Ellen Jersin. Hun blev gift med Hans Povlsen Nsted, der blev Student 1627, Magister under Jakob Madsen Aarhus 1635, Rektor i Helsingør 1637 og derefter Præst i Helsted 1643, hvor han var Peder Syvs Formand, († 1664).

2. Hans Jensen Jersin gik i Sorø Skole, blev Magister under Prof. Hans Kristoffersen 1645, og rejste derefter udenlands med Just Høgs Søn, Stygge Høg, 1647—48. 1655 blev han Præst i Stege paa Møen, men døde samme Aar af Pest.

3. Maren Jersin blev gift med Niels Svendsen Krønike. Han var 1636 Rektor i Kolding, blev Magister under Prof. Vulfg. Rhumann 1637, Lektor ved Gymnasiet i Christiania 1639, afsat og dømt for Veigelianisme og hensat i livsvarigt Fængsel paa Dragsholm Slot 1655. 1658 blev han befriet af Svenskerne og flygtede til Holland, hvorhen Maren Jersin fulgte ham. Krønikes religiøse Skrifter minde stærkt om Jersins religiøse Retning. Dette gjælder især om hans »Troens Erindring og Prøvelse«, der udkom i Christiania 1652. Maren Jersin oversatte et lille spansk Opbyggelsesskrift, kaldet »Sjælens Skat«, fra Hollandsk paa Dansk 1653.

4. Kristen Jensen Jersin, f. d. 2. Marts 1628, gik i Sorø Skole, blev Student 1646, opholdt sig i Vittenberg 1648—49, blev Rektor i Nykjøbing paa Falster 1652, Magister i Sorø 1653, samme Aar Kapellan i Aastrup paa Falster og kort efter Sognepræst sammesteds. 1660 blev han afsat, fordi han under Svenskerkrigen havde gaaet Fjenden mere tilhaande end det sømmede sig for en kristelig Undersaat, endsige for en Præst. Han kaldte sig Kristen Jensen Vibe efter sin Oldefader paa mødrene Side,

---

Skrifter«, udkom i Kjøbenhavn 1716, 1718, 1730, 1738, 1745, 1759, paa Tysk i Glykstad 1663, Hamborg 1685, Kjøbenh. 1726 (udgivet af det danske Missionskollegium).

og levede endnu 1676, da der i dette Aar blev tilstaaet ham en aarlig Understøttelse paa 6 Rd. af Statskassen¹).

5. Dines Jensen Jersin, f. 1631, blev Magister under Prof. Bertel Bartholin 1652, Rektor i Holstebro 1654 og Præst i Hunseby paa Laaland 1656. Han virkede som Præst i Hunseby i fire Aar, og »udstod i denne korte Tid Angster, Skatter og Sygdomme, som oversteg hans Kræfter, og derfor døde han ogsaa« (1660).

6. Jakob Jensen Jersin, f. 2. Juli 1633, gik i Sorø Skole, blev Student 1652 og rejste derefter udenlands som Hovmester for J. Gersdorphps Sønner. 1663 blev han Magister og udnævntes 1664 paa Gersdorphps Anbefaling til Præst i Kallundborg. 1680 blev han Biskop i Stavanger og Dr. Theol. per bullam regiam. I hans Embedstid blev Bispesædet flyttet fra Stavanger til Christianssand. Han døde i Skien paa en Visitatsrejse d. 21. Juli 1694. 15 Oktober 1664 havde han ægtet Alhede Burkardsen, der var en Datter af Biskop Hans Burkardsen — hans Faders Discipel og Efterfølger i Ribe — og Catharine Brod²). Alhede Burkardsen overlevede sin Mand og døde omtrent

¹) I Konsist. Kopibog 1632—46, Fol. 435, findes en Fuldmagt, der er udstedt 1640 af Niels Svendsen Krønike til Herman Thuresen, Borger i Kjøbenhavn, ifølge hvilken den sidstnævnte skulde give Prof. O. Worm Afkald paa Formynderskabet for Maren Jersin. I en Disputats, kaldet: »Exercitationum ad novum Testamentum Syriacum Disputatio septima«, som Kristen Jensen Jersin udgav i Vittenberg 1648, nævner han ligeledes Herman Thuresen og Henrik Fris, som han betegner som Slægtninge. Disse to Mænd, der vare Raadmænd i Kjøbenhavn i Begyndelsen af Frederik III's Tid, vare vistnok igjennem Slægten Vibe i Familie med Jersin, men dette Familieforhold lader sig ikke nærmere bestemme.

²) Catharine Brod (f. 1609, † 1660) var en Datter af Georg Ivar Brod, Føged paa Gulland, og Catharine Christiane Vibe, som atter var en Datter af Borgermester Mikkell Vibe og Mette Lavridsdatter. Familieme Jersin og Burkardsen vare saaledes udentvivel indbyrdes beslægtede allerede før det omtalte Ægteskab imellem Jakob Jersin og Alhede Burkardsen.

1714. I deres Ægteskab havde de tre Sønner og ti Døttre. En Søn, Mag. Jens Jersin, der døde 1704 som Stiftsprovst og Sognepræst i Christianssand og Oddernes, blev Stamfader til den endnu talrige norske Slægt Jersin, som ved Ægteskab efterhaanden er bleven beslægtet med de bekendte Familier: Heiberg, Undahl, Knagenhjelm, Schelderpup o. fl.¹⁾ Magister Jersins Søster, Gertrud Lisbet Jersin, blev gift med Peder Nyegaard, der havde været Missionær i Trankebar og derefter udnævntes til Præst i Humlum og Resen i Ribe Stift († 1719). Med ham havde hun ti Børn, iblandt hvilke maa mærkes Niels Pedersen Nyegaard og Anna Christine Nyegaard.

Niels Pedersen Nyegaard, der døde som Degn i Hals (1765), havde med sin Hustru, Kristine Raakjær, sex Børn, hvoriblandt Peder Nikolaj Nyegaard, der blev Stamfader til den udbredte danske Slægt Nyegaard, og Jakob Severin Nyegaard, der blev Stamfader til den hollandske Slægt Nieuwenhuis.

Familien Nyegaard²⁾ har med Kjærlighed bevaret Minde om sin Stammoders Bedstefader, ligesom den ogsaa igjennem hende har modtaget Jersins Luth i Arv. Det vil derfor her være paa sin Plads at omtale dette gamle Arve-

¹⁾ De norske Jersin'er have i de sidste Aar begyndt at vinde Indfødsret i Danmark. Iblandt dem, der fik Indfødsret 1868, nævnes saaledes Andreas Undahl Jersin, Student fra Nykjøbing Skole, der er en Sønesøns Sønesøns Sønesøns Søn af Jens Dinesen Jersin.

²⁾ Til de nulevende ældre Medlemmer af Slægten Nyegaard høre:

1. Cora Petronella Nyegaard f. 12. Januar 1812, gift med A. C. Petersen, Sognepræst til Jydstrup og Valsøllille i Sjælland; hun har komponeret Melodier til flere af vore bekendte Kirkepsalmer.
2. Peder Alexander Harald N., f. 18. April 1814, Byfoged i Nexø.
3. Conrad Sophus N., f. 20. Oktober 1815, Sognepræst til Blidstrup i Sjælland.
4. Augusta N., f. 1818, gift med Overdommer Nieuwenhuis i Utrecht. Se S. 236.

stykke. Luthen er en prægtig Strengelæg af Ibenstræ med indlagte elfenbens Blomster, der ifølge en indeni Instrumentet fastgjort Seddel er forfærdiget af Johan Tölcke i Hamborg 1587, netop Jersins Fødselsaar. Paa begge Sider, mest dog paa den venstre, bærer Instrumentet kjendelige Spor af Overlast, bestaaende af længere og kortere Revner i Ibenstræet, dels skjæve og regelrette og dels temmelig parallelløbende. Ifølge et Sagn i Familien Nyegaard hidrøre de fra den noget gaadefulde Hændelse med Jersin i Sorø Kirke, hvorved Luthen faldt ham af Hænderne og senere blev fundet liggende noget beskadiget paa Stengulvet. Tonerne have dog ikke lidt derved, og der skal være faa Strengelæg af den Slags, der have smukkere og mere klangfulde Toner. For et halvt Aarhundrede siden kom der en Italiener, der dengang var anset som en stor Kunstkjender, til Luthens Ejermand, Justitsraad Nyegaard paa Frederikskilde ved Sorø, og bød ham forgjæves to Kremoneser- og to Vienerguitarer af første Slags i Bytte. 1863 blev den grundig restavreret, og den vedkommende Instrumentmager erklærede dengang, at den havde en Værdi af flere hundrede Daler. Den tilhører for Tiden Byfoged H. Nyegaard i Nexø paa Bornholm, der er en Sønnedatters Sønnesøns Sønnesøn af dens oprindelige Besidder.

Slægten Nieuwenhuis hører vistnok til de fjernere Side-
linier af Jersins Slægt, men fortjener ikke desto mindre en særlig Omtale. Jakob Severin Nyegaard, f. 12. November 1746, † 26. Maj 1818, blev Kjøbmand i Alkmaer i Holland, hvor han kaldte sig Nieuwenhuis, og ægtede Marie Gertrude Scholl fra Egnen ved Aachen. Hans Søn: Jakob Nieuwenhuis, f. 26. Oktober 1772, blev 1800 luthersk Præst i Zülphen og senere Prof. i Fysik i Utrecht, 1816 Prof. i Filosofi og Mathematik i Deventer, 1822 Prof. i Filosofi i Leyden og Dr. Philos. og var Forfatter til flere filosofiske Værker. Han var først gift med Caroline Ferdinandine Domela fra Brunsvig og senere med Margrethe Elisabeth Clasine v. Pesch. Han døde 1857, og var Fader til en

Række bekendte hollandske Lærde, hvoriblandt maa nævnes Ferdinand Domelas Nieuwenhuis, f. 1808, Dr. Theol., Præst i Monnikendam i Nordholland, og senere Prof. Theol. i Amsterdam († 1869), og Conrad Jakob Nicolas Nieuwenhuis, f. 1813, Dr. Juris og Overdommer i Utrecht. 1840 ægtede han Augusta Nyegaard, Datter af Justitsraad Nyegaard til Frederikskilde ved Sorø, og han har aflagt et smukt Vidnesbyrd om sin Kjærlighed til sin Hustrues og sin Stamfaders Fødeland, idet han har overført flere af den danske Literaturs Frembringelser paa Hollandsk. Han har saaledes oversat Improvisatoren, Vilhelm Zabern, Kunuk og Naja og Dryaden. 1864 oversatte han Hakon Jarl til Fordel for de Faldnes Efterladte. Hans ældste Søn, Peter Nicolaus Nieuwenhuis, er Premierlieutenant i det danske Artilleri.

Anna Christine Nyegaard, Datter af Peder Nyegaard i Humlum og Resen og Gertrud Lisbet Jersin (se ovenfor S. 234), f. 1711, var først gift med Biskop Marcus Møller i Bergen, og senere, efter en kort Enkestand, med Edvard Londeman. Han var født 1680 paa Island og Søn af Sysselmand Hans Villumsen Londeman, der senere blev Tolder i Præstø. Hans Moder var en Søsterdatter af Historikeren Thormod Torfesen. 1698 blev han Student fra Københavns Latinskole, 1706 Præst i Skelund i Viborg Stift og kort efter Provst i Hingsted Herred, 1727 Prof. Philos. ved Københavns Universitet, 1732 Lektor i Theologi i Bergen og 1735 Præst til Fanø og Bjerkeland. Senere fik han efterhaanden Titel af Konsistorialraad, Højesteretsassessor og tilsidst af Biskop. 1745 købte han Baroniet Rosendal i Bergenhus Amt og adledes 1749 med Tilnavnet de Rosenkrone. Han ejede desuden Sædegaardene Nøragergaard og Børglum i Jylland. Rosendal blev 1749 oprettet til et Stamhus, der ifølge Stamhusbrevets Artikel 5, naar hans mandlige og kvindelige Ætlinge vare uddøde, skulde tilfalde det for Danmark og Norge fælles Universitet i København, hvis Ret til Ejendommen senere ved Art. 5 i Opgjørelses-

akten imellem Danmark og Norge af 20. April 1820 er afstaaet til Universitetet i Christiania. Han døde 1749, og Stamhuset Rosendal gik derefter i Arv til hans og Anna Christine Nyegaards Søn: Marcus Gerhard Londeman de Rosenkrone, der var født i Bergen d. 25. Maj 1738. Efterat han i en Række Aar havde beklædt forskjellige Gesandtsskabsposter i Udlandet, blev han udnævnt til Statsminister 1782 og ophøjedes samme Aar i Grevestanden, men udtraadte atter af Ministeriet 1784. 1809 udnævntes han til Ridder af Elefanten. Men større Betydning end hans Virksomhed som Statsmand havde hans varme Interesse for Kunster og Videnskaber, og hans store Midler, der forøgedes ved Arv af udstrakte Jordegodser, satte ham istand til at virke som disse Retningers ansete og altformaaende Mæcen, † 1811. 1773 havde han ægtet Agnete Marie Hjelmstjerne, der var eneste Datter af Gehejmeraad og Justitiarius Hjelmstjerne i Kjøbenhavn og Andrea Kristine Kjørulf fra Halkjær. Grevinde Hjelmstjerne døde 1838. Sin Svigerfaders store Bogsamling, som Grev Rosenkrone arvede, skjænkede han til det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, hvor det udgjør en egen Afdeling, kaldet »Hjelmstjernes Samling«, og da hans Ægteskab var barnløst, oprettede han med sin Hustru den Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse, hvis rige Midler komme danske og norske Videnskabsmænd, Kunstnere og Haandværkere tilgode.

Tillæg.

1.

Literæ vocationis ad Professionem Pædagogicam Hafniensem
Rectoris et Professorum Universitatis.

S. T.

Si-quidem vacat apud nos Professio pædagogica, ne mora hæc, qua docendi munus suspenditur et collega destituimur, in detrimentum Academiæ et discentium incommodum vergat, mature de viro idoneo, qui ejus (Mag. Johannis Michaelii) locum non sine Academiæ honore et studiosorum emolumento supplere posset, deliberandum duximus. Quo circa habito conventu, consensu Illustris et Magnifici Dni Cancellarij, Dni Christiani Friisij de Borreby, conservatoris nostri magni, tibi hoc muneris deferendum existimabat Senatus Academicus, non dubitans, quin benevolum hunc in te animum grata mente debitaque summisione semper sis prosecuturus, omnemque operam eo directurus, ut tuis studijs et honori Academiæ et emolumento studiosæ juventutis optime sit prospectum. Quod hisce eo fine indicare volumus, quo res tuas ita componere posses, ut prima occasione apud nos sis operamque tuam Academiæ offerre queas; non dubitabis, quin adventus tuus nobis omnibus et singulis gratus acceptusque sit futurus. Vale. Hafniæ d. 19. Febr. Ao. 1616.

Rector et professores
Academiæ Hafniensis.

Udskrift:

Ornatissimo doctissimoque viro, Dno M. Jano Dionysio Dano,
Giessæ commoranti, amico nostro.

(Afskr. i Univers. Bibl., Rostg. 121 Fol. Se foran S. 54).

2.

Brev fra J. D. Jersin til Kjøbenhavns Professorer.

Magnifice Dn. Rector, Viri reverendi, Ampliss., excellentiss., doctiss., humaniss. Professores celeberrimi.

Litteras vestras bona fide perlatas postrid. Jd. Martias resignavi, ex quibus honorificum vestrum de me iudicium et favorem singularem intellexi. Quo sane hoc tempore nihil mihi magis præter expectationem accidere potuit, non quod unquam de vestra in me benevolentia dubitarem, sed quod sperarem tempus peregrinationis meæ et usurpandi pro studiorum meorum augmento stipendij nequaquam hunc habiturum fuisse terminum. Ego semper optavi et etiamnum, in quantum mihi salva vestra gratia licebit, voveo, annos aliquot studio huic apud exteros, cui opellam meam vobis juravi, impendere beneficio sumptuum, quos mihi Universitas vestra suppeditat liberalissimos, ita me deprehendens, post illos elapsos operam meam qualemcunque illam, at certe longe utiliozem tunc in hoc eodem, quod jam mihi defertur, officij genere posse vobis sistere. Verum quoniam vos aliter censuistis, aggregandum putavi et meum animum cum debita Reverentia ad venerandam vestram de me sententiam, pro qua gratias, quantas queo maximas, vobis nunc verbis quidem actas volo, animo semper habiturus et reipsa ita relaturus per Dei gratiam cum diligentia in officio ac fide debita et vestra omnium observantia humillima, ut aliquando judicetis, beneficium hoc vobis non periisse. Quoniam vero res rationesque meæ ita sunt comparatæ impræsentiarum, ut difficilimum fuerit me vobis præsentem ad has nundinas sistere, ideo magno opere rogatam volo Magnificentiam Dn. Rectoris et vestras omnium Dignitates et Excellentias, ne procrastinationem adventus mei impatientius ferendam censeatis. Omnibus modis desidero æstatem hanc Giessæ protrahere, si cum bona vestra pace id obtinere possum. Et spero hoc meum institutum nec Magnifico Dn. Rectori et Reverendis Amplissimisque Dominis Professoribus magno opere posse displicere nec multum incommodare juventuti vestræ. Etenim hoc idem tempus per Dei gratiam ita usurpabo, ut ex eo non plane nullus ad juventutem vestram fructus redundet, dum me ita sim apparatus interea, ut nihilominus ante

hiemem voluntati vestræ satisfaciam. Addat quæso Magnificentia et Benevolentia vestra singularis hoc beneficium ad reliqua plurima in me spectata officia, spondeo vobis ita hoc tempusculum dispensare et ubi advenero, ea diligentia recompensare, ne existimare possitis hoc sine fructu Academiæ vestræ effluxisse. Prospectum est per literas, quas dedi ad R. Doct. Casparum Erasmium, fautorem et amicum meum singularem, quibus rationibus brevi mihi de vestra voluntate constare possit, ad quam me semper conformaturum, vobis promitto fidelissime. Interea Magnificum Dn. Rectorem et universos Academiæ proceres Dnn. patronos, fautores et amicos meos ut benevolentissimos ita colendissimos precibus calentibus Deo commendabo, ut vos clementissime ab omni incommodo et calamitate cum Academia vestra tueri et conservare dignetur.

Scribebam Giessæ XI Kal. Aprileis. Ae. Chr. MDCXVI.

Vestræ Magnificentiæ, Diggnn.

et Excellentissimis devotissimus

Janus Dionysius

Jersinus.

Udskrift:

Magnifico Dn. Rectori et Universis Academiæ Hauniensis Doctoribus et Professoribus, Dominis patronis, fautoribus et amicis meis æterna observantia colendis.

(Orig. i Konsist. Arkiv, Pakke 180, se foran S. 54).

3.

Brev fra J. D. Jersin til Kjøbenhavns Professorer.

Magnifice Dn. Rector, Reverendi, Clarissimi, Doctissimi, Humanissimi professores, fautores, promotores et amici perquam honorandi:

Literarum vestrarum ad d. X Maij facta mihi est copia, quibus me pro vestro amore et promovendi studio ad professionem in Academia vestra Metaphysicam honorificentissime elegisse ostenditis. Ego vero, ut semper, ita nunc quoque animum meum vestræ honorificæ voluntati libenter submitto, id quod nuper ad Magn. Cancellarium indicavi. Nam quod hactenus consensus significationem distulerim, in causa præcipue fuit amor pueruli Regii, qui mecum est. Nunc vero, cum cogn-

verim a Magnif. Cancellario, non metuendam mihi esse per vestram Vocationem ab eo dissociationem vel pristini officij renunciationem, sed ita comparatum iri, ut, præsentibus integris, id quoque, quod a vobis offertur, pro viribus administrem, ea conditione non tam non video, cur recusem, ut magis sollicitus sim de verbis, quibus Vestræ Magnificentiæ Ddgg. CCll. gratias agam debitas. Utinam modo ita res succedat prospere, benedicente Deo, ne expectatio vestra majorem censenda sit in posterum amoris quam veritatis habuisse authoritatem. Gratias igitur, quas possum maximas, Universis vobis et singulis ago, et gratiam, quam nunc valeo, refero, animum et studium vestræ Academiæ honori devotum, unice desiderans re ipsa eundem brevi commodo studiosæ vestræ juventutis declarare. De præsentia autem mea nihil certi polliceri possum, et spero me vobis facilius excusatum iri, quo magis meas perspectas habetis conditiones, quippe me mei juris non esse, sed unice a nutu Sereniss^{mæ} Regiæ Majestatis dependere, qua non jubente ne quidem pede hinc movere integrum esse. Quocirca obsecro, ut id reliquis vestris addatis officiis æquam absentiam meam patientiam, quæ tamen absentia, inquam, minus forte diuturna futura, quam metuitur. Deus modo mitigare dignetur grassantem illam luem, vosque Universos et singulos cum toto coetu Academico conservet, gubernet et tueatur clementissime, id quod animitus voveo merito, meque Vestræ Magn. Ddgg., CCll. HHum. commendatum esse etiam atque etiam peto. Fridericiburgi XI Maii Anni MDCXIX.

V^{ro} Colleg.
devotiss.

Janus Dionysius Jersinus.

Udskrift:

Magnifico Dn. Rectori et Universis RRev. DDoctiss. CCll. et Humanissimis Academiæ Haffniensis Professoribus, promotoribus et amicis meis maximo observantiæ cultu prosequendis S. D.

(Orig. i Konsist. Ark. Pakke 180, se foran S. 67).

4.

Bispen i Othense, Rector och Conrector sich breff nogle bøger att lade vdga.

Chr. 4^{tus}.

W. G. T., wider, att eflersom wi Naadigst Haffuer fortaget til Gudts Pris forfremmelse woris Vndersaatters gaffuen och beste wed Stiftsskolerne Herudi wort Rige Collegia och Academies minores att anrette, paa det Vngdommen med dess større frucht och gaffuen kunde wohris den Høye skolle och Universitet Siden besøge, Och paa det i ligemaader Vngdommen med deris diss større gaffn kunde forfremmis thill for^{ne} Collegia, Eracte wi i ligemaader gaffnligtt at Haffue indsehen, att Huis skolerne till forbedring kand befindis efter Haanden att lade stille udi wercket, Efterdi wi dog Naadigst Haffuer betenckt Slig forandring snarere en confusion end nogett fruchtbarligt att skulle vdrette, Thi bede wi eder och wille, att nu strax vden forhall och forsømmelse eder samtligen foretager Grammaticam latinam et Græcam aff de beste autoribus, derom skressuit Haffuer, och mest compendiose ske kand, at sammenbeskriffue och lempe eder saa wit ske kand efter de exemplaria allerede brugis i Skolerne, i ligemaader skulle i och Vocabularia, Colloquia, Prases och saadanne bøger, som efter Lexerne och indbyrdis efter huer anden lempett er, forfatte, och haffuer i Herudi oss Elsch. M. Povell Mortenssøn Sup. och M. Jens Dinessøn Professoris, deris Raad och betenchende att bruge, och oss samme bøger der vnderdanigst offuerskicker, paa det wi derom formere kunde lade beraadsla. Dtm. Haffn. den 1. Julii 1619.

(Fyenske Tegn. III, 530, se foran S. 66.).

5.

M. Jens Dynissen sich missive en Grammaticam att sammelskriffue.

W. G. T. Wider, efter som wi Naadigst Rectori vdi Othense Skole haffde paalagt en Grammaticam latinam majorem et minorem for Skolerne her udi Rigett att sammelskriffue, huilcken woris Naadigste Befalning hand vnderdanigst icke haffuer efter-

kommet, førend hand ved Døden er afgangenn, Thi bede wi Eder och wille, at I med dett første for^{ne} Rectoris concept afforder, den och nu strax endeligen forferdiger, effter som den er anfangett, och paa det for^{ne} Grammatica maa dess bedre vinde sin Fremgang, wille wi Naadigst Eder for Lectioner her udi wort Universitet at forskonis, midlertid I samme Werk under hender haffuer, dermed skeer wor Willie. Hafn. den 15. Februar 1622.

(Sjæll. Tegn. XXII, 17; se foran S. 70.).

6.

M. Jens Dynesen fik Privilegium en Grammaticam att maatte lade trycke paa Thi aars thid.

Christianus IV. G. A. W., att eftersom oss elskel. hederlig och høyledr Mand, M. Jens Dynesøn, Metaphysices professor udi wor Kiøbsted Kiøbenhaffn, efter wor Naadigste befaling, Wnderdanigst haffuer sammenskreffuet och forferdiget Grammaticam Latinam majorem och minorem med widere dess thillbehør, som vi Naadigst wille Wngdommen thill gaffn och beste her vdi wore Riger Danmark och Norge att skulle udi Skolerne brugis och lesis, och hand nu er thillsinds samme opus med andett der thillhørende paa sin egen omkostning att lade udgaa, da paa dett att Samme hans arbeide den Studerende Vngdom thill des bedre profect och fremtarff med beste fliid well Correct kunde publiceris och icke aff Vdlanske emoed hans Willie och Samtycke med ringere Umage, bekostning och flid skulle strax efftertrøkis och her udi Rigett føris och fallholdis, haffuer wi aff wor Synderlige gunst och Naade, Naadigst Budt och beuilgett, saa och hermed wnder och beuilger for^{ne} Mester Jens Dynesøn, att ingen skulle forskreffne Grammaticam majorem och minorem med andet des thillbehør vden forb^{to} auctoris Synderlige Willie och Samtycke maa trøcke lade vdi de førstkommende thi Aar fra dette woris privilegii dato att regne eller nogle dends exemplaria paa fremmede Vdenlands benefnde eller wbenefnde Steder trøcke, her udi Rigerne indføre eller falholde, medmindre de dermed wille haffue forbrutt ett halffhundert rix Daler in Specie,

halffparten thill for^{ne} M. Jens och den anden halffuerpart thill Oss och Cronen med arrest och Confiscation paa alle huis bøger och andett, som de kand haffue med att fare, dog hermed Vndtagen och forbeholden huis privilegier och friheder tryckeriet udi for^{ne} Kiøbenhaffn belangende wi Naadigst haffuer vdgiffuet. Thi forbiude wi wore fogder, Embitsmend och alle, som paa wore Vegne haffuer att befale, for^{ne} M. Jens Dynissøn her imoed, efftersom forskreffuet staaer, att hindre, eller udi nogen maader forfang att giøre: Sammeledis och Strengeligen befale och forbiude wi alle bogførere, bogtryckere och andre, forskreffne att efftertrøcke eller anden steds trøckt herudi for^{ne} Wore Riger att indføre, wnder peen och Straff, allt efftersom forskreffuet staaer, huoreffter Alle och en huer, som wedkommer, sig kand haffue at rette och for skade at tage ware. Hafniæ dend 29. Novembris Anno 1622.

(Sjæll. Reg. XVII, 342, se foran S. 73.).

7.

Bisperne udi Danmarck och Norge finge Breffue M. Jens Dynisens Grammatica anrørendis:

Christianus Quartus: W. G. T. Wider, att efftersom os elsk. M. Jens Dynissen, Metaphysices professor udi vor Kiøbsted Kiøbinghaffn, efter voris naadigste befaling vnderdanigst haffuer sammelskreffuit och forferdiget Grammaticam latinam majorem et minorem med andet der tilhørende, huilken wi wille udi Skolerne udi vore Riger Riger Danmarck och Norge for vngdommen att skulle brugis oc læsis. Thi bede wi eder och wille och hermed strengeligen befale, att I derudi eders stigt alle skoler deris Rectores och Hørere tilholder, att de deris discipulis samme Grammaticam explicere, och dennem saaledis effter haanden det beste och første mueligt tillvenner den att bruge. Men effterdi wi naadigst well eracte, saadant att wille nu i det første falde vngdommen och dens præceptoribus besverligt effter samme grammatices Methodum deris lectiones och composita at repetere och saa strax fra den forrige att affvennis, da ville wi naadigst forskreffne grammaticam minorem nu allene udi de toe

negst nederste classes introducerit haffue udi de Skoler, som haffuer fem classes foruden den nederste: saa at de Børn som enten nu først skulle begynde eller for nogen Kort tid haffuer begyndt deris rudimenta grammatica, des letere och bedre kunde dertill vennis, och siden udi fremliden samme grammatica major udi de andre classes vden stor mutation och besvering kunde indførís. Och paa det saadant des bedre kunde udi verck stillis och sin forhaabede fremgang erlange, wille wi, att I aff alle Skolerne derudi eders Stigt, en aff Rectorerne eller Conrectorerne vdveljer, som dyctig och noksom bequem kand eractis, och hannem forskicker till for^{ne} Kiøbinghaffn, att hand der samme-steds formedelst forbe^{te} M. Jensis mundelig vnderretning kunde des bedre forfatte och begribe den rette modum docendi, som till forbe^{te} grammatices conciperede praxin och usum rettelig att bringe paa gang vdkreffuis: och samme Person siden bruge till at visitere de andre eders Stigt vndergiffne Skoler, forskreffne Autoris concept och mening andre sine collegis och Skole tiener flitteligen att demonstrere och vnderwise: Haffuendis her-effter flittiger (end hid endtill skeed er) indseende, att den eder befalede vngdom paa dett allervindskibeligste Kunde opdragis och vndervises saa vel her udi som vdi deris Børnelærdom, efftersom I for Gud den Allermegligste och oss vnderdanigste ville antsuare oc vere bekiendt, anseendis, att saadanne vngdommens rette institution och optuctelse for en aff de fornemste Aarsager billigen eractis, huorved Gud den Allermegligstes Naffn oc ære, Lande oc Riger til forøgelse, och Menneskene serdelis till synderlig nytte och fremtarff, forfremmis. Datum Hafniæ. 29. Novembr. 1622.

(Sjæll. Tegn. XXII, 163, se foran S. 73).

8.

Kongebrev til Kjøbenhavns Professorer.

Christian den fierde med Gudss Naade, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Koning. Wor gunst Tilforn. Wider, at efftersom oss Elskelige M. Jens Dinesen, Metaphysices professor wdi vor Kiøbsted Kiøbinghaffn, effter woris Naadigste

befalling vnderdanigste haffuer tilsammen skreffuet och forferdigget Grammaticam latinam majorem och minorem med mere der tillhørende, huilcken wi wille vdi alle Skoller her vdi vore Riger Danmarck och Norge at skulle introduceris och lesis, den studerende Vngdom, nest Gud den Allermegtigstes hielp, udi deres foresatt til merckelig gaffn och fordell, Da paa det at saadan Mutation hos præceptorem saa vell som hos Disciplene i det første icke schulle for Aarsage nogen vanskelig besuerlighed, wille wi naadigst, at I de studerende der paa woris Universitet Kiøbenhaffn, saamange som vdi fremtiden wille. foruente dennem nogen Befordring formedelst scholle tjeneste at erlange, tilholder, at de herefter en tid lang forbemeldte M. Jens besøge, paa det at de nu først sjelff samme hans concept och den Methodum docendi, som forskreffne hans Grammatica vdskreffuer, kunde begribe och Rett forstaa, och siden andre der vdi des lettere och bedre forfremme och forhielp, naar de siden till noget saadant Kald kunde forhielpis, og saaledis Vngdommen med større forfremmelse og mindre besuering end hid end till skeed er, opdrage. Dermed skeer vor villje. Befallendis eder Gud. Skreffuet paa vort Slott Kiøbenhaffn den 29. Novembris Anno 1622. Under wort Signet. Christian.

Udskrift: Oss Elsk. Hederlige och Høylerde Rector oc Menige Professorene udi woris Universitet Kiøbinghaffn, Sammtligenn.

(Orig. i Konsist's Arkiv. Pakke Nr. 191, se foran S. 74.)

9

Alle Bisperne udi Danmark och Norge finge Breff M. Jens Dynissens Grammaticam anrørendis:

Christianus IV. V. G. T. Wider, att efftersom I nogen Kort Tid forleden haver bekommet voris naadigste Missiver anlangende en ny Grammaticam, som oss elsk. M. Jens Dynisen, Metaphysices professor her udi vor kiøbsted Kiøbenhaffn, efter voris Naadigste Befaling underdanigst haver forfærdiget, udi Skolerne derudi eders Stigt at introducere, da bede wi eder och hermed alvorligen befaler, at I herefter aldeles ingen til-

steder til noget Skolemesters Kald og bestilling at erlange, uden saa er, at hand haffuer nogen Seddell och bevis fra forbe^{te} Jens Dynisen, att hand forstaar den formam at instruere Børn efter den samme hans nylig forfærdigede Grammaticam. Dat. Hafniæ d. 17 Februar Anno 1623.

(Sjæll. Tegn. XXII, 211, se foran S. 74).

10.

D. Hans Resener, D. Hans Michelsen, D. Matz, D. Iffuer Iffuersen Hemmet och M. Jens Gødesen, Superintendenter finge Breffue, att dersom nogen af Rectoribus eller Conrectoribus udi deris Stiftt for aarsagedis att giøre nogen reyser formedelst denne ny Methodus docendi vdi Skolerne allevegne skall observeris, att de da forordner, att dennem deris Omkostning aff deris Stifters Kircke:s Intrader och Forraad refunderes, efterdi saadant geraader Skolerne nu, och i Fremtiden Kircherne till Gaffn och forfremmelse. Frederichsborg d. 19 April 1623.

(Sjæll. Tegn. XXII, 231, se foran S. 74).

11.

Bisperne i Wiborg och Aalborg finge breff, nogle Rectoribus scholæ att schaffe underholding till deris reyse aff Kirchnerne intrade.

C. 4^{tus.}

Wor gunst tillforn, Wii beder Eder och wille, att I aff Kirchernis udi Eders Stiftter indkomst och forraad forordner hederlig och høylerde M. Otte Blichfeld, Scholemester udi wor Kiøbsted Wiborg, Wederleg for huis hand allerede haffuer kostet paa Sine Reyse hiid offuer, eller fremdelis worder kostendis, om hand till nogle andre schoeler udi Eders stifter schulle forreyse, Anlangendis den ny methodum docendi, som udi alle Scholerne herefter schal observeres, saa well som ochsaa om nogen aff de andre Rectoribus eller Conrectoribus nogen reyser derforre, dog medt Eders Widschab, schulle foraarsagis att giøre,

att dennom daa och saa aff samme Kirchers intrade och forraad
refunderis o. s. v. Frederichsborg d. 19 Aprilis Anno 1623.

(Jydske Tegn. VII, 196, se foran S. 74).

12.

Jersins Forsvar for sine Grammatikker.

Skriftet, der indeholder baade en udførlig Kritik af de tidligere brugte Grammatikker og en Redegjørelse for de Grund-sætninger, han havde fulgt i sine egne grammatiske Arbejder, vilde trykt udgjøre over to Ark. Heraf meddeles kun et mindre Uddrag, der vil være tilstrækkeligt til at belyse hans Standpunkt.

Postulatur a me, ut iudicium feram de usitatis Systematibus Grammaticis: quod licet vigore Regii Diplomatis facere non teneam, et usitata illa systemata satis iudicata sint inutilia, mandato nova conscribi: tamen amore veritatis et in gratiam iuventulis id faciam. Quoniam vero mea Practica (ut vocatur odiose) major et minor quibusdam præjudicijs gravatur, etiam eam ab ijs liberabo.

Nunc videbimus, an mea tradat sufficientia præcepta: et an faciliora quam quæ in vulgari; captivæ et memoriæ magis accommodata. Et primum quod sufficientia tradat, non negabit nisi qui usitata systemata eodem crimine condemnare velit, nam:

1. Lecturam monstrat mea, cujus præcepta nusquam apparent vel in Donato, vel Epitome vel majori Systemate. Qua legendi methodo si compendiosiore novit, demonstrat: hactenus nusquam apparuit neque in Theoria neque in praxi.

2. A Lectura proceditur usitata ad Declinationes et conjugationes. Hæc sunt in mea sine omni defectu et discentibus magis accommodata quam vulgaria, ut postea monstrabitur. Neque enim ulla dictio monstrabitur, cujus declinationem puerum scire refert, et quæ ex Donato declinari potest, cujus non hic habeas planam et perspicuam et perfectam declinandi rationem.

Conjugationes ita tradidi, ut duplo minori temporis spatio, labore et tædio percipi possint quam alias, quod ad oculum demonstrare possum.

Species dictionum complete habentur.

Nomen explicatur: Substantivum et adjectivum ita describuntur, ut facilius longe quam ex usitata eorum natura percipiatur a puero.

Proprium et appellativum prudens omisi, item adjectivi divisionem in nominale, pronominale et participiale, quid enim hæc ad latinæ lingvæ compendium hoc loco scire puerum.

Genera nominum trado, et eorum dignoscendi rationes cum ex significatione tum ex terminatione. Commune genus omisi, quia facile id puer cognoscet ex significatione, quando tale nomen erit masculinum, quando fæmininum. In majore mea tradidi, quæ vere sunt generis communis.

Omne Genus, quia est adjectivorum proprium, ibi tradidi plenissime.

Numeralia quid in Grammatica? Ea habes ad calcem meæ minoris longe magis ad usum.

Generis cognoscendi rationem ex terminatione habes longe plenius et perfectius in utraque mea, quam in usitatis systematibus. Tantam quidem molem exemplorum non habeo, quorsum in illa?

Quæ de Declinationibus deinde in usitatis monentur, vel sunt in meis declinationibus, vel quæ rariora et difficiliora, reservavi ad declinationem peregrinorum.

Anomala, defectiva, Heteroclita habes in majore mea: in minore plane sunt inutilia, cum a pueris neque per ea præcepta discantur, neque possint, ut praxis ostendit. Difficiliora reservavi ad Paralipomena.

Comparisonis doctrinam ita tradidi, ut nihil desideretur vel in minore vel majore: fiat modo collatio cum usitatis.

Ergo in Nominis doctrina mea practica habet præcepta sufficientia pro ratione cujusvis classis.

Pronominis doctrina habet omnia pronomina et monstrat veram eorum declinationem et usum: quid ergo heic desideratur. Puero parum prodest ad compendiosam lingvæ cognitionem scire, alia esse primitiva alia derivativa alia simplicia, alia com-

posita et id genus alia: nam sine his facile grammaticæ orationem construet.

In verbo habes definitionem, divisionem, numeros, modos, tempora, personas, conjugationes: quid ergo desideras? Præteritorum formationem exacte et longe expeditius mea major habet quam usitata, quod ad oculum demonstrabo. Quæ sunt anomala et defectiva habes in mea minore; impersonalia usus demonstrat. Disputatur enim adhuc, an ulla sint impersonalia.

Participij doctrinam habes unica pagella tam perfecte et ad usum captumque statim accommodatam ut nihil plus, imo minus, quamvis multis et difficilibus quæstionibus proponat vel Donatus, vel minor vel major usitata quatuor integris folijs. Ergo neque hic opus alia Grammatica.

In Adverbij, Conjunctionis, Præpositionis, Interjectionis doctrina perfectior est mea, ut patebit conferenti.

Ergo Etymologia mea ita tradita est, ut ex ea Theoricam habere possint discentes, et non opus habeant alia, ex qua ferment aut firment latinam linguam.

Syntaxis mea in utraque Practica (ut vocatur) conferatur cum usitata: et non pauperiorem, sed uberiorem, plenior, dilucidior utrobique reperies.

Atque hæcenus de sufficientia præceptorum meorum. Nunc concertet mea cum usitatis de facilitate et perspicuitate.

Ego instituum ita puerum, ut interim dum tu occupatus es in illa Nominis definitione latine evolvenda, Nomen est, quo nominatur res etc, ille a me percipiet et quid sit nomen et Substantivum et adjectivum et verbum. Similiter dum tu explicas pronominis definitionem, ut puer eam intelligat, percipiet a me omnium pronominum significationes et declinationes. Idem fecero in omnibus partibus.

Ego ita procedo, postquam simpliciter docui, quæ dictio Nomen, quæ verbum, et quomodo alterum ab altero dignoscendum, item quid nomen Substantivum, quid adjectivum, pergo ad numeros et casus.

Casus sic ostendere doceo. Demonstratio ei in vernaculum multum referre, quo casu vel terminatione nomen efferatur, e.

g. Dicis: Barnett skriffuer: non Barnens skriuer. Item dicis: Barnens bog, non Barnett bog: sic pluribus exemplis, et similem rationem doceo esse in lingua latina. Hæc eadem facilitate viva voce 100 possunt proponi quam 10.

Dico ergo ulterius, sex modis ita variari nomen, et hoc vocari casus (Casuum ratio potest ad digitos monstrari). Tum in primo casu dico collocari Den, som giør eller giøris (Hic forte non effugiam reprehensionem, quia dico: giøris, sed responsio est in promptu). Similiter et de cæteris, ut est in minore practica. Salius enim esse existimo, statim monstrare scopum et usum casuum simul et declinationum, unde pueri redduntur alacriores et facilius apprehendunt, cum vident usum quotidianum, quam hæc demum obscure differri in Syntaxin. Ita enim omnino citius linguæ latinæ rationem agnoscunt. Nam quod in Syntaxi demum decem obscuris difficilibus et partim incertis et imperfectis regulis magno cum labore et vix cum certitudine aliqua, antequam ipse puer progressu temporis melius per se intelligat, quam explicari possint, proponitur, id ego possum summa certitudine sine aliqua difficultate inter declinandum docere, ut firmam Theoriam puer habeat, quam ex istis regulis nunquam lucraturus est. Demonstramus rem exemplis. Regula est usurpata: Nominativus præcedit verbum personale, finitum simili numero et persona. Vide ægnimata: personale, finitum. Pro hac est in Casibus meis: Den, som giør eller giøris, staar i Nominativo eller i den første Casu. Utrum facil^lus putas percepturum: Est oratio latine reddenda: Gud elsker. Quære a puero, in quo casu locandum Gud ex regula usitata et tum secundum meum præceptum. Accusativus meus est pro illa: Activa verba omnia adsciscunt accusativum. Declarabo exemplo: Barnett loffuer Scholemester Penge. Promittere: att loffue est verbum activum, utrum ergo nunc præceptor an pecunia ei addetur in accusativo? Ex regula nunquam videbit. At cum dico: Den, mand giør nogitt ved etc, ut a me proponitur, jam statim dijudicabit, præceptor ne an pecunia erit accusativus. Ubi nunc didicit, sex ejusmodi esse casus (quorum nomina sive nunc percipiat sive nominatum vocet: den første etc., perinde fuerit), tum praxin

in vernacula adhibeo. Gud elsker Mennisken. Gud in: quo casu? Facili negotio hoc judicabit puer, Gud elsker, daa giør Gud nogitt, ergo in nominativo. Och hand elsker Mennisken, daa giør hand nogitt ved Mennisken, ergo Mennisken in accusativo. Sic: Mennisken elskis aff Gud. Mennisken elskis, da giøris de, ergo in nominativo. Sic: Gud haffuer giffuet mennisken sin Søn. Gud haffuer giffuet, daa giør hand, ergo in nominativo. Hand haffuer giffuet mennisken, ergo Mennisken in Dativo. Han haffuer giffuet Sønnen, daa giorde hand nogitt ved Sønnen, naar hand gaff hannem bortt, ergo Sønnen in accusativo. Heic cum ita breviter et facilliter addisci possint, quid opus erit ambagibus? Et ausim contendere, me octo diebus hac ratione plus profecturum quam octo septimanis secundum præcepta vulgaris Grammaticæ.

In Donato vulgari nulla sunt præcepta, omnia debent per exempla usu tantum disci. Ego in declinationibus statim dedi regulas de casibus firmissimas et facillimas, et terminationes tantum singulorum casuum in singulis declinationibus loco præceptorum demonstravi, sicut et in conjugationibus, quod in Donato, quia neglectum est, puerum in dubio quam diutissime relinquit. Nonne enim facilius et firmitus percipiet primam declinationem secundum meam institutionem, ex qua scit genitivum semper esse »æ« et accusat.: »am« et sic consequenter, quam sic pergendo: Nominat.: hæc Musa, genitivo: hujus musæ etc. Nam hoc pacto ipse, inspectis terminationibus, quodlibet nomen sponte flectet. Cur quæso ita turbamus tenellam memoriam sine omnibus præceptis et omni usu.

Genera ita trado ex significatione, ut nihil possit culpari, nisi quia facilius ea percipiet puer ex meis quam vulgaribus præceptis. Quorsum illud: Masculinum est cujus nota est »hic«, cur non, cujus nota est »bonus, doctus, pius, sceleratus etc., meus, ille, iste, noster etc.

Epicænum genus tam est necessarium quam currui quinta rota.

Nunc de adjectivis. In ijs constructionem cum substantivo ex fundamento monstravi et proinde in syntaxi omisi Reg. de

Adject. et Substant. Id ideo feci, ut tanto citius gustum et exercitium linguæ pueri comparare queant. Cur enim retartandi sunt usque ad Syntaxin, cum heic sine labore percipere possint. Gradibus similiter adhibui suos casus eadem motus ratione. Utra ergo Grammatica prior scopum attingit? Dum tu occupatus es ex præceptis vulgaribus proponere tres vel quatuor pagellas, ego nominis etymologiam et syntaxin fere confecero: quam includere possum cum declinationibus sex folijs, quibus continentur omnia ea, quæ in Donato et Epitome ad minimum tribus et semi continentur octernionibus, exceptis iis, quæ ex syntaxi hic discuntur. Quæ ergo etiam de mole libri querela? Verbum examinemus. Verbi doctrina ita discentium captui accomodavi, ut a rudissimo percipi possit una cum activo et passivo. Conferatur mea ratio cum ea, quæ est in Epitome et nova.

In Epitome et nova datur hæc definitio activi verbi: Activum est quod in »o« desinit, gignitque ex se passivum. Similiter passivum etc. Nunquam ego scio ex iis puerum verum intellectum activi vel passivi neque in latina, multo minus in vernacula dare. Dic mihi: »Legit« estne activum? Non, quare? Quia non desinit in »o«. Quo autem notum facies puerum, quæ formare possint ex se passivum? Id enim omnino hic necessarium est, et tamen hinc facere non potes. Adde: Puer formabit hanc orationem latine: Gud elsker mennisken. In Syntaxi das hanc regulam: Activa verba omnia etc. Ergo antequam possit formare hanc orationem, cognoscet etiam, quæ in vernacula sint activa. At id ex usitatis præceptis nunquam discet. Ex mea statim sine difficultate et firmissime habebit. Videas ergo et mea faciliora esse et proinde pluribus quam duobus, et magis comparata esse pro tardis quam pro exercitatis ingeniis.

Antequam progredior hoc doceo: Att huad som der giøris, da er dett enten Jeg, du, hand. wi, I, de, som giør dett. Pergo: huad jeg giør endis paa »o« vel »m«, huad du giør paa »s«, et sic de cæteris. Hoc pacto et facilius ex secunda persona formabit reliquas et in prælectione sciet dijudicare personas, ut, parentes amant liberos. Hic ex dictis sciet statim: Amant »De«, quia exit in »nt«. Sed in perfecto monstrari potest: Jeg in »i«,

du adde »sti« et sic consequenter. Præterea et hoc utilitatis habet hæc observatio, quod facillime ex activa voce formet passivam: Ubi enim in activa est »o« Jeg, in passiva est »or«, et »m« in »r«, »s« Du in »ris« etc. Verba quatuor constitui Parallela, ut ex uno cognito reliqua facillime percipiantur. Hæc sunt præcepta firma et solida et compendiosa et necessaria, ut habeatur vera theoricæ. Formationes temporum monstro ex parte. At ubi in Donato hæc vel etiam in systematibus novis? Labore ibi omnia aguntur non arte. Primo ediscam Amo, post in passiva voce, tum doceo Lego et Audio sine (!) ullis generalibus præceptis, quæ possunt et memoriam juvare et tædium lævare, et Theoricam et confirmare. — — — — —
 Concedatur tantum fieri periculum in examine puerorum quorundam, et patebit, quam præclara et facilia et perfecta hæc systemata sint. Miserandum est juventutem per tot annos circumduci, quo compendiosius provenire possunt.

(Orig. i Gehejmearkivet, se foran S. 15-17, 71, 77-78).

13.

Brev fra Dr. J. Brochmand til J. D. Jersin.

Mi Dn. M. Jane Dionysi, amice certissime, collega desideratissime et frater in Christo conjunctissime.

Benevolum tuum in me adfectum scriptionibus iteratis luculenter prodidisti: non sine meo pudore. Quippe qui non potuerim amico scribendi officio tecum, ut volui et debui, certare: partim ob varias officii occupationes, partim ob iter, quod in Germaniam jussu supremi Magistratus tum temporis adornavi. Jam vero nonnihil mihi redditus, non possum non tibi de felici rerum statu ex animo gratulari: Deum serio et ardentem precatus, velit sua benedictione tibi porro adesse, ut Republ. literariæ bono et familiæ tuæ commodo, quam diutissime juxta ac quam prosperissime vivere possis. Quod pecuniam attinget, quæ e stipendio restabat, eam dulcissimæ Uxori ad te deferendam tradidi. Nam quamquam præfectus noster nonnihil tergiversabatur, causatus sibi vix quidquam superesse pecuniæ, nolui tamen petitioni amici syncerissimi hac in parte deesse, imprimis in summa tantilla:

animum meum in officio paulo negotiosiore, si res postulat, parate testaturus. Adjunxi pecuniam, quæ e distributione communi cedebat Dno collegæ ad festum Pentecostes: nullus dubitans, quin in summa transmissa sis abunde acquieturus. In hunc enim usque diem distributio ad tantam summam non exerevit, nec facile ad istam summam posthac assurectura. De summa vero quæ transmittitur, adjuncta scheda satis testabitur. Porro rerum novarum, saltem quæ animum tuum reficere possint, magna apud nos est raritas. In Germania superiore est afflictissimus rerum omnium status: anonæ caritas summa et quod omnium maximum est, tanta siccitas, ut fertilissimæ terræ nihil quidquam aliud ostentent quam grano vacuas aristas. Id quod Nicolaus Paulinus, scholæ Herlovianæ præficiendus, et e Germania redux, mihi rettulit. De Svecis quod dicam, vix habeo quidquam. Instructissimi sunt ab exercitu numeratissimo juxta ac lectissimo, et quantum e variis indiciis colligere est, prioniores ad bellum quam ad æquas pacis condiciones. Spes tamen affulget optima, lites amice compositum iri. Quod ut fiat, Deus in nomine Jesu Christi serio et sedulo exorandus est. Tubingenses Theologi opposuerunt se decisioni controversiæ, quam Wittebergenses et Jenenses Theologi adornarant: rati quod justo plus faverint partibus Mentzerianis. Indigne hoc ferentes Wittebergenses et Jenenses Theologi de vindiciis serio cogitant. Certatur hodie non veritate et caritate Christiana, sed affectibus et præjudicatis opinionibus. De filio Resenii ad Professionem Academicam recepto non est quod scribam, cum id non minus tibi quam mihi notum esse sat sciam. Serenissimus Princeps, Christianus V, qui exequiis beatiss. Ducis Uldarici interfuit, abhinc biduo rediit Nicopiam: et secum eadem navi, qua ipse vehebatur, adduxit in patriam Ducissam Brunsvicensem et Holsaticam, viduas, Reg. Maj. sorores, quæ Hafniam exspectantur. Sed quo labor. Tempus est, ut finiam et te cum omnibus tuis ex animo salvare et valere jubeam. Hafniæ quam festinantissime ult. Maji 1624.

Qui te amat et æstimat

C. Erasmi Brochmand

m. m.

Udskr.

Cl. Viro, Domino M. Jano Dionysio, Physices in Academia Hafniensi Professori publico et ordinario atqve liberorum Regiorum informatori industrio, amico certiss^o et collegæ desideratiss^o, S. et benedictionem.

(Orig. i det kgl. Bibl., Epist. Danor. L^{tr}. B, se foran S. 70).

14.

Brev fra Kjøbenhavns Professorer til J. D. Jersin.

Viro Doctissimo et clarissimo, M. Jano Dionysio Jersino, Physices in Academia Hafniensi Professori P., Soræ nunc degenti, amico, collegæ et fratri nostro desideratissimo, S.

Gratia J. Chr., Sospitatoris nostri unici, sit tecum et nobiscum, Amen. Ea est, ut nosti, Vir clarissime, collega desideratissime, M. Jane Dionysii Jersine, templi Academici, B. Mariæ olim sacri, facies, cujus vicem non possumus non altis gemitibus dolere. Pastore nempe suo, M. Jacobo Hasebardo orbatum est, in cujus salute illius ipsius consistebat. Afflictæ itaque huic Ecclesiæ Christi, quantum in nobis est, subvenire debemus, et mature de novo successore cogitare, qui in Domino defuncti M. Hasebardi vices supplere possit. Re autem ultro citroque a nobis, qui Hafniæ et Roschildiæ jam degimus, collegis tuis, agitata, et junctis precibus Deo pro tam arduo negotio supplicantes, ad unum omnes te unum præ coeteris illis divinitus instructum donis deprehendimus, qvi tam sublimi muneri ex Gratia Dei sufficere possis. Te itaque anxiiis desideriis expetimus, qui Ecclesiæ Christi, Pastore suo viduæ, te despondeas, illique operam tuam loques. Et quamquam, quod scimus, varia prætereundere possis: si tamen divinam agnoveris vocationem et voluntatem tuam divinæ submiseris, nihil non nobis de gratioso clementissimi Magistratus nostri indultu pollicebimur, cui ecclesiæ salus, si ulla modo res alia, summopere curæ et cordi est. De quo etiam serio sollicitabimus, si literis prima quavis data occasione, nos docueris, quid tibi animi sit. Interea autem Deum precabimur, ea tibi suggerat consilia, quæ e re Ecclesiæ ipsius esse possint, et quæ tantis communibusque desideriis nostris

respondeant. Tu jam vale cum familia tua, et qui Academiae hactenus Ecclesiae Christi porro prodesse perge. Perscripsimus Roeschildiae 18. Septembr. 1625.

Collegæ tibi conjunctissimi
Rector et Professores
in Academia Haffniensi:
(Afskr. i Konsist. Kopibog II, 193, S. 137).

15.

Brev fra J. D. Jersin til Kjøbenhavns Professorer.

Gratiam et pacem Jesu Christi, Redemptoris et Dn. nostri, vobis et universæ ipsius Ecclesiae.

Magnifice Academiae Rector, Viri Reverendi, Consultissimi, Excellentissimi et humanissimi amici, collegæ et fratres desideratissimi, Vocationis vestrae literas hoc ipso die accepi. Deum ego et vestras Conscientias testes invoco, quam ea mihi plane præter omnem ambitum, imo præter omnem expectationem venerit. Cum vero præterea testimonium in me et motum Spiritus Dei experiar, qui me adversus omnia, quæ a carne objiciuntur, animosum reddit et in hanc messem veluti prætrudit, utique nolo ego, imo nec audeo nec possum vocanti Deo resistere. Scio, a quo vocor, scio cui confido. Certus sum, Ecclesiae Dominum per spiritum suum mihi, quem ad sanctum hoc ministerium vocat daturum *ἰδίᾳ κατὰ τὸ συμφέρον*. Certus sum, eum, qui ex bubulco Thecoensi prophetam, ex telone Apostolum suscitavit, qui solus idoneos facit ministros N. Testamenti, qui mihi animam et corpus, os et linguam creavit, non passurum, ut defectum aliquem in ijs sentiam, quæ ad corporis sui, Ecclesiae, ædificationem faciant. Huic veraci et omnipotenti Deo et Domino confidens, in nomine et invocatione ejusdem, me ei ministrum sisto. Nec me præsentia absterrebunt pericula, cui vita est Christus et mors lucrum, qui persuasus sum, omnia mihi in bonum cooperari, et Domini me esse non minus mortuum quam vivum. Nec enim locus me ullus tuebitur vel abscondet ab eo, qui omnia implet: sed inveniet me in terra manus ejus, quæ Jonam fugientem in vasto mari comprehendit.

Imo merito mihi timendum est, ne, cum in manibus ipsius sim velut lutum figuli, eveniat mihi, ut, si nolim admittere ipsum præparantem me in vas honoris, confringar et in vas deformer ignominia. Certum igitur est, Dei voluntati et Jesu Christi per vos administratæ vocationi me obsequentem præbere. Orate mecum, ut virtute et fortitudine spiritus ipsius induar, quo salutarem animarum vestrarum pastorem dare valeam.

De Serenissimi Regis Voluntate non possum dubitare, quem scio omnia Ecclesiæ salutari ædificationi postponere, cujus salva gratia hæc omnia promissa esse volo. De cæteris Vobis universis et singulis gratias ago maximas velut ijs, per quos me Deus vocavit; polliceor vobis, polliceor toti Ecclesiæ curam, studium, operam et laborem fidelis pastoris, quantum mihi Deus per Spiritus sui virtutem adesse voluerit. Deus vobis adsit et Collegium vestrum et singulos in vocatione sua gubernet et defendat, ac pro sua paterna clementia faciem suam in nos illuminet, et manum adversus nos extensam revocet atque mitiget. Amen. Scribebam Soræ d. 20 Septembr. An. J. Christi Salvatoris Ecclesiæ suæ 1625.

V. studiosiss.
Janus Dionysius
Jersinus.

Paa en lille Seddel, der ligger indeni Brevet, er skrevet:

Jeg taledede selff med Her Cantzeler i gaar, hand loffuede, att giøre sin yderste fliid hoes Kong. Majst., ut cum bona gratia dimittar. Jeg vill nest guds hielp selff komme till Roschilde paa Fredag. Valete.

Paaskrift: Leest i Rectoris oc Professorum Neruerelse den 22 7bris 1625. Roschilld ut supra.

(Orig. i Konsist. Arkiv, Pakke 166, se foran S. 137).

16.

Brev fra J. D. Jersin til Kjøbenhavns Professorer.

Salutem a Deo per Jesum Christum.

Magnifice Rector, viri Reverendi, Excellentiss. et clariss. collegæ, amici et fratres desideratissimi:

Ex litteris acceptis petitionem vestram intellexi de maturando ad vos adventu meo: cui jam pridem satisfacissem, in meo omnia si forent arbitrio. In me nulla est mora, cui nihil magis in votis est, quam Deo me in Ecclesia sistere, cujus me esse in verbo ministrum voluit. At non subrogato successore operam hanc abrumpere, quanti periculi esset, per vos facile intelligitis. Accessit hodie Magnifici Dn. Cancellarii autoritas, cui non consultum est visum ante traditos alterius institutioni discipulos Generosos, de loci mutatione cogitare. Scholam Soranam Rectore vacuum nolunt. Ea res me heic detinet. Feretis igitur mecum hanc moram, quæ certe vobis nequaquam quam mihi est molestior. Alterum quod attinet, ut Roeschildiæ primam habeam concionem, ejus postulati puto vos non gravatim mihi gratiam facturos. Nolim in me novum Exemplum statui. Una est Ecclesia, ad quam me Dominus vocavit, una ejusdem est domus. In ea domo et coram tota ea Ecclesia comparebo, factururus, Deo juvante, cum debita devotione et pro viribus, quicquid officii mei ratio videatur postulare. Aliter ut fiat, præterquam quod insolens est, cum meo et aliquo dedecore conjunctum esse existimo. Humaniter igitur a vobis ceu collegis et fratribus dilectissimis peto, ne a me quicquam fieri velitis, quod a nemine hactenus est factitatum. Ordini et mori Ecclesiastico me, ut debeo, pie submitto, nihil antiquius habiturus, quam Deo vobis et universæ Christi Ecclesiæ eum exhibere, quem expetitis et exspectatis. Dominus messis vires et dona sufficiat, sapientiam et os donare dignetur, ut digne ministro fidei coram ipso ad Ecclesiæ salutem valeam ambulare. Ubi vero de demissione certi quid mihi constiterit, significabo, interea strenue daturus operam, ut maturetur. Valete et me divinæ gratiæ fideliter commendate, qui vos in corde et precibus jugiter habeo. Scribebam Soræ d. 23. Novembr. An. J. Christi 1625.

Vester ex animo

Janus Dionysius Jersinus.

Paaskrift: Latæ coram Rectore et Professoribus Roschildiæ
28 Novembr. 1625.

(Orig. i Konsist. Kopibog, Pakke 166, se foran S. 139.).

17.

Brev fra J. D. Jersin til Christian Fris.

Magnifice Dn. Cancellarie, gunstige gode Herre och altid fromme Patron:

Eftersom Kong. Majst. min Allernaadigste Herris naadige Villie er mig ved E. Magnif. tillkiendegiffuit, till att forfremme mig fra det Hederlige Kald, udi Huilekitt Gud och Hans Kong. Majst. mig naadigst nylig haffue besckickett, hid till professionem, theologicam (saa att Hans Kong. Majst. er naadigst tillfrids der med om jeg begiffuer mig fra Biskopsdommit till professionem, i ligemaader om jeg ved mitt biskoplige embede forbliffuer), med befalning mig derpaa vnderdanigst att erklære: Saa er dette mitt vnderdanigste suar, till huilekitt jeg mig med Gud fornemmeligen haffuer Raadført.

For altingist da tacker jeg, nest gud i Himmelen, Kong. Majst. min allernaadigste herre, som aff guds bevegelse med Kongelige Naade altid haffuer haft behage till min ophøyelse, forfremmelse och forbedring, for huilekit jeg altid formaner Gud, att være Hans Kong. Majst. med guddommelige Naade och hi-stand bevogen.

Dernest, saa kand jeg aldrig fuldkommelige nock tacke Gud och Hans Kong. Majst. for dett hederlige embede, som mig allerede er betroit udi biskopsdommit, och haffuer aldeelis ingen Aarsage, att tencke paa nogen mutation, icke heller kand gjøre det med een god samvittighed (med mindre att jeg mig enten aff æregierighed eller Gierighed lod bedrage, for huilekitt jeg forhaaber gud mig fremdelis schal bevahre). Men haffuer mere aldsomstørste Aarsage till att tacke gud och min Naadigste Konge, och till att nøies, som jeg och gierne gjør. Thi foruden att dett er dett hederligste Kald, jeg haffuer, som mig nogen tid kand offuerantvordis, saa er jeg ochsaa derudi med daglige Brød saaledis forsiunitt, att jeg med maadelighed och god forsiun, nest guds velsignelse, vell kand haffue min vnderholding. Till med befinder jeg ochsaa, och er forsiickritt i min samvittighed, formedelst den sekickelighed gud allerede haffuer giffuit mig, att jeg er aff gud self ved Hans Kong. Majst. kaldit

till dett embede, udi huilekit jeg er, och ved vist, att jeg kand tienne gud till ære der udi, till huilekit hand och selff haffuer giffuit mig lyst och villie. Huorfor jeg icke tør driste mig till, i mitt sind eller attraa att udvelge nogen mutation till andet Kald. Men dersom dett er min guds och min Allernaadigste Herris naadige Villie, och jeg maa med Hans Kong. Majst. naade och hyldist bliffue ved mit Biskopsdom, da ved gud, att jeg dett ynscher aff mit hierte, och loffuer endnu, att tienne der udi gud och hans Kong. Majst. med saadan flid och troschaff aff alle Kraffter, som jeg det acter for gud i Himmelen, saa vell som for Hans Kong. Majst. att forsuare, vnderdanigst begierendis, att forbliffue altid vnder Hans Kong. Majst. Naade, vdi huis naadigste Villie jeg, nest gud, mig altid vill haffue med ald vnderdanighed committerit, Allid ferdig att sette Guds ære, Christi menigheds opbyggelse, Kong. Majst. vnderdanigste lydighed, mit fædrenelands tienniste offuer allt dett, som mig ellers i verden nogen tid kand behage.

Beder nu min gunstige Herre och patron, Magnificum Dn. Cancellarium, denne mitt Vnderdanigste suar till dett beste Min Allernaadigste herre att fordrage, for huilekitt gud E. Magnif. och saa vill belønne *secundum vota mea ad ipsum quotidiana*. Kiøbenhaffn d. 1. Febr. A. J. Chr. 1630.

M. V. devotiss.

Janus Dionysius Jersinus.

(Orig. i d. kgl. Bibl., Epist. Danor. L^{tr.} J, se foran S. 175.).

18.

Brev fra J. D. Jersin til Ribe Stifts Gejstlighed.

Viri Reverendi, Dni Præpositi et Pastores :

De negotio Haffniensi, quia et res ipsa postulat et vestrum desiderium, scio, flagitat, ad vos quam celerrime referendum existimavi. Ita ergo habete. Significata nobis est per Generosum et illustrem Dn. Cancellarium in præsentia Celsiss. Principis et quorundam ex Regni Proceribus Seren. Regiæ Majestatis clementissima voluntas et petitio æquissima in eandem, quam ex

me coram audivistis sententiam, nempe de propugnaculo in defensionem et salutem totius patriæ communemque subditorum securitatem erigendo et muniendo, deque sumptibus in eam rem non tantum pro facultate, sed pro cujusvis sancta in Patriam suosque pietate et liberali decentique in Sereniss. Reg. Majestatem gratitudine conferendis. Neque n. pro imperio quicquam est postulatum mandatumve (quod tamen fieri omni jure potuisset) sed arbitrio nostro cuncta relicta sunt integra, ut ex omni parte officium nostrum *ἐχούσιον* esset. Re igitur deliberata simul inter Episcopos, conclusum tandem est pro nostris pastoribus Cimbricis in capita offerre in universum quatuor Daleros imperiales. Quæ promptitudo vestris omnium verbis significata, cum gratitudinis in Sereniss. Reg. Majestatem piæ nomine est æstimata, tum cum singulari Sereniss. Principis et Procerum favore est accepta. Æstimatio a. Pastorum Siallandicorum, Fionensium et ex parte Scandiensium ex semisse fuit major. Arbitror, ita vos singulos sine prolixiore commemoratione ex his perspicere, non potuisse æquiorum me inijsse rationem, qua vestris facultatibus sine ingratitudinis turpitudine in tam clementem Regem (quem Deus nobis incolumen faxit diu) rectius consuleretur. Vestrum nunc vicissim erit existimationis meæ rationem habere, videlicet fidem, quam vestro omnium nomine Sereniss. Reg. Majestati dedi in hac causa ut liberem. Duo n. sunt recepta: Alterum ut intra Natalitia Salvatoris nostri instantia promisso nos exsolvamur: Alterum (quod singulariter nomine Sereniss. Principis monitum postulatumque est) ut tenuioribus locupletiores subveniant, idque in Gratiam Clementissimi Regis, quo totum ita magis sit *ἐχούσιον* et nihil *ἐξ ἀνάγκης*, multo minus cum ullius gemitu. Quoniam ergo rem totam alias mihi permisistis, spero id facile etiam impetrare, ut singuli sincere integreque suis ad attenuiorum rationes comparatis rationibus liberalius in ipsorum gratiam et levamen conferant, quo ita etiam secundum Apostoli monitum sit *λόσους*, Deoque acceptius hoc in clementissimum Magistratum gratitudinis fiat officium. Plura non addam, spero n. nihil heic difficultatis reperire. Valete et orate pro religione, Regione, Rege devote et jugiter, mei nequa-

quam immemores, qui pro singulis etiam ad Deum vigilo. Scri-
bebam Ripis die 21. Octobris Anno 1631.

Jan. Dion. Jers.

M. Pr.

(Orig. i det kgl. Bibl., N. kgl. Sml. 723 b. Fol.¹), se foran S. 181).

19.

Brev fra J. D. Jersin til Albrekt Skeel.

Gud naadeligen bevare Eders Strenghed mett allt det Kiert er till Legeme och Siæl. Gunstige gode Herre, Her Albrett Skiell, anlangendis de fire Præster til Rømø, Mandø, Sønderhoffuit och Lønne, om huilcke Konglig Mayestets breff liuder, att vi skulle os erkleere, ved Huad Middel de kunne bliffue hiulpen till nød-
tørlige underholding mett Hustru och Børn. Saa veed E. Str. selffuer best Leiligheden paa Mandø²), Præsten paa Sønderhoffuit kand aldelis icke hielpis af Landitt, fordi saa dett forderffues Aar for Aar, och haffuer Sanden endnu tagett meere offuerhaand end udi forgangen Aar. Lønne och Lyddom kand beleiligen nock annexeris. och da bliffuer den Præst rett vel forsiunnitt, och kunde da (om saa gott Siunis) med nogen Aarlige pension komme den Præst paa Sønderhoffuit til hielp. Til Rømø haffuer jeg icke endnu Sellff kunditt komme for vstadig værligs skyld: dog Veed Jeg mig icke att erindre nogen middel i den designation, Som til Her Canceler bleff offuergiffuen, aff Landitt att være forslagen hannem till hielp. Hand haffuer laditt beklage ellers hos mig, huorledis de Sognefolck, som høre under Hadersleffhus Lehn, skall haffue forkortett hannem otte Læs Hø, huilcke hand ellers Aarligen haffuer haft af dennem³). Och

¹) I samme Haandskrift findes ogsaa nogle enkelte af Jersins Synodalmonita; men da de ikke ere af nogen Betydning, har jeg ikke optrykt dem her.

²) I Randen har Alb. Skeel tilføjet: »thill hannom er ingen anden red end, om hans Ma. nodig aff slottit will beuilge hannom 6 Thønder rug och 6 tønder byg».

³) Alb. Skeel har tilføjet: »Kunde hand faa die 8 les høe igien och 3 tønder Rug fra Møgeltønder och 3 tønder byg var ded got».

huorledis Fischeriet formindskis Aarligen, er ellers nock vitterligt. Kunde hand formedelst E. St. gode befordrelse bliffue hiulpen, var dett hannem vell fornøden. Dette Jeg E. St. efter Seeniste afskeed tiennistaetigen ville føre til Sinde, huilcken Jeg mett alt dett kiert er under Guds mechtige protection vill haffue befalett. Datum Rijbe d. 1. Juni Anno 1632.

E. St. v. T.

Jenns Dinissøn Jersin

Egen Haand.

Udskr.:

Erlig och wellbiurdigh Mand Her Albret Skiell til Fussingø, Ridder, Danmarekis Riigis Raad och Kong. May. høffuittsmand paa Riiberhuss, min gunstige herre och fordrer ydmygeligen tilhende.

(Orig. i Gehejmark.).

20.

Indberetning fra J. D. Jersin om to Præstekald i Ribe Stift.

Eftersom min Allernaadigste Herres och Kongess Missive er mig thillstillet, dateret Kiøbenhavn den 11. Juni 1633, lydendess och befalendess, At Eftersom H. anders anderssønn i Hennø och Her Peder Marebek i Waarbasse haffue underdannigst ladet angiffue, huorledess deress gaarde och Eyendomme aff Sand och Vand skall være forderffuede, saa och deres Jorder desforudenn i Sig Selff skarpe och ufructbar skall Være, saa dee derfor saa och for deress indkomstess ringhedts skyld sig icke skulle kunde nødtørffeligenn nære och underholde. Att Jeg daa med forderligste deress Gaarders grundess leilighedt saa och deress aarlige indkomst skall forfare, om dee icke haffue thill deress Nødtørffl saa meget som dee sig med kunde underholde. Saa haffuer Jeg dess Leilighedt paa det flittigste forfaret, baade mig huoss ander forespurgt, och Selff deres grundess och Afflings leilighedt besegliget, saa vell som och dennem ved deress Eed thillholt deress Sandhedt der om at bekiende: daa befindess det, att anlangende Hennø Kald, som ligger i Westerherret i Riberhusleen, daa kand

hand haffue thill thiende att regne paa hen ved fyretiffue Ørte Korn, och Kand Soe thill prestegaarden ungeferligt 12 ørte. Men Jordan Er saa skarp och vfructbar i sig Self, att naar dett groer vell, kand hand icke Affle i dett høyeste uden 3 thønder Effter Een. Prestens egen gaardts grund haffuer endnu ingen skade af Sand och Vand bekommet. Men der er adskillige Steder i Sognet meget offuerføyen aff Sand, saa at dee fattige folck icke kand affle och giffue Prestenn deress thiende, och mere endnu dagligen Dag Sanden driffuer och tager offuerhandt, saa att Kaldet deraff Dag effter Dag forringess och Synness well allerede att behøffue hielp, och meere dett i fremtiden vil behøffue. Waarbasse och Greene Kald ligger i Slagshered i Koldinghuss Leen och er itt megit ringe Kald udi den skarpiste egn i gandske sligtet¹⁾. Hand kand icke Soe thill Prestegaarden mere end otte Small thønder Korn Eller tu Selandsk pundt. Kand icke heller affle høe offuer 10 Smaaless som mesten endaa Er nogett ont Mosehøe. Huorfore hand icke heller kand haffue nogen hielp aff Quægssopdrett; all hans thiende, naar det anslagess i det høyeste, kand hand haffue 30 Small thønder Korn och derforuden haffuer hand af Koldinghuss aarligen 6 thønder. I Sognet Er adskillige steder aff Sand forderffuet, huoroffuer hanss thiende forringess, saa att presten icke uden med største besuerlighedt kand haffue sin underholdning. Dette Jeg Saaledes Effter Kong Majst min Allernaadigste Herres befaling om disse tuende Kaldss leilighedt vidste att referere. Aff Ribe d. 26. Novembris Anno 1633.

Jens Dinnissen Jersin

Egenh.

(Orig. i Gehejmark.)

---

¹⁾ I Ny kirkehist. Sml. II, S. 622 findes et Brev, dat. Ribe d. 28. Januar 1632, til Universitetets Rektor, H. R. Brochmand, hvori Jersin anbefaler Peder Marebek til Præst i Vorbasse og Grene. Jersin fremhæver i denne Anbefaling, at Kaldet er saa ringe, at man ikke let vil kunne finde nogen Anden, der vil modtage det.

21.

J. D. Jersins Antegnelser i hans Kirkeordinants.

Anno 1629 then 9 Juli paa den Biscofflige Huss Euthin i Holstein haffuer den Høybaarne och Stormæctige Herre, Kong Christian IV etc., Min allernaadigste Herre, naadigst till betroit mig den Hederlige Høye Biscoplige Embede udi Riber Stiect: Och haffuer Hans Kong. Mayst. udi egen Person mig Eeden forelæst och aff mig annammit. Disligeste haffuer Hans Kongl. Mayst. med egen haand pag. 96 tegnet hoes Superintendentens Eed och den med nogle Ord forandritt. Til huis amindelse och høybemelte min Naadige Herre till ære jeg denne ordinantz strax saaledes haffuer laditt indbinde.

Gud Fader naadeligen med sin kraftlig Hellig Aand regiere och beskerme Hans Kongl. Mayst. till itt langvarigtt, Christeligt, Roligt och Saligt Regimente. Och mig med samme sin Hellig Aand begaffue, min Eed troligen med en god Samvittighed att efterleffue altid under min Allerhøyeste Herres Jesu Christi Naade och Hans Kong. Mayst. Hyldist och beskerkelse for Jesu Christi Skyld. Amen.

Julii 19. Bleff ieg till dett Biscoplige Embede ordineritt och indviet udi vor Frue Kircke i Kiøbenhaffn, anno ætatis meæ 41, effteratt jeg i samme Kircke Menigheden hafde lærtt och foreprædikitt i halffierde aar.

Aug. 2. I Jesu nafn ankom jeg først till Ribe och antog mig mit embeds Bestillinger.

Catalogus eorum, quibus vel per impositionem manuum mearum commendatum est Sanctum Evangelii ministerium vel aliunde vocatis cura gregis Domini est commissa:

Anno J. Chr.

1629

Aug. XXVI. Dn. Johannes Laurentius ad Vorbasse et Greene Rip. ord. sacris est initiatus.

Oct. XXI. { Dn. Nicolaus Christierni, cui commissa est Ec-
Rip. ord. { clesia Vindingensis et Schola Viellensis.

Oct. XXVIII. { Dn. Canutus Petrejus in Eising.
Rip. ord. { Dn. Michael Petri in Branderup.
                  { Dn. Severinus Christierni in Aspe.

Dn. Georgius Diaconus Middelfardensis vocatus ad Omme et Bredning in Octobri.	}	Ordinatæ per- sonæ.
Dn. Severinus Hegelund vocatus ad Schierbeck.		
Dn. Christiernus in Veine et Læborg.		
Dn. Bartholinus Caspari in Foule.		
Dn. Martinus Florus in Amromø.		
Dn. Christiernus Petreius in Saëll ¹⁾ .		
Dn. Bartholinus Christierni in Hvexell et Giffskud.	}	Nov. IV.
Dn Laurentius Petri in Stadelø.		Rip. ord.
Dn. Severinus Thyconius in Guddom et Faborg.		Dec. XIII.
		Vard. ord.
Dn. Petrus Bartholini in Hygom.		Dec. XXIII.
		Rip. ord.

Anno 1630.

Dn. Christianus Jepsonius, hactenus Comminister Rindcopiensis, confirmatus est Pastor Ecclesiæ Holstepontanæ.	Jan. XII.
Dn. Johannes Erasmus in Vistby.	Jan. XIII. Rip. ord.
Dn. Georgius Georgii Senioris fil. successit Parenti in Grimstrup et Orrhe.	Marts X. Rip. ord.
Dn. Christiernus, hactenus in Mols Diæcesis Arhusiensis operam dederat Ecclesiæ, vocatus est in Vejersø.	April XXX.

¹⁾ Efter Langebeks Afskrift i Gehejmearkivet har jeg henført disse sex Præster til denne Plads. Jersin har formodentlig glemt at indføre dem i rette Tid og derfor senere opført dem ude i Randen ved de Præster, der bleve ordinerede 1630. Ved et tilføjet Mærke har han selv henført dem til 1629. Da Ordinationsdagen ikke er anført, ligger det nær at antage, at de have modtaget Ordination af en anden Biskop enten under Jersins Fraværelse eller førend han overtog Embedet. Det sidste var maaske saaledes Tilfældet med Søren Hegelund, der allerede i Juni 1629 fik Tilladelse til at lade sig høre i Skjerbek (et Kongebrev derom dat. 27. Juni 1629, findes i jyske Reg. VIII, 194).

Anno 1631.

- Aug. XII. Dn. Hermannus in Omme et Bredning.
 Rip. ord.
 Febr. . . . Dn. Janus Jani, vocatus coadjutor a parente in
 Rip. ord. Herslev et Viiff.

Anno 1632.

- Marts V. Dn. Petrus Marrebæch in Vorbasse et Greene.
 Rip. ord.
 Mart. XX. Dn. Olaus Claudii, Pastor hactenus Nørborrichiensis,
 successit Dn. Nicolao in Synderborch atque ita
 constituta est illarum Parochiarum connexio.
 Mart. XXV. Dn. Laurentius Christierni in Øredt et Hodtsagger.
 Rip. ord.
 Maji XIII. Dn. Johannes Andreae in Holstebro et Moberg.
 Rip. ord.
 Jul. XV. { Dn. M. Georgius Palæmonius in Varde.
 Rip. ord. { Dn. Petrus Martini in Føuling et Holste.
 { Dn. Severinus Jani in Eising.
 Parochia Siem attributa est Diaconis Ripensibus.
 Aug. XIX. Dn. Janus Matthiæ successit parenti in Hyom Vand-
 Colding ord. foldensium.
 Oct. V. Dn. Christiernus Olai in Taulo et Erritzøe.
 Dn. Petrus Bay, qui coadjutor fuerat M. Georgii
 Scanderburgensis, vocatus ad Vuldom et Langescoff.

Anno 1633.

- Febr. XX. Dn. Nicolaus Simonides in Hart et Bramdrup.
 Maj III. Dn. Matthias Johannis, hactenus Ecclesiastes Var-
 densis ad D. Nicolai, successit in Thostrup et Horn.
 Maj XXX. Dn. Andreas, hactenus Ecclesiastes Hennensis, vo-
 catus est a Vardensibus ad D. Nicolai.
 Jun. XVI. Dn. Ansgarius Severini a Parente in Coadjutorem
 Cold. ord. adscitus est in Eggtved et Ødsted.
 Jun. XXIIIX. { M. Janus Sekytte in Lønborg et Egvad.
 Rip. ord. { Dn. Petrus Claudii in Aaëll.

Dn. Paulus Christierni Scats in Hennø.		Jul. XXXI.
Dn. Nicolaus Jani in Gelderop.		Rip. ord.
Dn. Albertus Jacobæus Vilstrupiensis, qui propter minorennitatem impetravit S. R. M. indulgentiam, ordinatus est ad Starup et Nebbel.		Aug. XXIII. Rip. ord.
Dn. Ivarus Gregorii Hemettæus successit Dn. Magno Gregorii in Skierne.		Sept. VIII. Rip. ord.

Anmærkninger og Rettelser.

- S. 11. Lin. 1 fr. o.: næsten to Mile n. f., læs en Mil lige n. f.
 S. 13. En Fortegnelse over Præsterne i Jersie og Solrød efter Reformationen fandtes tidligere i Jersie Kirke paa en Tavle, som er bleven borttaget i Begyndelsen af dette Aarhundrede. En Udskrift af den er indført i Kirkebogen imellem 17. Juni 1825 og 9. Januar 1826. Den begynder saaledes:

Series pastorum Evangelicorum ecclesiarum Jersinensis et Solrødensis a tempore reformationis.

	Nati.	Ordinati.	Denati.
1. Dom. Johannes Christiani Filius			1583.
2. Dom. Jacobus Christophori Filius		3 Mai 1583	7 Juni 1587.
3. Dom. Dionysius Jani Filius Staurbye	1561	30 Juni 1587	2 Febr. 1603.
4. Dom. Petrus Andreæ F. Mand	1578	9 Mai 1603	1634.

For denne Oplysning takker jeg Hr. Sognepræst A. V. Holm i Gladsaxe. Efter denne Præsterække maa altsaa Aartallene rettes i Anm. 1.

Dines Jensen bærer her Tilnavnet Staurby og er maaske den Samme som Dines Jensen Staurbo, der blev Student fra en af de fyenske Skoler 1585 og findes i en Fortegnelse over Studenter fra Fyen 1479—1611, som er trykt i Odense Skoleprogram 1866, S. 54.

- S. 14. Lin. 3 fr. o. kan tilføjes, at Præstegaarden i Jersie brændte 1604 eller 1605, se N. kirkehist. Sml. V, S. 55.
 S. 23. Anm. 1, Lin. 5: 1561, læs 1570.
 S. 29. Anm. 2, Lin. 3 fr. n.: det sidste Afsnit, læs den sidste Udgave.
 S. 33. Anm. 2 Lin. 3 fr. n.: (1580—86), læs (1580—84). Som Kilde tilføjes N. kirkehist. Saml IV, 729. Povl Pedersen har da

ikke været Rektor i Roskilde paa samme Tid som Dines Jensen var Hører der, eftersom den sidstnævnte formodentlig først blev Student 1585. Se Rettelsen ovenf. til S. 13. .

- S. 45. Lin. 9 fr. o.: ordnede, læs fjernede.
- S. 57. Anm. 1, Lin. 10 fr. n.: 1616, læs: 1617.
- S. 64. Lin. 12 fr. o.: 3 April, læs 5 April.
Anm. 3. Ordene i Kongens Dagbog læses saaledes: »4 April 1617: drog jeg med Børnen och hoffuit fraa fre: (o: Frederiksborg) til Croneborrig. Samme dag kom her. Wldrich y Skole och Christian Wldrick ud ochsa y skole paa Rappenborrig«. For denne Rettelse takker jeg Stud. mag. C. F. Bricka.
- S. 65. Anm. Lin. 12 fr. n.: 1617—18, læs: 1617—19.
- S. 70. Anm. Lin. 9 fr. n.: Brevet fra Brochm. til Jersin er flyttet fra N. kgl. Sml. 1977 a 4. til Epist. Dan. L^{tr.} B.
Anm. 1 Lin. 4 fr. n.: Jersins Brev er dat. 28 Febr. og ikke 1 Marts.
- S. 94. Anm. 1. I et Brev i Konsist Kopibog II, 203 fra Professorerne i Roskilde til Klaus Plum i Kjøbenhavn, dat. 18. November 1625, oplyses det, at Niels Mortensen Schelderup allerede i i Begyndelsen af November 1625 var udseet til Jersins Efterfølger som Hovmester for Gyldenløverne. Jersins Yttring: »Scholam Soranam Rectore vacuum nolunt« faaer saaledes sin naturlige Forklaring, og dermed bortfalder ogsaa en væsentlig Støtte for den Formodning, jeg har udtalt, om at Jersin havde bestyret Rektoratet i Sorø i Slutningen af Aaret 1625. Iblandt de øvrige Grunde, hvori jeg troede, at finde en Støtte for denne Formodning, vare især følgende: 1. Naar man fra Landets øvrige Stifter sendte Rektorer og Konrektorer til Jersin, for at de kunde lære hans Methode og derefter paase dens Gjennemførelse i alle Landets Latinskoler, maatte det ligge nær at antage, at Jersin selv havde overtaget Gjennemførelsen af denne Methode i den Skole, ved hvilken han opholdt sig paa den Tid, da den skulde gennemføres. 2. Ved Oprettelsen af Akademiet i Sorø blev det bestemt, at der for Fremtiden skulde være to Rektorer ved Latinskolen, den ene for de adelige og den anden for de borgerlige Disciple, og at den første tillige skulde holde Forelæsninger over Logik, Rhetorik og Metafysik (se Tauber: Sorø Akademie 1623—65, S. 9 og 22.). Den sidstnævnte Opgave maatte Jersin netop være særlig skikket til at løse, saa meget mere som han jo havde været den første Prof. i Metafysik ved Kjøbenhavns

Universitet. Men det er i Øvrigt sandsynligt, at denne Bestemmelse om to Rektorer aldrig er bleven gennemført. 3. Dertil kommer endnu, at den ubekjendte Forfatter af Levnetsbeskrivelsen foran Jersins opbygg. Skrifter 1738 skriver, at Jersin udgav sine latinske Grammatikker, medens han var Rektor i Sorø. Hans store Grammatik udkom 1624, netop det Aar, da han tog Ophold ved Akademiet. Men dette kunde maaske forklares derved, at man antager, at vedkommende Forfatter, der er meget usikker i Kronologien, har troet, at Jersin har udgivet sine Grammatikker langt tidligere, nemlig under sit første Ophold i Sorø (1611—15).

- S. 117. Lin. 12 fr. o.: tyske, læs tyske.
 S. 126. Anm. Lin. 5 fr. n.: Anførte Skr. II, 67 ff, læs: Weigels Kirch u. Hauszpostill II, 67 ff.
 S. 154. Lin. 1 fr. o.: efter Matth. 9. sættes Anførselstegn.
 S. 160. Lin. 1 fr. o.: ikke kunde finde, læs: ikke kunde gribe.
 S. 173. Lin. 16 fr. o.: Haderlevhus, læs: Haderslevhus.
 S. 180. Lin. 10 og 12 fr. o.: Sletdaler, læs: Speciedaler.
 S. 159. Lin. 20 fr. o.: foran: Men dømmer o. s. v. sættes Anførselstegn.
 S. 191. Lin. 18 fr. o.: Djæflen, læs: Djævlen.
 S. 224. Lin. 3 fr. n.: bæve, læs: hæve.
 S. 236. Lin. 12 fr. n.: Hingsted, læs: Hindsted.

Til en Stamtavle over Jersins Slægt har jeg modtaget en Række Bidrag fra Sognepræst Thorstein Hoel Jersin i Finnø i Norge, Stud. Med. A. U. Jersin, Stud. Theol. L. Nyegaard og Sognepræst C. Nielsen fra Suderø Præstegjeld bl. Færøerne. Idet jeg bringer min Tak for de tilsendte Bidrag, skal jeg kun tilføje, at jeg af Hensyn til Afhandlingens Omfang har anseet det for mest hensigtssvarende, at indskrænke mig til at fremhæve et Par enkelte Slægtled, og derimod senere, naar Stamtavlen er fuldstændigere udfyldt, at afgive den til et af vore Biblioteker.

